$5.00

ב"ה

לוח יומי
הלכה למעשה

חג השבועות ה'תשפ"ה

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי' לרגל יום הולדתו (י"ט אייר) לשנת הצלחה – בכל מכל כל
וזוגתו מרת **חנה** שיחיו **מרזוב**
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת שבע שיחיו **מרזוב**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
החתן **יוסף יצחק** שי'
זלצמן
והכלה מרת **חנה רבקה** שתחי'
סטאלייק
לרגל יום חתונתם בשעטומו"צ
ביום י"ג סיון תשפ"ה
יה"ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה
בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות
הבחור התמים **לוי שלום משה** שיחי'
שולץ
לרגל היכנסו לעול מצות ביום כ"א אייר
שיגדל להיות חי"ל – **חסיד יראי־שמים ולמדן**

לעילוי נשמת
ר' **אברהם** ע"ה בן ר' **אליהו** ע"ה
מיכאלשווילי
נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים היעוד
"הקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת ר' **משה יהודה** בן
הרה"ח הרה"ת ר' **צבי יוסף** ע"ה
קאטלארסקי
נלב"ע ז"ך אייר תשפ"ד

לעילוי נשמת
מרת **חי' רות** בת ר' **יחיאל יצחק** ע"ה
נפטרה כ"ד אייר תשע"ז
והקיצו ורננו שוכני עפר והיא בתוכם תיכף ומיד ממש

לעילוי נשמת
ר' **יעקב** בן ר' **מנחם מענדל** ע"ה
נפטר י"ד סיון תשנ"ד
ולעילוי נשמת
מרת **אסיא** בת ר' **בן ציון** ע"ה
נפטרה ח"י סיון תשע"ד
והקיצו ורננו שוכני עפר והם בתוכם תיכף ומיד ממש
ע"י ולזכות ר' **משה** וזוגתו מרת **רבקה** ומשפחתם שיחיו **באלינסקי**

לעילוי נשמת
ר' **יהושע אלחנן** בן ר' **יוסף מרדכי** ע"ה
נלב"ע א' תמוז תשפ"ד

לעילוי נשמת הרה"ח הרה"ת ר' **אברהם יצחק** ב"ר **אליעזר הכהן** ע"ה, נלב"ע ביום הכיפורים תשע"א
ומרת **שושנה** בת **גבריאל** ע"ה,
נלב"ע ביום ב' דחה"ש תשפ"ד
טאובר

לזכות התמים **לוי יצחק אברהם** שי'
אלמקייס
לרגל יום הולדתו ד' סיון
לשנת הצלחה

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחג השבועות ה'תשפ"ה

ערב ראש חודש סיון - י"ג סיון

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

קודם שבועות ..... ז

קו התאריך / איחולים / לא לשכוח על ההכנות העיקריות

יום שלישי, כ"ט אייר, ערב ר"ח סיון, מ"ד לעומר ..... ז

נתינת ברכות ואמירת מאמרי חסידות בער"ח סיון

יום רביעי, ר"ח סיון, מ"ה לעומר ..... ח

תחנון / הכנות

יום חמישי, ב' סיון, מ"ו לעומר ..... יא

יום המיוחס / התגלות מתן תורה בחג השבועות

שלשת ימי הגבלה (ג' – ה' סיון) ..... יב

תספורת / נישואין / כלי זמר / שמחת יום־טוב

שבת קודש פרשת במדבר, ד' סיון, מ"ח לעומר ..... טו

יום ראשון, ה' סיון, ערב חג השבועות, מ"ט לעומר ..... טז

תספורת / נטילת צפרניים / בדיקת דם / מיני מאפה חלביים / הכשרת התנור / הכשרה בחג / פרחים / טהרה / צדקה / הכנת אש לנרות / סדר הדלקת נרות

ליל שני, ליל א' דחג השבועות ..... כב

קבלת עול תורה / ערבית / איסור הוצאה ביום טוב / קידוש / ברכת המזון / תיקון ליל שבועות / שיחה בטלה / טבילה / אכילה / קריאת שמע שעל המטה

יום שני, א' דחג השבועות, ו' סיון, (יום שבו ניתנה תורה) ..... ל

הכנה לתפלה / זמן קריאת שמע / ברכות השחר / שחרית / הלל / קריאת התורה / אקדמות / עשרת הדברות / הפטרה / מוסף / מזל טוב / תענית חלום / קידוש היום / סעודת היום / שתי סעודות / בין החלב לבשר / גבינה קשה / דוחקא דסכינא / ברכת עוגת גבינה / ברכת מעין שלש / שמחת יום טוב / מצות עונג יו"ט / רחיצה ביו"ט / מים חמין / מים צוננים / סבון / מקוה / מנחה / תהלוכה

ליל שלישי, ליל ב' דחג השבועות ..... נ

הדלקת נרות / ערבית / קידוש / ברכת המזון

יום שלישי, ב' דחג השבועות, ז' סיון ..... נב

מגילת רות / קריאת התורה / הזכרת נשמות / התוועדות

יום רביעי, ח' סיון, אסרו חג השבועות, "יום טבוח" ..... נז

ימי תשלומין / יום טבוח / אסרו חג / כינוס תורה

שבת קודש פרשת נשא, י"א סיון ..... נט

יום ראשון, י"ב סיון ..... ס

נספח, הלכתא למשיחא – קצת דיני אכילת קדשים ..... סא

מילואים ..... סב

מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי ..... פ

דיני שכחה וטעות – טבלא ..... פא

פתח דבר

על־פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחג השבועות הבעל״ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום־יומי. בחוברת זו באו דינים ומנהגים מערב ר״ח סיון עד י״ג סיון.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו״כ. ספר המנהגים־חב״ד. לוח כולל חב״ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל״שו״ת אתרא דרב״, הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט״א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו״ת במספרים (לדוגמא לסי׳ ז׳תתיד יש לכתוב 7814), ואז בעזה״י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה״ח הרב **מנחם מענדל** שי׳ **ראטנברג.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני ״הלכתא למשיחא״[1], מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש[2], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד

1) במדור ״הלכתא למשיחא״ נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע״פ המבואר בתניא (אגה״ק סכ״ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת״ל – היינו בתחה״מ דוקא. ואכ״מ). וכ״מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב״ם ביד החזקה, דאל״ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד״ז בכ״מ – ראה לדוגמא שו״ת הרי בשמים ח״ג סע״ה. ולהעיר, שמשה״ק שם בדין תק״ש בכ״מ שי״ב בי״ד שהביאו הרמב״ם – יש ליישב ע״פ שיחת ליל ג׳ דחה״ס תשמ״ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתוי״ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת״ל. וזכר לדבר, מארז״ל (פסחים נ, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה״ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא״ג מהרש״א שם. בניהו שם) – לעוה״ב. (אבל ראה מה שפי׳ במאירי שם. וראה גם הגהות יעב״ץ ומלא הרועים שם). ועפ״ז, קיום היעוד ״את רוח הטומאה אעביר וגו״ (בשלימות עכ״פ) הוא בתקופה שני׳ דימוה״מ, בתחה״מ, וכמובן מכ״מ. וראה גם לקו״ש ח״א ע׳ 221. סה״מ מלוקט ח״ב ע׳ רפ. סה״ש תנש״א ח״ב ע׳ 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג״ק חי״ז ע׳ שנז. ואכ״מ בזה. (ומש״כ בלקו״ש חכ״ה ע׳ 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל׳ שבת – בפשטות קאי בתקופה שני׳ דוקא. אבל, לפ״ז צ״ע הכוונה בהע׳ 51 שם, שכפה״נ ר״ל שהל׳ שבת ונדה לא נז׳ בתניא שם. ועצ״ב החילוק). כן להעיר מדין נט״י בזה״ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת״ל (שו״ע אדה״ז סי׳ קנח ס״א). וראה גם ב״ח יו״ד סוסי׳ קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג״ק ח״ג ע׳ קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה״מ ל״ש טומאת נדה, משא״כ שאר טומאות. וראה גם לקו״ש חי״ד ע׳ 27 הע׳ 59. וי״ל). וראה זה פלא, בס׳ שערי ג״ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס״ש ויעביר רוה״ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו׳.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא״צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ״ל הלימוד בהם תחילה, פ״א עכ״פ, אבל א״צ עסק. וכן פי׳ בלקוטי ביאורים (קארפ). וכ״מ גם בסה״ש תנש״א (שם. וכן לעיל שם ע׳ 575, שהדגיש תיבת ״לעסוק״). וכ״ה להדיא בר״ד משיחת ש״פ צו תשמ״ח. וראה גם ר״ד אחו״ק תשמ״ח).

אמנם, בהמשך הענין, ש״גם אפשר וקורב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע״ה ולכן א״צ לעסוק בהם כלל״. (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס״א הדבוק בהם). וי״ל, שלפי בי׳ זה, ת״ח א״צ **כלל** ללמוד הנגלות לעת״ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי״ש בסה״ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ״ו בארוכה. וצע״ק שבכ״מ מבואר להדיא ע״ד לימוד הנגלה לעת״ל – ראה לקו״ש חט״ז ע׳ 39 בשוה״ג להע׳ 45. ר״ד משיחת יום שמח״ת תשמ״ח. כ״ח חשון תשנ״ב. וכ״ה בכמה מאמרי דא״ח – ד״ה והמשכילים יזהירו תש״כ. הבאים ישרש תשל״ח. השמים כסאי תשמ״ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **״גופי** התורה הנגלית״ (וכמ״ש לפנ״ז בתניא שם, ש״יהי׳ גם **עיקר** עסק התורה ג״כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים״. ועד״ז הוא בכ״מ (ראה גם סה״ש תש״ד ס״ע 107 ואילך. סד״ה והי׳ ביום ההוא תשכ״ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ״מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל״ח פכ״ג. סה״מ מלוקט ח״ה ע׳ עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי׳ ״ותלמודו בידו״), משא״כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו״ט ופלפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו״ש חכ״ז ע׳ 240. ולהעיר מד״ה הנה ישכיל עבדי תשל״ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה״ש תש״נ ע׳ 357. וצ״ע בסה״ש תשנ״ב ס״ע 27 (ואילך), ששקו״ט בתושבע״פ יבטל לעת״ל. ובפשטות י״ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה (״במחשכים הושיבני״) לברר ההלכה, שזה ל״ש לעת״ל – ראה גם מאמרי אדמו״ר האמצעי דרושים לפסח (ע׳ קד). ואולי קאי בתקופה שני׳ דוקא. וע״ד הנת׳ בסה״ש שם ע׳ 510 – ראה בכ״ז קובץ העו״ב לך וחיי״ש תשע״ה. ועצ״ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישפיע נגלה. וצ״ע. וראה גם שיחת אחש״פ תשמ״ו. ולהעיר משיחת ליל ח״י אלול תשמ״ב).

ועוד כתב באו״א בתניא שם (לפנ״ז), ש״למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו׳״. ולכאו׳ לפי בי׳ זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע״ע].

2) ובס׳ שערים מצויינים בהלכה עמ״ס זבחים (מכת״י אאמו״ר, ובתוספת נופך מאחמו״ר הרה״ג הרמ״ש שליט״א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת״ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס׳ אמרות טהרות (תהלים קיט, קסו) על מארז״ל

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, וועו "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**[3]]".

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"[4].

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"[5].

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[6]**.**

בברכת קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

מערכת "לוח יומי"

ל"ג בעומר תשפ"ה

ברוקלין, נ.י.

(שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

קודם שבועות

קו התאריך

יש להימנע מלעבור קו התאריך בימי הספירה, שלא יצטרך לחוג את חג השבועות ביום שונה מכולם.

באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אין דעתי נוחה מאלה העוברים קו התאריך באמצע ימי הספירה (באם אין הכרח **גמור** בדבר) – כיון שאז לדעתי **ברורה** .. חה"ש שלהם (ו)לא באותם הימים דחה"ש דבנ"י שבמקום שבאו לשם, ומתמיהים את הרואים וכו'". "כבר מילתי אמורה שאין דעתי נוחה כלל – לעבור קו התאריך באמצע ימי הספירה, כי אף שמצד הדין דעתי ברורה (ש)בהנוגע לחג השבועות .. אבל בכ"ז תמיהא מילתא ביותר [ובפרט שלדעתי החילוק הוא – מן התורה] שלכן יש להשתמט מלהכנס בהנ"ל ככל האפשרי".

עד"ז, ובמכל שכן וקל וחומר, נכון להימנע ממסלולי נסיעה קוטביים (polar route) ככל האפשרי.

כמובן, מי שכבר עבר 'קו התאריך' במהלך ימי ספירת העומר עליו ללמוד פרטי הדינים בנוגע חג השבועות[7].

איחולים

לקראת חג השבועות, מברכים איש את רעהו בברכת "קבלת התורה בשמחה ובפנימיות".

בשיחת ש"פ במדבר תשמ"ח נאמר שיש "לעורר שיהודים יברכו איש את רעהו בברכה זו ["קבלת התורה בשמחה ובפנימיות"] אשר עי"ז שמברך את רעהו ניתוסף גם אצלו, כהבטחת הקב"ה "ואברכה מברכיך", ואני המתחיל – לברך את כל בנ"י בלשון הרב, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, לשונו בדיוק (לא יותר, ועאכו"כ לא פחות) – "קבלת התורה בשמחה ובפנימיות[8]"."

לא לשכוח על ההכנות העיקריות

בשיחת ש"פ בהו"ב תשמ"ח: יש להעיר אודות ענין הדורש תיקון: כשמדברים אודות הענין ד"והחי יתן אל לבו" בקשר ובשייכות להכנה ליו"ט מסויים וכיו"ב, ומעוררים שיש להשתדל בענין פרטי – מובן וגם פשוט שענין פרטי זה בא **כהוספה** על כל הענינים הידועים לפנ"ז, אשר מרוב הפשיטות שבדבר אין צורך להזכירם. אמנם לפעמים קורה שמרוב ההתלהבות כו' בפירסום הענין שבא כהוספה, שוכחים אודות הענינים העיקריים, ובמילא, כשמפרסמים ע"ד ההכנות לחג השבועות, מפרסמים רק ההצעה ע"ד ההשתדלות להביא כל ילדי ישראל לבית הכנסת לשמיעת עשרת הדברות, להוסיף בצדקה וכיו"ב, ותו לא מידי. ולכן, יש צורך להדגיש שענינים הנ"ל באים **כהוספה** על העיקר, ופשיטא, שיש לפרסם אודות ההכנות העיקריות לחג השבועות כפי שנתבארו בריבוי מקומות, אפילו לפני שלומדים הענינים שנתבארו בתורת החסידות, כי אם, בספרי מוסר כו', עד ל"קיצור שולחן ערוך", הן כפשוטו, והן בתוכנו – בלשון עם ועם. וכאמור ענינים אלו נתפרשו ונתבארו בריבוי מקומות בתורה, אלא שמצד חושך הגלות יש צורך להדגיש שענינים אלו לא ישארו "בתורה", אלא יומשכו גם **בעולם**.

יום שלישי, כ"ט אייר, ערב ר"ח סיון, מ"ד לעומר

נתינת ברכות ואמירת מאמרי חסידות בער"ח סיון

בספר המאמרים קונטרסים[9]: וועו איך בין אלט געווארן אכט חדשים – האט דער טאטע [הוד כ"ק

7) לוח יומי עם פרטי דינים למי שעבר "קו התאריך" – נמצא בשו"ת באתרא דרב סי' כא'צ.

8) ובאג"ק חי"ז דלקמן, שבטח כן שמע כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מאביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע. ובר"ד משיחת ש"פ במדבר תשמ"ט שזהו נוסח כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו וכך נהגו גם כל רבותינו נשיאינו.

דיוק הלשון – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1307. אג"ק חי"ב ע' מח. חי"ז ע' קנב. חי"ח ע' תב. שיחת ש"פ בהו"ב תשי"ג. חגה"ש תשכ"ה. ובכ"מ.

9) ח"ב תו, א.

ולהעיר משל"ה סוף ס' תמיד (נר מצוה בעניני תפלה וקרה"ת – פה, ב): ביותר צריך להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם וכל צרכיהם וזיווגם מה' יצא הדבר, ולבי אומר שעת רצון לתפלה זו בערב ר"ח סיון הוא החודש שבו ניתנה התורה ואז נקראים בנים לה' אלקינו,

אאזמו"ר הרה"ק בעל הצמח צדק זצוקללה"ה] ווייטער געדענקט – דאס איז געווען דאנערשטאג ער"ח סיון שנת תק"ן האט דער זיידע [הוד כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה] געזאגט מיין מוטער [הרבנית הצדקנית מרת דבורה לאה זצוקללה"ה] זי זאל מיר ברענגען צו אים, ער וויל מיר בענטשען, און פון יענעם יאהר אן פלעגט מיר דער זיידע בענטשען יעדען יאהר ער"ח סיון. וועט דער זיידע האט אנגעהויבן זאגן פאר מיר ביחידות מאמרי חסידות, איז דער טאג, ער"ח סיון, אויך געווען פון די טעג אין וועלכע ער פלעגט פאר מיר זאגן ביחידות מאמרי חסידות . . שנת תקס"ט . . יום שני ער"ח סיון – קרא אותי כ"ק אאזמו"ר ויברכני כרגיל בכל שנה, ויאמר לפני ביחידות את המאמר מבן עשרים – שנדפס אח"כ בלקוטי תורה – וכפל את ברכתו הק' שאצליח בכתיבת חדושי תורה בנגלה ובנסתר.

שיעור היומי במסכת סוטה – דף מד.

במנחה אין אומרים תחנון.

יום רביעי, ר"ח סיון, מ"ה לעומר

בראש חודש מתגלה ניצוץ משיח שבכאו"א

בראש חודש מתגלה בכאו"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל ענייניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שעי"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו'".[10]

בתפילה ובברכת המזון מוסיפים יעלה ויבוא. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון: הרחמן לר"ח.

במעין שלש: "וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשחרית: חצי הלל[11].

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים[12] עונין אחריו הודו גו' יאמר[13] גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנא ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

אין להפסיק באמצע חצי הלל לענות אמן וכו'[14] כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע בין הפרקים[15].

וראוי להתענות ביום ההוא הוא ואשתו ויתעוררו בתשובה, ויתקנו כל עניני הבית איסור והיתר וטומאה וטהרה וכל הענינים, יתנו צדקה לעניים הגונים, ואם אפשר לבעל להתענות אז הפסקה מה טוב ומה נעים וכו'. והביא שם תפלה מיוחדת, ונזכר גם במקו"ח להחו"י ס"א ס"ה. וראה חת"ס עה"ת ס"פ במדבר בהג"ה. והעירו מח"י חגה"ש פ"א.

ויש הנוהגים להתפלל תפלה זו (ולא הובא בסידור אדה"ז. ונתבאר בכ"מ שכמעט לא הובאו תפלות כיו"ב ופיוטים, ואפילו פסוקים שהובאו בסידורים אחרים, בבחינת "על כן יהיו דבריך מעטים" – ראה אג"ק חי"ב ע' יח. חט"ז ע' ער. חי"ח ע' שסב. שם ע' תל. שיחת ליל שמח"ת תשכ"ג בסופה. ש"פ תזריע תשמ"א. וראה לקו"ש חט"ז ע' 578).

10) סה"ש תשנ"ב ע' 123.

11) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

12) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגרדו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העו"ב ג' תשצב. גל' תתיט. קובץ שערי אור ע' 149. וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ העו"ב ג' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן–מונדשיין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א סי"ב.

13) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומחה"ש סתכ"ב סק"ח. משנ"ב סק"כ).

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"צ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים, שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, כנ"ל].

14) וכן בשאלת שלום. משא"כ בהלל שלם שדינו בשאלת שלום כק"ש באמצע הפרק – נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תתקד.

15) היינו לקדיש – אמן יהא שמי' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך

ואברהם זקן וגו'[16]. קדיש תתקבל. שיר של יום ("היום יום רביעי בשבת"). הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: ארבעה קרואים בפרשה של ר"ח. לכהן קוראים שלשה פסוקים עד "עלה תמיד". ללוי חוזרים וקוראים מפסוק "ואמרת להם" עד "רביעית ההין". לשלישי ממשיכין מן "עלת תמיד" עד "ונסכה". לרביעי מן "ובראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה. חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפלין דר"ת, [מזמור[17] תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף[18]. דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

שיעור היומי במסכת סוטה – דף מה.

מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.

"נוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד" [ובצוואת ריה"ח – נזכר גם שלא ליטול צפרניים[19]. **ואכ"מ**]. ובר"ח סיון הוא גם בימי הספירה.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

מנחה: יעלה ויבוא.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה[20], וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש[21] או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

תחנון

"נוהגין במדינות אלו שלא להתענות ושלא לומר תחנון מראש חודש עד ח' בו ועד בכלל[22]". חתן ביום חופתו מתענה בימים אלה (חוץ מאסרו חג). ומנהג ספרד [וכן מנהגנו] שלא לומר תחנון עד י"ב בו ועד בכלל, דהיינו חמשה ימים אחר שבועות כי החג יש לו תשלומין כל שבעה[23]. ובמיוחד

וימלוך. בחזרת הש"צ – אמן על הא–ל הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנחנו לך. בעליה לתורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמר עם החזן. וכן לקרוא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרוא בתורה כשאין בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמן על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמן על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברק ורעם.

16) המנהג לפועל לומר תיבת "זבדי" (אף שבד"כ אין מזכירים שמות המלאכים בתפלה), והבי"ת בפת"ח. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' מ'רצ.

17) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תקיז. וש"נ.

18) בנוגע להוראה מפי השמועה ע"ד אמירת "קוה" ו"אין כאלקינו" בר"ח מתוך סדר התפלה לשבת בסידור, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'קצו.

19) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'צט.

20) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

21) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

22) שו"ע אדה"ז סתצ"ד ס"כ.

23) סידור אדה"ז לפני למנצח יענך.

ולענין תענית בימי תשלומין – ראה ראבי"ה ח"ב חגיגה סתת"ו – הובא בלקו"ש דלקמן. וראה שם מו"ק סתתמ"א סקי"ח. ושם סק"ע. אגודה חגיגה פ"ב. שו"ת בנימין זאב סרי"ב. וראה ב"י או"ח סת"כ. אבל להלכה לא קיי"ן הכי. וראה גם לקו"ש חכ"ח ע' 26 הערה 17. וצע"ק ברשימה בלה"ק משיחת ש"פ נשא תשכ"ט שאסורים בהספד ותענית ממנהגא [ואינו בהנחה באידיש]. ויל"ע בחתן ביום חופתו, כיון שנזכר בגמ'. אבל לדינא נז' רק ביום טבוח. ועכצ"ל דנקטינן דל"ג הכי.

– שהרי אחכה לו בכל יום שיבוא, וכשמשיח יגיע תיכף ומיד ממש, יביאו עולת ראי' ושלמי חגיגה בימי התשלומין [וי"א – גם שלמי שמחה למי שלא הקריב ביו"ט[24]].

בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

הלכתא למשיחא: חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו מחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום[25].

הכנות

"מר"ח סיון . . התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה וכו'"[26].

בשלשלת היחס שבתחילת "היום יום" בשנת תשמ"ח: מציע שבימי הכנה לזמן מתן תורתנו ילמדו המאמר ד"ה בחודש השלישי גו' (בתורה אור פ' יתרו).

ע"ד מעלת ר"ח סיון בדא"ח – ראה הנסמן בהערה[27].

"בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה – זה ראש חודש – באו מדבר סיני, ויחן שם ישראל – ויחן לשון יחיד, כאיש אחד בלב אחד – נגד ההר לקבל התורה מהר סיני. וביום השני נאמר להם ואתם תהיו לי (לשון ציווי ולשון הבטחה) ממלכת כהנים וגוי קדוש. וביום השלישי נאמר להם מצות הגבלה השמרו לכם עלות בהר וגו'. וביום הרביעי נאמר להם מצות פרישה – מהחומר והגשם – היום ומחר, ולהיות נכונים בימים אלה ליום קבלת התורה, ששה בסיון בו ניתנה תורה. והימים האלה נזכרים ונעשים מדי שנה בשנה כחדשים, ועד – חדשים ממש – קבלת התורה בשמחה ובפנימיות."[28]

"והנה הימים האלה נזכרים ונעשים, ומזה מובן גם בנוגע לזמן מתן תורתנו שבכל שנה ושנה, שבכל שנה ישנה נתינת התורה מחדש ובאופן נעלה יותר, שבכדי לקבל התורה בחג השבועות צריכים להיות ההכנות הנ"ל מראש חודש סיון, מעין שהי' בזמן מתן תורה בפעם הראשונה. והיינו דנוסף על זה שכל הכנה צריכה להיות מעין ובדוגמת הדבר שהוא נושא ההכנה, ובנדון־דידן הוספה בלימוד התורה בימים אלה, צריך להיות גם מעין ההכנות פרטיות שהיו בפעם הראשונה."[29]

בספר השיחות תשמ"ח[30]: ההכנה **העיקרית** לקבלת התורה היא ע"י לימוד התורה [ובפרט הלכות

---

24) הנה, בכלל, שקו"ט אם שייך תשלומין לחיוב שמחה, שחיובו מצ"ע בכל ימי הרגל. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ד. אבל בחגה"ש שקו"ט מטעם אחר, אם שייך שלמי שמחה בימות החול. ונפק"מ הן לגבי הבאת הקרבן והן לגבי אכילתו לשם שמחה. וראה טו"א חגיגה ו, ב ד"ה ושמחה. משל"מ אבל פ"ג ה"י. שו"ת חיים שאל ח"א סע"ח. חת"ס או"ח סכ"ח ד"ה ומיהו. מנ"ח מ' תפח. הגר"י פערלא על הרס"ג מ' נח ד"ה ועכ"פ מבואר (ע' רנג). יצחק ירנן אבל שם. (וצ"ע לומר בשמחה בזה"ז (אכילת בשר ובגדים ותכשיטין וכו') לדעת המשל"מ ודעמי' דמהני גם בימי התשלומין שהם חול גמור).

ועוד צ"ע דל"ש תשלומין אלא בחזי בראשון. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט'יג.

25) וראה בסוף הקובץ במילואים (א).

26) לשון אדה"ז בשו"ע או"ח סתצ"ד.

27) ראה ד"ה בחודש השלישי בתורה אור פרשת יתרו. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ז. תורת חיים פ' יתרו [בהוצאה החדשה ח"ב ע' רנא ואילך]. אור התורה פ' יתרו (ע' תשעב ואילך. ח"ח ע' ב'תתקעה. סה"מ תרל"ג ח"א ע' רצג. תרנ"ה ע' פח. תש"ב ע' 99. מלוקט ח"ד ע' קנה וע' רנט.

במעלת הביטול בר"ח סיון, "לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא", כהכנה לקבלת התורה, ראה בארוכה לקוטי שיחות חכ"ח ע' 7 ואילך.

28) מכתב כללי מר"ח סיון תשמ"ט, נדפס בסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 783.

29) לקוטי שיחות חל"ח ע' 5.

וראה גם ד"ה אנכי ה"א תשמ"ט. ועוד. ושם בהערה 36: וע"פ מ"ש בפנים יומתק מה שמאריך בשו"ע שם בפרטי הענינים שהיו בהימים שלפני מ"ת – אף שענינו דהשו"ע הוא הלכות ופסקי דינים וטעמיהם – כי גם זה הוא הלכה, שבכל יום (בכל שנה) צריכה להיות העבודה בהענין שהי' ביום זה בפעם הראשונה.

30) ח"ב ע' 462.

החג[31], כולל ובמיוחד – לימוד חלקי התורה המבארים גודל והפלאת הענין דמ"ת (הן בנגלה דתורה, לדוגמא: הסוגייא דמ"ת במסכת שבת, והן דרושי מ"ת בתורת החסידות) שעי"ז ניתוסף בהתשוקה והגעגועים לקבלת התורה].

יום חמישי, ב' סיון, מ"ו לעומר

שיעור היומי במסכת סוטה – דף מו.

יום המיוחס

בר"ד משיחת ש"פ במדבר תשמ"ז: אודות ענינו של יום ב' סיון – איתא בספרים שנקרא בשם "יום המיוחס" או "יום יחוס" ע"ש שביום זה נתחדש היחוס המיוחד דישראל – "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". ובהקדמה – שבספרי חסידות חב"ד לא מצאתי לע"ע (גם לאחרי העיון והיגיעה כו') שידגישו את מעלת היום, אבל, אעפ"כ, מכיון שנתפרש הדבר בספרי גדולי ישראל בדורות שלפנינו[32], גדולי ישראל אמיתיים, שהעמידו מאות ואלפים תלמידים כו', שלאורם הולכים בנ"י עד סוף כל הדורות, יש מקום לגלות ולפרסם את הדבר (בהתאם להשתדלות להוסיף ולגלות ענינים חדשים כו') בתוספת ביאור כו', ו"תן לחכם ויחכם עוד". ועוד ועיקר – שתוכן הענין נתפרש גם בשו"ע של רבינו הזקן, בסיום וחותם הלכות שבועות (שבסוף הלכות פסח) . . תוכן הענין שבשני בסיון "נאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'" ידוע ומפורסם גם ללומדי השו"ע של רבינו הזקן; וההוספה בהאמור לעיל אינה אלא בנוגע להדגשת מעלת היום, שמכיון שבו נתחדש ונתגלה יחוסם של ישראל נעשה "יום זכאי" בנוגע לענין היחוס – "יום יחוס", ויתירה מזה, שהיום עצמו נעשה "יום המיוחס"[33].

כ"ק אד"ש כותב אודות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע: "ימים האחרונים לפני העצרת מייקר הזמן".

התגלות מתן תורה בחג השבועות

"לקראת חג השבועות ה'ש"ת כתב כ"ק מו"ח אדמו"ר מכתב מיוחד לתלמידי הישיבות[34] . . מכתב הנ"ל צריכים ללמדו וגם לפרסמו בין אלה שאין יודעים אודותיו[35]".

להלן כמה ציטוטים ממכתב הנ"ל[36]:

"בעוד ימים ספורים נזכה – בחסדי אל עליון – לאור כי טוב, אין טוב אלא תורה, הוא יום הבהיר חג השבועות, זמן מתן תורתנו. התורה הקדושה אשר היתה ספונה טמונה וגנוזה באוצרותיו של הקב"ה ושעשועיו יום יום, אשר אלי' נכספו ונשתוקקו מלאכי השרת בהתחננם אל בורא העולם באמרם אשר תנה הודך על השמים, התורה הקדושה הלזו נתנה אלקינו ואלקי אבותינו לנו ולכל ישראל ללמדה בשביל לקיימה.

כל חג וחג הוא זכרון לקביעות הראשונה שקבע הקב"ה לחוג את החג הזה, ולכן נקראים החגים בכתוב בשם מועדים כאמור אלה מועדי הוי' אשר תקראו אותם במועדם, ובו ביום בכל שנה ושנה מאיר ומתגלה אותו האור שנתגלה בפעם הראשון. ובכן, הנה בחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו, בשני ימים הבהירים הללו, שהם מועדי ה', מתגלים ומאירים אותם האורות והגילויים שהאירו ונתגלו בשעת מתן־תורה. הנשמות שהן בגן עדן התחתון והעליון מתאספות למתיבתא דרקיע, ויבדלו לחיים טובים כל ישראל בכל מרחבי עולם באים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לקבל את התורה הקדושה.

...המעיין בשיטת התוספות בד"ה תורה היכן היא, במאמר ריב"ל[37] יבין שחג השבועות הוא זמן עת

---

31) ומציין שם בהערה לשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תכט. ולכאורה הכוונה לס"ג שם שבדורות האחרונים מצוה על כאו"א שילמוד הלכות הרגל עד שיהי' בקי בהם. ואילו בנוגע להדרשה, כתב שם ס"ב, שעצרת אין בו הלכות מיוחדות, ולכן אין המנהג לדרוש בשבת שלפניו. וראה מהרי"ל בריש הל יו"ט, שרגל השבועות זוטרי בדינא משא"כ רגל פסח וסוכות ויו"ט דר"ה דנפישין דינייהו מאד, ולכן פנויין אז לעסוק בכל דיני יו"ט.

32) ראה שו"ת האלף לך שלמה או"ח סשל"א. דברי מלכיאל ח"ג סכ"ג. ליקוטי מהרי"ח במקומו. ערוה"ש או"ח סתצ"ד ס"ז. גנזי חיים שם סק"ב. עירין קדישין שבת קודם שבועות. טעמי המנהגים אות תרי. ועוד.

33) וראה שיחת ש"פ במדבר תשל"ג.

34) נדפס באג"ק שלו ח"ה ע' עו.

35) שיחת יום ב' דחגה"ש ה'תש"י.

36) חלקם הועתקו גם ב'לוח היום יום'.

37) שבת דפ"ט ע"א.

רצון למעלה והשי"ת מטריד את המקטרג על עם ישראל כדוגמת הטרדתו בשעת התקיעות בראש השנה ויום הקדוש דצום כפורים.

זאת אומרת, אשר חג השבועות הוא זמן המוכשר לעשות הכל לטובת לימוד התורה והעבודה ביראת שמים, וכן להתעסק בתשובה בהנוגע לתורה באין מפריע משטן המקטרג כדוגמת זמן התקיעות בראש השנה ויום הקדוש דצום הכפורים.

שלשת ימי הגבלה (ג' – ה' סיון)

תספורת

מנהגנו ע"פ קבלה[38] שאין מסתפרים עד ערב שבועות. כשהסתפרו בימי הגבלה קודם ערב חג השבועות לא היתה רוח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע נוחה מזה.

נישואין

בשנים הראשונות הורה כ"ק אד"ש להחמיר גם לגבי נשואין בשלשת ימי הגבלה, ורק בשנים האחרונות התיר חתונות בשלושת ימי הגבלה[39].

בנוגע לפרישה – ראה בהערה[40].

כלי זמר

אע"פ שנוהגין (בשנים האחרונות) להקל בג' ימי הגבלה לערוך חתונות, מקום לומר שאין זה היתר גורף לריקודים ומחולות של רשות[41], וכל־שכן לפי מנהגנו שנוהגין אבילות עד ערב שבועות[42].

לענין בגד חדש בשלושת ימי הגבלה – ראה בהערה[43]. [ולצורך מצוה, לקנות לאשתו בגדים

38) וראה לקו"ת במדבר יא, ד (עי"ש, מפע"ח שער ספה"ע פ"ז). אוה"ת ויקרא ח"ד ע' א'נב. סה"מ תרכ"ט ע' קעז. ולא (רק) מטעם אבילות. וראה בהערה הבאה.

39) בנוגע לסידור חו"ק בג' ימי הגבלה – ידוע שבשנים הראשונות לא נהגו כן. וכ"ה באג"ק ח"ח ע' שיח. (ויל"פ בתרתי: א) כהשי' שדעת האריז"ל להחמיר גם בנשואין (אף שמד' האריז"ל לא משמע כן כלל), ושמה"ט, עדיף באם אפשר, גם לא בלג"ב (עיי"ש. וכ"ה באג"ק שנדפס בשלחן מנחם ח"ו ס"ע קנה). ב) ועיקר: שהוא מטעם אבלות – וכהדעה בשו"ע אדה"ז. וכ"מ בלוח כולל חב"ד. ובשיחת ל"ג בעומר תשמ"ו (מסרט הקלטה), וכן בלקו"ש (חל"ז ע' 123 הע' 8 – משיחה הנ"ל) מ' שמנגח חב"ד להחמיר באבלות (לא רק בתספורת) כהדעה הנ"ל בשו"ע אדה"ז. [ולהעיר שבשיחה הנ"ל (מסרט הקלטה) נקט ר"ח סיון כדוגמא להיתרא, ולא ג' הגבלה]. ויש לדחות שהכוונה בהציון לשו"ע אדה"ז היא להשי' שהוא עד ג' ימי הגבלה ולא עד ערב שבועות. ומהל' בהיום יום ג' סיון ש"לא היתה רוח אאמו"ר נוחה מזה" – משמע יותר שאינו מדינא או ממנהגא, שבאמת המנהג הפשוט הוא להתיר מג' ימי הגבלה (ראה גם מג"א סתצ"ג סק"ה ומשנ"ב שם סקט"ו), אלא שיש להחמיר ע"פ הקבלה. וכ"ה הל' בסה"מ תרכ"ט שבהע' הקודמת: מיהו ע"פ הקבלה אין לגלח עד ערב שבועות. אלא שעיקר הכוונה שם לאפוקי ההיתר בלג"ב). ויל"ד, שכיון שאי"ז לכל הדעות והמנהגים לא היתה דעתו נוחה. ומזה שמקילים להסתפר בע"ש כשחל ערב שבועות בשבת – אין ראי', שבכה"ג שאני מפני כבוד השבת והרגל, וכמי שנהג אבלות שבעה ופגע בו שבת ערב הרגל שמותר להסתפר בע"ש – ראה שו"ע או"ח סתקמ"ח ס"ח ויו"ד ששצ"ט ס"ג. אבל ראה זה חדש בתשובה למהר"ם חביב (בעל כפות תמרים וגט פשוט) מכת"י שנדפס באורייתא גל' יח, שאם הוא ע"ד הנגלה אין להסתפר בע"ש. ושוב דחה שיש מקום לומר דדמיא ללג"ב שחל ביום ראשון שמסתפרים בע"ש. וראה שקו"ט בהתקשרות גל' תשכו ותשכט). והעירני ח"א שיתכן לפרש דלא מסמנא מילתא לענין נשואין, כיון שי"נ אז באבלות. ודוחק.

השינוי בשנים האחרונות להתיר נישואין בג' ימי הגבלה – לכאו' נ' ברור שהוא על יסוד ההוראה שלא לדחות נישואין וכו' ושאין להחמיר בקביעת ימי נשואין "מלבד המפורשים". ועוד להעיר – שלכמה שי' – גם המחמירים באבלות עד ג' ימי הגבלה – התירו נשואין מר"ח סיון. אבל ראה אג"ק ח"ט ע' מו. ודון מינה ואוקי באתרין.

40) ראה א"ר סר"מ סק"א משיירי כנה"ג. סידור האריז"ל (לרש"ר) סדר השכיבה – הובאו בלקו"ש חל"ח ע' 6 הע' 53. ועיי"ש בפנים. אבל ראה משנ"ב סר"מ סק"ז. ובאו"א – כה"ח סר"מ סק"ה וסתצ"ד סקי"ג.

41) א"ר סתצ"ג סק"ב הובא בפמ"ג ובשעה"צ שם. והובא גם בזכל"א (אלקלעי) אות ס, לסתצ"ג ס"א – ע, ב. וכ"כ בהליכות שלמה להגרשז"א פי"א סט"ו. וכן הביאו גם בשם בעל שבה"ל ועוד. וראה גם במסורת משה ח"ב אות רכא – ע' קיז. ומצינו עד"ז במל"ח פ"ז סי"א להחמיר ברקודין ומחולות של רשות מל"ג בעומר ואילך (למנהגם. ומציין לא"ר).

42) וראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

43) מחד גיסא כללות המנהג שלא לברך שהחיינו חידוש הוא (אף שנתברר שהוזכר מכבר. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ג'תתמח. וש"נ). וכמה אחרונים דחו למנהג זה, כידוע. [ולהעיר שבאג"ק אדמו"ר מוהריי"צ חט"ו ע' קנ הובא המנהג בסגנון אחר קצת: הי' משתדל שלא יבוא לזה אשר בימי הספירה יודרש לו לברך ברכת שהחיינו וכו' שמעתי ממנו עפעפ א מנהג ישן, אז בימי ספירה לאזט זעך ניט מאכין ברכת שהחיינו]. לאידך, סתימת הלשון מוכיח שהכוונה לכל ימי הספירה. והרי בתשוה"ג נ' שבזמנם נהגו באבלות כל ימי הספירה. וכ"ה הל': כתב רב שרירא גאון . . גזרו חכמים שלא לעשות שמחה בין פסח לעצרת, ושלא לעשות כסות חדשה עד שבועות. ועד"ז הוא בכ"מ. ואם נפשך לומר, מקום להחמיר באמירת שהחיינו משאר מנהגי אבלות, כיון שעיקרה לא משום אבלות אלא שלא לומר שהחיינו

מחמת מצות שמחת יו"ט, ודאי אפשר להתיר[44].

שמחת יום־טוב

ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחין? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים[45] והנשים קונה להן[46] בגדים[47] ותכשיטים כפי ממונו. [ואנשים – כדלקמן ביום א' דשבועות].

מזה מובן, שמצוה דאורייתא על הבעל לקנות לאשה בגדים ותכשיטים, וכן לילדים קליות ואגוזים, או דבר הדומה לזה. (בספר השיחות תשמ"ח[48]: מה טוב – אז פאר יום טוב זאל מען קויפן א קינד א נייעם סידור וכיו"ב. במכ"ש דערפון וואס ע"פ דין דארף מען אים קויפן "קליות ואגוזים" – דברי רשות).

כתב הרמב"ם: כשהוא אוכל ושותה [ביום טוב] חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ושמחה כזו קלון היא להם.

> בכמה שיחות קודש[49] נזכר שיש לדאוג לספק צרכי החג בהרחבה לכל הנזקקים עבור חג השבועות (אף שאין בו ריבוי הוצאות), בכדי לקיים מצות "ושמחת בחגך" לעצמם ולכל בני ביתם והסמוכים על שולחנם, עבור מאכל ומשתה, עבור בגדים ותכשיטים לנשים, ועבור קליות ואגוזים ומגדנות לקטנים, כדי שתהי' שמחת יו"ט – "ושמחת בחגך" – אצל כל אחד ואחת לפי ענינו, שמחה בשלימותה.

בימי פורענות. והרי עיקר הפרעות וכו' היו דוקא בימי הגבלה, כידוע. וכמובא בפוסקים בענייננו. (אמנם, כאן השקו"ט בנוגע בגד חדש מצ"ע ללא אמירת שהחיינו. ואכ"מ). זאת ועוד, שכנ"ל בא"ר ר"ל להחמיר לגבי רקודין ומחולות של רשות בג' ימי הגבלה – גם לדידהו (המקילים באבלות מר"ח וכו'). וכ"ש לדידן.

אבל להעיר מלקט יושר ע' 98 להתיר להלביש בגדים חדשים משבת קודם שבועות. ואם מיירי (כהמשמעות שם) לחתונה דוקא (וכהמנהג לעשות בגדים חדשים בשבת שלפני החתונה), צ"ב מדוע נזקק להמתין עד שבת שלפני שבועות, שהרי מנהגם לעשות חתונות מר"ח (כמ"ש שם). ואם הכוונה בכלל, הרי לעיל מיני' כתב שלא רצה להתיר לתלמידו להפוך הסרבל (דס"ל שהוא כבגד חדש) עד אחר ר"ח סיון. ואולי הפיכת הסרבל מיירי לכבוד הרגל – ראה שם לעיל ע' 97, שלעצמו לא הי' מתקן בגדים לרגל עד אחר ר"ח. ולאידך, הורה לאחרים להיתר בתיקון בגדים (ולא בקני') לרגל אחר ל"ג בעומר, עיי"ש. ודוחק לומר דמיירי דוקא בקביעות שערב שבועות חל בשבת. ועכ"פ, אא"פ להוכיח ממנהגם, שהרי נהגו היתר גם בחתונות מר"ח. ואילו בשאר המקומות (אצל הראשונים וקדמונים) שהובא מנהג זה – הובא בסתמא עד העצרת.

44) ראה גם בהערה הקודמת מה שהקלו בזה.

45) ובסה"ש תשמ"ח (ח"א ע' 317 הע' 120)) מעיר מל' הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח: קליות ואגוזים **ומגדנות**. ועיי"ש עוד (הע' 119) [לענין חג הפסח]: ופשיטא – לא לרגוז עליהם, ח"ו, היתכן שכשאשר מדברים אודות ענינים הכי נעלים, יצי"מ כו' זקוקים הם ל"קליות ואגוזים"?! אלא, לכל לראש, יש לשמחם לפי מעמדם ומצבם, ואח"כ **יסביר** להם ענייני יצי"מ וכו'.

46) דיוק הלשון "קונה להן" ולא שהן לובשות בגדים חדשים – אף שפשוט שהשמחה היא מהלבישה (ולא מהקני') – י"ל, דאשה בעלה משמחה (ראה כס"מ ולח"מ ריש הל' חגיגה. אבל ראה רי"ק ולח"מ מעה"ק פי"ד הי"ד. וראה שיחת ש"פ נח תשמ"ה. לקו"ש חי"ז ע' 237. חי"ט ע' 368 הע' 51. חל"ג ע' 66 הע' 37. שיחת ו' תשרי תשכ"ח. וכבר העירו מרמב"ם ע"ז פי"ב ה"ג. פיה"מ קדושין פ"א מ"ז. ולגי' הרמב"ם (בסהמ"צ דלקמן) בפסחים קט, א: חייב אדם לשמח בניו ובנותיו – משמע שבאשתו היא עצמה חייבת. [ולהעיר מפסקי רבינו אשתרוק דבלנש לפרק ערבי פסחים (נדפס מכת"י בקובץ ישורון גל' מ – ניסן תשע"ט): וחייב ג"כ לשמח הבנים **בשמחתו**]. וראה שיחת ב' דחגה"ס תשי"ב. ש"פ ויקהל תשמ"א. נשא תשמ"ג. ולהעיר מסה"ש תש"נ ח"ב ע' 403 הע' 138. ואכ"מ).

ומש"כ בכ"מ (סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. חינוך מ' תפח. ועוד) ללבוש בגדים חדשים – התם קאי על חובת הבעל בשמחת עצמו (ולהעיר שבסהמ"צ וחינוך כ' בנוגע לנשים "חילוק מיני מתיקה"), וכבגמ' פסחים עא, א שמשמחו בכסות נקי'. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ז, שבגדי יו"ט הוא מדין שמחה.

אבל באר"ח ה' חוה"מ סל"ד: נשים שמחות בבגדי צבעונין. וי"ל.

47) בירושלמי פסחים פ"י ה"א: נשים בראוי להן כגון מסנין וצוצלין. וראה קה"ע ופנ"מ שם, דמסנין היינו מנעלים. ובפי' הפנ"מ מציין לכתובות סד, ב (במשנה): מנעלים ממועד למועד. ופירש"י: מנעלים חדשים לכל שלשת רגלים. ושם (בגמ') סה, ב: ניתבינהו ניהלה במועד כי היכי דניהוי לה שמחה בגוייהו. וראה מהר"ם שיף שם. ובאגודה פסחים פ"י שלכה"פ יקנה מנעלים. וכ"ה במהרי"ל הל' יו"ט, הובא בא"ר סי' תקכט סק"ו. וראה חכמ"ש שם. ולהעיר משיחת ר"ח שבט תשמ"א (מסרט הקלטה): "משמחה מיט נעלים און שמלות ובגדים יפים איז דאס א מ"ע מה"ת".

[ולכאו' מקום לומר, שאינו חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש, כ"א שיהיו בגדים מיוחדים ליו"ט, ויפין יותר משל חול ושל שבת, ולכל היותר – שיהא חידושן ניכר, וכבבגדים מגוהצים לבני א"י. וקמ"ל שגם כשאין ידו משגת לבגדים מיוחדים ליו"ט, יוצא יד"ח במנעלים חדשים, אף שבלא"ה צריך לקנותם כמ"פ בשנה, כיון שמתקלקלות במקום הרים, כבגמ' כתובות שם. ואכ"מ].

48) ח"א ע' 343. וראה סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 227.

49) ראה שיחת ליל ערב חגה"ש תשמ"ג. ש"פ במדבר תשמ"ו. ג' סיון תשמ"ח.

ואדרבה, בחג השבועות ישנו חיוב לאכול ולשמוח יותר משאר יו"ט[50], "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם", "להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל", "יום שניתנה בו תורה".

יום ועש"ק פרשת במדבר, ג' סיון, מ"ז לעומר

שיעור היומי במסכת סוטה – דף מז.

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם ערב חגה"ש, כמובן. ולאידך, כשחל עתה"ש בשבת נהגו היתר להסתפר כבר בע"ש. וא"כ הה"נ בנדו"ז.

ומצינו בנוגע ל"ג בעומר שחל באחד בשבת, שלדעת הרמ"א סתצ"ג ס"ב נוהגין להסתפר בע"ש מפני כבוד שבת. וכמה אופנים בדבר – שהוא היתר לחוד, כל' שו"ת מהר"י וויל סנ"א "התרתי לספר". או דאדרבה מחמת כבוד שבת עדיף לספר כבר מע"ש, שלא יהא זלזול לשבת, שמסתפר לל"ג בעומר ולא לשבת. וכ"מ בשו"ת נוב"י קמא או"ח סכ"ח. ונז' סברא זו בין השיטין בחכמת שלמה דלקמן. וראה גם פעולת צדיק דלקמן. וראה ערך לחם למהריק"ש סתצ"ג סקי"ב בעי"ז. ועוד אופן, שכיון שבשבת ל"ש אבלות, מותר כבר מע"ש משום מקצת היום ככולו. וכ"מ בביהגר"א שם. וראה שו"ת אג"מ ח"ט או"ח סל"ו שסיכם כל האופנים.

והנה, כבר נחלקו בחל ר"ח סיון או אייר באחד בשבת – לנוהגים היתר בזה – אם מותר להסתפר כבר בע"ש. (ובמג"א סק"ה גם באוסרים עד ר"ח אייר ומר"ח אייר ואילך, להתיר מפני כבוד השבת מטעם אחר, כיון שיש תוספות שמחה שבת ור"ח. וכ"פ בשו"ע אדה"ז שם ס"ח). וראה פמ"ג שם בא"א סק"ה. ובחכמת שלמה שם כתב לחלק, דחיישינן לאונסא ביום אחד, וממילא בר"ח סיון שחל באחד בשבת יכול להסתפר גם אח"כ. אמנם בנדו"ז סברא זו אינה מעלה ארוכה, שאם אתיילד אונסא ביום ראשון הרי לא יוכל להסתפר לכבוד הרגל. ומצוה להסתפר לכבוד הרגל שלא יכנס מנוול. ולכאו' אף ששבת חמור מיו"ט – מצות תספורת ברגל עדיפא משבת. ובנדו"ד תרווייהו איתנהו כבוד השבת וכבוד הרגל.

ונחלקו בנדו"ד, שבשו"ת הר המור ס"ז כתב להתיר בנדוננו. והובא גם בשו"ת דברי ישראל או"ח קמו. אבל בהגהות חת"ס על גליון השו"ע סתצ"ג ס"ב כתב שלא הקיל בדבר ואסר. (ולכאורה סברתו, דשאני ל"ג בעומר דאיהו גופא יו"ט, וממילא התירו גם לפני שבת, מפני כבוד השבת. אבל בערב שבועות שאינו יו"ט ורק שנסתיימה האבלות לא התירו מפני כבוד השבת לפני השבת. וצ"ב. והנה, בתחילת דבריו ציין לשכנה"ג, וכפה"נ הכוונה להגב"י סק"ה. וכן מצויין במהדו"ח. ומשמע קצת, שהוא ע"פ ובהתאם לדבריו. איברא, שלדידי ולדכוותי לא מובן הדמיון, שהרי לכל הסברות שבכנה"ג לא ראיתי מקום לחלק בין לג"ב ביום ראשון לעחה"ש ביום ראשון. אלא שהחת"ס סיים עלה "אע"ג דיש לחלק". ובעניי לא הבנתי מעיקרא השייכות. ובכלל, דעת שכנה"ג בעצמו לאסור גם בלג"ב שחל ביום ראשון. ואילו בהגהות חת"ס אזיל בתר דעת המתירים. ושו"ר שעמד בכוונת החת"ס בשו"ת משנ"ה דלקמן, אלא שלא הרגיש בהנ"ל. ובתשובה למהר"ם חביב (בעל כפות תמרים וגו פשוט) מכת"י שנדפס באורייתא גל' יח, ר"ל שגם בחל ערב שבועות בשבת אין להסתפר בע"ש. אבל בסו"ד נוטה להקל).

אמנם, אנן לדעת חכמי הקבלה קיימינן השתא, ולדעתם אין כאן משום אבלות גרידא כ"א ע"ד הסוד. ואין מקום וסיבה להתיר מע"ש מחמת טעמים הנזכרים. וכ"כ גם בשו"ת פעולת צדיק ח"א סי' קמד.

ומ"מ בנדון שבפנים שלא יוכל להסתפר לכבוד הרגל מעמידים על עיקר הדין. ויש בזה ג"כ כבוד שבת. וכבר שקו"ט בכוונת טור ברקת סתצ"ג ס"א שנקט טעמא דכבוד שבת אף דס"ל לעיקר להתיר בכלל מיום מ"ח ע"פ הקבלה – ראה פעולת צדיק שם.

ולהעיר שבלבוש סתצ"ג ס"ב אכן פי' באופן מחודש בטעם ההיתר להסתפר בע"ש כיון שלג"ב ביום ראשון, שהוא חגא שלהם והגוים אין מספרים אז. וראה בא"ז שם בדעתו. ובשכנה"ג הנ"ל הבין כן גם בדעת מהרי"ו.

ומכיון שעיקר חומרא זו הוא רק ע"פ הקבלה (וכמשנת"ל בתחילת הלוח בהערה, שנראה עיקר שלא החמירו בה מצד אבלות, וכנ"ל, גם ע"ד הנגלה משום אבלות מצינו בפוסקים להתיר, וספיקו לקולא), ומהרש"ו עצמו כתב בהגהותיו לשעה"כ (פו, ד) בטעם הנהגת אביו שגילח ביום מ"ח לעומר, שדחה אותו ואמר שמא לא יכול המגלח לבוא למחר לגלחני ואשב במועד בלא תגלחת – הכי נקטינן. ואף דס"ל למהרש"ו שהוא דיחוי בקש, מ"מ הטעם אמיתי מצ"ע. וראה גם שו"ת מנח"א ח"ג סס"ה שכתב כטעם הנ"ל.

[ומש"כ מהרש"ו מעצמו בטעם הנהגת אביו מהרח"ו דס"ל להתיר ממ"ח ואילך – הרי למעשה לא קייל"ן הכי, ודעת האריז"ל עצמו אינה כן. וגם מהרש"ו כ"כ רק **בדא"פ**. וראה בשו"ת רב פעלים ח"ד בסוד ישרים סט"ו שכתב לשלול סברת מהרש"ו, עיי"ש. ובנהר פקוד דלקמן הביא בדעת מהרש"ו שהי' ע"פ סיבה (ולא מטעם הנ"ל שבכלל יש להתיר מיום מ"ח). ואיך שיהי', העיקר, שגם הטעם משום ניוול טעם נכון מצ"ע. וכבר הזכרנו שבטור ברקת סוסי' תצג שכתב שכשחל ערב שבועות בשבת מסתפרים בע"ש, ונקט כטעם הנז', סיים עלה שלפ"ז "א"צ לנו לומר שאנו מסתפרים מפני כבוד השבת", ונמצא שבאמת גם טעם זה נכון, וכש"כ באופן שי"ב גם משום כבוד הרגל, כאמור].

וראה גם ברכ"י סתצ"ג סק"ו שלא להסתפר עד ערב שבועות "**אם לא ע"פ סיבה**".

[ולדידי נראה פשוט, שמה שנהגו אצלנו כשחל ערב שבועות בשבת לגלח בע"ש – אי"ז מחמת שסמכו על השי' שהותר כבר במ"ח,

50) וברוקח סרצ"ה: צריכין ישראל לשמוח שמוחל הקב"ה עונותיהם. ובסידור בית יעקב להיעב"ץ, שמצות שמחת יו"ט הקדוש הזה גדולה מאד ורבה היא על כל שמחת הימים הקדושים.

ולהעיר מהגהת מהרח"ו לזח"ג צו, א: הוא היו"ט היותר משובח. ובנצו"א שם: קדושתו גדולה שלא הי' ולא יהי' יום יותר מקודש ממנו.

51) כגון במקום שהמספרות סגורות ביום ראשון. (והדגשנו בפנים "במקום שאא"פ כלל להסתפר", שהרי בד"כ אפשר להסתפר במכונה פרטית בבית, וכאן איירינן בדאא"פ כלל באו"א, ודלא כמי שטעה בזה. וראה גם מפי השמועה בס' בדרכי החסידים ע' 199. וגם משם מוכח כדברינו כאן). ובהקדם, שעיקר דברינו כאן למנהגנו דוקא שמקפידין ע"פ האריז"ל לא להסתפר קודם ערב חגה"ש, כמובן. ולאידך, כשחל עתה"ש בשבת נהגו היתר להסתפר כבר בע"ש. וא"כ הה"נ בנדו"ז.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש בשעה **8:01** (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת במדבר, ד' סיון, מ"ח לעומר

קבלת שבת כרגיל. ערבית של שבת. ספירת העומר (שמנה וארבעים יום, יסוד שבמלכות).

סוף זמן קריאת שמע: **9:08**.

קריאת התורה: פ' במדבר.

לעולם קורין במדבר סיני קודם עצרת וסימן מנו ועצרו [מנו לשון מנין, כלומר פרשת במדבר שיש בה מניינן של ישראל קודם שבועות שנקרא עצרת].

עזרא תיקן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים [פרשת בחקותי] קודם עצרת, כדי שתכלה השנה וקללותי', שעצרת גם כן ראש השנה היא, לפי שנידונים בו על פירות האילן. אבל אנו מוסיפים וקוראים גם פרשת במדבר קודם עצרת, כדי שלעולם תפסיק פרשה זאת בין פרשת בחוקותי שיש בה קללות התוכחה ובין חג השבועות, לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם עצרת בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל, כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקותי לעצרת.

אין אומרים אב הרחמים.

שיעור היומי במסכת סוטה – דף מח.

מנחה: קריאת התורה (פ' נשא). ומסיימים לשלישי (וכן בקריאת יום חמישי הבעל"ט): זאת עבדת . . בני מררי . . אהרן הכהן (נשא ד, לג). מנחה של שבת.

אין אומרים "צדקתך". פרקי אבות פרק ו'[52].

בלקוטי שיחות[53]: ש"ק פ' במדבר, מברכים החודש וער"ח סיון, הוא הזמן הכי מתאים להדגשת אחדותם של ישראל. ולאור כל האמור לעיל – באה ההצעה והבקשה דלקמן, בקשה נפשית: ביום השבת הבעל"ט, ש"ק פ' במדבר, מבה"ח וער"ח סיון, בעלות המנחה (שאז מתחיל כבר ענין האחדות דר"ח סיון . .) – יתאספו בכל מקום ומקום רבים מישראל, אנשים ונשים וטף, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו", "שבת אחים גם יחד" להתוועדות רעים, עד לסעודה כפשוטה ("גדולה לגימה שמקרבת") – אנשים לחוד ונשים לחוד (כמובן וגם פשוט), שבה ידברו דברי־תורה בכלל, ובמיוחד – בעניני אהבת ישראל ואחדות ישראל.

מוצאי שב"ק, ה' סיון, ערב חג השבועות, מ"ט לעומר

צאת השבת בשעה **9:10**.

שהרי גדולי המקובלים והפוסקים שהלכו בעקבותיהם שללו ד"ז בתכלית, ודעת אדמו"ר מוהרש"ב לא היתה נוחה מזה. והוא רק משום כבוד הרגל, כפשוט. וכמ"ש החיד"א במורה באצבע פ"ח סרכ"א והב"ד בשער המפקד בנהר פקוד הל' עומר סקי"ד, ובכה"ח סתצ"ג סקי"ג ועוד. וכ"נ בקובץ רז"ש ע' 61. ולכל היותר אפ"ל דדעה הנ"ל מצטרפת כסניף. וגם הרש"ש בנה"ש (כה, ד) שמעיקרא נסתפק בדבר, לבסוף הכריחוהו, ומסתבר שהכוונה שהכריחוהו בסברות, וכטעם הנז'. אבל בשו"ת מנח"א אף שמעיקרא קסבר לבאר דעת מהרש"ו ע"ד הנגלה שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, שוב כתב דהדר בי' הרש"ש מחמת שי' מהרח"ו שאפשר לגלח ממ"ח לעומר. ואין הכרח לדבריו. ובכל אופן, גם איהו מודה לגוף הענין, שחשש ניוול דוחה ההנהגה לא להסתפר עד ערב שבועות, וגם לפני יום מ"ח. וכנ"ל שע"פ סיבה שאני].

ועובדא ידענא במעשה רב שכ"ק אד"ש גילח באפשערעניש בימי ההגבלה לפני ערב שבועות, גם כשלא חל בע"ש.

והעיקר בכ"ז, מה שכתבנו לעיל, שבכ"מ כתבו בטעם ההיתר גם להאריז"ל לגלח בע"ש כשחל מ"ט בשבת שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, כפשוט. והה"נ בנדו"ד. וק"ל.

ושו"ר בשו"ת משנ"ה ח"ד סע"ג ואילך שנטה קו להחמיר, אבל לא מיירי בכגון דא שאין ביכולתו להסתפר ביום ראשון. והו"ע כתב שהרוצה להקל יש לו על מה לסמוך. ולפענ"ד ה"ז סמיכה מעלייתא.

52) נהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאינו פסוק שלם. ומפי השמועה שכן הורה כ"ק אד"ש בקשר לאמירת פרקי אבות, לפי שהוא לימוד, משא"כ ב"כגוונא" שהוא תפילה (והארכנו בדבר בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ג) בשוה"ג הא' להערה בד"ה ובהיותי בזה. וש"נ). ובפרק זה – במשנה י פסוק "עד יעבור" ופסוק "מכון לשבתך" אינם בשלימות.

53) חל"ב ע' 266. וראה שם בארוכה. וראה גם שם חכ"ז ע' 297 ואילך.

בתפילת ערבית אין אומרים ויהי נועם וגו' ואתה קדוש וגו'. ספירת העומר (תשעה וארבעים יום, מלכות שבמלכות).

הבדלה. ויתן לך.

מלוה מלכה: "לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת בכל מיני סידור הנהוגים אצלו בעריכת השולחן לסעודה גמורה, אף על פי שעכשיו לא יאכל אלא כזית [ואם אינו אוכל כביצה – יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים], הן מחמת שאין לו יותר . . מכל מקום יש לו לעשות הכנה וסידור השולחן כגון פריסת מפה[54] וכיוצא בזה כמו לסעודה גמורה כדי ללוות את השבת ביציאתו דרך כבוד כמו בכניסתו".

יום ראשון, ה' סיון, ערב חג השבועות, מ"ט לעומר

שיעור חומש היומי מהתחלת הפרשה (פרשת נשא) עד שני, ולמנהג מדינתנו – עד (ועד בכלל) פסוק זאת עבדת (נשא ד, כח).

שיעור היומי במסכת סוטה – דף מט, וסיום מסכת (שלמדוהו בימי הספירה – דף ליום).

בר"ד משיחת ליל ערב שבועות תשמ"ו[55]: כאן המקום להעיר אז די וואס מאיזה סיבה שתהי' האבן זיי נאך ניט געמאכט דעם סיום אויף מסכתא סוטה, נאכמערער – אפילו די וואס מאיזה סיבה שתהי' האלטען זיי נאך אין מיטן, און נאכמערער – אפילו די וואס מאיזה סיבה שתהי' האבן זיי נאך ניט אנגעהויבן, איז, כמדובר, האט געלערנט פסח שני, אז ס'איז **קיין** מאל ניט פארפאלן, כביאור פון נשיא דורנו[56].

> בד"ה אנכי ה"א תשמ"ט נזכר ע"ד "ההכנה דהקדמת נעשה לנשמע, שהיא ההכנה העיקרית למתן תורה, כמובן גם מזה שהכנה זו דהקדמת נעשה לנשמע היא בחמישי בסיון שהוא הערב של ששי בסיון שבו ניתנה התורה. והוא, שבמשך היום יתבוננו בהענין דהקדמת נעשה לנשמע, התבוננות המתאימה שמביאה לידי פועל, שבכל ענין דעבודת ה' צריך לכל לראש לקיימו בפועל (נעשה), ולאחרי זה להבין את הענין בחב"ד שלו (נשמע). ואף שיום זה (חמישי בסיון) הוא ערב יו"ט שישנם בו כמה טרדות דהכנות צרכי החג [כשחל בחול], הרי ידועה תורת כ"ק מו"ח אדמו"ר שבחג השבועות ועד"ז בערב (ומעין) חגה"ש אין שליטה (כ"כ) להצד שכנגד, ולכן הוא זמן המוכשר לעשות הכל לטובת לימוד התורה והעבודה כו'".
>
> ההוראה מזה ש"בחמישי [בסיון] בנה מזבח והקריב עליו קרבן", "עולת תמיד העשוי' בהר סיני", שגדר הקרבן כקרבנות שלאחרי מ"ת – שבערב מתן תורה מתחילים כבר הענינים דמתן תורה. והימים האלה נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה – ראה הנסמן בהערה[57].
>
> בספר השיחות[58]: הצ"צ הי' אומר דא"ח ער"ש [=ערב שבועות] בבוקר אחר התפלה. ובר"ד משיחת ליל ערב שבועות תשי"ג, שגם בשנה הראשונה לקבלת הנשיאות – בחג השבועות – אמר הצמח צדק מאמר חסידות בבוקר של ערב שבועות. ושם: וואס דאס איז מצד די שני כתרים. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) איצטער ביינאכט איז די הכנה, און מארגן אינדערפרי וועט מען ארום גיין מיט שני כתרים מצד הקדמת נעשה לנשמע, ואין הקב"ה מקפח שכר כל ברי', און שבועות אינדערפרי וועט מען געבן די תורה, און מען זאל מקבל זיין די תורה בשמחה ובפנימיות.

תספורת

מצוה על האדם לגלח בערב יום־טוב שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול[59] [ומפני טעם זה אסרו לגלח

---

54) ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתקט.

55) מסרט הקלטה.

56) גם בהמשך הדברים (בשיחה שלאחמ"כ) שמכריזים ומודיעים עוה"פ בנוגע לענין הסיומים שאפילו אלו שמאיזה סיבה עדיין לא עשו זאת יכולים לעשות מחר במשך היום, או לאח"ז, ועד אפילו לאחרי זמן מתן תורתנו, ובמיוחד – בימי התשלומין. [אלא שכבר העירו שאינו ברור אם הכוונה לסיום עמ"ס סוטה, או לסיומי הרמב"ם. ובהנחות מצינו שרשמו בב' האופנים. ואכ"מ].

57) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ח ע' 15 ואילך.

58) תרצ"א ע' 237 (מרשימת רבינו). וראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו ע' קעא. סה"ש תרצ"ב ע' 58. ובר"ד משיחת יום ב' דחה"ש תרצ"ז (סה"ש ע' 259 – במהדו"ח) שאצל אדה"ז היו זמנים שנהג כן.

59) שו"ע אדה"ז סי' תקכט.

ב(חול ה)מועד], ובפרט בערב שבועות (כיון שלא הסתפרו בימי הספירה)[60]. ומותר להסתפר כל היום, גם אחר חצות היום. ואנשי מעשה מדקדקים לגלח קודם חצות[61].

ניתן להסתפר גם בליל ערב שבועות[62] ואפילו בקביעות שנה זו – שחל במוצאי שבת[63].

נטילת צפרניים

צפרנים שראויים לגלחם יש לו ליטלם בערב יום טוב כמו בערב שבת. ויש לו ליטלם קודם שיטבול לטהר עצמו ברגל[64]. ואם צפרני רגליו גדולים, לכתחלה יש לו ליטלם יומיים קודם, ואם לא נטלם יכול ליטלם בערב יום טוב[65].

בדיקת דם

יש ליזהר מלעשות בדיקת דם בערב שבועות כשאין בהם צורך מיידי[66].

מיני מאפה חלביים

גזרו חכמים שלא לעשות לחם חלבי או בשרי ואם עשה כן כל הפת אסור. וכמו כן, אין לאפות פת עם מאכלים בשריים או חלביים בתנור אחד[67]. וכך הובא בשולחן ערוך[68]: "אין לשין עיסה בחלב שמא יבוא לאכלו עם בשר. ואם היה דבר מועט . . או ששינה צורת הפת [לפני גמר האפי'] שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר מותר". וכתב הרמ"א שם: "ולכן נוהגין ללוש פת עם חלב בחג השבועות . . . כי כל זה נחשב כדבר מועט [כיון שנאכל תוך יום[69] ו]גם כי צורתן משונה משאר פת. וכל־שכן פלאד"ן [עיסה ממולאת בגבינה] או פשטיד"א שמותרים [מאחר שניכר בהם החלב או הבשר]".

אבל אם הפת נאכל ביום השני של חג, אין להתיר ללוש עיסה בערב יו"ט בחלב, אלא אם כן שינה צורת הפת באופן הניכר שאין רגילים לעשות פת בצורה כזו, או אם ניכר עליו שהוא חלבי.

מיני מאפה מתוקים שנאכלים בדרך כלל לבד, ואין הדרך לאוכלם עם בשר, מותר לעשותם חלביים. ומכל מקום נכון הדבר לרשום איזשהו סימון על האריזה שהוא חלבי משום מכשול[70].

---

60) **הלכתא למשיחא, והוראה נפלאה בענין "אחכה לו בכל יום שיבוא"**, בטעם התקנה לגלח לפי שמהרה יבנה המקדש ויצטרך לגלח על מנת לייכנס לעזרה ואסור ביו"ט, בשו"ת בנין שלמה ס"י, וז"ל: ונראה שהטעם שחייבו חכמים לגלח ערב הרגל, כל עצמו של תקנה זו לא נתקן רק בזמן הבית, דהיו חייבין ברגל בראיית פנים בעזרה כו' שאסור לכל אדם כו' להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא כו' פרוע ראש דרך ניוול כו', דבשביל זה חששו חז"ל והזהירו לגלח ערב הרגל, כדי שלא יבא מניעה בשביל זה לבטל מ"ע דאורייתא של ראיית פנים, או דיכנס כשהוא מנוול לעזרה ויעבור על עשה דמקדשי תיראו, ותקנה גדולה תקנו בזה כו' (ו)כיון דנתקן אז תקנה הראשונה לא זזה ממקומה, משום דמהרה יבנה ביהמ"ק כו', וכמו דחייבים האידנא לטהר את עצמו ברגל, ואף דהאידנא ליכא קרבנות ראי', וע"כ דהטעם משום דמהרה יבנה המקדש כו'. ואין לדחות כו' לכאורה גם לענין ישראל נמי י"ל דאם יבנה ביהמ"ק ויצטרך לעלות לרגל ולהתראות פנים בעזרה יספר אז ועייל כו' – דהכא עיקר חיובא ביום ראשון הוא, ואז אסור להסתפר מחמת שהוא יו"ט, ועוד כו' (ד)אין שייך לסמוך ע"ז בכל ישראל דיספרו עצמן.

61) ראה פמ"ג סתקל"א במ"ז סק"א (ע"פ מג"א סרנ"א סק"ה בשם כוונות (ראה פע"ח שער השבת פ"א)). מט"א סתרכ"ה סי"א. אג"ק חט"ז ע' ערב. חי"ח ע' תקס. שיחת ליל כ"ט אלול תשכ"ב. וראה בארוכה במקורות ועיונים להלכה יומית אות תצא. וש"נ.

62) ראה פקודת אלעזר או"ח סתצ"ג ס"ב בהערה בשוה"ג. וראה בארוכה אצלנו במ"מ וציונים להל' יומית אות תצא. וראה השקו"ט בהתקשרות גל' תשכט. וראה גם במ"מ ללוח יומי תשפ"ב לענין ליל ששי כשחל שבועות ביום ראשון, וכש"כ בליל ערב שבועות.

63) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תתקנד.

64) וראה אג"ק חי"ח ע' תקס. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט'תתז.

65) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' לח'תיט.

66) ואף שיש מקום לומר שבדיקות דם אינן בגדר הקזת דם, וכבר האריכו בזה – מ"מ, בערב חג השבועות, שיש בו חשש סכנה, יש מקום להחמיר. ועל דרך (אף שיש לחלק) מה שהחמיר אדה"ז בשולחנו (או"ח תס"ח סכ"ג) לענין אחר לגבי ערב שבועות.

ולענין חיסונים בערב שבועות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יד'תתקצד.

67) אבל אין איסור לאפות פת בתנור חלבי או בשרי שבימינו, ואף באופן שמחמירים שהפת נעשה בשרי או חלבי, הפת מותר באכילה במינו (מכמה טעמים. ויש להוסיף מש"כ בשו"ת הצ"צ סס"ט שגם בספק שמא זב חלב תחת הככר, מותר ע"י טעימה שאין בו טעם חלב).

68) יו"ד סצ"ז ס"א.

69) ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

70) וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יג'ק. ולהעיר מרשימת ענינים וספורים (להרב"ש ז"ל שניאורסאהן) ע' קט בטעם שמחמירים בענין זה.

הכשרת התנור[71]

מבואר בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן[72] שהנוהגים לאפות דברי מאפה חלביים יזהרו כשמכשירים התנור המיועד לבשרי [ורוטב של בשר נשפך עליו לפעמים ונבלע בתוכו] שקודם האפייה יסיקוהו יפה בענין שיהיו נצוצות ניתזין ממנו (ושיהיו הגחלים מהלכים על פני כולו)[73].

במציאות ימינו, שהתנור עשוי מאמאייל enamel (שיש בזה מחלוקת מה דינו), והדרך לאפות בו רק במגשים ולא ישירות, ונמצא שהתנור נאסר רק על־ידי זיעה[74], מקילים הרבה פוסקים להכשיר את התנור על־ידי ליבון קל. ובפועל – להדליק את התנור בחום הכי גבוה ולהשאירו דלוק למשך זמן. ועל כל פנים, ניתן לסמוך על כך, כשמכשירים מבשרי לחלבי. ובתנור שמקור האש נמצא בתא נפרד מתחת לתנור עצמו, יש להוציא את קרקעית התנור, באם אפשרי, כך שהאש תכנס ישירות לתנור[75].

גם המחמירים באמאייל לדונו ככלי חרס, או שחוששים שלא להכשיר כלי זכוכית מצד הדלת העשוי מזכוכית, אם התנור הוא מסוג הנקרא פירוליטי[76] (self-cleaning) ניתן להכשירו על־ידי הפעלת מחזור הניקוי, ללא כל פקפוק.

דבר נוסף[77]: יזהרו ליקח מרדה חלבית[78] להוציא בה עוגות אלו מן התנור ולא יוציאוהו במרדה הרגיל שמוציאין בה שאר כל הדברים, אפילו אם רוצים להפכה על צדה השני.

הכשרה בחג

בליבון קל הנעשה לתנורים של ימינו, על־ידי הפעלת החום למשך זמן, כאמור, בדרך־כלל לא ניתן לעשותו ביום טוב[79]. שכח להכשיר לפני החג – הנה, מעיקר הדין, מותר לאפות מאכלי חלב בתנור בשרי אם הם עטופים ומכוסים בצורה אטומה, וגם הרשת (rack) נקיה לגמרי. וכדאי לכסות גם הרשת בנייר־כסף. [אסור לחתוך נייר כסף מהגליל בחג]. אבל לכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כן, אלא אם כן המאכלים עטופים בשתי כיסויים. וגם אז כדאי שלא לסמוך על זה מכמה טעמים[80].

---

71) יש כמה פרטים בנוגע להכשרת תנורים וכיריים מבשרי לחלבי. ואין כאן המקום להאריך במסגרת זו. ומובא כאן רק השייך להמבואר בשו"ע אדמו"ר הזקן הלכות חג השבועות (סתצ"ד). וראה אצלנו בהלכה יומית אות תשיט ואות תשכז. וראה עוד אות מט ואות תרכב ובמקורות ועיונים לשם.

72) שם סט"ז.

73) ואף שלהלכה בכל הכשרה מבשר לחלב ("התירא בלע") אין צורך בליבון גמור, ומספיק לעשות הגעלה או ליבון קל (ולשיטת אדה"ז – הגעלה מועילה אפילו כשמכשיר כלי שנאסר ע"י שנבלע בו בשר ואח"כ חלב) – כאן הדין שונה. וההסברה הפשוטה היא, שהתנור עשוי מחרס, וכלי חרס אין לו תקנה כי אם על־ידי ליבון גמור, ואף גם זה רק כשמקור האש הוא בתוך התנור עצמו ("מסיקו בפנים"), וגם רק אם הדרך הוא להשתמש בתנור כל השנה על־ידי שמסיקו מבפנים.

74) בגוף הענין אם יש לחוש לזיעה בתנורים – ראה אצלנו בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 שבט תשע"א בשוה"ג להע' 12. מקורות ועיונים להלכה יומית אות תרכב. שם אות שסז.

75) ויש להאריך בכ"ז (מה שאופים בתבניות מדין ב' קדירות, ליבון קל – יס"ב או קש נשרף – בהיתרא בלע, הכשרה ע"י זיעה, אופן ההכשרה מצד מיעוט תשמישו, היסקו מבחוץ (ושצ"ל גם דרך להסיקו מבפנים) במתכת ובליבון קל, אמאייל). והארכנו בכ"ז במק"א, וגם בקובץ הנ"ל. ולא עת האסף פה.

76) העולה לכ־900°F.

77) מובא בשו"ע אדמו"ר הזקן שם.

78) וה"ה כפפות תנור, אלא אם כן עשויות מבד (ולא סיליקון) וכבסו אותן במכונה במים חמין עם סבון. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'רעב. וש"נ.

79) כיון שבכך מוציא אש חדש בחג. ובלא"ה, שכיון שאין הדרך לאפות בחום הכי גבוה אי"ז הבערה לצורך אוכל נפש.

בכלל, כלי הצריך הגעלה או ליבון אסור להגעילו או ללבנו ביו"ט מפני שהוא מתקן כלי ביו"ט, ואפילו אם רוצה להשתמש בו ביום לצורך אוכל נפש. אבל מותר ללבן ביו"ט כלי ברזל שאפו בו מאכל של בשר כדי לאפות בו ביום מאכל של חלב, אע"פ שהיה אפשר ללבנו מערב יו"ט, לפי שאינו ניכר שמתקן כלי אלא הוא מחממו כדי לאפות בו, ובלבד שמיד שיעבירנו מן האש יתן בו המאכל של חלב, אבל אם יצטנן הכלי ואח"כ ילבנו שנית כדי לאפות בו א"כ הרי ליבון הראשון לא היה רק להכשירו ונמצא עשה הבערה כדי לתקן כלי ביו"ט. וכל זה כשמלבן מבשר לחלב, כיון שאין צריך ללבנו היטב אלא די לו בליבון קל, אינו ניכר שמתקן כלי אלא הוא מחממו כדי לאפות בו. כלי שטעון הגעלה או ליבון מחמת חומרא בעלמא ולא מן הדין, מותר להגעילו או ללבנו ביו"ט, אע"פ שהיה אפשר ללבנו מערב יו"ט, דכיון שמן הדין אינו צריך כלל ליבון ולא הגעלה הרי אינו מתקן כלום.

80) ראה שו"ת כת"ס יו"ד סנ"ד. אג"מ יו"ד ח"ג ס"י. (וראה שם יו"ד ח"א ס"מ. שם סנ"ט). בדה"ש סצ"ב ס"ק קפג. קובץ מבית לוי פסקי חודש ניסן. שבות יצחק דיני מיקרוגל פ"ה סק"ג.

ובענין החומרא לכתחילה בשתי קדירות וגם במכוסים – ראה אצלנו בקובץ הערות הנ"ל בשוה"ג הב' להערה 12. מקורות ועיונים להל'

וכדאי ונכון להכשיר התנור לפני זה (אף שבדרך כלל נוהגים שלא להגעיל מבשר לחלב או להיפך)[81], כדלקמן.

אופן ההכשרה בחג: נוסף לליבון קל לפני האפיה, על ידי חום האש שבתנור **הדולקת כבר מערב יום טוב** (אלא שאינו בחום הגבוה ביותר, כפי שעושים בדרך כלל, שאסור להגביה חום האש ביום טוב בכדי ללבן), ירתיח קדירת מים – שהוחמו כבר מערב יום טוב ולא נצטננו, או שחימם ביום טוב לצורך אוכל נפש ועדיין לא נצטננו – בתוך התנור, כך שיעלה זיעה מרובה. אבל אסור להרתיח מים מחדש ביום טוב עבור ההגעלה.

פלטה: במקום הצורך, מותר לחמם מאכל חלבי על פלטה בשרית, בתנאי שהפלטה נקיה מאוכל בשרי, ושהמאכל החלבי נמצא על גבי חתיכת נייר כסף וכדומה. כמובן, אסור לחתוך בשבת וחג חתיכות מגליל נייר־כסף לצורך זה, אף אם החתיכות גדולות יותר מהמידה הנצרכת, משום איסור מתקן מנא.

עוגה פרווה המונחת לצורך חימום על כיסוי הסיר הבשרי: אין לאוכלה ביחד עם מאכלים חלביים[82].

פרחים

אלו שנוהגין לשטוח פרחים בבתים[83], **מותר לשוטחם אף ביום־טוב**, כיון שחשב עליהן לטלטלן מערב יום טוב[84]. בכלל, אם חשב לטלטלם או שהוכנו לתשמיש מסויים וכן פרחים ריחניים – אינם מוקצה[85]. עלים הנופלים מהפרחים אסורים בטלטול משום מוקצה, ואסור להעבירם מעל השולחן בין בידיו בין בדבר אחר שבידיו כגון בסכין וכיוצא בו, אבל מותר לטלטלם בגופו שלא בידיו[86].

מותר להעמיד פרחים במים בשבת ויו"ט[87], אבל רק בפרחים ושושנים שאינם נפתחים מלחלוחית המים[88]. וצריך ליזהר שלא ליתן מים לתוך האגרטל, אלא יעמידם רק באגרטל שהיו שם מים מזומנים מכבר, מערב יו"ט. וכן אם הוציאם מהמים מותר להחזירם למים. **אסור להחליף** את המים באגרטל של הפרחים במים חדשים.

להוסיף מים: בפרחים שנפתחים **מלחלוחית המים** (כמו שושנים וכיו"ב) אסור בשבת ויום טוב (משום שזה גורם להם להפתח). ובפרחים שאינם נפתחים – ביום טוב מותר [להוסיף עד מחצה[89]], ובשבת אסור[90].

בפרחים שנפתחים י"א שנכון ליזהר שלא לטלטל בחוזק, כי על ידי תנודת המים עלולים הפרחים

יומית אות שנב.

וכ"ה גם אם תמיד אופים בשר בתנור רק כשמכוסה.

81) ראה שו"ת מנח"י ח"ה ס"כ. ויש שחששו לא להגעיל מבשר לחלב גם בענייננו – ראה שו"ת חלק"י יו"ד סכ"ג סק"ג. להורות נתן ח"א סל"ד סק"כ. וראה בדה"ש פצ"ב ס"ח בביאורים ד"ה לכתחילה (ע' רטו). וראה אצלנו בהל' יומית אות תשכז. באתרא דרב סי' ו'תנה. וש"נ.

82) בנוגע אכילת מאכלי חלב אח"כ: אם זיעה מהבשר שבסיר עולה ונוגעת בעוגה, דין העוגה כבשר ממש, ויש להמתין שש שעות לפני אכילת חלבי (ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ו'קסט). אבל אם המכסה אטום לגמרי, מותר לאכול חלב מיד אחר כך.

83) בשו"ע אדמו"ר הזקן מובא שנוהגין לשטוח עשבים בבית הכנסת ובבתים בשבועות זכר לשמחת מתן תורה וכן נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים כדי להזכיר שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם. והובא גם בלוח כולל חב"ד. וכן נהגו בביהכ"נ בניקולייב. אבל בקהילות אנ"ש לא נהגו לשטוח עשבים ולהעמיד אילנות בבתי־כנסת לכבוד שבועות.

84) אדה"ז סתצ"ד סי"ד.

85) אדה"ז סי' ש"ח סנ"ה.

86) כמו כן אם נפלו על המפה שעל השולחן יכול לטלטל המפה ולנער המפה והם נענערות ג"כ ונופלים מעליה מאליהם.

87) והיינו שמותר אפי' להעמיד מלכתחילה אם המים מזומנים מבעו"י – ראה שו"ע אדה"ז שסל"ו סי"ח (והביאו במשנ"ב בשעה"צ סקמ"ח). וכ"מ בל' הרמ"א שם סי"א. וכ"כ בכפות תמרים סוכה בדעתו. וכ"כ הפמ"ג בא"א סקי"ג, ודייק כן מל' הרמ"א. וכן מוכח במקורו, במנהגי מהרי"ל הל' שבת סי"ט והל' לולב ס"ט. ודו"ק. וראה גם בבכו"י סתרנ"ד. ושו"מ ארוכות מזה בס' כרם חמד (משיח) ח"א סכ"ה.

88) וראה ר"ד משיחה ש"פ מקץ תנש"א שפרח נמצא תמיד בתנועה של צמיחה וגידול, ומטעם זה צריך להיות זהירות יתירה בשבת בנוגע לפרחים.

89) כ"כ במקו"ח סתרנ"ד. ערוה"ש שם ס"ב מד"ע. וצ"ע.

90) שו"ע אדה"ז סשל"ו סי"ח. וראה לקו"ש חכ"א ע' 385 (אג"ק מו' מנ"א תשמ"א). וכעי"ז באג"ק מב' מנ"א תשמ"א (נדפס באג"ק חל"ג ע' רכה). וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לז'קעד בטעם שאאפ"ל בדעת אדה"ז כפי' המנחת פתים בהוספות לאו"ח דקאי להסברא שהותר להוסיף רק בלולב.

להפתח. ויש לפקפק בחשש הנ"ל – ראה בארוכה בהערה[91].

הדס [או פרחים] **מחובר מותר להריח בו** בשבת ויום טוב (ומברך עליו "בורא עצי בשמים" [בהדס וכל מין עץ] או "עשבי בשמים" [במין עשב]) שהרי אין הנאתו אלא ריחו, וזה יכול לעשות אפילו בעודו מחובר, ולמה יקצצנו. מה שאין כן דבר הראוי לאכילה שיש חשש שמא יתלוש.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (לערך **4:37** אחר הצהריים), כדי שיוכל לאכול סעודת יו"ט בלילה לתיאבון.

טהרה

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. ויכוון בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה ובטוב לבב. ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע[92]: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"].

> בשל"ה ריש מס' שבועות שלו: "וחייב אדם לטהר עצמו ברגל ולילך לטבול ומכל שכן ברגל הזה שבו טבלו את עצמן כל ישראל אנשים ונשים בציווי השם יתברך, כמו שכתוב לך אל העם וקדשתם גו'. ובזוהר פרשת אמור (ח"ג צז, ב) משמע לטבול קודם עלות השחר לאחר שלמדו כל הלילה. וכן הוא המנהג בארץ ישראל. מכל מקום נראה לי לטבול גם כן בערב הרגל כדי שיטהר בהכנסת הרגל, וגם זכר לאבותינו שטבלו בערב הרגל קודם שקיעת החמה כדמשמע פרק רבי עקיבא[93] . . ניתנה תורה לטבולי יום".

הלכתא למשיחא[94]**:** כתב הרמב"ם[95]: כל ישראל[96] מוזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים.

הלכתא למשיחא: טומאת עמי הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל.

הלכתא למשיחא: אפיית שתי הלחם אינה דוחה יום טוב אלא אופין אותן מערב יום טוב[97].

המשתמשים בשעון–שבת, יכוונו אותו באופן שהזמנים יהיו מתאימים לשני ימי החג.

צדקה

הרגילים בנתינת צדקה בכל יום – בערב יו"ט יתנו גם בעד שני הימים דחג השבועות. ועד"ז

---

91) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

92) אחש"פ תש"א – הנחה נדפסה בשבועון בית משיח כ"ח אייר תש"ס ע' 45 (ושוב, בתשורה גארדאן־ריניץ שבט תשע"ח).

93) שבת פו, ב

94) יש שכתבו שכל המועדים אינם בטלים לעת"ל חוץ מחגה"ש – ראה יפ"ל או"ח סתצ"ד סקי"ד, הובא בכה"ח שם סקס"ח, בשם אמרי נועם (לר"י מדילישקאש) ס"פ פינחס. ומקורו ממושב זקנים לבעלי התוס' שם. וכבר העירו (קובץ המאור אלול תנש"א ע' 19. ועוד) דליתיה שם כלל, שהקשו מדוע לוחות השניות דיוהכ"פ לא בטלו היו"ט דשבועות מחמת מ"ת דלוחות הראשונות שנשברו, ותירצו משום מעלין בקודש ואין מורידין. וכ"ה גם ברוקח פ' אמור. ותו לא.

ובכ"מ להדיא שכל המועדים בטלים היינו פסח שבועות וסוכות. וילה"ע שלהרמב"ם מגילה ספ"ב "שכל זכרון הצרות יבטל" – הרי חגה"ש אינו שייך ל"זכרון הצרות". ומצאתי בפ' גאולת הגר לתלמיד מהר"ל על תרגום למגילת אסתר ט, כח: לעתיד ודאי כל המועדים בטלים, דפסח שהוא על שם גאולת מצרים יתבטל שישועות הראשונות לא יזכרו עוד נגד אחרונות, שבועות זכר למתן תורה לא יזכר שהקב"ה יחדש לנו התורה עם כל סודיה, סוכה זכר להיקף עננים לא יזכר נגד ההיקף והכבוד שיהיה לעתיד דכתיב כי על כל כבוד חופה, משא"כ פורים, יעו"ש.

95) הובא ונתבאר בלקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

96) ולענין נשים – ראה טו"א ר"ה טז, ב ד"ה חייב. אבל ראה ערוה"נ יבמות כט, ב בד"ה ולא מיטמאת. (וכש"כ למ"ד שהיא עצמה חייבת בשמחה (ולא שבעלה משמחה)).

97) רמב"ם תמידין ומוספין ח, ט. ונת' בארוכה בכינוס תורה דאסרו חגה"ש תשע"ב מדוע אין בזה משום לינה.

בכל עש"ק וערב יו"ט כו'[98]. יש להזכיר אודות נתינת צורכי החג לכל הזקוקים (כדלעיל). [ובמקום אחר[99]: צריך להיות בערב חג השבועות, ערב זמן מתן תורתנו, הוספה מיוחדת בנתינת הצדקה, ועד שנתינת הצדקה ביום זה תהי' באופן של פתיחה חדשה וכו', עיי"ש].

הלכתא למשיחא: לענין תקיעות בערב יו"ט - ראה בהערה[100].

הכנת אש לנרות

אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט[101]. לכן, יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש עבור הדלקת הנרות בליל ב' דחג השבועות.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

אסור לחמם נר ביו"ט כדי להדביקו במנורה, ולכן יכין הנרות עבור ליל ב' של יו"ט מערב יו"ט. מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו **מעט** מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, ואין חשש[102] גרם כיבוי בנותן מעט מים[103]] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דיום טוב.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, וכן אותם המדליקים נר עבור יזכור[104], עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)[105].

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם מוקצה[106]).

סדר הדלקת נרות

מדליקין הנרות לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים "להדליק נר של יו"ט" ו"שהחיינו" [טעתה בהברכה או שכחה לברך "שהחיינו" ראה בטבלא שבסוף הלוח]. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש.

זמן הדלקת נרות יום טוב בערב החג בשעה **8:02** (18 דקות לפני השקיעה)[107].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

באם שכחו להדליק הגז וכיו"ב מערב יו"ט, אפשר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי.

---

98) "הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א לחג השבועות", נדפסו בלקו"ש חכ"ח ע' 315.

99) בד"ה אנכי ה"א תשמ"ט (ס"ה).

100) שקו"ט בכ"מ, בנוגע לערב יו"ט (משא"כ בע"ש וערב פסח), אם תוקעים גם להבטיל ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול, כבערב שבת (נוסף ל21 שבכל יום), וכן בנוגע לערב יו"ט האחרון, בין חוה"מ ליו"ט – ראה פירש"י חולין כו, ב ד"ה תקיעה. פיר"ח שבת קטו, א בשם רה"ג. תוד"ה ליתקע – שבת קיד, ב. פי' הרע"ב חולין פ"א מ"ז. ק"נ ביצה פ"ה סק"ו. שפ"א סוכה נד, ב. ועוד – נסמנו באוצר מפרשי התלמוד סוכה נג, ב. קובץ בית אהרן וישראל גל' צא. ושוב איקלע לידי שו"ת שיח יצחק ח"ב שי"ל לאחרונה מכת"י, וראה שם סכ"ז מזה. וראה רמב"ם השלם (וולפא) שבת פ"ה הי"ח הע' 5 בדעת הרמב"ם.

101) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

102) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרסה.

103) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי.

104) ואין כן מנהגנו.

105) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

106) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סקי"ד.

107) כן המנהג בכל יו"ט, וגם בשבועות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ח'תרנח.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב[108] כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

ליל שני, ליל א' דחג השבועות

"**הסתלקות הבעש"ט** – ביום הרביעי א' דחה"ש תק"ך ומ"כ במעזיבוש. אדמו"ר הזקן אמר ע"ז – יום ד' כ' בכסלו תקנ"ט בפעטערבורג – ביום הרביעי נטלו המאורות[109]."

בכמה שיחות קודש מדובר ע"ד השייכות דחג השבועות לשלשת הרועים: משה רבינו, דוד המלך, והבעש"ט.

ובד"ה אתה הראת תשמ"ו[110]: "ידוע שחג השבועות קשור עם משה רבינו שקיבל אז התורה מסיני, ודוד המלך והבעש"ט, דבעצרת הוא יום ההילולא דדוד המלך . . וגם יום ההילולא דהבעש"ט (כנ"ל). [ויש לומר עוד דחג השבועות הוא גם יום ההילולא דמשה רבינו, שהרי בשעת מ"ת פרחה נשמתן של כל ישראל והחזירה בטל כו' ובהכרח לומר שענין זה הי' בכל ישראל למקטנם ועד גדולם . . כולל משה רבינו. ונמצא שביום זה הי' גם ענין יציאת הנשמה (פרחה נשמתן) במשה רבינו, ענין הילולא]."

בנוגע ליום הסתלקותו של דוד המלך בעצרת, ששה בסיון או שבעה בסיון – ראה בהערה[111].

רבינו הזקן הי' מחבב ביותר את היו"ט דחג השבועות, כידוע[112].

"הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הצ"צ האט דערציילט בשם הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וואס ער האט געהערט מרבו הרב המגיד ממעזריטש: אז מיר זיינען געווען חג השבועות ביים רבי'ן – מורנו הבעש"ט – איז געווען נפתחו השמים וארא מראות אלקים. און הוד כ"ק אדמו"ר הזקן האט געזאגט: אז מיר זיינען געווען ביים רבי'ן – הרב המגיד ממעזריטש – חג השבועות האט מען געזעהן און דערהערט."

דער בערדיטשעווער איז געווען א עמקן גדול. אמאל האט ער געזאגט א ענין אין נגלה און האט אנגעהויבן מיטן פסוק[113] הנה ד' רוכב על "עב" "קל". האט ער געזאגט ע"ב קושיות און ק"ל פירוקים. הוד כ"ק אדמו"ר הזקן האט אויף דערויף געשריבן פיר הונדערט בויגן. און האט געזאגט דערנאך אז דאס קומט ניט צו דעם וואס מ'האט געזעהן שבועות ביים רבי'ן.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הצ"צ האט אויסגעפיהרט: דאס איז ניט נאר ביים מגיד נאר ביי אלע רביים, און ניט נאר אין יענעם זמן – נאר אין אלע זמנים. נאר מען דארף האבן כלים פנימיים [ועיי"ש עוד בהמשך השיחה ע"ד ה"כלים פנימיים"][114].

קבלת עול תורה

כתב השל"ה בשם תולעת יעקב: כמו שבראש השנה רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש על מעשה בני אדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם כמו שתיקנו לומר זה היום תחלת מעשיך וכו' כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשה העולם וכו' והעולם נידון ביום זה על התורה שניתנה בו[115].

108) מותר להדליק מנר נשמה. אבל אם הודלק בביהכ"נ לצורך ביהכ"נ יש להחמיר.

109) 'לוח היום יום' ליום א' דחה"ש.

110) סה"מ מלוקט ח"א ע' תסג.

111) ראה לקוטי שיחות חלק ח' ע' 22 הערה 8. וראה שיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ח. ר"ד בעת הסעודה ביום א' דחגה"ש תש"ל.

112) שיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ו. ועיי"ש הטעם.

113) ישעי' יט, א.

114) סה"ש תש"ג ע' 120.

115) וראה בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ט, וכן בר"ד יום ב' דחגה"ש תשמ"ח, שה"ז דבר הפשוט, שבזמן מתן תורתנו, שהיא חיינו ואורך ימינו, נמשך ענין החיות, ולכן נמשך ופועל המעמד ומצב שבו עומדים בחג השבועות על כל השנה, שהרי כל עניני האדם תלויים בענין החיות. ולא רק תוספת חיות, אלא באופן של מציאות חדשה לגמרי כמו לידה, שהרי מתן תורה הוא הגיור דעם ישראל, " היום הזה נהיית לעם", ו"גר שנתגייר כקטן שנולד דמי". (ושם, שכן מבואר בנגלה דתורה, שיום טוב של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה כולה, שחג השבועות פועל על כל השנה כולה). ונתבאר שם, שמה שלא נמנה בין ד' ראשי שנים, הרי אין זה משנה את המציאות, שהתורה היא חיינו ואורך ימינו, עד לחידוש המציאות, כאמור, כקטן שנולד, ובמילא אין לך ענין שכולל כל החיות יותר מזה. ומה שחג השבועות אינו נקרא ראש השנה – להיותו למעלה מראש השנה, כי התואר ראש השנה מדגיש את שייכותו לימי השנה שהוא הראש שלהם, ואילו חג

עוד כתב השל"ה: יחשוב במעמד הר סיני כי אנחנו כולנו היינו שם וקבלנו התורה, וברוך שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו ויחשוב כי פנים בפנים דיבר ה' אתנו. ויחשוב בשבועה שנשבענו כי כולנו מושבעים ועומדים מהר סיני. והרבה דברים כאלה יחשוב וימלא רתת ויעשה לעצמו לב טהור. ויעשה מוסכם חזק כאילו עתה בזה היום קיבל התורה ויתלהב בלבו להטביע אהבה להשי"ת לעבדו בשמחה ובטוב לבב.

"שבועות ביינאכט דארף יעדערער אויף זיך מקבל זיין דעם עול התורה. עס דארף זיין קבלה בלב, קבלה בפה און זאגען רבוש"ע איך בין אויף זיך מקבל דעם עול התורה."[116]

"כשם ווי ר"ה דארף יעדער איד נעמען אויף זיך א דבר נוסף אין עבודה, אזוי איז שבועות דארף איטליכער איד נעמען אויף זיך דבר א נוסף אין תורה. ווארום יעדער איד וועלכער האט נאר א שטיקעל דעת . . איז דאך שייך צו תורה . . שבועות דארף יעדערער נעמען אויף זיך בקבלה בנדר ובלב שלם און ניט בלי נדר וקבלה בלב. עס איז זייער שווער צו זאגען א קבלה בנדר, ווייל עס קען נאך זיין, – ווי מ'זאגט אויפ'ן לשון פון די היגע מדינה – "טראבעל", אבער עס דארף זיין מיט א קביעות אין נפש און מיט א מסירה ונתינה אנצוהאלטען דעם דבר נוסף אין תורה, הן אין לימוד פאר זיך אליין און הן אין אוועקגעבען זיך צו לערנען מיט אנדערע און החזקת התורה, מאכען אנדערע לערנען."[117]

"קבלת עול פון שבועות איז בחי' יחידה פון עצם הנשמה. און דורך דעם דערהערט מען דעם אור התורה. ווארעם מען קען לערנען תורה און די תורה לערנט עם ניט, אדער אפילו אז די תורה לערנט עם אבער דער אור התורה איז ממנו והלאה."[118]

"הרה"ג החסיד ר' אייזיל האט דערציילט, אז אמאל זיינען געזעסן חסידים פאר חגה"ש און מען האט געערעדט צווישן זיך וואס דארף מען בעטן ביים אויבערשטן שבועות ביינאכט. האבן זיי געפרעגט ביי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, זיי האבן געריכטן אז ער וועט ענטפערן פנימיות התורה, הבנה והשגה. אבער הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי האט געענטפערט: איך וואלט זיך ווינטשן צו האבן דעם לבת אש פון מתן תורה."[119]

"איתא בספרים[120] בהרמז במאמר רז"ל "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם", ש"עצרת . . הוא הזמן המוכשר לעת רצון להתפלל לקרב קץ הגאולה . . דבעינן לשון אם תבעיון בעו, והוא לשון תפלה ובקשה, נמי לכם גימטריא קץ, היינו, שאז זמן המוכשר להתפלל שיתקרב קץ הגאולה", "קץ הימים" ו"קץ הימין[121]"".

ערבית

בליל שבועות מאחרין להתפלל לאחר צאת הכוכבים (בשעה **9:01**), שאם יקדימו ויקבלו קדושת יום טוב בתפלה מבעוד יום הרי זה כמו שחסרו מעט ממ"ט ימי הספירה שלפני חג הזה והתורה אמרה שבע שבתות תמימות תהיינה[122].

שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים.

אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום חג השבועות הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן מתן תורתנו מקרא קודש וכו'"[123].

השבועות הו"ע בפ"ע שבאין ערוך לגבי ימי השנה, שלכן לא נופל עליו התואר ראש השנה שמורה גם על השייכות לימי השנה – שענינה של עצרת הוא מתן תורה, והתורה היא למעלה מענין הראש שיש לו שייכות לאברי הגוף, להיותה לגמרי למעלה מהעולם.

ולהעיר מאג"ק חי"ט ע' קפ בטעם שאין נוהגין לאחל לשנה טובה לקראת חגה"ש. (אבל להעיר מנוסח המברק שנשלח לרשת באה"ק לקראת חגה"ש תשכ"ז (נדפס בהתקשרות גל' צד ע' 11)).

116) סה"ש תש"ד ע' 127.

117) שם ע' 129. ובר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשי"ד: אזוי ווי מ"ת איז דאך געווען ניט נאר נגלה דתורה נאר אויך פנימיות התורה . . דאס האט דער רבי יעמולט ניט געזאגט נאר דאס בין איך מוסיף מדילי . . במילא איז די הוספה וואס מען איז מוסיף דארף זיין אין ביידע זאכן סיי אין נגלה סיי אין פנימיות בכל יום ויום.

118) שיחת חגה"ש תש"ב – סה"ש תש"ב ע' 123. הובא בהיום יום ח"ב.

119) סה"ש תש"ה ע' 108.

120) מאמר מרדכי מסכת פסחים.

121) שיחת ש"פ נשא ה'תנש"א. וראה גם ר"ד ליל ב' דחג השבועות ה'תנש"א לקהל שיחיו שחזרו מתהלוכה – ספר השיחות תנש"א.

122) שו"ע אדה"ז סתצ"ד ס"ב.

123) ביאור הנוסח "זמן מתן תורתנו" – בשו"ע אדה"ז רסי' תצד ובלקוטי שיחות ח"ג ע' 997 ואילך.

טעה בתפלת העמידה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מאחלים איש לרעהו: גוט יום טוב.

אין מקדשין הלבנה בליל יום טוב.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק למחרת, אסור להוציאו מרשות לרשות ביו"ט.

דבר שגמרו להשתמש בו וכעת רוצים להחזירו, כגון להביא הביתה תיקון ליל שבועות בסוף הלילה, באם יש חשש שאם לא נתיר לו להחזיר לא הי' מביא מלכתחילה, כיון שחושש שמא יגנב או יאבד, מותר להחזירו. אבל, כל שאין חשש כזה, כגון שיכול להניחו במקום המשתמר, אסור להוציא מרשות לרשות[124].

כמו כן[125], מותר להוציא טלית מביתו לבית הכנסת, וכן גם להחזירה לביתו, אא"כ יכול להצניעה בבית הכנסת שלא יגנבו משם. אבל, י"א[126] שביו"ט בעת שיוצאים מבית הכנסת, שאין בו צורך עוד היום, וכיון שאפשר ללובשו דרך מלבוש, א"כ אין בו שום צורך ליטלו ביד, על כן בודאי מהראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו שלא לישא ביד. ויש המדקדקים[127] גם בהליכה לבית הכנסת, שלא לטלטל ביד רק דרך מלבוש[128].

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום[129].

---

124) ראה פרטי הדינים בשו"ע אדה"ז סתקי"ח.

ומה שהתירו סופן משום תחילתן הוא רק כשיש חשש שיגנב או שיהא טירחא גדולה. אבל בטירחא קטנה לא התירו. וגם, רק בדבר מצוה גמורה או שמחת יו"ט התירו משום תחילתן.

125) ראה ערוה"ש סתקי"ח ס"ו. ועוד.

126) ראה תשובת מהר"ש ענגיל, הועתק בשו"ת משנה שכיר ח"ב סי' קלח.

וצ"ע, דלאו רישא סיפא, שבריש דבריו כתב "בעת שיוצאין מביהכ"נ אסור לשאת את הטלית בידו", ואילו בסיומו כתב רק ש"מהראוי לכל בעל נפש להחמיר". ונראה ברור, שפתח דבריו קאי רק איעיקר דין הוצאה שלא לצורך מצ"ע, ובשו"ת משנה שכיר לא הועתקו דבריו בדיוק. ואכן, מצאתי שכ"ה בתשובה מכת"י שנדפסה בהירדן חו' א ס"ב. קובץ כרם שלמה אלול תשמ"ג. וראה גם הלכות המועדים (גרוסמן) פ"ה ס"י.

[ולהעיר מראבי"ה ביצה סתשל"ח שמה שמותר לשלוח תפלין וכלים שאינם תפורים היינו רק דרך מלבוש].

גם לפעמים יש לחוש משום הכנה. וראה שו"ת חיי הלוי ח"ג סכ"ח.

127) להעיר מרשימות דברים חיטריק (בהוצאת תשס"ט – ע' 184): אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו. ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: עס פאסט דאס פאר שמואל יעקב'ן, אבער ניט פאר דיר צו טראגן דעם טלית אום יו"ט. וכעי"ז ברשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס, באהלי ליובאוויטש ח"ב ע' 63 (צויין שם). ומשמע, שאינו איסור מן הדין.

ולהעיר מכעי"ז בר"ד בעת הסעודה ליל ב' דר"ה תש"ל (המלך במסיבו ח"ב ע' יז. ובשינויים תורת מנחם תש"ל ע' 5).

128) לכאורה יש להעיר משו"ע אדה"ז סתמ"ו ס"ה בנוגע לשריפת חמץ ביו"ט, שאף שמלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יו"ט. ונת' בארוכה בקו"א שם. (וראה עד"ז בהגהות רעק"א למג"א שם סק"ב. שאג"א סס"ג ד"ה והנה). וראה עפ"ז בשו"ת ארץ צבי סי' סו ד"ה והנה מתחלה. חידושי ארץ צבי ביצה יב, א ד"ה ואמר (נדפסו בקובץ מקבצאל חו' ג – כד, ב). ראשית בכורים בכורות ט, ב ד"ה ועי' דוגמא (במהדו"ח – ע' קה). חקרי הלכות לשו"ע אדה"ז שם. קובץ כינוס תורה חו' ב (להנ"ל) ע' יג. ולכאורה התם קאי רק בשריפה לצורך מצוה, שאי"ב צורך היום מצ"ע רק מחמת המצוה, והרי אפשר באו"א (ראה בארוכה בקו"א שם) משא"כ בשאר צורך היום דלא אישתמיט בשום מקום דמהדרינן אהיתרא. וראה בארוכה שו"ת ויברך דוד ח"א סי' ס ד"ה ויותר. יו"ט כהלכתו פ"ג ס"ט ובהערות. שם במילואים סל"ז. דברי חפץ לעדערער ס"ו סק"ט. דרכי יוסף ביצה (ליברמן) סכ"ג סק"ג. קובץ העו"ב ש"פ וישב תשע"ט.

ובחוט שני יו"ט ע' עא שהוצאת בגדים שהם לכבוד בעלמא ולא להנאת הגוף, לא חשיבא הנאה להתיר מלאכה משום מתוך לרמב"ן (בתוה"א, והועתק בחידושי רמב"ן ביצה ו, א, דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגדה וכו' ובעינן נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה לאפוקי תפירת בגדים ללובשן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא ובחוט שני שם כתב להגי' "לאפוקי הוצאת בגדים". ונדחק שם, שבעשוי לחימום והנאת הגוף גם לרמב"ן שרי. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה ח"א סי' קנז סק"ג), ושיש לחוש לדבריו. אבל טלית אינה בכלל, שה"ז צורך מצוה. וכ"כ שם בהמשך. (לאידך, להסברא הנ"ל שבצורך מצוה חמיר טפי דמהדרינן אהיתרא, גרע טלית משאר בגדים, אלא שבטלית איכא גם גדר מלבוש. אבל להעיר מתוד"ה ועל ביצה כז, ב (נת' בלקו"ש חי"ט ע' 193)).

129) ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פי"ט הע' יד.

קידוש

אתקינו סעודתא דמלכא וכו', בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, שהחיינו.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש[130].

בחג השבועות, אין לקדש קידוש היום מבעוד יום.

טעה בקידוש, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ד נאמר: אע"פ שהלשון[131] הוא שמנהג רבותינו נשיאינו הי' לחזור מאמר ולספר סיפור מהבעש"ט בחג השבועות[132], מ"מ, כיון שכ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לנו אודות מנהג זה (ובאופן שניתן להעתיק), נכון הדבר, שכל אחד ואחד – כל מי ששמע אודות מנהג זה – יחזור תורה מהבעש"ט בכל חג השבועות, יום ההילולא של הבעש"ט, ויספר סיפור אודותיו.

בנוגע לשמחת יו"ט – ראה להלן בסעודת היום. בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – ראה בהערה[133].

ברכת המזון

יעלה ויבוא. הרחמן ליו"ט. שכח יעלה ויבוא בברכת המזון, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה[134] – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור[135].

בנוגע לקיום מצות עונה בליל שבועות – ראה בהערה[136].

תיקון ליל שבועות

נוהגים הרבה להיות ניעורים כל הלילה לעסוק בתורה. ועיקר העסק יהיה בתורה שבעל פה.

---

130) וכ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60) לגבי ר"ה. ופשוט שה"ה בכל שאר יו"ט (ודלא כמי שרצו לחלק), וכמפורש בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרל"ט לגבי ליל פסח (אף שברכת שהחיינו בקידוש קאי גם על מצות הלילה) שה"ז ברכה לבטלה. וכבר כתב עד"ז בהגש"פ המרבה לספר (קרלסרוא, תקנ"א) לבנו של הקרבן נתנאל (אחרי קידוש) בשם אביו שאם בירכה בעת הדלקת נרות לא תברך זמן בקידוש. וראה גם כה"ח סתקי"ד ס"ק קיב. ועוד. [אבל להעיר מאלפסי זוטא ר"ה ספ"ג, במקדש בליל פסח לאחרים שאומר זמן אח"כ כשמקדש לעצמו הואיל וברכת שהחינו שייכא נמי לאכילת מצה].

וגם לפמש"כ אדה"ז בשו"ע סתרמ"א ס"ג שברכת שהחיינו קאי "על מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן" – ולהעיר מלקו"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של' אדה"ז כאן צ"ע – אין לחדש עפ"ז חובת שהחיינו בשביל קידוש, כשכבר קיבלה קדושת היום בפועל בשעת הדה"נ. [ולהעיר שבכ"מ בשיחות קודש שהאנשים מברכים דוקא בקידוש והנשים בהדלקת נרות, וכמ"פ נחית למנינא במספר הפעמים שאומרות שהחיינו בחגי חודש השביעי. וכיו"ב. ואכ"מ].

בנוגע לעניית אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנן בעניותין, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

131) בסה"ש תש"ד ע' 140.

132) ובכמה שיחות קודש דחגה"ש, וכן בעת הסעודות, נזכר גם לנגן ניגון מהבעש"ט.

133) בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – כ"מ ברשב"ם ותוס' פסחים קח, ב ד"ה ידי, וראה שו"ת שאג"א סס"ח באריכות – הובא בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה"ש ושבת חוהמ"ס תשי"ט. אבל ראה שע"ת סי' תקכט סק"ה שהוכיח ממג"א סי' תקמו סק"ד (ועיי"ש בחמ"מ). שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תכג. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשכ"ד. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשתות יין בכל סעודה.

ולענין חובת אכילת בשר בליל שבועות בפרט – ראה דרכ"ת ספ"ט סקי"ט. אבל להעיר משפ"א סוכה מח, א דבחדא מינייהו – ביום או בלילה – סגי.

134) כיון שהוא גרף של רעי וכו'. ואכ"מ.

135) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט.

136) כתב האריז"ל שאין לשמש ליל ראשון של שבועות, ולא ביום [וראה בשו"ת באתרא דרב סי' לה'תשכה], ויש מחמירים גם בליל שני [וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'שסא], אם לא בליל טבילה.

וכל זה לתלמידי חכמים ואנשי מעשה ולאדם שמלא ביראה ולא יחטא ח"ו, אבל אלו שיצרם מתגבר עליהם, יודעים בעצמם שאינם יכולים לעמוד בדבר זה, שאינם יכולים לכבוש תאותם, ועי"ז באים ח"ו לידי כמה מכשולים, מצוה לשמש.

ואם לא קיים פו"ר אין להחמיר בכל זה, ובפרט בימים שלאחרי הטבילה. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'שא.

בטעם הדבר, מובא בזהר שהוא בכדי להיות עם הכלה בלילה לפני שנכנסת לחופה ולתקן אותה בתכשיטי כלה. ובמגן אברהם הוסיף וכתב, שאפשר לתת טעם לפי פשוטו לפי שישראל היו ישנים כל הלילה לפני מתן תורה והוצרך הקב"ה להעיר אותם לכן אנו צריכים לתקן זה.

מי שלא ישן כלל ועיקר [אפילו רגע אחד] בלילה זה ועוסק בתורה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק[137].

בהתוועדות שמח"ת תרנ"ב[138] אמר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: יש תחת ידי כתב יד אדמו"ר האמצעי נ"ע וכתוב שם שהוא מבטיח למי שיהי' ניעור בליל שבועות כל הלילה יזכה לכתר תורה, און דער מיטעלער רבי איז געווען א פוסק. (ועמד אדמו"ר על רגליו ואמר:) הערט אלע אידען שבועות'דיגע נאכט דארף מען אויף זיין. (ואח"כ ישב ואמר:) מי מיינט טאקע אז מ'זאל אויף זיין, גאר פשוט אז מ'זאל נישט שלאפען.

אומרים "תיקון ליל שבועות"[139].

בר"ד משיחת ש"פ במדבר תשמ"ח[140]: "יש לנצל את השעות שנותרו עד לאמירת תיקון ליל שבועות – לעורר ולפעול על כאו"א (שיכולים להגיע אליו) שאמירת התיקון תהיה באופן הראוי, כאילו מקבלה עתה מהר סיני, "מה להלן באימה וביראה כו' אף כאן כו'" עי"ז שמסבירים לו בסגנון המובן לו טעם הדבר . . שברגע זה ממש הקב"ה קורא ושונה כנגדו . . ולהוציא מדעתם של אלו הטוענים לשם מה "לבזבז הזמן" בשביל אמירת ה"תיקון", הרי, יכולים לנצל את הזמן ללמוד בעיון המשך ע"ב... או ענין כיו"ב בפנימיות התורה, במקום "לומר" תיקון, עד למנין המצוות . . כי ההכנה האמיתית לקבלת התורה היא – ע"י "תיקון ליל שבועות", אשר, מעלתו מודגשת בשמו אשר יקראו לו ע"פ מנהג ישראל (תורה היא) – "תיקון ליל שבועות"!"

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ג: יהודי שהוא גדול שבגדולים, כאשר מגיע זמן מתן תורתנו, הרי הוא מתגאה ואומר: אהה! זהו היום **שלי**...! מכיון שזהו היום שבו קיבל משה רבינו את התורה, והרי – טוען הוא – "תורת אמת" אומרת שכל יהודי שלומד תורה כדבעי (כמותו) הוא בבחינת "משה", ועד שאומרים עליו "משה שפיר קאמרת", מפני ששכינה מדברת מתוך גרונו בדוגמת משה רבינו . . ומכיון שהוא מקבל את התורה ביום זה – מפני היותו בבחינת משה – הרי זהו **יומו**...! ומכיון שכן, הרי כשם שבנוגע למשה רבינו נאמר "ויהי בישורון מלך" . . יתנהג גם הוא כמלך היושב על כסאו, ו"מלך ביפיו תחזינה עיניך" . . ואם בכל השנה כולה מונח הוא בכל ישותו בלימוד התורה, הרי עאכו"כ שכן הוא בחג השבועות – "זמן מתן תורתנו". וכאשר אומרים לו שבליל שבועות צריכים לומר "תיקון" – עונה הוא: אמירת "תיקון ליל שבועות" הרי זה דבר טוב עבור יהודים פשוטים, "פיצלאך קינדער", וכיו"ב, אבל לא עבורו – גדול שבגדולים – שביכלתו לתרץ רמב"ם מוקשה שעד עתה לא הצליח אף א' לתרצו, לתרץ "צריך עיון" של אדמו"ר הצ"צ בתורת החסידות, וכיו"ב, בענינים כאלו מתאים לו לעסוק בליל שבועות . . בידעו בליל שבועות שמחר בבוקר מקבל משה רבינו (וכן משה שבדורו) את התורה מחדש – והרי שמע מכמה "עדים נאמנים" שהוא משה שבדורו, א"כ כיצד יכול להתיישב ולומר "תיקון"? אמירת "תיקון ליל שבועות" נחשבת עבורו לביטול תורה!

"הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט אנהויבען זאגען תיקון שבועות באלד נאך ליכט צינדען אין אנהויב פון ליל חג השבועות, דערנאך מפסיק געווען און נאך דער סעודת יו"ט ווייטער ממשיך געווען."[141]

נכון לקרות המקרא עם הטעמים, אם אינו מבלבל כוונתו[142]. בעשרת הדברות שבתיקון ליל שבועות אומרים בטעם התחתון לפי שהוא ביחיד[143]. והמנהג שלא לעמוד[144].

137) באר היטב או"ח סתצ"ד בשם ס' הכוונות. וראה זהר ח"א ט, א.

138) תורת שלום ע' 3.

139) ככל הנראה, אין מנהגנו לומר הבקשות ותפלות שב"תיקון". וראה ר"ד בעת הסעודה ליל א' דחגה"ש תשכ"ח. כמה שינויי נוסחאות בנוסח התיקון – ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

140) ובהנחה שי"ל בשנים האחרונות נמצאים עוד פרטים, יעו"ש.

141) סה"ש תש"ט ע' 328.

142) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'שס.

143) ובכמה דפוסי תיקון ליל שבועות נדפס בטעם העליון.

144) וכן בקריאת עשרת הדברות שמו"ת, לפי שהמנהג לעמוד הוא רק בקריאה בציבור בדוגמת מעמד הר סיני. אבל מותר לעמוד כמו

מי שלא גמר תיקון ליל שבועות בלילה ישלים ביום.

בלקוטי שיחות[145] נדפסו שני תיקוני טעות בנוסח "תיקון ליל שבועות" הנפוץ, כדלהלן:

ב"תיקון ליל שבועות" – בכל הדפוסים שראיתי – הסיום דספר יצירה הוא: ". . . נאמנת בפנים . . אחד בפה ואחד בלב".

ולפענ"ד אינו נכון. כי (נוסף לזה שחסר סיום בדבר טוב, הרי) נוסח זה אינו מובן כלל.

וצריך להיות, כמו שהוא בכמה וכמה הוצאות דספר יצירה הנדפס בפ"ע: ". . . נאמנת ג' רעות ללשון דיבור רע והמלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב ג' טובות ללשון שתיקה ושמירת הלשון ודיבור אמת".

ומענין לענין: ב"תיקון" שנדפס בסלאוויטא (ועוד) בהעתקת מאמרו של רשב"י: "אנן בחביבותא תליא מילתא דכתיב כו'", הובאו רק ב' פסוקים.

וצ"ל כבזהר: "אנן בחביבותא תליא מילתא דכתיב ואהבת את ה' אלקיך וכתיב מאהבת ה' אתכם וכתיב אהבתי אתכם אמר ה'[146]".

נהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד במשנה וגמרא כשאינו פסוק שלם[147].

צריך ליזהר **להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו** כל מה שלומד אלא אם כן בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר. וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות ולמדתם אותם[148].

בתורה שבכתב, אם מוציא בשפתיו אף על פי שאינו מבין אפילו פירוש המלות מפני שהוא עם הארץ הרי זה מקיים מצות ולמדתם. אבל בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל[149]. ואף על פי כן יש לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין. ולעתיד לבא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה מקוצר דעתו[150].

אין להעיר חבירו שנרדם בעת אמירת ה"תיקון"[151], וכל שכן שאין להעיר אביו משינתו, אבל אם יודע שנוח לו בכך מותר להעיר גם אביו. וטוב יותר באם אפשר שיעירנו אחר ולא הבן בעצמו[152].

בקריה"ת בציבור. ואדרבה, ביחיד עדיף שאין חשש תרעומת המינים ביחיד (ראה שו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"א סי"א).

145) חלק כ"ח ע' 315 (בכותרת: "הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א לחג השבועות").

146) ובהערה שם: עיין לקוטי לוי"צ הערות לזהר פ' נשא ס"ע שנה ואילך – ביאור ג' פסוקים אלו.

147) מפי השמועה שכן הורה כ"ק אד"ש בקשר לאמירת פרקי אבות, לפי שהוא לימוד, משא"כ ב"כגוונא" שהוא תפילה (והארכנו בדבר בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ג) בשוה"ג הא' להערה בד"ה ובהיותי בזה. וש"נ).

148) ראה בארוכה במ"מ וציונים להל' יומית אות רס, ונת' באורוכה גם בכינוס תורה לחגה"ש תשע"ה.

149) וכ"ה בנוגע לתיקון ליל שבועות בר"ד ש"פ במדבר תנש"א. וראה ר"ד בעת הסעודות יום א' דחגה"ש תשכ"ח (בב' האופנים, לכאן ולכאן).

150) ולהעיר מאמרי פינחס אות עדר.

151) שאפי' בק"ש רק בפסוק ראשון מצערין.

152) ראה ס"ח סשל"ז. והו"ד בבאה"ט יו"ד סר"מ סט"ז. חיי"א סס"ז סי"א. קיצור שו"ע סי' קמג ס"ד. ועוד. [והנה, בס"ח איכא לפרושי שההיתר לדבר מצוה הוא ג"כ מטעם שנוח לו בכך. וכ"נ ברוח חיים פלאגי יו"ד סר"מ סקט"ו. ונפק"מ מזה בדבר מצוה שיודע שאינו חפץ בכך. אבל בחיי"א וקשו"ע ועוד הוסיפו וכתבו שכולם חייבים בכבוד המקום. וכ"ה בפי' מפורש לס"ח (לר"ד אפטרויד מפפד"מ, פפד"מ, תפ"ד) וביעלזו חסידים לס"ח שם. וגם בחסל"א סר"מ סקט"ז משמע הכי מדחילקם לתרתי (ולפ"ז סותר למש"כ בספרו רוח חיים). וצע"ק דל"ש ד"ז רק בעבירה ולא במניעת מצוה. וכבר העיר בזה בהערות הגריש"א קדושין לא, א].

ויותר טוב ע"י אחר ולא בעצמו – כ"כ בערוה"ש יו"ד סר"מ ס"מ, ושכן המנהג. ואף שממנ"פ, באם מותר להעירו מצוה בכך, ועדיף שיקיים המצוה בעצמו, ובאופן האסור לא מהני כשמבקש ע"י אחר – י"ל, עפמש"כ ביפ"ל יו"ד סר"מ סקי"ד להתיר לעשות סגולה שיתעורר בעצמו. והה"נ במבקש מאחר. ועצ"ע שסו"ס מצטער בכך.

ואם ביקש להדיא שיעירנו, ודאי יש להעירו. וכ"כ ביפ"ל שם.

ובענייננו, ראה שו"ת משנת יוסף ח"ז סצ"ד.

[ולהעיר מדברות משה קדושין סי' נ הע' יז, וכן בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ה סכ"ו, בנוגע לדמא בן נתינה, דתיקשי שבודאי ישמח אביו מחמת הריוח שהרויח בנו – שי"ל שאביו לא הי' שפוי בדעתו (וכ"ה בתוס' קדושין לא, א בשם המדרש בנוגע לאמו). וכבר כתב ליישב עד"ז בערוה"ש שם שהכל לפי מה שהוא אדם. ואולי כוונתו בפשטות, שחשובה בעיני אביו הנהגתו במצות כיבוד או"א יותר מכל הון. ובעיקר הענין שאביו של דמא לא רצה בריוח בנו – כ"מ גם בט"ז סר"מ סק"י.

ובפשטות י"ל שהרי לא הי' צריך לספר לאביו שהפסיד ממון, ואולי לא עשה כהוגן, אלא שמ"מ למדנו ממנו גוף מדת כיבוד או"א. (אבל בדברות משה שם שאם שמחים בכך מצוה להעירם ולספר להם). ואכן בפנ"י (קדושין לב, א ד"ה שאלו) כתב שאין כיבוד זה מצד החיוב כלל,

שיחה בטלה

פשוט שאין לבלות הזמן כשניעורים בלילה לדבר דברים בטלים[153], שאם כן יצא שכרו בהפסדו. ויושב בטל הרי הוא כישן. והזהירו הפוסקים, שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה, וכל שכן דברים בטלים, ובפרט במקום שיש אסיפת אנשים שדרכו של יצר הרע להכשילם לדבר דברי חול.

והובא בשם הבעש"ט[154] ליזהר משיחה בטילה עד קדושת כתר (כמובן שאין הפי' שאחר כתר יכולים להתחיל לדבר...).

כתבו אחרונים, שמי שאינו בטוח בעצמו שלא יטרד בתפילתו למחר בבקר כשלא יישן כל הלילה, מוטב שיישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו, ויקבל שכר טוב על זאת אם הכוונה לשם שמים כאמור, לפי שהכל הולך אחר החיתום, שיתגבר כארי להיות ער בשעת קריאת שמע ותפילה, שאם לא יוכל עמוד יותר טוב שינוח מעט בלילה, או ישכב כל הלילה, ולא יקרא קריאת שמע ותפילה כשהוא מנמנם.

> ביומן של א' התמימים משנת תשט"ו מסופר ע"ד המאמר בליל שבועות: המאמר שאומר לפנות בוקר כל שנה בליל חג השבועות הוא מראות אלוקים שלא מעלמא דין, ואנחנו מצפים לזה בכיליון עיניים יותר מכל השנה. גם השנה, כמו תמיד, ההרגשה היא כמו שזה מעמד הר סיני ממש. נזכר אני במאמר שאמר בשנה שעברה, פניו להבים, ובאמצע אמר "מה להלן באימה ביראה ברתת ובזיע אף כאן באימה ביראה ברתת ובזיע". וכשאמר מילים אלו היה נדמה לכולם שהשולחן והכיסא והמפה מתחילים פתאום להתנועע לכמה שניות כמו ערד ציטערניש [=רעידת אדמה]. בתחילה חשבתי שרק העיניים שלי מתעתעות בי, אבל לאחר המאמר שמעתי מכולם שראו אותו דבר, ונפל פחד ממש, ויהי לפלא.
>
> בר"ד משיחת יום ב' דחה"ש תשכ"ז: הטעם הפנימי לכך שרבותינו נשיאינו היו נוהגים לומר בחג השבועות מאמרים עמוקים ביותר (מלבד הטעם הפשוט, לפי שלקראת חג השבועות היו מגיעים הרבנים מורי־צדק, שלא היו יכולים לבוא לשאר הימים טובים. ולכן היו קורין לחג השבועות בשם "חג המצו"ת", החג שבו היו מגיעים ה"מורי־צדק"), כי פנימיות התורה פועלת תוספת חיות בכל חלקי התורה, כך שגם החיות של נגלה דתורה היא מפנימיות התורה, ולכן, בחג השבועות, זמן מ"ת, הי' צ"ל הגילוי דפנימיות התורה ע"י אמירת מאמרים עמוקים ביותר, כדי שעי"ז יתוסף חיות בכל חלקי התורה.

כתבו הפוסקים[155] שהעומדים בבית ה' בלילות, אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, ומשימים לילות כימים ועוסקים בלימוד התורה עד אור היום, ונוהגים לשתות קאוו"ע בדרך קביעות פעמיים ושלש במשך הלילה, שצריך לברך ברכה ראשונה ואחרונה על כל כוס וכוס.

מותר להחזיר ה"תיקון" לביתו כדי שלא יגנבו ויאבדו, ובתנאי שהוליכו לבית הכנסת ביום טוב. אבל אם הוליכו לשם קודם יום טוב, אסור להחזירו לביתו ביום טוב[156]. גם אם הוליכו לבית הכנסת ביום טוב, אם יש לו ארון בבית הכנסת ויכול להניחו שם במקום המשומר אסור להחזירו לביתו, וצריך להניחו בביהכ"נ בארון שיש לו שם המשומר מגניבה (זולת אם יש לו צורך בה"תיקון" בביתו שמותר להחזירם לביתו).

דמסתמא לא יקפיד דרווחא כי האי עדיפא לי' מצערו דהקיצה משנתו, ולא איירי אלא לענין קיבול שכר. וראה שי' ל"נ למי (קדושין לב, א ד"ה שאלו) שהקשה דבלא"ה פטור שהרי הוא משל אב (בקושיית הראשונים שם). ומיישב (בתי' הב') דלא קאמר דמחוייב בהכי אלא לשאת ק"ו מאותו גוי. והרי בלאו ה"ט פטור שגוים אינם מצווים בכך, כבהמשך הגמ' שאינו מצווה ועושה.

וראיתי למי שפי' דהתם שאני שבב"נ ל"מ מחילה (ראה אוה"ח ויחי נ, יט). ור"ל דלא סגי דנהנה מזה שהעירו, שעל צערו ל"מ מחילה (ובאמת לכמה דעות גם בישראל צערו אינו מחול), ורק במצטער חייב להקיצו. ועוי"ל ולחלק, דשאני כשמרויח בעצמו, שמותר להעירו, לפי שיצא הפסדו בשכרו, אבל הכא שנוח לו לסבול מחמת ריוח בנו כה"ג לא הותר כל שלא הרשהו להדיא. וכ"מ בגוף ד' ס"ח שם לחלק בהכי. וכן הועתק בכמה אחרונים שהב"ד. אבל בשכנה"ג סר"מ בגב"י סקי"ז העתיק רק החילוק אם האב מצטער או שמח יותר כשמקיצו].

153) ראה בפי' הרמ"ז לזח"א ח, א. בא"ח ש"א פ' במדבר ס"ג. כה"ח סתצ"ד סקי"א. ועוד.

154) סידור ר' שבתי ח"ג לו, ב. זוהר חי לה, ג. ועוד.

155) ראה שו"ת חוקי חיים גאגין ס"א בארוכה. ועוד. ושקו"ט מזה בכ"מ. וראה בארוכה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ח'קיב. ושנ"ת. ובכלל, בדיני שיעור עיכול באכילה מועטת – ראה אצלנו שם סי' י'תרפח.

156) וראה בלוח ליו"ט שחל בשבת, לאחרונה בר"ה תשפ"ד – בדיוק ל' אדה"ז בנידון. ושם שבהוליכו מעיו"ט לצורך יו"ט, כשיו"ט חל בשבת, שאני.

טבילה

באשמורת הבוקר, מעט לפני עלות השחר (ראה זמנו להלן), נוהגים לטבול במקוה ארבע טבילות. [בכתבי האריז"ל[157] איתא בזה"ל: ובהגיע אשמורת הבוקר, מעט קודם עלות השחר, בעת שמשחירין פני הרקיע במזרח, אשר אז נקרא אילת השחר כנודע, אז צריך שתטבול במקוה, ותכוין אל מקוה העליון, שהוא כתר עליון דז"א, הנמשך לו בלילה הזה, והוא נקרא שער החמשים, כמ"ש. ועליו נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים כו', ועי"כ אנו מקבלים תוספת קדושה מבחי' הכתר הזה. ושיעורו – "כמו רביע שעה קודם אור היום[158]" או "קודם שיאיר היום כמו חצי שעה[159]"].

אכילה

אסרו חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר[160]. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאינו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא־אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפניו מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות[161].

קריאת שמע שעל המטה

"אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט . . ליל שבועות. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו ווען ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט[162]. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש[163]".

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל.

זמן עלות השחר[164]: **3:41**.

---

157) שער הכוונות, הועתק גם בלוח כולל חב"ד. וע"פ דא"ח – ראה ד"ה להבין ענין הטבילה בליל שבועות תקע"ט (מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ב ע' שמח ואילך). סה"מ תרנ"ט ע' קפא. המשך תרס"ו ע' של. ד"ה צאינה וראינה תשי"ז. ועוד.

158) מעין גנים לרמ"ע מפאנו. סידור קול יעקב. ועוד.

159) טור ברקת. סידור ר' שבתי. ועוד.

ואף שאילת השחר ד' מיל לפני עלוה"ש (אבל ראה תבואות שמש מאמר אילת השחר. ואכ"מ) – אין כאן סתירה, דקושטא קאמר בשעה"כ שהוא בשעת זמן אילת השחר, אבל לא שמזמן התחלת אילת השחר השעה כשירה לכך. וראה תורת חכם נז, ב, הב"ד בשו"ת רב פעלים ח"ג או"ח ס"ב. ועוד, שאילת השחר פעמים מאחרת ופעמים שמקדמת. [ולהעיר, שמצינו בכתהאריז"ל שלפעמים נק' עלוה"ש גופא בשם אילת השחר – ראה שעה"כ דרושי הלילה סוף דרוש ד. דרוש ק"ש דרוש ג. וראה וזרח השמש (ירושלים תרנ"ח) שגם כאן הכוונה כך, ודבריו "אז נק' אילת השחר" חוזרים אריש, זמן עלוה"ש. ודוחק. ועוד זאת, שבשאר מקומות ל"מ כן].

160) בנוסף לזה, תוך חצי שעה לתפלת שחרית אסור לאכול. אבל טעימה מותרת, והיינו כביצה המוציא או מזונות (ראה בארוכה בלוח לפורים בדין טעימה קודם קריאת המגילה) ולא יותר, וכן פירות וירקות [ושאר מאכלים] אפילו הרבה, ושתיית משקה שאינו משכר.

161) וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה־ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סובר, שאם לא יהי' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לישון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישן לאחרי עלות, מותר לאכול קודם נץ החמה.

162) וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"פ כתבי האריז"ל (ראה נהר שלום (לרש"ש) לג, ג. דברי שלום (לנכדו) מנהגי בית א–ל ס"י. שם סט, ג ואילך (ובמהדו"ח – ע' 233 ואילך)) לומר פ' ראשונה מכוון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל הג' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבלילות הנ"ל שצ"ל ניעור א"צ לקרוא קשעהמ"ט כלל. וכ"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה בא"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' וארא ס"ב). כה"ח תרס"ד סק"ד.

163) ספר השיחות תש"ב ע' 100.

164) 72 דקות לחשבון 16.1 מעלות.

יום שני, א' דחג השבועות, ו' סיון, (יום שבו ניתנה תורה[165])

הכנה לתפלה

מה ששואל, **אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה**, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה[166].

מה שכותב שיש ב' סברות במי שהי' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישן קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדרבה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושייהו יקירא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם הי' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא שמעתי[167].

זמן קריאת שמע

כפשוט, שיש ליזהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת שמע בזמנה הרי ממש **יצא שכרו בהפסדו**, ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר. וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר. ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: **4:26** ("משיכיר". ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר[168] משעה **3:41**). סוף זמן קריאת שמע: **9:08.**

---

165) ובכ"מ שהוא זמן נתינת הלוחות (אף שלכאורה ניתנו למרע"ה רק בי"ז בתמוז) – ראה זח"ג (ברע"מ) צח, א. תנחומא תשא פל"א (הובא בפירש"י עה"ת תשא לד, ג) שניתנו בתשואות וקולות וקהלה. פירש"י ביצה ה, ב ד"ה מכדי. שעה"כ ענין חגה"ש דדוש א. לקו"ת פ' בחוקותי מו, ד. שם פ' תבוא מא, ד. מאמרי אדה"ז תקע"ב ע' ל. אוה"ת דדושים לשמע"צ ע' א'תשעט. שם פ' תשא ע' א'תתקפט. סה"מ מלוקט ח"א ע' שסד. שיחת ש"פ בראשית (התוועדות ב) תשכ"ד. ש"פ בראשית תשל"ג. שיחת י"ז תמוז תשד"מ. ועוד. וכ"ה בכמה ספרים – ראה חידושי הרי"מ לשמע"צ. שו"ת בנין שלמה ח"א סס"ב (במהדו"ח) סק"ז. ובכ"מ, ששתי הלחם כנגד ב' הלוחות.

וכבר העירו ע"פ תיב"ע יתרו כ, ב: דבורא קדמאה כד הוה נפיק מפום קודשא יהא שמיה מברך פרח וטייס באוויר שמיא וחזר ומתחמי על משיריתהון דישראל וחזר ומתחקק על לוחי קיימא דהוון יהיבין בכף ידוי דמשה. ועד"ז בשהש"ר פ"א, יג: דיבור הי' יוצא מפי הקב"ה וכו' וחקקו על הלוח א"ר ברכי' שנה לי ר' חלבו הדבור עצמו הי' נחקק מאליו. וראה גם ילקוט שמעוני יתרו רמז ש.

ובמעיל קדש על שעה"כ ענין חגה"ש (במהדו"ח – קיח, א) פי' שהכוונה ללוחות רוחניות (ועיי"ש עוד אופן). וראה שמן ששון לשעה"כ שם.

166) אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

167) שם ח"ט ע' רלט.

168) בכס"מ הל' ק"ש פ"א הי"ב בשם רבינו מנוח, והובא להלכה במג"א סנ"ח סק"ג ובשו"ע אדה"ז שם ס"ו, שכשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר. ובסידור יעב"ץ הל' ק"ש ס"ג, וכן בערוה"ש סנ"ח ס"ט, ועוד, כ"כ גם בנוגע להמתפללים באור בוקר ביום א' דשבועות שיכולים לקרותה מיד אחר עלוה"ש. ונראה שה"ה בניעור כל הלילה והולך לנוח לפני התפלה שתהא תפלתו בדעה צלולה, ומחמת רוב העייפות קשה הדבר להמתין עד "משיכיר".

והנה, במשנ"ב סס"ט סק"א כתב שמ"מ צריך ליזהר בחגה"ש שלא לקרוא כ"כ בהשכמה קודם "משיכיר". ולכאורה ס"ל לחלק, דשאני כל הנ"ל, שה"ז טירדא דמצוה, ודמי לאנשי משמר, והתירו להקדים רק במקום מצוה, מנהג או אונס, משא"כ במתפלל בהשכמה בחגה"ש שיכול להמתין, ואין להקדים כשהוא רק משום טירחת הציבור שיוכלו הציבור לילך לישון יותר מוקדם (אף שהו"ע כתב בשעה"צ סק"ה שכשניעורים הלילה קיל טפי לגבי תפלה. וכנראה ס"ל דשאני יום ערבה שצריך להקדים עצמו להרבות ברחמים, או שכיון שמרבים בתחנונים אחר התפלה, אם לא יקדימו ילכו הציבור ויבוטל התמיד. וראה משה"ק בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"ד בתחילתו). וראה גם שו"ת רביד הזהב (לבעל שתילי זיתים) סי"ג מש"כ לבאר בכל הנ"ל שהוא משום כבוד המצוה, עיי"ש. (אמנם, ברבינו מנוח גופא משמע באו"א

נחלקו הפוסקים[169] אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאין לו מי שיקיצנו לקריאת־שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישן בלי **לסדר מישהו שיקיצנו**.

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר **על־תנאי** שאם יעבור סוף זמן קריאת־שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר

אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאור היום[170]. לענין ברכות "על נטילת ידים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) – הוראה בחשאי לאומרם[171]. ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה ולא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר[172]. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (**4:26**).

ברכת התורה: צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך[173]. ואם ניעור כל הלילה מברך לכשיאור היום[174]. נרדם באמצע הלילה, אם ישן על אצילי ידיו שינת עראי אינה

שהוא משום זרזיז מקדימין למילה וקבורה). או"י בדעת המשנ"ב, דס"ל שרק בחול שיש ביטול מלאכה התירו.

ומ"מ נראה שגם לדידי' כשיש חשש שאם ימתין עד אז יירדם ויעבור זמן ק"ש, או שיקרא ק"ש שלא בכוונה, ש"ד, דלא גרע מיוצא לדרך לעסקיו, שמשום ביטול כוונה מותר לו להקדים. ואנן קיי"ן דכל שעת הדחק כדיעבד דמי.

169) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כו'תצ. וש"נ.

170) כ"ה בשו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"ד סי"ג (ע"פ שו"ע ורמ"א שם סי"ג). ושם, שיטלם בלי ברכה (כפסק הרמ"א שם). והנה, בפשטות היינו ג"פ, כמו במשכים קודם עלוה"ש ונטל ידיו. אמנם, בסידור סדר הנטילה שלא שרתה עליו רוה"ט כלל וא"צ ליטול ידיו כ"א כי אם פ"א לתפלה. ולפ"ז, גם א"צ ליטול מיד כשיאור היום. אמנם, למנהגנו ע"פ ההוראה בחשאי (כדלקמן בפנים) שכשניעור כל הלילה מברכים ג"כ, מסתבר שיש מקום להקפיד גם ליטול ג"פ מיד. ולמעשה, אם אין זכרוני בכזיב, כמדומה ברור שראיתי חסידים ואנשי מעשה נוהגים כן (זולת אם הלכו מיד לישון, שיש שלא נטלו ידיהם אז, ונטלו בברכה אחרי הקימה מהשינה).

171) ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפשף, עדיף טפי (אף דאכתי תליא בפלוגתא. וראה סידור אדה"ז סדר הנטילה. פמ"ג ס"ד במ"ז סק"ט. הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. שם סק"ל. תהל"ד סק"א. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' ריג).

כמו כן, אם אפשרי כדאי לאומרן לאחרי השינה – כ"נ מסברא (אף שג"ז אינו מועיל להסברא שנעשה ברי' חדשה רק אחרי שינת הלילה) בפלוגתא. ושו"מ כעי"ז במקו"ח סמ"ז סקי"א (אבל שם הוא לענין ברכה"ת. וראה גם להלן בסברת רעק"א). וכן מוכח בסידור יעב"ץ בדיני שבועות. והובא גם במנהגי חת"ס החדש פי"א ס"ג (עיי"ש במנהג החת"ס בכעי"ז). וראה גם ברכת הבית של"ה ס"ח. שם של"ן בשע"ב סקי"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נה"ח. וראה גם שו"ת תשוה"נ ח"ה סוסי' קס. ומצאתי אח"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטוטו"ד.

172) בפי' "ולא נתחייב בהן" – ראה מה שכתבנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתקנז. וש"נ. וראה שם סי' ב'עד בנוגע לההידור להביא עצמו לידי חיוב. וראה לקמן בנוגע לברכת התורה בהעירה.

173) ואסור להמשיך ללמוד לאחרי שעלה עה"ש ללא ברכה"ת – ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

והחושש שישתקע בשינה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

174) סידור אדה"ז. והמשך לשונו: "כמו כל ברכות השחר". וצ"ע ששינה בלשונו שבנוגע לברכה"ש כ' "אחר שיעלה עמוד השחר". אבל פשוט שהכוונה כאן לעלוה"ש דוקא. ודלא כמי שרצה להעמיס באו"א. וכ"ה הלשון במג"א סתצ"ד. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז ואילך.

ואם בירך קודם עלוה"ש על לא יצא וברכותיו לבטלה (בצל"ח ברכות יא, ב נסתפק כשנתכוון לפטור הזמן שלאחרי עלוה"ש. אבל ראה שו"ת האלף לך שלמה או"ח סל"ג. זכר יהוסף סרכ"ו. אבל ראה שו"ת מנח"י ח"ג סנ"ט. ודבריו צ"ע). אמנם, בישן שינת קבע ביום שלפניו, לא יברך שוב.

והנה בשו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז הביא שהרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברכה"ת מאחר ויתכוון לצאת יד"ח אם אפשר ואם לאו יברך בעצמו. ובסידור השמיטו. ולכאו' ה"ט שהכריע במוחלט כסברא בתרייתא. וכדעת האריז"ל בשער הכוונות ברכת השחר (א, ג) ופע"ח שער הברכות פ"א. וכך הכריעו כל המקובלים. וכדרכו בקודש בסידור להכריע כמ"פ כדעת חכמי הקבלה. (וכ"ה בנוגע לברכות השחר בכלל, שבשו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ז כתב שלכתחילה טוב להביא עצמו לידי חיוב כל הברכות אם אפשר לו. ובסידור השמיטו ג"כ).

ואף שמקום לומר בזה "דכיון שאין זה אלא אם אפשר לא העתיקו בסידורו" (ראה בכיו"ב הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קדש. ולהעיר מכעי"ז באג"ק חט"ו ע' קנז. ודעת לנבון נקל לחלק בין זה לשאר מקומות בסידור שהעתיק דינים עד"ז), ובפרט בנדו"ד שהוא רק ל"הרוצה לצאת מכל ספק" – יותר נראה כנ"ל. וכן גם בקצוה"ש ס"ה ס"ח השמיט לגמרי מש"כ אדה"ז בשו"ע (אף שהביא כן שם ס"ו לגבי שאר ברכות השחר. וצ"ב החילוק. ולהעיר מהנהגת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בסה"ש תרצ"ג (שבהע' הקודמת) שבירך כל ברכה"ש לבד ברכה"ת כשניעור משינתו. כן להעיר שחלוקים הם בטעמא דמילתא שמברך גם כשלא נתחייב, שבברכה"ש מברך בכ"י מחמת מנהגו של עולם, אבל בברכה"ת הטעם באו"א (לפי שדעתו לפטור רק עד למחר או מצד ברי' חדשה, ראה בהע' הקודמת). וי"ל בפשיטות, דבשאר ברכה"ש ההידור הוא להביא עצמו לידי חיוב, משא"כ בברכה"ת שההידור לשמוע מאחר ולא לברך בעצמו. [ולהעיר מהמסופר בהקדמת ס' אור מלא, בנוגע להמהדרים בשבועות בבוקר לשמוע מאחר]. והא אנן קיי"ן שמברך בעצמו עדיף – ראה שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו. וכ"ה בכל המאה ברכות

חשובה הפסק ואינו מברך ברכת התורה עד שיאור היום. אבל ישן שינת קבע על מטתו והשכים לאחר חצות וקודם עלות השחר חשובה הפסק וצריך לברך לפני הלימוד, אף שלא האיר היום ואינו חוזר ומברך כשקם בבוקר[175].

בברכת התורה, בכל יום, ובפרט ביום מתן תורתנו, נכון הדבר להתבונן בלשונו הזהב של אדמו"ר הזקן בשולחנו[176]: יראה כל אדם, שתהיה כלי חמדתו של הקב"ה, שהיה משתעשע בה בכל יום, חשובה בעיניו לברך עליה בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם, שזה מורה שעוסק בה לשמה. ויזכה לשלשלת הנמשך לעוסק בה לשמה, שהוא: לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו', שתעשה שאלתו ובקשתו שמבקש בברכתה: ונהיה אנחנו וצאצאינו".

ידועים דברי הב"ח[177] בנוגע לכוונת ברכת התורה: שנהי' עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה, ולכן נתן הקב"ה תורת אמת לישראל במתנה שלא תשכח מאתנו כדי שתתדבק נשמתינו וגופינו ברמ"ח איברים ושס"ה גידין ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה שבתורה, ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו ית', שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ד' המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה, והארץ כולה היתה מאירה מכבודו, ובזה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה והי' המשכן אחד . . לפתוח בעסק התורה ולברך לפניו יתברך ולהודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינתו יתברך, והוא המכוון בברכת אשר בחר בנו על קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה כלי חמדתו שהי' משתעשע בה בכל יום, כדי שתתדבק נשמתינו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה, ולהוריד השכינה בקרבנו.

צריכים ליזהר שלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה[178]. וטוב שיברך על טלית אחר[179] ויפטור גם את זה שלן בו[180].

שלכתחילה אין לשמוע מאחרים (ראה ב"ח סמ"ו ד"ה ומ"ש אבל. הגהות חכמת שלמה שם). כן להעיר מהשקו"ט לצאת ברכת השבח ע"י אחר (בפחות מעשרה) – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. ושם גם בנוגע לברכה"ת). ולמעשה, כן המנהג פשוט, כבפנים.

והרוצה להחמיר בדבר, יוכל לברך רק אחרי שינתו כאור הבוקר, ראה עד"ז לעיל אפילו לענין ברכות השחר. ובברכת התורה ודאי כך הוא. כמו כן יוכל לכוון בברכה"ת דיום אתמול שלא לפטור רק עד למחר בבוקר, ובכגון דא ודאי מהני כיון שמפסיק מלימודו בינתיים (ראה שו"ת קרן לדוד סנ"ט. ויעו יוסף סשט"ו. אבן ישראל ח"ט סס"א. ועוד). וכן אם ישן שינת קבע ביום בערב שבועות מהני לכו"ע ממנ"פ (וראה הגהות רעק"א למג"א סמ"ז סק"ב, והובא במשנ"ב סקכ"ח). ויש שפקפקו בזה. ומ"מ ביושן ביום שלאחריו עדיף טפי. גם צ"ע בעצם הענין, מ"ט עדיף לן לצאת יד"ח האומרים שלא לברך בניעור כל הלילה, ומחמת זה ליכנס לבית הספק בדין שינת קבע ביום. ולהעיר שכשחל ערב שבועות בשבת, אם עלה לתורה בשבת מנחה נפטר מברכת אשר בחר. וגם כשלא נתכוון לכך (ובמק"א הארכנו שגם ברכת אהבת עולם פוטרת שלא במתכוון). ומש"כ בכה"ח סי' קלט סקמ"ז – היינו שלכתחילה נכון לכוון לכך).

175) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תקנו וש"נ.

176) סמ"ז ס"א.

177) או"ח סמ"ז ד"ה ומ"ש דאמר. והובא בכ"מ בשיחות קודש.

ובר"ד משיחת יום שמח"ת תש"כ: תורה איז שעשועי המלך בעצמותו, וכמ"ש ג"כ הב"ח בענין ברכת התורה אז תורה איז אלקות. ווען מען וואלט ניט געזעהן דעם ב"ח אינעווייניג האט מען געקענט זאגן אז דאס האט געשריבן א חסידישער רבי. די מעשה אבער איז אז דאס איז א ב"ח אין גליא דתורה. ועד"ז בר"ד משיחת ש"פ תשא תשכ"ד, שישנם שם לשונות שלא מוצאים כדוגמתם כי אם בתורת החסידות. ובר"ד משיחת יו"ד שבט תש"ל: א ב"ח נפלא ביותר, עיי"ש.

ובר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ט: ווי מ'זעט פון דעם ב"ח אז כדי צו וויסען ווי צו לערנען תורה און מאכען א ברכת התורה דארף מען וויסען קבלה וחסידות וכו'. עס איז א פלא אויף די ליטווישע, אדער ווי מ'פלעגט זיי אמאל רופען מתנגדים, וואס זיי שטעלן זיך נישט אפ אויף דעם ב"ח, וואס אזוי שטייט דאך אין אלע דפוסי הב"ח, אפילו נאך איידער עס איז געווען א חסידישע דרוק. איך האב געוועדט מיט א ראש ישיבה אז מ'זאל לערנען חסידות בא אים אין ישיבה . . אז עס איז בפירוש'ער פס"ד אין ב"ח אז מ'מוז לערנען פנימיות התורה. וואו איז דער ב"ח? האט מען ארויסגענומען א טור און געזען אינעווייניג וואס דער ב"ח זאגט. איז וואס איז די עצה דערצו? האט ער פארמאכט דעם ספר און צוריק אריינגעשטעלט אין פאליצע... – וואס דאס איז א בפירוש'ער ב"ח, און דער ב"י איז אויף דעם נישט חולק, און דער ב"ח איז דאס מייסד אויף גמרא און ראשונים און אויף דעם רבינו יונה (הובא בר"ן נדרים פא, א), וואס רבינו יונה איז דאך מקובל אין אלע ישיבות.

178) כיון שי"א שכסות יום חייב להטיל בו ציצית אף אם רוצה ללבשו בלילה א"כ לא היה כאן זמן פטור לבגד זה, ולכן אין הלילה מפסקת כלל וכיומא אריכתא דמי.

179) או על טלית גדול.

180) כיון שי"א שגם כסות יום פטורה מציצית אם מתלבש בה בלילה, וא"כ הרי עבר זמן פטור לבגד זה והוי הפסק. ואף שהוא מלובש בהציצית כל הלילה מ"מ כיון שהוא פטור מציצית בעת ההיא הרי זה דומה כמו שלא היו עליו הציצית כלל כל הלילה וצריך לחזור ולברך עליהן כשיגיע זמן חיובם בבקר.

שחרית

טבילה לפני התפילה, כבכל יום[181].

המתפללים שחרית בהשכמה, יתעטפו בטלית אחרי השעה **4:26** ("משיכיר"), ויתחילו תפילת העמידה בנץ החמה – **5:27** (לערך).

באמירת איזהו מקומן (ש"אין[182] קריאת פרק זה עולה ללימוד משנה אלא למי שמבין אבל אם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד כלל"): "זבחי שלמי צבור" הם שני הכבשים שהיו מקריבים בחג השבועות ונקראים כבשי עצרת, ובאים ביחד עם שתי הלחם, ואין לנו שלמים בציבור אלא אלו[183]. [גם מזכירים באיזהו מקומן "חטאת הצבור . . שעירי [ר"ח ו]של מועדות" שמקריבים היום].

כתבו האחרונים, שהגם אשר זכה לנדד שינה מעיניו ויאר את הלילה הקדושה הזו, הכל הולך אחר החיתום להתפלל התפילה וקריאת שמע כהוגן, ולאזור חיל לא ינום ולא יישן, פן יתנמנם בקריאת שמע או בברכות, ולא ידע מאי קאמר ובמקום שעמד, כי חבלי שינה טורפין תפילתו, ואז יצא שכרו בהפסדו, כי זילזל בקריאת שמע ובירך ברכות לבטלה, על כן יתגבר כארי לעבוד ה' בשמחה, ויזהר שלא יתנמנם בק"ש ועמידה, כלביא יקום וכארי לעבוד ה', וגם ה' יתן הטוב לא ימנע טוב להולכים בתמים.

זכירת מעמד הר סיני מ"ע של תורה[184], וטוב לזוכרו אצל קריאת שמע, שכשיאמר "ובנו בחרת" יזכור מתן תורה "וקרבתנו" להר סיני[185].

שחרית ליום טוב. תפלת העמידה לשלוש רגלים.

נרדם[186] באמצע פסוקי דזמרה, אפילו שהה לגמור את כולו אינו צריך לחזור לראש. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר ברוך שאמר וישתבח, אינו חוזר ואומרם.

נרדם באמצע ברכות קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור כל אותה ברכה – חוזר לראש הברכה. ואם לא שהה ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חוזר לראש הברכה שבודאי לא אמר. נרדם בין הברכות אינו חוזר.

נרדם באמצע קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור את כולו[187] – חזר לתחילת קריאת שמע. ואם לא

---

181) גם אם טבל לפנ"ז בקדרותא דצפרא, אם הלך לישון שוב – כן המנהג (אף שלא נהגו כך בד"כ בשינת קבע ביום. וראה גם חלקם בחיים פלאגי צח, ב. ודנו בזה בשוחט, סנדק וסופר. וראה דעת נוטה ח"ג סתצ"ה. ואולי שאני הכא דאיכא תרתי לריעותא – שהיא שינה הקבועה דהיום, וגם הטבילה היתה לפני עלוה"ש. ולהעיר מרמב"ם ביאמ"ק פ"ה ה"ט. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תתקלט בכיו"ב). וכן הובא בכמה ספרי מנהגים בחצרות חסידים (סידור צלותא דאהרן. עדות ביהוסף ויזניץ קשנ"ד. ועוד). ולהעיר מירושלמי יומא פ"ג ה"ב. וראה רמב"ם תרומות פ"ז ה"ה. אבוה"ט פ"ה ה"ה. ביאמ"ק פ"ה ה"ג. אבל ל"מ כן בדמשק אליעזר להקדמת הזהר ח, א (במהדו"ח – ע' שס). ויש שהעירו מאג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' תב. סה"ש תש"ח ע' 171. אבל פשוט, שאינו שייך לאנשים כערכנו. ולהעיר מדרכי חו"ש סתרל"ט.

182) ע"פ שו"ע אדה"ז ס"נ ס"ב.

183) אבל להעיר מפי' הראב"ד לספרי פ' ראה פיסקא סד, דקאי על שלמי חגיגה הבאים בכנופיא (ראה יומא נא, א. פירש"י חגיגה ו, א ד"ה שתי אכילות ושיח יצחק שם. אבל ראה משך חכמה דלקמן שהקשה מתמורה יד, א. ואולי חגיגה דאז שאני. וראה או"ש (להנ"ל) חגיגה פ"ב ה"א).

ועוד להעיר ששלמים שהביאו בהר סיני בשעת מ"ת היו ג"כ שלמי ציבור – ראה זבחים צז, ב. ויש שפי' שהיו שלמי חגיגה, וכ"מ בחגיגה שם. ובכריתות ט, א שהיו קרבן הגר, והרי קרבנו גם שלמים (רמב"ם מעה"ק פ"א ה"ו. וראה באבהא"ז ועוד שם).

[וכן מצינו שלמי ציבור בהר עיבל, במילואים, ובחנוכת ביהמ"ק בימי שלמה. וראה משך חכמה משפטים כד, ה. ואכ"מ בכ"ז].

184) והוא כנגד חגה"ש (כ"ה בכתבי האריז"ל (שעה"כ ענין כוונת יוצר. ועוד), שד' הזכירות כנגד פסח שבועות וסוכות ור"ה. וראה שו"ת מנח"א ח"ב סע"ח סק"ב).

185) ובשעה"כ שם: זכרון מעמד ה"ס וקבלת התורה. ועד"ז הוא בשל"ה בחלק דרך חיים פ' יתרו: לזכור בכל יום ויום במעמד הר סיני ובמ"ת. וראה גם מג"א סי' ס סק"ב. וכבר נתחבטו רבים בביאור ב' הפרטים: מתן תורה ומעמד הר סיני. ולהעיר מלקו"ש חל"ד ע' 190. שם ע' 192. ואכ"מ. ולהעיר גם מנוסח דיינו בהגש"פ: אילו **קרבנו** לפני הר סיני ולא נתן וכו'.

186) ראה בכ"ז (ובהבא לקמן) בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה.

187) כל ק"ש ללא הברכות.

שהה, ואינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר[188].

נרדם באמצע תפלת העמידה ושהה כדי לגמור כולה – חוזר לתחילת תפלת העמידה. ואם לא שהה אבל אינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[189].

הלל

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור **ההלל**[190] ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע[191].

מצוה מן המובחר **לקרותו עם הציבור** מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש[192]. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הצבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הצבור ולאמר הלל עמהם".

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים[193] עונין אחריו הודו גו' יאמר[194] גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנא ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא, ויחזור למקום שטעה, ואם כבר גמר, יחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה[195]. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים[196] עם ברכת יהללוך, חוזר ומברך[197].

---

188) הי' עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שניה חוזר לוכתבתם שבפרשה ראשונה במה דברים אמורים כשלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין לו לחוש שמא התחיל כן אחד וכתבתם שבראשונה (לפי שמן הסתם קרא כפי רגילותו שהורגל שלא לומר למען ירבו עד סיום פרשה שניה). ומכל שכן אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע פרשה (שחזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנה).

189) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

190) בלבוש כתב ש"גומרים הלל בשני הימים שאומרים שירה על נתינת התורה". ולהעיר מפסחים קיח, א: מ"ט אמרינן האי שיש בו וכו' מ"ת דכתיב ההרים רקדו כאילים. (וראה רשב"ם שם. רד"ק ומצו"ד לתהלים שם. רמב"ן יתרו כ, טו. מחז"ו, אבודרהם ורוקח בפי' התפלה). אבל בפשטות דין הלל הוא מחמת יו"ט, ומ"ת אינו ענין לגוף היו"ט. ואכ"מ.

191) היינו לקדיש – אמן יהא שמי' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך וימלוך. בחזרת הש"צ – אמן על הא–ל הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנחנו לך. בעליה לתורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמר עם החזן. וכן לקרוא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרוא בתורה כשאין בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמן על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמן על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברק ורעם. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תתקד.

192) חי"ז ע' סז.

193) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגדרו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העו"ב גל' תשצב. גל' תתיט. קובץ שערי אור ע' 149.

וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ העו"ב גל' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן־מונדשיין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א סי"ב.

194) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומחה"ש סתכ"ב סק"ח. משנ"ב סק"כ).

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"צ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים, שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, כנ"ל].

195) המקורות ושקו"ט בזה – ראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

196) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

197) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה'רנ. ושנ"ת.

נרדם באמצע הלל, אפילו שהה לגמור את כולו, אינו צריך לחזור לראש. והמחמיר יחזור לקרותו בלא ברכה[198]. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר הברכות בתחילה וסוף, אינו חוזר ואומרם.

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים[199].

אחרי הלל, קדיש שלם, שיר של יום, קדיש יתום[200].

קריאת התורה

ויהי בנסוע. י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"[201]. בריך שמי'.

מוציאין שני ספרי תורה. וקוראים בספר תורה ראשון – חמשה קרואים בפרשת יתרו ("בחודש השלישי לצאת וגו'" עד סוף הסדרה) שהוא ענינו של יום שבו ניתנה התורה. אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה[202] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[203]], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[204]. ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון [שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[205]]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פינחס וביום הביכורים וגו'. הגבהה וגלילה לס"ת השני.

ב"מי שבירך" לחולה אומרים בנוסח של שבת אבל אומרים "יו"ט הוא מלזעוק"[206].

אקדמות

בשו"ע אדמו"ר הזקן מובא שבמקום שאין מנהג יותר טוב לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן לברך לפני קריאת התורה. וכן נהגו לומר זה הפיוט בכמה מנינים שמתפללים בהם נוסח אדמו"ר[207],

---

198) וראה מג"א סתכ"ב סק"ט. שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג במוסגר.

199) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כעי"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי ד"ה וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קיילן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי נינהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

200) בשו"ע אדמו"ר הזקן מוזכר מנהג (שהובא בספרים שלפניו) לחלק עשבי בשמים לציבור בבית הכנסת בשבועות. ומזהיר שלא לחלק מברוך שאמר עד לאחר שמונה־עשרה. ככל הידוע, בפועל לא נהגו כן.

201) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח סידור תורה אור.

202) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

203) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגנו, וכאילו מנהגנו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'.

ושוב העירוני, שכבר הי' לעולמים, שרבינו עורר על כך, והמתין עד שיניחו ספר הב', כגון ביום א' דחוהמ"פ תשמ"ח (כפי שניתן לראות בוידיאו).

204) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

205) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

206) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

207) ראה שעה"כ פ"מ סקי"ז (נזכר בר"ד בעת הסעודות ליל א' דחגה"ש תשכ"ט). ולהעיר מר"ד ש"פ נשא תשמ"ט – ההדגשה באקדמות שנדפס בסידור תורה אור ע"י אאזמו"ר. וראה ר"ד ליל א' דחגה"ש תשכ"ו.

וגם ביקטרינוסלב[208]. אבל בלוח היום יום ובספר המנהגים: "אין אומרים אקדמות"[209].

עשרת הדברות

בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הספר תורה[210].

נוהגין לקרות בציבור בטעם העליון (לעשות מכל דיבור פסוק אחד) לפי שבו ביום ניתנו עשרת הדברות לכך קורין אותו כמו שניתנו כל דיבור בפסוק אחד. ויש נוהגין לקרות בציבור בטעם העליון לעולם אף בשבת פרשת יתרו ובשבת פרשת ואתחנן, רק היחיד הקורא לעצמו קורא בטעם התחתון.

בשלשלת היחס שבהקדמת לוח היום יום: "תש"מ . . . מעורר שילדי/ילדות ישראל, אפילו "טף" ממש, יבואו לביהכנ"ס בחה"ש לשמוע "עשרת הדברות"."

ב"הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א לחג השבועות[211]": "כמדובר כמה פעמים – ע"פ מרז"ל "אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה"[212] – כשם שאמירת עשרת הדברות בפעם הראשונה היתה בנוכחות כל עם ישראל, אנשים נשים וטף[213], גם הקטני קטנים – כדאי להשתדל אשר בעת קריאת הפרשה הזאת בזמן מ"ת בכל שנה ושנה, כל בני ישראל, גם הקטני קטנים(ות) יהיו בבית הכנסת[214] (לכל הפחות[215]) בעת קריאת עשרת הדברות. ולהעיר אשר מ"ת הוא ע"י אשר "בנינו עורבים אותנו"." [ובכמה שיחות, שכדאי גם מבן חודש ומעלה, אם אינו נוגע בבריאות הילדים, והרוצים – אפילו לפני זה[216]].

כתבו בספרים[217], שבעת קריאת ספר תורה ביום ראשון יכוון כאילו עומד עתה אצל הר סיני ושומע הדברות מפי הקב"ה ומפי ציר נאמן ביתו משה עבד ה'.

> בד"ה אנכי ה"א תשמ"ט[218]: דזה שבכל שנה בחגה"ש ניתנה התורה מחדש ג"כ ע"ד כמו שהי' בפעם הראשונה מתגלה בעיקר בהקריאה דעשרת הדברות כמאמר רז"ל אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה שלכן צריך לשמוע פרשה זו באימה ויראה וכו' כאילו עומדים לפני הר סיני.

---

208) וראה גם ר"ד בעת הסעודות יום א' דחגה"ש תשי"ג (שיתכן שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע רצה שיאמרו אקדמות). אבל ראה ר"ד הנ"ל מתשכ"ו.

209) וראה אג"ק חי"ח ע' תכז.

טעם מנהגנו שלא לומר אקדמות – נתבאר בשיחת יום ב' דחגה"ש תשי"ז. ולהעיר מר"ד הנ"ל מתשי"ג שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע אמר שאינו יודע הטעם. וראה ר"ד בעת הסעודות שש"פ תש"ל.

דיון אודות מנהג כ"ק אד"ש בזה – נמצא בר"ד בעת הסעודה דליל ב' דחגה"ש תשכ"ז.

210) ויש שנהגו לעמוד איזה פסוקים קודם. וכן ראינו לפעמים במעשה רב.

211) לקוטי שיחות חכ"ח ע' 315.

212) להעיר מסה"ש תש"ג ע' 119 שהחילוק בין מ"ת שבפ' יתרו לחגה"ש, שבפ' יתרו ה"ז בדוגמת "מלך בשדה", ובחגה"ש – בדוגמת מלך בהיכלו, עיי"ש.

213) ובלקו"ש חכ"ג ע' 250 הע' 56: אף שכמובן בפשטות – אלה בעזרת אנשים ואלה בעזרת נשים וכו', עיי"ש בארוכה. ועד"ז הוא בכ"מ.

214) בלקו"ש חכ"ג ע' 250 (משיחת ער"ח סיון ה'תש"מ, שבו ניתנה ההוראה לראשונה – ראה שלשלת היחס בתחילת לוח היום יום): אין די בתי כנסיות (א מקום קדוש), בשעת קריאת התורה (בציבור ובברכה לפני' ולאחרי'). וכן שם ע' 251: וועז מ'לייענט די עשה"ד ובחגה"ש, און אין א מקום קדוש, ובציבור במעמד כמה עשיריות מישראל, ובהקדמת ברכה לפני' ולאחרי'. ועד"ז הוא בכ"מ. ובשיחת ערב חגה"ש תשמ"ב לעניננו, שקריה"ת (ועשה"ד) בביהכ"נ, בית התפלה, הו"ע חיבור תורה ותפלה.

215) עד"ז הוא בכ"מ בשיחות קודש. ובלקו"ש חכ"ג שם: אנהויבנדיק פון "וידבר אלקים". ובלקו"ש חל"ז ע' 124: הערן די עשרת הדברות און די פסוקים בתור הקדמה לזה (עכ"פ). ובשיחת ש"פ במדבר תשמ"א: החל מ"בחודש השלישי גו'" ובעיקר – קריאת עשה"ד. ועד"ז בשיחת ר"ח סיון תשמ"א (וכמ"פ): קריה"ת ובמיוחד – עשה"ד. וראה שיחת כ"ז אייר תשד"מ. ולהעיר מלקו"ש חכ"ג שם ע' 254: זיין אין שול, הערן קריאת התורה און דאוועננן.

216) ראה לקו"ש חכ"ג ע' 251. ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 547: גם הקטנים ביותר ועד לתינוקות שבעריסה. ובשיחת כ"ז אייר תשד"מ (ועוד): כולל ילדים הכי קטנים שזה עתה נולדו. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 238 הע' 61: גם הקטנים וקטני קטנים כו' – להעיר שבקריעת ים סוף . . "אפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה".

217) יסוש"ה ש"ט פ"י.

218) סה"מ מלוקט ח"ג ע' קעח.

"איך האב זיך דערמאנט דעם יו"ט שבועות פון יאר תרמ"ה. ערב שבועות פון יענעם יאר האט צו אונז געזאגט דער מלמד פון חדר: עס שטייט אין דער תורה ויוצא משה את העם לקראת האלקים, משה רבנו ע"ה האט ארויסגעפירט די אידן צו מ"ת. קינדערלעך – זאגט צו אונז דער מלמד – קומט איך וועל אייך פירן צו מ"ת . . אז מארגן דעם ערשטן טאג שבועות אין דער פרי זאל מען אויפשטעהן מיט א שעה פריער ווי שטענדיק און קומען אין ביהמ"ד צו קבלת התורה.[219]"

בנוגע להיוצאים לסדר קריאת התורה במקומות אחרים, בכדי שיבואו הילדים לשמוע "עשרת הדברות" צריך לפחות ששה שלא שמעו קריאת התורה[220]. באם רוצים לשמוע לפני זה קריאת התורה על תנאי, כדי שמצד אחד יוכלו להשלים המנין כשיגיעו לשם, ולאידך, אינם רוצים להחסיר קריאת התורה אם יתברר שאין מנין שם – אין הדבר פשוט כלל שאפשר להתנות בכגון דא[221].

אסור להוציא ספר תורה לעשות קריאת התורה ברחוב.

הפטרה

מפטיר בנביא במרכבה דיחזקאל על שם שנגלה הקב"ה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן. "ולהעיר מז"ח יתרו[222] דראיית יחזקאל היתה בחג השבועות ביום מ"ת[223]". ונוהגין לסיים בפסוק ותשאני רוח אף שאינו כתוב כלל אצל המרכבה[224].

בלקוטי שיחות[225] נתבאר "מדוע קבעו הפטרה במעשה מרכבה שלא ניתן להבין לרוב בנ"א, כי אף שפרטי עניני המרכבה שנתפרטו בההפטרה אינם בהבנה והשגה כנ"ל, הרי בכחו של כאו"א להבין ולעמוד על תוכנה הכללי של ההפטרה, שכל פרטי המרכבה שראה יחזקאל הם "דמות", שעל ידם ידע יחזקאל והכיר ב"דמות העליונות".[226]"

ונוהגין במקצת מקומות שגדול וחכם קורא זאת ההפטרה. יש נוהגין לאמרה מעומד ולא המפטיר בלבד אלא אף כל מי שקורא אותה בלחש עם המפטיר קוראה מעומד מפני כבודה[227].

מוסף

מוסף לשלוש רגלים. אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לחג השבועות ("וביום הבכורים"). בנוסח התפילה: בגלל השעיר הנוסף בחג השבועות, הבא ביחד עם שתי הלחם – מנהגנו על־פי נוסח אדה"ז[228] לומר בתפלת מוסף של חג־השבועות "ושני שעירים לכפר[229]".

דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ברכת כהנים. אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים[230]. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם"

---

219) סה"ש תש"ה ע' 100, עיי"ש בהמשך. והובא בלקו"ש חכ"ג שם הע' 55 (לענייננו).

220) הארכנו מזה בהסכמה לס' בירורי מנהגים. וראה גם שו"ת באתרא דרב סי' יב'שלד. וש"נ.

221) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'ריג. ושנ"ת. ובנוגע לשינוי הסדר – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'קסא.

222) לז, סע"ד ואילך.

223) לקוטי שיחות חלק לג שיחה א לחגה"ש (ע' 18) הערה 17.

224) ונתבאר באריכות בלקו"ש שם השייכות דפסוק זה להפטרה.

225) שם ע' 23.

226) ע"ש באורך.

227) וראה בר"ד בעת הסעודה דיום א' וב' דחגה"ש תשכ"ח.

228) ודלא כדעת זקנים מבעה"ת פינחס כח, כח.

229) ראה שער הכולל פ"מ ס"ק טו, ובהגהות כ"ק אד"ש לשם. וראה בהנסמן בהמועדים בהלכה ח"ב ע' פב. ונת' בארוכה בכינוס תורה דאסרו חגה"ש תשע"ד.

230) ובפשטות, לא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים. הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

אומרים רבוש"ע . . הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם . . אלישע. ל"שלום" וכשם . . לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו יישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר יישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן.

הלכתא למשיחא: אין מביאין בכורים קודם לחג השבועות[231]. בחג עצמו, נחלקו הראשונים באם מותר להביא בכורים[232].

קרבנות החג: נוסף לקרבנות הפרטיים שעל כל אחד להביא - עולת ראיה[233] (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה[234] - מביאים קרבנות ציבור לחג, (ומפורטים בנוסח התפילה, "ונשלמה פרים שפתינו"), קרבן מוסף הכולל 11 בהמות: שני פרים, איל אחד, ושבעה כבשים - לעולה, ושעיר עזים לחטאת, כמפורט בפרשת פנחס.

נוסף לכך, מקריבים קרבן מנחה חדשה בחג, והיינו שתי ככרות לחם חמץ מן החטה[235] החדשה ("שתי הלחם"), ומקריבים עם הלחם 13 בהמות: שבעה כבשים תמימים, פר בן בקר אחד, ואילים שנים - לעולה, שעיר עזים לחטאת ושני כבשים לשלמים, כמפורט בפרשת אמור.

בסך הכל, מקריבים 24 בהמות (13 לקרבן שתי הלחם ו-11 לקרבן מוסף), כמנין כ"ד ספרים (13 ספרי תורה ונביאים, ו-11 ספרי כתובים) וכ"ד תכשיטי כלה (13 סוגים של זהב וכסף ו-11 מיני בגדים[236]).

שש זכירות.

מזל טוב

"בא חסידים הראשונים פלעגט מען שבועות זאגן מז"ט. פריער פלעגט מען זאגן מז"ט אין מיטן קריאת התורה, נאר אין ספרים שטייט אז דאס איז א הפסק, שפעטער פלעגט מען זאגן מז"ט נאך קרה"ת, נאכדעם איז געווען דער מנהג צו זאגן מז"ט נאכן דאוונען. איך געדענק זקנים אין ליובאוויטש וועלכע פלעגן חגה"ש זאגן מז"ט."[237]

תענית חלום

אסור להתענות תענית חלום בחג השבועות לפי שהוא יום שניתנה בו התורה וצריך לאכול ולשמוח בו להראות שנוח ומקובל לישראל יום שניתנה בו התורה לפיכך אינו דומה לשאר יו"ט ושבתות שמותר להתענות בהם תענית חלום[238].

מותר לחתוך ירקות דק דק ביו"ט ואין צריך לשנות כיון שמפיג טעמו מאד[239].

קידוש היום

אתקינו ליו"ט. אלה מועדי. סברי מרנן. בורא פרי הגפן.

על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין.

---

231) בכורים פ"א מ"ג.

232) ראה תוד"ה מלאתך בכורות כו, א. שטמ"ק ומהרי"ט אלגאזי שם. יד דוד וחק נתן שם. מנ"ח מצוה יח סק"ג. צפע"נ נדרים פ"א ה"י. שו"ת אג"מ או"ח ח"א עניני קדשים סי' א.

233) מן הבהמה – חגיגה ז, א ובפירש"י שם. אבל ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. וראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' שז.

234) ראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

235) בנוגע להבאת שתה"ל מכוסמין – ראה שו"ת באתרא דרב סי' כא'תצז. וש"נ.

236) מה שאין מזכירים בקריאת התורה ובמוספי היום פרשת שתי הלחם, נתבאר בארוכה בכינוס תורה אסרו חגה"ש תשע"ד.

237) סה"ש קיץ ת"ש ע' 121. ונתבאר בשיחת חגה"ש תשי"ג, שמזל הו"ע שלמעלה מהשתלשלות וע"י העבודה דהקדמת נעשה לנשמע, שהו"ע ביטול לבעל הרצון, מקבל ההמשכה מלמעלה, מדה כנגד מדה, שנמשך מבחי' שלמעלה מהשתלשלות בכל הענינים דבני חיי ומזוני רויחי.

238) נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות חלק כג שיחה ב' לחגה"ש (ע' 27).

239) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'תתעט.

מכסים המזונות[240] בעת הקידוש[241].

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו[242]. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה.

סעודת היום

"סעודת חג השבועות הגם דאס איז דאך א סעודת יו"ט, דאך איז זי בעיקרא א סעודת מצוה . . די סעודה פון חג השבועות איז א סעודה פון קבלת התורה והמצות. והדברים קל וחומר אז מען איז מכניס איין אידיש קינד תחת כנפי השכינה דורך בריתו של אאע"ה אדער דורך הכנסה לחדר, איז די סעודה א סעודת מצוה – מכל שכן אז ששים רבוא יוצאי צבא לבד זקנים נשים וטף האט השי"ת אריין געפירט אין חדר אויף זאגן קמץ אלף אָ, ווי עס שטייט הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, השי"ת האט אריין געגומען די אלע אידן אנשים ונשים אין תורה חדר נגילה ונשמחה בך, כ"ב אותיות התורה, וואס דער ערשטער אות האט השי"ת געזאגט קמץ א' פון דעם וואס זי איז אויך א סעודת חג השבועות א סעודת מצוה בעיקרא, נוסף אויף דעם וואס זי איז אויך א סעודת יום טוב."[243]

שתי סעודות

נוהגין בכל המקומות לאכול מאכלי חלב[244] ביום א' של שבועות[245] ומנהג אבותינו תורה היא כי הרבה טעמים נאמרו עליו[246], ולפי שמצוה לאכול בשר בכל יו"ט לפיכך צריכין להזהר שלא יבואו לידי איסור בשר בחלב ויעשו ככתוב ביורה דעה[247] [וכדלהלן].

---

240) ובקיצור שו"ע סע"ז סי"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלימות בשביל לחם משנה. (ובכמה מהדורות הוסיף עה"ג: "וכן ראיתי לנהוג אצל גדול אחד"). והב"ד בכה"ח סעי"ד סקי"ד. מעורר ישנים (פרידמאן) סכ"ו סקי"ד. ועוד. וראה בית ישראל טויסיג ח"ח לקיצור שו"ע שם שכן נהג גם בעל מנח"א מונקאטש. וכן נהגו כו"כ. וכמדומה ברור שכן ראינו במעשה רב בהתוועדות דיום הש"ק (אף שבד"כ כבר קידש לפנ"ז, ולאידך כמ"פ שלא נטל ידיו לסעודה אח"כ).

ואף שהרבה אחרונים דחו דבריו (אר"ח ספינקא סרפ"ט סק"ה ודע"ת שם ס"א. קצה המטה סתר"ה סקע"ט. ברכת הבית שמ"ו ס"נ. באר יעקב סרע"ג סק"י וסרפ"ט סק"ד. בית שמואל ודוד ע' יז. ועוד. ולהעיר מארחות חיים ספינקא סרצ"א סק"ה בשם מאורי אור (ח"ד עמ"ס שבת קו, ב ד"ה ודע) שאפי' בלחם גמור כשאכל רק קצת לחולשא דליבא א"צ לח"מ), יש שצידדו כמותו.

ולכאו' כש"כ שכ"ה לדעת אדה"ז (הביאו בהגהות מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפבה"כ. וראה קצוה"ש ספ"ב בבדה"ש סק"ה. וראה שו"ת דברי יציב או"ח סי' קכז. מנח"י ח"ג סי"ג. תשוה"נ ח"א סרס"ד. חזו"ע שבת ח"ב ע' קצא.

241) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו'רצג.

242) וגם למחמירים שצ"ל פת דוקא ולא יין ולא מיני תרגימא – בפת הבאה בכיסנין ודאי שפיר דמי. ובפרט שדעת אדה"ז (הובא בהגהת מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפבה"כ. והה"נ לסברת שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סס"ג סק"ז ואילך, דמהני רק שיוכל לאכול באותה שעה, אבל לא לענין לאכול סעודתו במקום אחר ובזמן אחר שצריך לקדש שוב, ואפילו לא לשתות יין במק"א (עיי"ש בארוכה שהוכיח כן מכ"מ. והיא סברא מחודשת שלא מצינו בשאר פוסקים. וחילוק מחודש כזה ובדבר רגיל הו"ל לאשמועינן, וכמפורסם בכללי הפוסקים, ואדרבה מפורש הפכו בפשטות השו"ע או"ח סרע"ג ס"ה: יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר, ובשו"ע אדה"ז ס"ז: יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין בין מיד בין לאח"ז וא"צ לברך על הכוס קודם אותה מסעודה וכו' שכיון שכבר יצא ידי קידוש במקום סעודה הרי סעודה זו האחרת דומה לסעודה שלישית של שבת שא"צ לברך על הכוס לפני', והאג"מ בעצמו כתב עלה שהוא "דבר חדש" "לולא דמסתפינא"), שבפבה"כ הו"ל כפת.

243) סה"ש תש"ג ע' 44-143. וראה גם שיחת א' דחגה"ש תש"ה. ונתבאר בכ"מ.

244) בכמה קהילות ישראל נהגו לאכול "קרעפלין" (עיסה ממולאת בצורת משולש) בחג השבועות. ונזכר גם "בשמועסן" סיון, תש"ו. ועיי"ש בטעם המנהג משום "אוריין תליתאי וכו'". וכ"ה בכ"מ. ולהעיר מהביאור בדא"ח, והובא בס' המנהגים ע' 58 בהערה, בטעם אכילתו בעיו"כ, ע"ד שתי הלחם ע"ג שני כבשים בחגה"ש. (אלא, שככל הידוע, בקהילות שנהגו בכך בחגה"ש, העיסה ממולאת בגבינה, ולא בבשר כבעיו"כ).

245) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'שיב. וש"נ. והובא שם גם משיחת ט' סיון תנש"א (יחידות כללית – מסרט הקלטה): בחג השבועות און דוקא איז דעם ערשטן טאג וואס דעמאלט לייענט מען די עשרת הדברות עסט מען דוקא מאכלי חלב. ובהמשך השיחה: איז דעם ערשטן טאג פון חג זמן מ"ת האט מען שוין געגעסען מכל עניני מאכלים, סיי חלב און סיי בשר, און דערנאך האט מען דאך אויך געגעסען מתוך שמחה וטוב לבב.

246) דיוק הלשון נתבאר בשיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ה.

247) שו"ע אדה"ז סתצ"ד סט"ז. ודלא כהדעות שכתבו ללמד זכות להקל בשבועות (והיינו לא רק מחמת שהגיע זמן סעודת המנחה וכבר תאב לאכול – ראה אר"ח הל' איסורי מאכלות סע"ג. כלבו סי' קו. וראה א"ר סתצ"ד סק"י – אלא גם) מחמת שהוא זמן מ"ת (ראה זכרון משה להר"מ הלפרין תל' מהרש"ל ורמ"א סכ"ו. נועם אלימלך עה"ת ס"פ משפטים. וי"א דאיהו קאי להסברא להמתין מעל"ע ושלא

בר"ד משיחת יום א' דחגה"ש תשי"א: ביי דעם צמח צדק פלעגט דער ערשטער טאג[248] זיין א נגלה טיש, ווארום די רבנים וואם פלעגן ניט קענען קומען אויף אנדערע יו"ט אזוי ווי פסח, ר"ה, סוכות . . פלעגן זיי קומען אויף שבועות. און ביי דער מילכיקער סעודה פלעגן זיי מציע זיין זייערע שאלות, און במשך פופציק מינוט פלעגט דער צ"צ ענטפערן אויף אלע שאלות. אזוי האט דערציילט דער רבי. ובכדי אנצוהאלטן דעם מנהג וועל איך זאגן א נגלה ענין.

מנהגנו לאכול מיני מזונות[249] חלביים, ואחר־כך ליטול ידים לסעודה בשרית[250]. אדה"ז כותב (כנ"ל) שיש "הרבה טעמים" לאכול מאכלי חלב. והרמ"א מביא הטעם משום קרבן "שתי הלחם" שהוקרב בחג השבועות בבית המקדש. והיינו שאוכלים ב' סעודות חלבית ובשרית, ומכיון שאסור לאכול בשר וחלב מלחם אחד – נמצא שאוכל ב' לחמים. וגם למנהגנו שאוכלים רק מיני מזונות חלביים, ולא לחם ממש – הרי גם הם נקראים "לחם (שאינו גמור)"[251].

כפשוט, שהסעודה החלבית (שהיא מנהג) **אינה מחליפה את הסעודה הבשרית** שהיא מצוה [מדרבנן[252]], משום עונג יום־טוב ושמחת יום־טוב[253].

לאכול בשר ביום שאכל גבינה. וראה באו"א שו"ת משנ"ה ח"ז ס"ע). וראה פסקי תשובה סרפ"ה. שו"ת דברי ישראל ח"ב בסוה"ס ע' כח.

וכבר כתבו שלא לסמוך ע"ז (ראה זכרון משה שם (שסיים עלה, שלא כתב רק ליישב המנהג אבל שומר נפשו ירחק מהם), והובא במנח"י כלל עו סק"ח. של"ה מס' שבועות. וראה יוסף אומץ לר"י יוזפא סדר חגה"ש שתתנ"ד. שכנה"ג או"ח סתצ"ד בהגה"ט סק"ג. פמ"ג במ"ז סוסי' תצד (וראה בא"א שם סק"ו). דרכ"ת ספ"ט סוסקי"ט. וראה שיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ג).

248) וכ"ה ביומן מהתוועדות הנ"ל בתשורה לברמ"צ מטוסוב י"ג סיון תש"ס ע' 18. וכ"ה גם באג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ח ע' תצט. וכ"מ בתורת שלום ע' 209. אבל ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו ס"ע קעא, ושם ריש ע' קעב, שהי' ביום השני (נסמן בסה"ש תש"נ ח"ב ע' 287 הע' 3. ובמהדו"ק דשיחה הנ"ל נזכר רק משיחה הנ"ל בתשי"א). וכ"ה בסה"ש תש"א ע' 123. סה"ש תרצ"א ע' 237. וראה סה"ש תרצ"ו ע' 138 (נסמן גם בסה"ש תש"נ שם). ולהעיר מר"ד יום א' דחגה"ש תשכ"ז בעת הסעודה.

249) מחטה דוקא, וכן הלחם בסעודת בשר, ולא משאר מיני דגן, דוגמת שתי הלחם – ראה מג"א סתצ"ד סק"ט ובפמ"ג בא"א שם. וראה שו"ת באתרא דרב סי' כא'תצז.

וראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

250) ע"פ שו"ע אדה"ז תצ"ד סט"ז.

ולהעיר ממעדני יו"ט עהרא"ש ברכות פ"ז סכ"ג (סק"ז) דעיקר שמחה בבשר הוא עם הפת. וביש"ש ביצה פ"ב ס"ה: פשיטא שאין שמחה אלא בבשר דהא שמחת יו"ט היא הסעודה ולא נקרא הסעודה להיות בו לב טוב ושמחה בלא אכילת בשר. וכן שם בנוגע ליין שבזמן ביהמ"ק הספיק להם בשר שלמים אפילו היו שותים מים בתוך הסעודה אם לא לכוס של ברכה. ומשמע דכוסש"ב לחוד לא סגי, ואיכא לפרושי מחמת שאינו בתוך הסעודה (ולא מחמת שאינו כשיעור, שה"ז אופן הב' שם, שהיו שותים אז בצמצום, אא"כ נפרש מחמת אין עושין מצוות חבילות. ודוחק).

וי"ל שמתאים לדעת אדה"ז בשו"ע סי' קפח ס"י שחיוב פת ביו"ט משום שמחה. והוסיף על דברי הרא"ש והביא קרא ד"ושמחת בחגך" (אבל ברא"ש משום "לכם"). וראה אג"ק ח"ה ע' רנו. הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וכבר העירו מדיוק לשונו דאדה"ז שם של"כ "אין שמחה אלא בלחם" כ"א "בלא אכילת לחם", ויל"פ כדברי המעיו"ט שהקביעות שאוכל הלחם בתוך הסעודה גורמת לשמחה שמצד הבשר. (ולהעיר מהעמק שאלה סס"ז סק"א דבלא לחם לאו סעודה היא). וראה גם לשונו בקו"א סי' קסח סק"ד. אבל ראה קובץ העו"ב חגה"ס תשס"ח שפי' באו"א. ולהעיר שעיקר כבוד היום הוא כשהוא בתוך הסעודה דוקא – ראה רשב"ם פסחים קה, ב ד"ה קידוש וד"ה ולייעביד. חי' חת"ס שם. נמוקי או"ח סתע"ה. אלא שבשר ענינו עונג, ולא כבוד. אבל כ"ה גם ביין משום עונג יו"ט, שיהא באמצע סעודתו דוקא. אמנם, בנוגע לדין יין משום שמחת יו"ט – לא נתפרש להדיא שיהא באמצע סעודתו (לולא דין עונג). ומש"כ ברשב"ם ותוס' פסחים שם ד"ה ידי שיוצא שמחת יו"ט בשתה ד' כוסות בב"א, אף שהוא לפני הסעודה – היינו מחמת שהוא לפני ובמקום סעודה, וכמו שפוטר יין שבתוך המזון (אא"כ נפרש דקאי לפני קידוש. ואכ"מ). וכ"ה בשיחת אחש"פ תשל"א שאפשר לצאת בכוס של קידוש, כדלקמן בפנים. אמנם, בחוה"מ מחוייב בשמחה ביין, וא"צ לאכול פת (לרוה"פ). ובפשטות, שאני חוה"מ מה"ט גופא, שכיון שאינו מחוייב בסעודה, א"צ שיהא בסעודה. וראה ברכת רפאל רובינשטיין פסח ספ"ד – באו"א.

251) ולהעיר שבאכילת מיני מזונות מתוקים ה"ז גם קיום המנהג לאכול דבש (שבכלבו סנ"ב. צדה לדרך כלל ד מ"ד פ"א. שכנה"ג סתצ"ד בהגה"ט סק"ג. ועוד. ובמנהגי דבי מהר"ם מרוטנבורג ע' 30: כל מיני מאכלים מתוקים כגון דבש וחלב. ובסדה"י סדר חגה"ש: מטעמים מתוקים ומוטעמים לחכו וכו' ויש נוהגין בתבשיל של חלב ונותנין דבש עליו. והב"ד הכלבו בח"י סתצ"ד סק"ט ובא"ר סק"י (ושם הב"ד הצדה לדרך ג"כ. ועוד)).

252) ראה לקמן בדיני מצוות שמחת יו"ט בהערה.

253) ראה שו"ע אדה"ז סי' תקכ"ט ס"ד וס"ז. וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ד שם.

ויש שר"ל וללמד זכות, לפי שהמצוה מתקיימת גם בשאר שמחות (וממילא גם במאכלי חלב למי שנהנה מזה, וכבבגדים ובקליות לנשים ולקטנים).

אמנם, אף שיש לנו לשמוח בשאר כל מיני שמחות (שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ז. שו"ת שאג"א סס"ה. ובירא סתכ"ז: כל דבר שבלבו מוצא קורת רוח באכו"ש) – המצוה היא בבשר דוקא כיון שנאמר בו שמחה. (ולהעיר מפירש"י ד"ה כל זמן – סנהדרין ע, א דילפינן משלמים דבשר בר שמחה הוא. וראה מג"א סרמ"ט סק"ו). ובמכ"ש מזה שלכמה דעות אינו יוצא אפילו בעוף.

וראה שו"ת דבר משה אמאריליו ח"א או"ח סמ"ז. שמחת יהודה עמ"ס סופרים פכ"א ה"ד – יא, ד. דרכ"ת ספ"ט סקי"ט. נימוקי או"ח סתקכ"ט.

[וכ"כ לדעת הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח ודעמי', שגם בזה"ז השמחה היא בבשר (וראה יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. קו"א לשו"ע אדה"ז

מצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת [או יום טוב] דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון. ומכל מקום מותר לאכול מיני מזונות אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה[254] ולאכול לחם לאחר זמן[255]. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

יין פוטר כל מיני משקין[256] מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין[257], אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעית.

בנוגע ל"איסור דגים בחלב"[258]: אף ש"חושבים לפליטת הקולמוס" – "בכל זאת מערבין עוד מה (חמאה, סמעטענע [=שמנת])".

בין החלב לבשר

אין לאכול חלב ובשר בסעודה אחת[259], גם כשממתין כשיעור הנדרש ביניהם, ולכן צריך לברך **ברכה**

בתצ"ח סק"ה), אלא שהיין יותר מיוחד בשמחה (כבסהמ"צ מ"ע נד). וראה בדעתו בב"י ב"ח ודרישה סתקכ"ט. כפות תמרים סוכה מב, ב ד"ה ההלל].

וגם בזה"ב, היכא דאא"פ יוצא מ"ע דשמחה בבשר חולין (ראה ריטב"א סוכה מב, ב ד"ה ההלל. ר"ן סוכה כא, א בדפי הרי"ף. והיינו אף דלא קיי"ן כריב"ל בירושלמי חגיגה פ"א ה"ב דאפי' במקולין. אבל ראה שו"ת תורת רפאל סצ"ב). וראה לקו"ש חל"ג ע' 64 הערה 30. שם ע' 68.

254) ומברך ברכה אחרונה.

ולא נהגו לפטור בברהמ"ז כדברי המשנ"ב סי' קעו בתחילתו בבה"ל ד"ה בירך על הפרפרת בנוגע לספק פהב"כ לפני הסעודה. וברוב העוגות שבימינו בלא"ה אינן ספק פהב"כ. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כב'עדר בד"ה וגוף השאלה במוסגר. וש"נ.

וראה בסוף הקובץ במילואים (י).

255) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ובפרט כשאוכל הסעודה לאחר זמן רב, שאין לחוש שיבטל התיאבון. ועוד ועיקר שלפי הגהת מהרי"ל עה"ג בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י יוצא יד"ח סעודת שבת (ויו"ט) גם במיני מזונות.

ואף שאם יצא כבר סעודת יו"ט נמצא שאכילתו פת כסעודה אחרת, והפסיד מעלת אכילת בשר ודגים בסעודת חובה – לית לן בה, שסו"ס הו"ל בדרך סעודה, ובפרט שהיא הסעודה העיקרית, והראשונה רק לצאת יד"ח קידוש (וכן המנהג שאחרי הקידוש עם מאכלי חלב אוכלים בשר בסעודת פת ובקידושא רבה בשבת שמקדשים בביהכ"נ ואוכלים הסעודה בבית. ושקו"ט גם לגבי שכח מעין המאורע בסעודה שלאחמ"כ. והארכנו בקיצור דיני שכחה וטעות בסוף הלוח). וראה באו"א בשו"ת תשוה"נ ח"ה ס"פ.

256) ראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם.

257) ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

258) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'פט. א'שכג. ב'ש. וש"נ.

259) ראה גם פמ"ג יו"ד ספ"ט בש"ד סק"ו.

אבל אם שתה כוס חלב או קפה חלבי מיד אחרי קידוש קודם נט"י לסעודה אין זה בגדר סעודה אחת (אף שאין קידוש אלא במקום סעודה) – ראה שו"ת אז"נ ח"ד סמ"ב. תשוה"נ ח"ז סק"ג. ויש מחמירים (ובפרט שמה"ט אינו הפסק בין קידוש לסעודה שהוא פותח הלב וצורך סעודה).

ולכאורה, כיון שהקפה אינו נפטר בברהמ"ז, וטעון ברכה אחרונה לעצמו (ובשלמא למ"ד שברכהמ"ז פוטרת גם שאר המשקין שנפטרו בברכת היין), ומתחיל אח"כ המוציא וקובע עצמו לסעודה – אי"ז סעודה אחת. ורק כשאוכל גבינה ובשר זאחז"ז באופן שברכה ראשונה על הגבינה פוטרת הבשר, או עכ"פ באותה סעודה ממש יש להחמיר. (וראה מש"כ ידידנו הגר"א זנגר שליט"א בארוכה בגליון פניני הלכה ויגש תשפ"ד). ולאידך, בשותה פחות משיעור להתחייב בברכה אחרונה, הרי בלא"ה אינו כסעודה אחת. ולהעיר מהשקו"ט בגבינה אחר בשר, כשעבר שיעור עיכול (ראה כה"ח ספ"ט סקי"ט. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סקכ"ו), או באכל פחות מכשיעור (שם סקכ"ד. וראה יד"י ספ"ט בפיה"ק סק"ו בכעי"ז).

[והנה, י"א שחומרא זו שלא לאכול בסעודה אחת, באוכל גבינה ואח"כ בשר, הוא רק בגבינה ולא בחלב (וכל' הזהר ח"ב קכה סע"א "האי מיכלא". וראה בא"ח ש"ב פ' שלח סי"ד וסט"ו. שו"ת אז"נ שם ע"פ יפ"ל, הובא בדרכ"ת ספ"ט סק"ב (אבל התם קאי בחומרת האריז"ל שלא לאכול באותו יום). שו"ת תשוה"נ ח"ב סש"צ), או עכ"פ לא בקפה חלבי (שהוא כעין תבשיל של חלב. וי"א שהוא כחלב ממש. וראה קנין דעה ספ"ט סק"י ד"ה ומצוי. שו"ת ויישב יוסף (סופר) ח"א סקט"ז). וי"א שאין להחמיר רק כשאוכל אח"כ בשר בהמה ולא בבשר עוף (פר"ח ספ"ט סקט"ו. ועוד). ולמעשה, המנהג להחמיר בכל גווני. וכ"כ בכה"ח ספ"ט סק"י. וראה גם מטה ראובן (קליין) סקפ"ו].

אחרונה[260] על הסעודה החלבית[261], לפרוס **מפה חדשה** ורק אז אפשר להתחיל הסעודה הבשרית.

מנהגנו לחכות שעה אחרי חלב (בפשטות, חישוב השעה הוא: **מסוף אכילת החלב** בפועל עד התחלת אכילת הבשר, ולא מאחרי ברכה אחרונה עד נטילת ידיים לסעודה הבשרית[262]). כפשוט, שצריך **לחנך קטנים** לחכות בין חלב ובשר, כל א' לפי ענינו[263].

כוס של קידוש, אפילו אם הוא נקי ומשתמש בו בסעודה החלבית, אסור אח"כ להשתמש בו בסעודה הבשרית משום שיכול להיות ששיורי חלב נדבק בו אלא אם כן מדיחו יפה[264].

כשאחד מבני המשפחה מאחר לסעודה, יש להיזהר שאין לאכול חלבי ובשרי על שולחן או מפה אחת. ויש להניח מפה מיוחדת או לעשות היכר.

גבינה קשה

בנוגע למנהג לחכות שש שעות אחרי גבינה קשה, הנה בגבינה יש כמה סוגים: יש גבינה עם מראה 'פלאסטי', הנקראת גבינה אמריקאית, שתהליך הגיבון שלה נעשה באמצעות "כימיקלים", ועל זה לכולי־עלמא מחכים רק שעה אחת. אבל יש גבינות שייצורן אורך ששה חדשים ועליהן צריך לחכות שש שעות, מכיון שה"טעם" מושך[265]. ולדוגמא: גבינת פרמסן. (ולהעיר שיש אומרים שלכל חודש של תעשיה – ממתינים עוד שעה). אמנם, יש היום שיטות לייצר את אותה גבינה – שבעבר היו מעבדים אותה במשך ששה חדשים – בזמן קצר[266], ונקראת בכללות "גבינה צהובה", ויש בזה כמה דיעות.

ועוד להעיר שבגבינה שנתרככה, יש מחלוקת, והיד יהודה[267] אומר שבכגון דא אינו צריך לחכות שש שעות, כי הטעם אינו מושך; לכן, כאשר מדובר בגבינה מסוג האמור, שיש לגביה חילוקי דעות אם צריכים לחכות שש שעות – אזי אם התרככה – יש מקום להקל.

דוחקא דסכינא

דבר חריף (כמו צנון, בצל, שום, לימון וכדומה. ובכמה אופנים – יש להחמיר גם בדברים החריפים קצת כמלפפונים חמוצים) שנחתך בסכין בשרי, או שנתרסק בבלנדר בשרי [ויש מחמירים גם כשנחתך על קרש־חיתוך בשרי], אף־על־פי שהסכין נקי ומקונח היטב, **ואפילו אינו בן יומו** (היינו – שכבר עברו 24 שעות מעת שהשתמשו בו לבשר חם) **אסור לאוכלו** עם חלב. וכן להיפך, דבר חריף שנחתך בסכין חלבי, אסור לאוכלו עם בשר.

ולא זו בלבד, אלא שלכמה דעות[268], אם נחתך בסכין חלבי, אסור לאוכלו גם תוך שש שעות

---

260) ואין חשש במה שמברך ע"ד לאכול בשר – ראה כנה"ג יו"ד ספ"ט בהגה"ט סק"ה. פמ"ג יו"ד ספ"ט במ"ז סק"ג.

261) של"ה מס' שבועות. וראה פמ"ג יו"ד ספ"ט במ"ז סק"ג. וראה אג"ק ח"כ ע' רפט. שיחת חגה"ש ה'תשמ"ג

262) וצע"ק במשמעות השל"ה מס' שבועות. ויש שנדחקו לומר שהעיקר שיהא סילוק גמור וכסעודה אחרת לגמרי, ואמטו להכי צ"ל גם הפסק שעה בין הסעודות עצמן. ואין דבריהם מוכרחים כלל. (וראה תורת חטאת כלל עו ס"א ובד"מ ספ"ט סק"ה (ובארוך סק"ז) בשלילת משמעות או"ה הארוך כלל מ ס"ד (בענין המתנת שעה אחר בשר), ואורחא דמילתא נקט. וכ"כ ברמ"א ספ"ט ס"א ועוד. אבל ראה תורת האדם לתו"ח שם. יד"י ספ"ט בפיה"ק סקי"א. ערוה"ש שם ס"ד).

והנה בשל"ה שם נזכר גם לעשות קינוח והדחה היטב. וכ"ה בשלחן הטהור סקע"ג ס"ב. אבל שאר האחרונים השמיטו ד"ז. ולא נהגו כן כלל. ואולי הוא למתקדשים וליחידי סגולה. וראה באג"ק שם שהביא מש"כ בפמ"ג יו"ד ספ"ט בשפ"ד סק"ז ע"פ הש"ך שם שהפסק שעה מחליף קינוח. וכמה אחרונים הכריעו כש"ך. (ואף גם להט"ז סק"ב – היינו בגבינה אחר בשר דוקא. ואחרי חלב – מסתבר שלכו"ע בשעה סגי וא"צ קינוח. ובשו"ת קרן לדוד או"ח סי' קמ סק"ב החמיר דלא מהני המתנה במקום קינוח. אמנם, איהו קאי בממתין ח"ש דוקא, ולא בממתין שעה. ויש לחלק היטב. וראה גם זר זהב על או"ה ס"מ סק"ב. ובדרכ"ת ספ"ט סוסקי"ט שאחרי המתנת שעה ויותר צריך לחצוץ שיניו קודם הסעודה מגבינה שבין השיניים. ויש להוסיף שכשאוכלים פת ודגים בתחילת הסעודה וגם שותים ה"ז ג"כ כקינוח. ואיכא רחיצת ידים בשעת נט"י, וממילא איכא גם עיון שלפני הנטילה).

263) ראה בפרטיות בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרכ (ושם, לענין בין בשר לחלב דחמיר טפי). וש"נ.

264) ראה שו"ע יו"ד סי' פח.

265) ובכללות – מצינו בפוסקים כמה הגדרות: נתיישנה ששה חדשים; מתולעת; הועמדה בקיבה ונעשית חריפה וחזקה; גבינות שיש בהן הרבה שמנונית והטעם נמשך הרבה זמן.

266) ויש מפקפקים בהגדרה זו וטוענים שזהו היפך המציאות. ומ"מ יש שכתבו טעמים אחרים עד"ז להחמיר. ואכ"מ.

267) יו"ד סי' פט. וראה גם עצי העולה הלכות בב"ח כלל ג סקט"ז ובחוקי חיים סקט"ו. ועוד.

268) פמ"ג בא"א סתצ"ד סק"ו. ועוד.

מאכילת בשר. [אבל, במקרה הפוך, כשנחתך בסכין בשרי, מותר לאוכלם אחרי חלב. וכן מותר לאכול חלב אחרי אכילת דבר חריף שנחתך בסכין בשרי[269].]

כמובן, שעבור מצבים כאלה, כדאי לייחד **סכין פרווה** לחיתוך דברים החריפים.

ברכת עוגת גבינה

אפילו **בשכבה דקה של המזונות**, באם מטרת הקמח להטעים, ברכתו מזונות.

ברכת מעין שלש

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן"[270]. שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המחי'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן[271]. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המחי' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המחי' בברכתו[272].

טעה בברכת מעין שלש, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בנוגע לאופן **חשבון ה"כזית"** על המזונות, ישנן שתי דעות, אם אפשר לצרף לשיעור הכזית את כל המרכיבים או שאין מצרפים את שאר המרכיבים רק אם הקמח הוא כזית מהפרס, והיינו שהיחס של הדגן לשאר הרכיבים הוא אחד משישה[273]. לכן, לכתחילה צריך להיזהר לאכול כזית בכדי אכילת פרס והיינו ששישית מהעוגה יהיה מקמח[274].

בעוגה שיש בה מעט מאוד מזונות, עד שאינו אוכל כזית בכדי אכילת פרס – יש לאכול גם דבר שברכתו האחרונה תהיה "על המחיה" וגם מין אוכל[275] שברכתו האחרונה "בורא נפשות" בלי ספק. [ובנוסף לזה, גם משום קידוש במקום סעודה צריך כזית "מזונות"[276]].

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להיזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור** הנקרא כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון[277]. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב ב**ברכת המזון** מן התורה[278].

---

269) רעק"א ובית מאיר לש"ך ספ"ט סקי"ט. יד יהודא בפיה"א סק"ה. וראה דע"ת או"ח שם. משמרת שלום סוסי' פט. ואכ"מ. ונת' בארוכה במ"מ וציונים להלכה יומית אות שסה.

270) י"א להקדים על הגפן, כיון שאכילת המזונות באה מחמת היין של קידוש (שו"ת שו"מ מהדורא חמישאה סי"ח. וראה תורת חיים כסופר סר"ח סקל"ו מטעם אחר). ואין המנהג כן. וכבר העירו ממט"א סתקצ"ז ס"ג שמפורש דלא כוותייהו. וראה שש"כ פנ"ד הע' ע. זה השולחן ח"א סר"ח סי"ב. בירורי ברכות מיר ע' נב.

271) כן הסכמת האחרונים. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים כן רק בספק אם אכל כשיעור (חיי"א כלל נ ס"כ. ועוד. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תתלג), ולא אישתמיט חד מינייהו לכתוב שגם באכל פחות מכשיעור יעשה כן. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תכו (בין הדברים) מטעם אחר. ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' קט שכתב לכלול גם באופן כזה. וגם איהו הדר הוא לכל חסידיו בד"ז, כפי שהעידו משמו בס' וזאת הברכה פ"ה (במהדורת תשע"ז – ע' 48).

272) ולכאורה באופן זה עליו להקדים הודאי שהוא על הגפן ואח"כ מוסיף וכולל על המחי' ג"כ. וכש"כ בחתימת הברכה שאין לו להקדים הספק רק אחרי שכבר גמר הברכה, ראה עד"ז מחה"ש סי' קפח סקי"ד. ומצאתי כן בשו"ת שרה"מ ח"ג ס"ד. וראה גם בירורי ברכות מיר ע' סה. שו"ת שובה ישראל ח"ב סי"ז ואילך. חיי הלוי ח"ג סט"ז סק"ז. אבל ראה לה' הארץ מלואה (אריאל) ח"ב ע' יג בשם הגרח"ק. שו"ת אבני האפוד שי"ל לאחרונה (חגה"ש תשפ"ד) פכ"ד הע' תעו. (והוכחותיו אינן מן הענין). והנלפענ"ד כתבנו.

273) וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (יא).

274) ונת' בארוכה במ"מ וציונים להלכה יומית אות תצג.

275) פרי וכדומה, אבל לא משקים, כיון שאינו מברך עליהם ברכת שהכל וברכת בורא נפשות, כשאוכלם אחרי קידוש, שנפטרו בברכת הגפן ועל הגפן שעל היין (אא"כ לא שתה רביעית יין, כיון ששמע קידוש מאחר).

276) או רביעית יין (ואם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלמה מלבד רוב רביעית שיוצא בו ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל).

277) ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

278) וגם אם אינו שבע, אם אכל מכשש ביצים ולמעלה (עד כ"א ביצים ולא עד בכלל) יברך המוציא על כזית לחם אחר תחילה, ויברך ברכת המזון.

כאמור: מברכים על המחיה לפני נטילת ידיים לסעודה הבשרית, **ואם שכח** – צריכים לברך באמצע הסעודה, ובדיעבד שלא בירך – ברכת המזון פוטרת (רק) ברכת על המחיה ולא ברכת בורא נפשות[279].

במעין שלש: "וזכרנו לטובה ביום חג השבועות הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שמחת יום טוב

עיקר המצוה ברגל שיהי' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתי' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה[280] מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט[281].

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית[282]] **יין**[283]. אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש (או במשך היום בכלל)[284]. כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה. **והקטנים** נותן להם **קליות ואגוזים** [וכיו"ב] משום שמחת יום טוב.

בשר אין חובה לאכול[285], ומכל מקום מצוה[286] יש באכילת בשר[287] ביום טוב[287].

---

279) עיין ברה"נ א, יז.

280) אבל להעיר מהעמק שאלה שאילתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת מצה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"נ מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מח, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

281) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. יראים סרכ"ז. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מו"ק ח, ב. שו"ת מנחת יהודה (לרי"ל בר"י הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוד"ה עשה – מו"ק יד, ב.

ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשיטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"ב. שם סתקכ"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש חל"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

282) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט, א. ובכ"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' לא: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. [ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדין שמחה, כפשוט]. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא עלי' משום שכרות, ועכצ"ל שהוא ברביעית. וכן מוכח גם מקושיית מהרש"א שבהע' הבאה. וכ"מ בפסחים קח, ב ששתאן חי יצא משום שמחת יו"ט (ראה תוס' שם), ובפשטות היינו שגם בכוס אחד יצא (שהרי ד' הכוסות הם בהפסק). ולהעיר גם מיש"ש ביצה פ"ב ס"ה, שבזמן ביהמ"ק "הי' שותין בצמצום כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא הי' שותין לרוות גופו (ראה רמב"ם אבל פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד סשע"ח ס"ח) כדי לשמוח ביו"ט, אבל עכשיו וכו' במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכח רישי'". ובפשטות, ג"ז ברביעית ולא יותר, אלא שאינו בא לשרות רק לרווח. ואף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר (ראה ירושלמי פסחים פ"י ה"ו. תוד"ה ויודע – תענית יז, א. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סצ"ט סק"א (ס"ב)) – אהני לי' במקצת עכ"פ, ויוצא יד"ח שמחה. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סי' קכה, "דאינו משכר דקאמר התם היינו דאינו טורדו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל אבל לא יבצר שאין דעתו צלולה". וכדמוכח מפירש"י ביצה שם, שהי' בתוך הסעודה. וכ"מ מזה שאינו נ"כ במנחה. וראה פירש"י ברכות כג, ב. ובכ"מ. ולענין עבודה – מנ"ח מ' קמב. שו"ת שאג"א סי"ח. אבל ראה סמ"ק סי' קלג והגהות ר"פ שם. וראה רדב"ז ביאמ"ק פ"א ה"ג. כה"ח סי' קכח ס"ק רכח].

283) ודוקא יין ואינו יוצא בשאר משקה המשכר – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'שג.

בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש שם. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראוי לו (כר"י בר אילעי שהי' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

284) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ ברשב"ם ותוד"ה ידי יין – פסחים קח, ב. [ולכאו' לא שנא משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובא אף מהמעשר, ובנדו"ד אף שחייב מצד קידוש]. וראה שיחת אחש"פ תשמ"ט.

ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן. ולהעיר משיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז בתחילתה. וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"ש תשכ"ו. ליל א' דחה"פ תשכ"ט.

285) בזמן הזה, כיון שאין לנו בשר שלמים.

286) קיומית ומדרבנן (ראה שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ז. דרכ"ת ספ"ט סקי"ט. שבילי דוד סתרצ"ו סק"א. משנ"ב סתקכ"ט בבה"ל ס"ב ד"ה כיצד. וראה קו"א לשו"ע אדה"ז סרמ"ב סק"ב. וראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחגה"ס תשמ"ז).

287) אם צ"ל בשר בהמה דוקא (ששקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בשלח תשכ"ו. ש"פ בחוקותי תש"ל. ליל הושע"ר תשמ"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה נימוקי או"ח סתקכ"ט. דרכ"ת חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנז. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א סס"ג. וכ"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תש"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת

ויש לנו לשמחו בשאר כל מיני שמחות[289]. ולכך נהגו להרבות במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת[290].

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

לאכול מצה בחג השבועות – ראה בהערה[291].

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים אוכלין בשר שלמים לשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[292] שלדעת אדה"ז, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים, אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של **מצוה**, ושיש בה **קדושה** (אכילת קדשים), עיי"ש באורך.

מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין[293].

לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

נרדם באמצע הסעודה, אם ישן שינת עראי במקום סעודתו אינו חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל ללא ברכה. ומכל מקום, יטול ידיו שוב ללא ברכה. אבל שינת קבע הוא סילוק והפסק יותר מדאי וחשובה הפסק אע"פ שישן במקום סעודתו[294], ואם רוצה לאכול שוב, נוטל ידיו בברכה ומברך המוציא. וכל זה כשלא נתעכל עדיין המזון במעיו, אבל אם עבר שיעור עיכול אין מברכים שום ברכה אחרונה, וכשרוצה לאכול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. ושיעורו – כל שעדיין אינו רעב מאותה אכילה ראשונה.

אבנ"ז או"ח סתי"ג. וכ"ה לענין שלמי שמחה – צל"ח פסחים עא, א ד"ה ובן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשובע (ראה פירש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה סמ"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ולילה אחד משחיטתו. (ראה הדעות בב"י או"ח סתקנ"ב. והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט (וראה לענין עירוב תבשילין בכלבו הל' ע"ת סנ"ט ובאר"ח ס"ב) – ראה בכור שור חולין פג, א. שו"ת חו"י סי' קעח, הובא בפת"ש יו"ד ס"א סק"א. שו"מ תנינא ח"ב סוסי' י. שד"ח מערכת יו"ט ס"א סקי"ב. שם דברי חכמים סי' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ל, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ודלא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדידן גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המשמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרר ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרש"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתקנ"א ס"י. וגם י"ל דל"ד דין אכילת בשר בסעודה המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבנות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדין שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת בשר – ראה יש"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"ו. ילקוט הגרשוני שם סק"ב. עשרים גרה סי"ב).

288) כיון שנאמר בו שמחה.

289) הואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים.

290) שלא נאמר בה שמחה.

291) בהוספות להגש"פ עם לקוטי טעמים מגוכתי"ק נרשם "לאכול ממצה בפסח שני ובחג השבועות (שלה?)."

ולפי הענין, נראה שהועתק מהגש"פ עם חיים לראש (להגר"ח פלאגי) נרצה ס"ט, וז"ל: הנה מה טוב ומה נעים דאם יש לו מצות שמורות די סיפוקו ויותר דישמור מהם קצת לאכול ביום פסח ב' בי"ד באייר וגם בחג השבועות שהוא רמז לשתי הלחם חמץ ומצה כדכתב הרב של"ה יע"ש ועכ"פ אם אין לו ישמור ממצות אחרות שאכל מהם תוך הפסח עכ"ל. והועתק משמו בהגש"פ עם ליל שמורים בסופו – קיד, א. ועוד. ורשם רבינו לברר אם אכן נמצא בשל"ה. ולכאורה כוונתו רק לזה שבשל"ה ריש מס' שבועות ד"ה חייב אדם לשמוח בשם תולעת יעקב (וראה רשימות חו' קמז. לקו"ש חכ"ח ע' 299 ואילך) נזכר הרמז בשתי הלחם שהוא ע"ש חמץ ומצה (היינו שתה"ל חמץ ומצה דמנחת נסכים). וכ"ה בלב דוד להחיד"א פל"א, הביאו במל"ח (להגר"ח פלאגי) ס"ח סי"א: ויתכן שזה טעם מנהג קדמון לפנים בישראל שהיו אוכלין מצה וחמץ היום הזה רמז לגוף ונפש שיתעדנו לעתיד כי בעבור זה הרמז היו חמץ ומצה בשתי הלחם ומנחת נסכים. ועיי"ש עוד טעמים. (ולהעיר מאג"ק חי"ח ע' תטז).

וגוף המנהג הובא כבר באר"ח הל' המועדים סי"ג: גם נהגו שמצניעין ממצות של פסח וטובלין אותן במי הזעפראן שמשמח את הלב. וכעי"ז בכלבו סנ"ב (הביאו בלב דוד שם. וכתב שמבין ריסי עיני ספר הכלבו נראה שהיו אוכלים מצה היום הזה. ולפלא שלא הביא המפורש באר"ח). וכ"ה באהל מועד ח"ב דרך ו: מנהג הוא להצניע מן המצות של פסח לחג השבועות זכר למצות שהוציאו ממצרים שאכלו מהם עד שירד המן [וצ"ע שהרי אכלו מצות רק עד ליל ט"ו באייר] וי"א שהמנהג לרמז כי שבועות הוא עצרת של פסח כמו ששמיני של חג הוי עצרת מסוכות.

ובכ"מ הובא המנהג לאכול מצה מפסח עד חגה"ש.

292) חל"ג ע' 62 ואילך.

293) ראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (יב).

294) וראה בכה"ח סי' קעח סקל"ט שנראה שהבין בד' אדה"ז שם ס"ח דמיירי בשינת קבע על מטתו, ולכן ה"ז הפסק "אע"פ שישן במקום סעודתו". וכ"מ דעת אדה"ז לעיל סמ"ז ס"ד. ולכאו' יש מקום לומר, שכיון שהוא לאונסו, ובמקור הדברים בראש תענית פ"א סי"ד משמע שכל שהוא לאונסו ה"ז שינת עראי, וכ"ה בב"י כאן, יש מקום להקל. אמנם, מסתבר שכשהוא על מטתו לא נק' לאונסו, אף שתקפו שינה ושכרות. וכ"מ קצת בחיי"א כלל מד ס"ה ובנשמ"א שם ובמשנ"ב סי' קעח סקמ"ח.

נרדם באמצע ברכת המזון, אפילו שהה לגמור את כולו, אינו חוזר לראש[295]. ואם אינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[296].

אכל בשר ביום טוב, אפשר להקל[297] לבשל חלב לאחרים (ולכל הדעות מותר בטלטול[298]) אפילו אם אין שהות ביום שיעבור זמן שש שעות אחר אכילת הבשר כדי שיהא ראוי שיאכל בעצמו מן התבשיל ההוא בו ביום.

מצות עונג יו"ט

צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר יין ומגדנות כפי יכלתו.

רחיצה ביו"ט

מים חמין

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ[299] בהם פניו ידיו ורגליו[300] ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל

---

295) שו"ע אדה"ז סי' קפה ס"ה במוסגר.

296) הארכנו בזה לגבי תפלה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה. וכ"ה בברהמ"ז (אף של"ד לגמרי לתפלה, דל"ש הסברא דל"א סב"ל בתפלה), ואף גם כשלא אכל כדי שביעה. ונוסף גם הוא שחשובות כאחת, ואם יחזור רק למקום שודאי לא אמר נכנס לבית הספק דברכה לבטלה (וראה ברכ"י סי' קפח סק"ח. שע"ת שם סק"ג. משנ"ב שם בבה"ל ס"ו ד"ה לחזור).

297) אף שיש מחמירים – כ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג או"ח ס"ל, ובספרו באו"ח ש"א פ' צו סמ"א. וראה גם שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סכ"ח ד"ה ועניין. והוא ע"פ שו"ת בעי חיי לכנה"ג או"ח סס"ב, שאסור לבשל אורז וכדומה בשביעי של פסח כשחל אחש"פ בשבת (להנוהגים להקל באחש"פ), מחמת שאינו ראוי לו לאכילה, וכדין המתענה ביו"ט שאסור לו לעשות שום מלאכה לצורך אכילה ושתיה של אחרים אפי' יאכלו וישתו בו ביום (וראה רב פעלים שם בארוכה). אלא שכמה חולקים גם בגוף הדין שבשו"ת בעי חיי, שכל שמותר לו לבשל מינים אחרים מותר גם בזה. ורבו המתירים. וראה אצלנו בארוכה בלוח לאחש"פ שחל בשבת (לאחרונה בשנת תשפ"ב). וראה כה"ח סתנ"ג סקט"ז.

[ובאמת, ממקור הדין הן ברמ"א או"ח סתקכ"ז ס"כ (שעפ"ז בנה יסודו בשו"ת בעי חיי), והן במג"א שם סקכ"ב (שעפ"ז בנה יסודו בשו"ת רב פעלים שם, יעו"ש), מוכח דל"ש כלל רק במתענה. ובאמת צ"ע בדברי הר"פ, שביו"ט גרידא א"צ לדין הואיל. וראה בפירות הדר סאמעט ח"א סע"ב. ובארוכה – נר ציון (סניור) יו"ט ע' רכט ואילך].

וכש"כ בנדו"ז (אף שחמור טפי שהוא מדינא, ולא ממנהגא כקטניות ופירות יבשים) שאינו אסור בעצם בחלב, והוא איסור התלוי בזמן. ובו ביום גופא הותר לו לפנ"ז לבשל חלב. וראה שו"ת מנחת שלמה קמא ס"י הע' 6. תנינא סוסי' מב. אול"צ ח"ג פי"ט ס"ד. ועוד. ולהעיר מלבוש סתקצ"ז שבאשה המשובדת לבעלה י"א להקל גם במתענה. [ובשו"ת שארית הצאן ח"א סצ"ז העיר שבאמת בכל גווני גם בחול אסור לבשל תוך שש שעות מחשש שמא יאכל. אבל דעת רוה"פ שאין חשש. ולא שמענו מעולם שיחמירו בזה. ונתפשט המנהג בכ"מ להקל].

298) וראה בארוכה ללקוט שושנים ח"ג ע' קעח ואילך.

299) וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעכשיו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט, שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים רבים בשביל רחיצת כל גופו, אלא אם כן מחמם לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרחוץ כל הגוף.

300) שקו"ט בכ"מ בשיעור וגבול פניו ידיו ורגליו, ומל' הרשב"א דלקמן משמע שזרועו ושוקו אינו בכלל. וראה שו"ת יורו משפטיך ח"א סמ"ז. וש"נ. ובכל אופן, למעשה העיקר שאינו רוב הגוף, וכדלקמן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקצה, ובלוח לתשעת הימים.

ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת – אדה"ז סשכ"ו ס"א. ועדיין יל"ע בנוגע לאיסור חימום לרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתקי"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר". וכן מוכרח בשו"ע יו"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק לי' הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ש הל' מקואות סל"ז, ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת. אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא בש"ך שם סקי"ב, כנראה פי' ברא"ש באו"א – ראה שכנה"ג או"ח סשכ"ו בהגב"י סק"ב). והביא כל הדעות בכה"ח סתקי"א סקי"ד ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"ז, דשמא מש"כ אדה"ז שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושמא רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ר. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגדי"ת (נוא יארק) חוברת מה ע' קח).

ואם מחמם המים בשביל אברים המותרים לכו"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אברים כל שאינו רוב הגוף.

והנה ראיתי לח"א שכתב להתיר לרחוץ חצי גוף ולהסיח דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדין אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

בתוך המרחץ[301] אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור[302] להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו[303], אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב[304]: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו **בבת אחת** ואפילו כשרוחץ חוץ למרחץ[305]. ואין לשנות המנהג[306]. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב[307]. אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן[308]. המצטער בצער גדול[309], כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או

---

301) כגון במקוה וכיו"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ. וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו – ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"ז שלשטוף – היינו מקלחת – מותר במרחץ. ודיוקא לא חזינא. וראה משנ"ב סי' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"ז בשולחנו שם ס"א ש"בתוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין" דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם גזירת מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שהיו מחמין בשבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצנעה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להתיר אפילו רחיצה בצונן, כפשוט.

302) ונחלקו ראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפק"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפק"מ, שלדעות שהוא מדרבנן מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בב"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, שפותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אח"כ את הטמפרטורה)), שאסור להחם מים ביו"ט בשביל רחיצתו בלבד. אלא שלמעשה עכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כי כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף תינוק שדרך לרוחצו כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמא יחם ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהחומו מעיו"ט, כמו לגדול).

303) ראה שו"ע אדה"ז שם במוסגר. ופשוט, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סל"ו סק"ז), אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם בסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא לגזירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזרינן יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א סי"ז. חת"ס או"ח סי' קמו. בית מאיר יו"ד סי' קצז) – הרי אנן קייל"ן מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא אסור גם בכה"ג. (ובציץ הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר. וראה ציץ הקדש סל"ח).

304) וכמה מהאחרונים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבבוילע"ד דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמקילים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א סשכ"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל והוחם מאליו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"נ כשנכנסים מים חדשים ומתחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כא'רצד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ במשיך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין הכרח לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן. וראה העו"ש שם הע' 313. ובכ"מ כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דהו"ל מעשה אף שאין כוונתו לכך וה"ז פס"ר. ובלא"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרוצה שיהיו לו עוד מים חמים. ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סע"ה סק"א. אול"צ ח"ב שבת סל"ה. תשוה"נ ח"ב סר"א. שבה"ל ח"א סוסי' נח (אלא שחזר בו אח"כ ע"פ רעק"א הנ"ל – ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. ועוד)).

ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת החג, ובשעה שבא להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרוני זמננו, שאין להקל שלא יבואו לידי מכשול, ויש להחמיר לדון בכל מים שבבוילע"ר כדין מים שהוחמו ביו"ט. (ויש שחשו בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדשים הרי בישול מים אלו אינו בגדר או"נ ושוה לכ"ג, והו"ל כמכשירי או"נ, אף שלמעשה רוה"פ מתירים לו בפניו ידו"ר, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים רותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפרטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבשל כעת המים ביו"ט. אלא שבזה איכא למיסבר להתיר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איפכא שה"ז בגדר הפגת הרותחין ולא בישול הקרים, אלא שלפ"ז צריך לפתוח תחילה ברז מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש רק ידית אחת).

305) נסתפקו אחרוני זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהוא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (יג).

306) אמנם, מקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיו"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"ז לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

307) ראה פמ"ג סתקי"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א סי' קכח סק"ע ובמחה"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאין בעלה בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

308) ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

309) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט[310], כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי[311] שלא במקום שיער (מחשש סחיטה[312]).

מקוה

מותר לטבול בשבת וביו"ט אפילו לתוספת קדושה במקוה חם אבל לא ישהה בהמקוה.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (לערך **4:37** אחה"צ), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך].

מנחה

קרבנות, אשרי ובא לציון, תפלה לשלש רגלים.

תהלוכה

בספר השיחות ה'תנש"א מובא: נהוג מכו"כ שנים שביו"ט הולכים לבקר בנ"י שבבתי־כנסיות ובתי מדרשות בכו"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבנ"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה ועניינה. וכן כמה הוראות ופרטים. להלן לקט חלקי מביטויים והוראות אלו[313]:

- "דאס איז דאך מיינע א שליחות".
- אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק הי' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.
- רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו – ענינים שעושים ברגל.
- ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדריך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגליים, ובפרט כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בח טרחה יתירה ומהלך גדול.
- ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מאטו רגלין ברגלין, שעי"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו

310) כדעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"ז שם סקי"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"ז הלכות הטמנה בביאור המהדו"ב הע' 312 ואילך). וראה שו"ת מחזה אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"ז שכל שאינו חם שהיס"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314. וראה גם משנ"ב שסכ"ו בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין היס"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברותחין (כשיעור שכריסו של תינוק נכוית) אא"פ לרחוץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי"א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פמ"ג סתקי"א במ"ז סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי"ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי"ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש שסכ"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי"א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש שסכ"ו ס"ג וס"ו. תהל"ד סי' שכו סק"ג. שו"ת משנה שכיר מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"י. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סקכ"ו. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"נ ח"ב סי' רא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהנ"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים המים קרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחימם תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצת כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

311) יש המחמירים להוסיף מים קודם שבת. אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכו"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קטז.

312) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' לז'תתקפט.

313) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "התהלוכה". וראה עוד שם.

נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלויה בעבודת הרגל.

• אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי' באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי' קיום המצוות שלהם באופן כזה.

• תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין ההליכה באופן דילכו מחיל אל חיל – עלי' שלא בערך מדרגא הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.

• אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.

• ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.

• שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.

• יתכן שמקום זה ממתין משמת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.

• אין לחפש תירוצים להשתמט מהליכה לתהלוכה.

• לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.

• שיהי' באופן דמתניכם חגורים, לבוא בזמן, ניט פארשפעטיקן.

• זכות מיוחדת להההולכים רחוק.

• המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.

• בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.

• אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להיזהר שלא לפגוע.

• כשלא מניחים לדבר, אין להתייאש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.

• אע"פ שהשליח מצ"ע שייך לענינים שאינם כדבעי וממילא יש מקום לחשש כו', וכמו כן ישנו חשש שיבוא לידי ישות כתוצאה מכך שדיבר היטב, והראי' שהשומעים ניגשים אליו, מען גיט אים א פאטש אין פלייצע, ואומרים לו ביסט א גוטער באי, האסט געזאגט א גוטן דזשאק . . . כיון שהולך הוא בשליחות יש אצלו גילוי האור דהמשלח . . . שלוחים אלו אינם צריכים להתיירא משום דבר ומשום חששות שהם כיון שישנו גילוי האור שמצד השליחות.

• מבואר בחסידות, שדוקא מצד גודל העילוי שבניסוק המים לא ניתן להכתב בתושב"כ כמו ניסוק היין. ומבואר גם שיש עילוי גדול יותר בענין ההקפות שבשמע"צ, שלא נכתבו אפילו בתורה שבע"פ, ואינו אלא מנהג. ובהתאם לכך, אינני רואה עוול... אם המנהג דהליכה לבתי־כנסיות ביו"ט יהי' בשמחה גדולה יותר אפילו מהשמחה שבהקפות, שהרי המנהג דהקפות נזכר לכל־הפחות בשו"ע, ואילו המנהג דהליכה לבתי־כנסיות ביו"ט הוא נעלה כ"כ, שלא נזכר אפילו בשו"ע! ובודאי תנוצל שמחה זו לשמחה של מצוה, החל מזמן מ"ת, וממנו יומשך על כל השנה כולה – לשמח את עצמו ויהודים מסביבו בעניני תומ"צ, ובאופן שבכל ענין שבו צ"ל ענין של ריצה ברגליים, ירוצו הרגליים – ועאכו"כ בעל הרגליים – מתוך שמחה וטוב לבב. ושמחה זו תפרוץ את כל הגדרים של מדידה והגבלה, ותמשיך ברכת ה' בכל המצטרך על כל השנה כולה, שתהי' שנה של שמחה בכל הענינים, החל מלימוד התורה ובאופן שמביא לידי מעשה, ועד לענין ד"בכל דרכיך דעהו", למטה מעשרה טפחים.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד לשעה **9:12**. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור[314].

---

314) ראה שו"ע אדה"ז שסי"ט סי"ח. שסכ"א ס"ו. סתנ"ה סי"ד. סתנ"ט ס"כ. וראה בפמ"ג סתק"ג בא"א סק"א (נסתפקנו). דע"ת למהרש"ם סתמ"ד ס"א (מסתבר להקל. אבל מש"כ כן בדעת הפמ"ג, צ"ע – ראה פמ"ג סתמ"ד בא"א סק"ה. ובעוד כ"מ, נסמנו לקמן). שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצל"ע כעת).

ולהעיר משו"ת נוב"י מהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותרה רק בשבות קרובה ולא רחוקה (והיינו לא רק בשבות גמור (כבכ"מ דלהלן) אלא אף שבד"ש. ומדוייק גם בל' הרמב"ם מילה פ"ב ה"ט: כדי לעשות מצוה בזמנה. ועפ"ז יל"פ כן בשיטה להר"ן שבת קל, ב בדעת הרמב"ם שלא התיר שבות דשבות בכל מצוה ורק בשופר ולולב, וכוונתו רק במצוה עוברת. אמנם יל"פ ברמב"ם לאידך גיסא, שגם אם המצוה לא תתבטל לגמרי כבמילה, הותר בשביל מילה בזמנה). וכבר כתב כן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוסי' קצז. וכ"מ בט"ז סתרנ"ה סק"ב – ראה מחה"ש סש"ז סק"ח. וראה א"ר סתרנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סקי"ב. סרע"ו סק"י). בכור"י שם. ערוה"ש

המנהג להקל[315] לעשות מלאכה[316] בין השמשות לצורך בין השמשות[317].

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[318]. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**8:22**).

ליל שלישי, ליל ב' דחג השבועות

בכמה שיחות קודש הובאו דברי החתם סופר הידועים, שיום־טוב שני דחג השבועות חמור יותר מיום־טוב שני של כל המועדים, כי בכל המועדים, יום־טוב שני הוא ענין של ספק – "ספיקא דיומא": מכיון שבמקומות הרחוקים מירושלים לא ידעו באיזה יום קבעו בית־דין ראש־חודש (שבו תלוי' הקביעות דיו"ט), לכן נהגו מספק יום־טוב שני ימים. אבל בחג השבועות לא הי' ספק מעולם, שהרי קביעותו היא: "יום החמישים לעומר", כך שאינו תלוי בקביעות ר"ח סיון אלא בקביעות ר"ח ניסן, ועד חג השבועות כבר ידעו בכל מקום באיזה יום קבעו בית־דין ר"ח ניסן. ומה שישנו יום־טוב שני בחג השבועות הוא רק "כדי שלא לחלוק במועדות", שלא לחלק בין חג השבועות לשאר המועדים. וכיון שיום־טוב שני דחג השבועות אינו משום ספק אלא משום תקנת חכמים "שלא לחלוק במועדות", יש בו כח של ודאי.

הדלקת נרות

הדלקת נרות (**אחרי** השעה **9:12**) מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להדליק הגז וכיו"ב מערב יו"ט, אפשר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי. למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש.

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו

שם ס"ג. וכ"פ בחיי"א כלל קמח סי"ח. אבל להעיר מעיקרי הד"ט סי"ד סקצ"ט כשלא ימצא גוי למחר. וראה גם שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סע"ד סק"ד.

[ובדעת המג"א – ראה סתרנ"ה סק"א (ופמ"ג שם). סרנ"ב סקי"ד (ואדה"ז שם סי"ג ופמ"ג שם. תהל"ד שם סקי"ד) וסק"כ בסופו. סרע"ו סק"ח. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם סי"ב. ושם ההיתר משום שבות בביה"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם). סתנ"ט סקי"ב. תק"י סקי"ג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סקי"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחה"ש שסל"א סק"ה בכוונת מג"א שם. תהל"ד שסכ"ה סקי"ט בסופו בכוונת מג"א שם סקי"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד סי"א מש"כ ליישב. ועו"ל – ראה מהר"ם בריסק שם].

וראה שו"ת כת"ס או"ח סי' קטז. מנחת פתים יו"ד סש"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד סק"ד ד"ה ולפמש"ב (י, ד)). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ובסקמ"ג שם, התיר במידי דפלוגתא). שם סשי"ג סקנ"ו. שם סשל"ג סק"י ויא. סתרנ"ה בשעה"צ סק"ב.

וקצת ראי' מאדה"ז סש"ו סכ"ב שנז' הטעם שאין דוחין איסור מפני הספדו, ומשמע דהא לא"ה שרי משום שבד"ש. וראה מ"מ וציונים לשם. וראה בארוכה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו, והביא להקת אחרונים בד"ז. והעיר שם מראבי"ה הל' עירובין סשצ"א (בראבי"ה השלם – ע' שלו). ואפשר, דשאני התם שתודחה המצוה.

ויש להעיר שבשו"ע אדה"ז סש"ז סי"ג השמיט מלת "בשבת" שבשו"ע שם ס"ה (ובדעת המחבר בשו"ע – ראה מור וקציעה סש"ז ס"ה. פתה"ד שם סק"ו. עיקרי הד"ט ומחה"ש הנ"ל. הגהות רעק"א רסי' תרנה. מאמ"ר שם. גזע ישי מערכת א ס"ק קפא. סנ"א. תורת שבת סש"ז סק"י. שו"ת כת"ס שם. (ושניהם – תו"ש וכת"ס – כתבו שמש"כ המחבר "ויש אוסרים" איכא לפרושי דקאי אהא מילתא). מעט מים עוגת אליהו סי"ג (כא, א). רב פעלים ח"א סכ"ז ד"ה ולכאורה. מהר"ם בריסק שם. **ועוד**. ויש שכתבו לבאר דשאני התם שבאמת הותרה רק שבות דאמירה, איסור ודבר דבר, לצורך מחר – ראה הנסמן בליקוטי הערות לנוב"י שם. ואפשר עוד בדעת המחבר, דשאני ר"ה דכיומא אריכתא דמיא. וגם בלא"ה – שהוא יו"ט הסמוך לשבת, ראה שו"ת שאילת שאול ח"א סמ"ז סק"ב. חקרי הלכות שווימער ח"ב סצ"ח). ושקו"ט בדעת אדה"ז כאן (וכמה אופנים בדבר, נוסף להנ"ל, דעדיף שיאמר לו ביו"ט דקיל טפי (ע"פ אמ"ב דיני שבת סי"ב ד"ה ואם. אבל בשו"ע אדה"ז סתקפ"ו סכ"ד משמע להתיר גם כשיאפשר בע"א, ורק לענין נולד החמיר שם סכ"ה), או שבשבת איכא נמי איסור מוקצה (ושקו"ט באם מותר בב' שבותין כאחד – ראה שו"ת בי"צ סמ"ב סק"ג. אמרי יושר ח"ב סכ"ז. ויש להעמיס בשו"ע אדה"ז סש"ז סי"ב שבאפשר בע"א אין להתיר אמירה בב' שבותין. וראה בארוכה במילואים לתהל"ד מהדו"ח לסשי"ג סקי"ג – ס"א)). ואכ"מ.

315) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' מב'תקפה.

316) כגון לבשל לקטנים, להדליק סיגרי' (למקילים בזה), להוציא מרשות לרשות וכו'.

317) אבל נכון ליזהר שלא לעשות מלאכה בין השמשות (בין יום טוב ראשון לשני, וכן ביום טוב שני למוצאי יו"ט), אם כוונתו שההנאה מהמלאכה תהא אחרי זמן בין השמשות (המסתיים קודם הזמן הנקבע למוצאי יום טוב).

318) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופשר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז[319].

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. טעתה בהברכה או שכחה "שהחיינו" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבקו בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית–הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול[320]. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיריים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקת לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה[321].

ערבית

מעריב כדאתמול.

קידוש

קידוש כדאתמול.

ברכת המזון

יעלה ויבוא. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט.

מצות עונה בליל שני של יו"ט מותרת גם ע"פ קבלה[322].

---

319) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד. ושנ"ת.

320) בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון ליזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים, ובפרט בזמנינו. **ואכ"מ**. ואולי י"ל דה"ז כגרף ש"ר. וראה קצוה"ש סקמ"ו סק"י. [ולהעיר מקצוה"ש סקט"ז סק"י שכתב לחדש להקל בדברים קטנים מאד שא"ר לכלום. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. גם צ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לסש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סשל"ז ס"ב. ובכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר סי"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. וצ"ע].

321) והנה, יש שכתבו להקל שבדברים קטנים שא"ר לכלום (כנוצות דקות) ואין להם חשיבות אין דין מוקצה – ראה קצוה"ש סי' קטז בבדה"ש סק"י. שם סי' קכה בבדה"ש סקי"ח. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. וצ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לסש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סשל"ז ס"ב. וכן קליפות שא"ר לכלום הוו מוקצה (ובדוחק י"ל דחזי להסקה). ובכ"מ מוכח דלא כסברא זו. גם מש"כ לחדש בנוגע לזבוב שכיון שא"ר ל"ה מוקצה, צ"ע דמאי שנא מפרעוש (ראה רא"ש שבת פי"ד ס"א. ב"י או"ח סשט"ז. לבוש שם ס"ט. מג"א סקי"ח. אדה"ז סי"ח). וי"ל דקאי רק בזבוב מת. וראה בקצוה"ש גופא סקי"ד בבדה"ש סק"ג דלא נחית לכך. ובכ"מ שקו"ט בההיתר להפלות כליו, מ"ט ל"ח למוקצה. וכתבו ליישב בכמה אנפי. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר סי"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה.

ויש שכתבו, שאוכל המעובד ע"י מוקצה ל"ח טלטול מוקצה אלא תיקון האוכל (חזו"א סמ"ז סקט"ו). ויש שכתבו עפ"ז בנקיון הכלי וכן בתיקון גופו (אם בכנים או בצואת האף וכו'. וכן בקליפות שבפה. וכנראה ס"ל לחלק בין פרעוש לכנים). אמנם, מדין נוצות (גדולות) שבבגד וכיבוד הבית מוכח גם שלילת סברות אלו. וכן בשו"ע אדה"ז סש"ח סס"ז מוכח שאין להוציא הקליפות מהפה.

ואכ"מ עוד.

322) ויש מחמירין – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'שסא.

יום שלישי, ב' דחג השבועות, ז' סיון

שחרית כדאתמול.

מגילת רות

בשו"ע אדמו"ר הזקן מובא ש"נוהגין לקרות מגילת רות בשבועות שהוא זמן מתן תורה כדי ללמוד שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני כמו שהיה לרות כשנתגיירה ואין מברכין כלום על קריאת מגילה זו". ונתבאר בכמה מאמרים ושיחות קודש. בפועל (כפי שכותב כ"ק אד"ש) "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ" [מקומות] לקרוא מגלת רות בביהכ"נ "כלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכיו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

> בשיחת יום ב' דחה"ש תשי"ח נאמר: יש נוהגין לקרות מגילת רות בחג השבועות (ביום א' או ביום ב'). וטעם הדבר – בפשטות – "לפי שדוד המלך ע"ה מת בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם כו', ובודאי בעצרת נולד, ומגילת רות נכתב לייחס דוד[323]". ואף שאין מנהגנו כן – הרי זה רק בנוגע לקריאת מגילת רות בגשמיות, אבל בודאי שישנו הענין עצמו כו'. וראי' לדבר – מה"תיקון" שאומרים בליל שבועות . . שמכל ספר נכללו בו רק כמה פסוקים, ואילו ענינים השייכים לשבועות – כמו מעשה מרכבה וכו' – אומרים בשלימותם, וכן מגילת רות אומרים בשלימותה, מצד שייכותה לחג השבועות.
>
> בר"ד משיחת יום ב' דחה"ש תשמ"ח נאמר: ואף שבחב"ד אין נוהגין לקרוא מגילת רות בפועל (מאיזה טעם שיהי'), הרי בודאי שהעדר הקריאה בפועל אינו גורע בשייכות הענין, ואדרבה הוא ענין של הוספה ועלי' כו'. ולהעיר ששייכות דמגילת רות לעצרת הובאה ונתבארה גם בדרושי תורת חסידות חב"ד.

קריאת התורה

ויהי בנסוע. י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"[324]. ברית שמי'.

מוציאין שני ספרי תורה. וקוראים בספר תורה ראשון – חמשה קרואים בפרשת כל הבכור. אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה[325] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[326]], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[327]. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[328]]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פינחס וביום הביכורים וגו'. הגבהה וגלילה לס"ת השני.

הפטרה: מפטיר בנביא תפלה לחבקוק (חבקוק ג, א) עד למנצח בנגינותי (ג, יט) שמדבר במתן תורה – אלו־ה מתימן יבוא (ג, ג) – במתן תורה משתעי (מדבר). ויש מקומות שמתחילים מן וה'

---

323) שע"ת סתצ"ד סק"ו.

324) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לה'קט.

325) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

326) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגנו, וכאילו מנהגנו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'.

ושוב העירוני, שכבר הי' לעולמים, שרבינו עורר על כך, והמתין עד שיניחו ספר הב', כגון ביום א' דחוהמ"פ תשמ"ח (כפי שניתן לראות בוידיאו).

327) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

328) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

בהיכל קדשו (חבקוק ב, כ). וכן מנהגנו.

אחרי ההפטרה וברכותי' הזכרת נשמות.

הזכרת נשמות

גם יחיד שלא הלך לביהכ"נ אומר יזכור בביתו ביחידות[329].

מדייקין[330] לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור[331].

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו[332].

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שוועער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'וז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אב הרחמים. ""אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר[333]."

מוסף כדאתמול.

שש זכירות אחרי התפילה.

קידוש כדאתמול.

נתאחר בסעודתו עד סמוך לערב, יזהר[334] שלא לבשל או לחמם תבשילים עבור המשך הסעודה שאוכל בערב[335].

ברכת המזון כדאתמול.

מנחה כדאתמול.

> בשיחת יום ב' דחגה"ש תש"ד: מורנו הבעש"ט האט זייער מחבב געווען דעם צווייטען טאג שבועות. תיכף נאך די התגלות פון מורנו הבעש"ט, וואס דעמאלט איז געווען די התנהגות בזריזות און עפ"י שו"ע, קבלת שבת בזמנה וכו', איז געווען דער סדר דעם צווייטען טאג שבועות צו דאוונען בהשכמה און מאכען א סעודה קלה ביי וועלכע עס זיינען געווען א מנין תלמידים כדי צו בענטשן

329) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

330) ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

331) אבל מה "שנוהגין שמי שצריך להזכ"נ עולה לתורה בו ביום" – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

332) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העו"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור תהלת ה' מהדורת תשט"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תש"ל. וכ"כ בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לז, א). משמרת שלום קודינוב מהדו"ב ס"י ס"ו. ועוד.

333) ר"ד משיחת אחש"פ תש"ב.

334) ואם בישל או עשה שאר מלאכות אוכל נפש ביו"ט לצורך חול ה"ז לוקה מה"ת אם הוא סמוך לחשכה בענין שאא"פ כלל ליהנות ממנה ביו"ט עצמו. אבל אם אפשר ליהנות ממנה ביו"ט עצמו, אין איסור מה"ת לעשותה, ומ"מ חכמים אסרוה והעושה כן מכין אותו מכת מרדות.

335) וראה בין השיטין בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקמ. שם סי' מב'תקפה.

אויף א כוס של ברכה. שפעטער אין מיטען טאג איז געווען א סעודה גדולה און מורנו הבעש"ט פלעגט א סך פאברענגען, אזוי פלעגט זיך מורנו הבעש"ט מתנהג זיין ביז יום הסתלקותו. ועיי"ש בטעם הדבר[336].

התוועדות

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"), ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם[337].

"הוד כ"ק רבינו הזקן פלעגט רופן די סעודה פון יום ב'[338] דחגה"ש דעם זיידנס סעודה, און אין מיטן דער סעודה פלעגט ער זאגן: ברוך הבא. האבן חסידים שוין געוואוסט אז דער בעש"ט איז דא. אמאל בעת די סעודה פון יום ב' דחגה"ש און הוד כ"ק רבנו הזקן האט נאך ניט געזאגט ברוך הבא, זיינען בעת מעשה געווען דריי זקנים וועלכע האבן נאך געקענט דעם בעש"ט, און איינער פון זיי האט אנגעהויבן דערציילן וועגן בעש"ט – אמאל האט מען געריידט ביים טיש. – האט זיך אנגערופן הוד כ"ק רבינו הזקן, אז דער בעש"ט איז נאך איצטער פארנומען אין ג"ע העליון אין מתיבתא דקוב"ה. אז עס איז דורכגעגאנגען א שטיקל צייט האט הוד כ"ק רבינו הזקן געזאגט: ברוך הבא. האבן זיי געוואוסט אז דער בעש"ט איז געקומען צו די סעודה. דעם סיפור האט דערציילט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הצ"צ, וועלכער איז געווען באותו מעמד ווען ער איז אלט געווען א יאר זעקס – אין יאר תקנ"ו – און דער סיפור איז איבער געגעבן געווארן מרבי לרבי."[339]

בשיחת יום ב' דחגה"ש תשט"ו: (ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א המשיכו לנגן כמה ניגונים, וכ"ק אדמו"ר שליט"א יושב מכונס במקומו, פניו רציניות ביותר וכולו שקוע במחשבותיו, ולאחר משך זמן התחיל לדבר בהתרגשות גדולה:)

אדמו"ר הזקן נהג לומר בסעודת חג השבועות "ברוך הבא", כשכוונתו היתה להבעש"ט, שה"יארצייט" שלו הוא בחג השבועות.

פעם הסבו לשולחנו זקנים וסיפרו סיפורים מהבעש"ט – כידוע שע"י סיפורי צדיקים יכולים להמשיך את נשמות הצדיקים. ואמר להם אדמו"ר הזקן שהבעש"ט עסוק עדיין בגן עדן העליון... לאחר זמן מה אמר אדמו"ר הזקן – כדרכו בניגון – "ברוך הבא", ואז הבינו כל המסובים שהבעש"ט הגיע!...

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) מי שרואה ומרגיש[340] ויכול לומר "ברוך הבא" יאמר (כ"ק אדמו"ר שליט"א הכריז בניגון) "ברוך הבא"...

(ואח"כ אמר:) כאשר נמצא כאן ה"אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא", שבדורנו הרי זה כ"ק מו"ח אדמו"ר – הרי על ידו נמצא כאן גם אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שהוא (כ"ק מו"ח אדמו"ר) הי' ממלא מקומו (כמדובר כמ"פ בפירוש הענין ד"ממלא מקום", שיש בו כל הענינים של הקודמים לו, ועוד באופן של הוספה), וכאשר נמצא כ"ק אדנ"ע אזי נמצא גם אדמו"ר מהר"ש, וכאשר נמצא אדמו"ר מהר"ש אזי נמצא גם הצ"צ, וכאשר נמצא הצ"צ אזי נמצא גם אדמו"ר האמצעי, וכאשר נמצא אדמו"ר האמצעי אזי נמצא גם אדמו"ר הזקן, וכאשר נמצא אדמו"ר הזקן אזי נמצא גם המגיד, וכאשר נמצא המגיד אזי נמצא גם הבעש"ט.

---

336) נת' בלקוטי שיחות ח"ד ע' 1027 ואילך. ועוד.

337) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט (שחל בחול) – ראה כה"ח סתקכ"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בעדוה"ש סרצ"א סי"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקכ"ט סק"ט. ולכאורה כן עולה גם ממש"ת בארוכה בלקו"ש חל"ו ע' 79 שהחיוב "כל זמן שהוא סועד" הוא מצד דין בציעת הפת. ושם ע' 81, שגדר החיוב דלח"מ ביו"ט הוא מצד בציעת הפת (ונחלקו אם חיוב לח"מ דיו"ט הוא גם מצד החיוב דסעודת יו"ט). אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

338) ובהערה שם: צ"ע, כי ההסתלקות של הבעש"ט הי' ביום א' דחגה"ש. ואולי טעה הרושם וצ"ל: הסעודה דיום א' דחגה"ש.

339) סה"ש תש"ה ע' 107.

340) חסר איזה תיבות בנוגע למי שאינו רואה – המו"ל.

– בכלל אין שייך לעשות חילוקים בין רבותינו נשיאינו, אבל אעפ"כ, לגבינו, הרי כל הקרוב יותר אלינו, יקר לנו יותר, וכיון שחלק גדול מהציבור[341] הנוכח כאן הם חסידיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שהיו עמו בחיים חיותו בעלמא דין, ולומדים תורתו כו' – הרי מובן שכ"ק מו"ח אדמו"ר נוגע לנו יותר.

ישנם אמנם הבעש"ט, המגיד, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצ"צ, אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר נ"ע, אבל, מה שנוגע לנו ביותר – הרי זה **הרבי**, ועל ידו יש לנו גם את אדמו"ר נ"ע, אדמו"ר מהר"ש, הצ"צ, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הזקן, המגיד והבעש"ט, שקיבל מאחי' השילוני, שהי' גם רבו של אליהו הנביא, שעליו נאמר "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", במהרה בימינו.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ד: ישנו פתגם שהיו אומרים פעם בנוגע לחתונה, שמצד רוב הטרדות והבלבולים צריכים להבהיר שלא ישכחו על העיקר, סידור הקידושין שבין החתן והכלה. ועד"ז בנוגע לחג השבועות שהוא זמן של חתונה, כמארז"ל על הפסוק "ביום חתונתו" – "זה מתן תורה". ושני ענינים בזה: א. החתונה של הקב"ה עם בנ"י. ב. החתונה של בנ"י עם התורה . . והנה, בכל נישואין ישנם שעבודי הבעל לאשתו, שמשעבד את עצמו ומתחייב ליתן לה שאר כסות כו'. וגם בשתי חתונות הנ"ל ישנו שעבוד הבעל: בחתונה של בנ"י עם התורה, שהתורה "מאורסה" לישראל, משעבדים בנ"י את עצמם להיות "עמלים בתורה", ובחתונה של בנ"י עם הקב"ה, שכנס"י היא אשתו של הקב"ה – משעבד הקב"ה את עצמו לקיים "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'" [עיי"ש בארוכה]. "והימים האלה נזכרים ונעשים" בכל שנה ושנה, שבבוא חג השבועות, "זמן מתן תורתנו" צריך כל אחד מישראל לקבל על עצמו החלטה, ובתוקף המתאים, להיות עמל בתורה, ועי"ז משעבד הקב"ה את עצמו אליו ליחן לו ולבני ביתו כל המצטרך להם, למטה מעשרה טפחים. . והיינו שככל שהתייגע ועמל בתורה לפני חג השבועות, הנה מחג השבועות זה – צריך להוסיף בעמל בתורה, וקבלה זו צריכה להיות בתוקף, ולא לדחות זאת למחרת, אלא עוד הלילה, במוצאי שבועות, צריך להתחיל את ההוספה בתורה . .

הכוונה היא לאלו שטרודים בהכנות לחתונה, ואעפ"כ מצד רוב הטרדות יכולים לשכוח על העיקר . . הנקודה העיקרית של החתונה, להגיע לקיטון המלך. כאשר מסיימים את העבודה של ספירת העומר, שענינה בירור המדות . . מצד גודל מעלת העבודה ועוצם הגילויים שבספירת העומר, יתכן שישארו שקועים וטבועים (פארטרונקען) בה, ולא יגיעו לקבלת התורה . . וזוהי הנקודה שצריכים לזכור בחג השבועות, זמן מתן תורתנו – שלא להסתפק בכל הגילויים אלא "לקחת" את העצמות, והיינו ע"י הבלי–גבול שבתומ"צ. ולכן, בכל שנה ושנה, בבוא חג השבועות, צריך כל אחד לקבל על עצמו להוסיף בתומ"צ, בכל ג' הקוין דתורה תפלה וצדקה באופן בלתי גבולי. והיינו, שלמרות שגם קודם חג השבועות עסק בכל ג' הקוין, הרי התעסקותו היתה במדידה והגבלה, וראי' לדבר: בנוגע לצדקה – כיון שנשאר לו ממון, הרי מוכח שנתינת הצדקה היתה בהגבלה; כיון שנשאר לו כח – הרי מוכח שהעמל בתורה הי' בהגבלה; וכיון שנשאר במציאותו – הרי מוכח שהענין ד"אשפוך את נפשי" לא הי' בתכלית. ולכן, הנה בחג השבועות (בכל שנה, ובפרט בשנה זו) צריכים להוסיף בכל הענינים, ועד לאופן של בלי גבול.

במאמר יום ב' דחג השבועות תשמ"ח: והנה המשכות אלו שנמשכו בחג השבועות לכאו"א מישראל כנ"ל נותנים לו כח בעבודתו בימים הבאים וכשחסר ח"ו בעבודתו הרי המשכות הנ"ל אינם נותנים לו מנוחה ודוחפים אותו לעבוד עבודתו בימים הבאים בתכלית השלימות, מתחיל מימי התשלומין דחג השבועות עד י"ב סיון ועד בכלל (שבימים אלו אין אומרים תחנון, כמ"ש אדמו"ר הזקן בסידורו, מכיון שהם ימי הקרבת הקרבנות דחגה"ש), ועד שממשיכים ענינים אלו במשך כל השנה כולה. ועי"ז תהיה שנה הכוללת כל הברכות הנרמזים בכל אותיות הא"ב, עד לשנת תורה כו'.

בהתוועדויות אלו, דובר כמ"פ אודות התחזקות והוספה בלימוד התורה, כולל שיעורי חת"ת ורמב"ם. ולדוגמא: בהתוועדות חגה"ש ה'תנש"א[342]: "אזוי אויך אין די שיעורי חת"ת הידועים – לערנען בכל יום דעם שיעור חומש (כפי שנחלק לימי השבוע), שיעור תהלים (כפי שנחלק לימי החודש) און שיעור תניא (כפי שנחלק לימי השנה) – וואס די דריי שיעורים זיינען כנגד מיט די ג' רועים פארבונדן מיט חג השבועות: חומש – כנגד משה רבינו שקיבל תורה מסיני. תהלים – ספרו של דוד המלך, שמת בעצרת, און תניא – ביאור בתורת ישראל הבעש"ט וואס אויך זיין יום ההילולא איז בחגה"ש; און אויך

341) אולי אמר: "רובם" – המו"ל.

342) ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 560.

מה טוב ונכון וכו' אין דעם לימוד הרמב"ם (כפי שנחלק לשנה אחת (בערך) דורך לערנען ג' פרקים ליום, אדער לג' שנים ע"י לימוד פרק אחד ליום, אדער אין ספר המצוות)."

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום (אא"כ הבדיל, קרא ק"ש[343] או התפלל ערבית). דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

מוצאי יום טוב בשעה **9:12**.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו.

קידוש לבנה: ניתן לקדש הלבנה הלילה[344].

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. שכח להבדיל במוצאי יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בלקוטי שיחות[345]: (אחרי תפילת ערבית והבדלה – שהבדיל בעצמו על הכוס – נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א בידו הקדושה לכל אחד מהנאספים מהכוס של ברכה, שבירך עליו ברכת המזון, וטרם צאתו אמר:) אסרו חג איז דאך ברי' דמועדא, און עס שטייט דאך יפה כח הבן מכח האב, זאל מען ממשיך זיין דעם יום טוב אין אסרו חג, און פון אסרו חג על כל השנה, אז עס זאל זיין א שנה מבורכת בלימוד התורה.

מה שאין תוקעין בשופר במוצאי שבועות – ראה בשיחת יום ב' דחה"ש תש"ד[346]: מוצאי יוכ"פ איז דא די תקיעת שופר, וואס דאס איז א סימן כביכול סילק שכינה. שבועות ביי מ"ת שטייט דאך אויך במשוך היובל המה יעלו בהר, וואלט דאך דער ענין אויך געדארפט זיין אלע שבועות, אז מען זאל טאן אזא זאך פאר דעם במשוך היובל. נאר דער ענין איז, יוהכ"פ איז נאר בו ביום, עצומו של יום מכפר, וואס די עבודה פון יוכ"פ קען ניט זיין א גאנץ יאר, מה שאין כן שבועות, קבלת התורה, דאס דארף זיין א גאנץ יאר און דער במשוך היובל איז א נתינת רשות אויף מקבל זיין.

343) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

344) בגוף הענין, במש"כ בטושו"ע או"ח סתכ"ו שמקדשים במוצאי שבת, אם הכוונה גם למוצאי יו"ט – הנה, לגי' הראשונים במס' סופרים רפ"כ "משתתבשם", י"מ שהכוונה במוצ"ש שמברכים על הבשמים (תר"י ספ"ד דברכות ד"ה נהרדעי. אבודרהם ברכות ש"ח. ועוד). ולפ"ז אינו שייך במוציו"ט. ולגי' דידן "כשהוא מבושם" (וכ"ה בטושו"ע רסי' תכו) – הנה בשו"ת רמ"ע מפאנו סע"ח מפרש דהיינו מצד סילוק הנשמה יתירה, ובאותה שעה מבושם כשמלוה את המלך. ועד"ז בשו"ת הרדב"ז ח"ד א'רג(קלג) "ליתובי דעתה ולפייסה" כשמלוים המלך ונסתלקה הנשמה יתירה. ולפ"ז, לפס"ד אדה"ז בשו"ע רסי' תצא ש"ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל" (וראה בארוכה לקו"ש חל"א ע' 191 ואילך), אינו שייך למוציו"ט. וגם ע"ד הסוד – ראה בפע"ח שי"ט פ"ג משום שהביהמ"ק נחרב במוצ"ש. [אבל ראה ברמ"ע מפאנו שם]. ועוד טעמים נאמרו עד"ז השייכים רק במוצ"ש (ראה צפע"נ עהרמב"ם ברכות פ"י ה"י שבמוצ"ש נתמעטה הלבנה. ועד"ז בנפש חי' מרגליות סתכ"ו).

אמנם, פשטות דברי השו"ע "כשהוא מבושם ובכלים נאים" – שייך גם למוציו"ט. וכ"כ בשו"ת הרמ"ע מפאנו הנ"ל [אלא, שלדבריו גם במוציו"ט יש סילוק נשמה יתירה, וכדעת המקובלים], והובא בא"ר שם סק"ה ובמשנ"ב סק"ה, שה"ה למוצאי יו"ט. ובפמ"ג בא"א סק"ב, דהיינו במוצאי חגה"ש. ולהעיר מחכמת שלמה שם.

בפועל, לאחרי חלוקת כוס של ברכה לא נהגו בקידוש לבנה, וגם לא כשחל מוצאי יו"ט במוצ"ש, וככל הנראה, מסיבות פרקטיות (זמן סיום חלוקת כוסש"ב וכן האפשרות במציאות לראות הלבנה) וביומנים משנים שעברו, נראה שקידוש לבנה נעשה במוצאי שבת או בימים הסמוכים. וראה גם סה"ש תנש"א ע' 596 הערה 159.

[ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א שם – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. [ולכאו' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יוזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור לי"א (ואולי – רק כשהוא אור לי"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור לי"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל קיח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור לי"ב בחודש (כבקביעות שנה הנ"ל) אין להמתין (ובתחילת דברי המג"א). ויל"ד. אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדידן לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדידן נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש]. ויתכן שבמקומות חמים ויבשים (ובקיץ) לית לן בה. [וכ"ה בר"ד משיחה הנ"ל. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י או"ח סוסי' מא, עייש"ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה–הוראה שעל אתר"].

345) ח"ב ע' 576.

346) סה"ש תש"ד ע' 140. ונת' בשיחת יום ב' דחה"ש תשכ"ב ותשכ"ט.

יום רביעי, ח' סיון, אסרו חג השבועות, "יום טבוח"

ימי תשלומין

עד י"ב בחודש – ועד בכלל – אין אומרים תחנון.

בשיחת יום ב' דחה"ש תרח"ץ: אדמו"ר הצמח צדק שאל את אדמו"ר הזקן מפני מה חוגגין את חג השבועות ז' ימים עד י"ב בסיון (שאין אומרים תחנון וכו'). וענה לו אדמו"ר הזקן שזהו כמו הסוחרים שנוסעים לירידי גדול על ב' ימים וקונים שם הרבה סחורה, ולאחרי הירידי כשצריכים לנסוע הביתה הם שוהין איזה ימים כדי לכרוך היטב – גוט גוט איינפאקן – את הסחורה, ובפרט שצריכים ליסע לדרך רחוקה, אשר יש חשש שלא יגנבו או יאבדו. וכמו"כ הוא בזמן מתן תורתנו אשר בודאי כל אחד קנה לעצמו איזה קנין מגילויי החג הזה, דארף דויערן ביז מען פאקט דאס איין. וזהו ענין שהיית איזה ימים אחר החג לכרוך אותם היטב שלא יאבדו בטרדת הזמן.

יום טבוח

היום שלמחרת חג השבועות נקרא יום טבוח[347], דהיינו שבו מקריבים עולות ראיה [כדלקמן]. מטעם זה, אסור להתענות באסרו חג שבועות מעיקר הדין (ולא רק משום מנהג כבשאר אסרו חג). ואפילו לחתן ביום חופתו.

אסרו חג

כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתיה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (ופי' בהמות עבות ושמינות) עד קרנות המזבח.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")[348].

בספר השיחות תשמ"ז[349]: נתכונן לשנה הבאה – כדאיתא בספרים[350] שלאחרי חג השבועות מזכירים כבר ברכת השנה שנה טובה ומתוקה ובמילא מתכוננים לשנה טובה ומתוקה עי"ז שגם החדשים דשנה זו נעשים כבר טובים ומתוקים.

כינוס תורה

בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחרי ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה), כולל ובמיוחד חג השבועות, שלהיותו "זמן מתן תורתנו" ה"ז הזמן הכי מתאים לעריכת "כינוסי תורה". וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זזה ממקומה – שיתקיים למחרת חג השבועות, "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפירסום מנהג זה בכל שאר המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

בר"ד משיחת ב' דחה"ש תשכ"ג: ע"פ המנהג בשנים האחרונות – עורכים כינוס תורה, ובודאי ישתדלו כולם להשתתף וליטול חלק בזה, אם ע"י דיבור, או ע"י שמיעה, או ע"י שניהם יחד. וכנהוג, ההתחלה בזה היא בהתוועדות שנערכת ביו"ט, זמן מתן תורתנו, וממשיכים זאת בהכינוס באופן שיומשך על כל השנה כולה. וכשם שראש השנה הוא הזמן שממנו נמשך ענין הקבלת עול על כל השנה כולה, ושמחת תורה הוא הזמן שממנו נמשך ענין השמחה על כל השנה כולה, כמו כן חג השבועות,

347) ובחוץ לארץ שעושים יום טוב שני – באסרו חג (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1030 הערה 26).

348) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

349) ח"ב ע' 439.

350) ובהערה שם: ראה דרכי חיים ושלום (מנהגי ימי העומר) סי' תרל, שהי' רגיל לעורר ע"ד ההכנה לשנה החדשה – על יסוד מארז"ל (מגילה לא, ב) שקריאת התוכחה קודם עצרת היא בדוגמת קריאת התוכחה קודם ר"ה, "כדי שתכלה השנה וקללותי'", שלכן, "צריכין להכין א"ע בתשובה שלימה לקראת שנה החדשה הבאה לקראתנו לשלום שנזכה בו לגאולת עולם ותחל שנה וברכותי' לכלל ישראל ב"ב".

זמן מתן תורתנו, הוא הזמן שממנו נמשך הענין דלימוד התורה על כל השנה כולה. ולכן ביום זה צריך להיות לימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז. ולכן משתדלים גם בנוגע להכינוס תורה שהתחלתו תהי' כאשר נמצאים עדיין בזמן היו"ט, קודם ברכת המזון. והתחלה זו צריכה להיות באופן שהוא מעין הכינוס תורה – לבאר ענין בנגלה דתורה.

מהביטויים בקשר לכינוס תורה: כיון שהכינוס מתקיים בד' אמותיו שבהם כ"ק מו"ח אדמו"ר התפלל ולמד משך כמה שנים, אזי ישנה סייעתא דשמיא ביחוד לכוון אל האמת, והלימוד יהיה באופן של לימוד המביא לידי מעשה (ב' דחה"ש תשכ"ד). ויה"ר שיהי' "כינוס של צדיקים" אשר "הנאה להם והנאה לעולם" – החל מ"הנאה להם" שע"י הכינוס יתוסף בהבנה והשגה בנגלה דתורה ובפנימיות התורה אצל כל המשתתפים בזה ואצל כל השומעים. ו"הנאה לעולם" שאור התורה ("תורה אור") ו"נר מצוה" יאיר הסביבה כולה, הן הקרובה הן הרחוקה עד אשר העולם כולו יהיה "מוצף" בתורה ומצוות ויהדות, ובלשון הכתוב, "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (אחש"פ תש"מ). והעיקר, שכינוס תורה זה ימהר ויזרז עוד יותר את הכינוס תורה שיהיה בגאולה האמיתית והשלימה, כאשר משיח צדקנו ילמד תורה את כל העם כולו, שכן, גם בזמן הזה ישנה מעלת יתירה בתלמוד תורה דרבים לגבי תלמוד תורה דיחיד, ועאכו"כ בנוגע ללימוד התורה ע"י דוד מלכא משיחא, נשמה כללית, שרבים צריכים לו וכו' (שמח"ת תשמ"ו).

מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ו בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתינו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרבים ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעניני החתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשסיפרתי כל זה בכנס תורה דחגה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארת דבר חשוב כזה לסיום הכנס?

הלכתא למשיחא: מי שלא הספיק להביא עולת ראי' ושלמי חגיגה ביום–טוב עצמו, יכול להביאם בימי תשלומין. וי"א גם שלמי שמחה[351].

עולת ראיה, אף שמעיקר הדין הלכה כבית הלל, שמותר להביאה ביום-טוב עצמו, מכל-מקום בדבר זה עשו בית הלל כדברי בית שמאי, והרבה מישראל נהגו כמותם, שאסור להקריבה ביום-טוב (לפי שאין בה שום צורך אוכל נפש ואין מחללים יום-טוב בשבילה כיון שאפשר להקריבה אחר יו"ט), והקריבוה אחר יום-טוב, למחרת חג השבועות[352].

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל עמי הארץ חוזרין לטומאתן, שכל מה שנגעו בו עמי הארץ בשעת הרגל טמא למפרע. לפיכך, משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומן להטבילן, שמטבילין במוצאי יום טוב כל הכלים שהיו במקדש, לטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל[353].

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא בסוף הלוח.

בספר השיחות תש"נ[354]: "זמן מתן תורתנו", יום השבת שלאחריו (גמר ושלימות – "ויכולו" – דכל ימי השבוע), וכל ימי התשלומין (עד י"ב סיון) מסוגל ביותר לקבל החלטות טובות ולקיימן בפועל בכל הקשור ללימוד התורה, שכן, בידעו שזה עתה נתחדש הענין ד"משה קבל תורה מסיני ומסרה כו'" עד לכאו"א מישראל שבדורנו זה, ובפרט כשמתבונן ש"הניח הקב"ה את העליונים ואת התחתונים ולא בחר בכולם כי אם בישראל עמו . . לקרבם אליו בקירוב ויחוד אמיתי בהתקשרות הנפש ממש בבחי' נשיקין פה לפה לדבר דבר ה' זו הלכה ואתדבקות רוחא ברוחא היא השגת התורה וידיעת רצונו וחכמתו דכולא חד ממש" (כמ"ש רבינו הזקן בספר התניא) – בודאי יוסיף יגיעה יותר בלימוד התורה. ובפרטיות יותר: לכל לראש – להתחזק בשמירת השיעורים הקבועים, הן השיעורים הכלליים השוים לכל נפש, כמו: השיעורים בחומש תהלים ותניא (כתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא

351) ראה בהערה בתחילת הלוח בדיני ר"ח, בנוגע תחנון מר"ח ואילך.

352) שו"ע אדה"ז או"ח סתצ"ד סי"ט. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 24 ואילך. וש"נ. וראה גם קונ' בענין תורה חדשה מאתי תצא, בסה"ש תנש"א לחג השבועות.

353) משנה חגיגה כו, א. רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"י והי"א. ונת' בלקו"ש חל"ז פרשת שמיני (ע' 20 ואילך) באורך.

354) ח"ב ע' 500 (משיחות יום ב' דחה"ש וש"פ נשא).

דורנו), וכן השיעורים במשנה תורה להרמב"ם כהמנהג שנתפשט ללמוד ג' פרקים בכל יום, וכיו"ב, והן השיעורים הפרטיים דכל חד וחד לפום שיעורא דילי', "כדת הניתנה לכל אחד ואחד בהלכות תלמוד תורה". ועוד ועיקר – **להוסיף** בקביעת עתים לתורה **יותר** מ"שיעורא דילי'" (לפנים משורת הדין), היינו, נוסף לכך שמנצל כל רגע פנוי ("כפי העת והפנאי שלו כמסת ידו אשר הרחיב ה' לו") ללימוד התורה, "לוקח" גם מהזמן שעוסק בעניני הרשות ע"פ התורה ומקדישו ללימוד התורה, ויתירה מזה, ש"לוקח" גם מהזמן שעוסק בעניני קדושה ומצוה (במצוה שאין זמנה עובר ויכולה להעשות ע"י אחרים) ומקדישו ללימוד התורה שהוא למעלה מכל המצוות. ובמיוחד – להתחזק ולהוסיף בלימוד שיעורי תורה **ברבים ובציבור**, כידוע גודל העילוי ד"עשרה שיושבים ועוסקים בתורה", ת"ת דרבים.

ועש"ק פרשת נשא, י' סיון

שיעור חומש היומי – משישי עד שביעי, עד "זה קרבן אחירע בן עינן" (נשא ז, פג)[355].

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' נשא.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט שלבשו בגדי שבת ויום טוב ביום טוב שהותרה הוצאה לצורך יום טוב].

זמן הדלקת נרות שבת קודש (18 דקות לפני השקיעה) **8:06**.

שכחה להדליק נרות פעם אחת ביום טוב, תדליק מכאן ולהבא נר נוסף (על מספר הנרות שהיתה רגילה להדליק עד עכשיו) בכל יום טוב, אבל אינה צריכה להדליק נר נוסף לכבוד שבת[356].

שבת קודש פרשת נשא, י"א סיון

קבלת שבת כרגיל. ערבית של שבת.

סוף זמן קריאת שמע: **9:07**.

אין אומרים אב הרחמים וצו"צ.

שיעור חומש היומי – משביעי ("זאת חנוכת המזבח"[357] – נשא ז, פד) עד סוף הפרשה.

לאחרי תפלת מנחה, מתחילים עוד הפעם פרקי אבות פרק ראשון[358].

הלכתא למשיחא: בשו"ת הרדב"ז ח"ו סי' ב' אלפים קעח: אפילו בעצרת אם לא חל בשבת אפשר היו מתעכבים [עולי רגלים להישאר לשבת שאחריו] לראות הנס [שמגביהין את השולחן ומראין בו לעולי רגלים ואומר להם ראו חיבתכם לפני המקום סילוקו כסידורו].

בשנת תנש"א (כשחל י"ב סיון בשבת קודש) התקיימה התוועדות נוספת פתאומית, סעודה שלישית, סמוך לשקיעת החמה, עם חלוקת כוס של ברכה במוצאי שבת. לפרטים, ראה בספר השיחות במקומו ובהערות.

מוצאי שבת קודש בשעה: **9:15**

---

355) כ"ה בחומש תורה תמימה ועוד. וכ"ה בשיחת ש"פ נשא תשמ"ה. ולהעיר גם משיחת חגה"ש תשמ"ב. אבל ראה שיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו – באו"א.

356) ראה צדדי הספק והשקו"ט בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שפא. ועיי"ש בטעם ההכרעה כבפנים.

357) כ"ה בחומש תורה תמימה ועוד. וכ"ה בשיחת ש"פ נשא תשמ"ה. ולהעיר גם משיחת חגה"ש תשמ"ב. אבל ראה שיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו – באו"א.

358) וראה שיחת ש"פ נשא תנש"א.

יום ראשון, י"ב סיון

"בעת מיר זיינען דא געגאנגען שפאצירען האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט היינט [י"ב סיון] איז דער זיבעטער טאג פון חג השבועות און האט געדעכענט די מעלות פון הושע"ר וואס איז דער יום השביעי פון חג הסוכות און שביעי של פסח וואס איז דער יום השביעי פון חגה"פ און האט מבאר געווען דעם ענין פון י"ב סיון וואס איז דער יום השביעי פון חג השבועות[359].

בר"ד משיחת ליל י"ב סיון תשמ"ט: בנוגע לפועל, יש לנצל את היום האחרון מימי התשלומין ד"זמן מתן תורתנו" (כולל גם ההכנה לחמשה עשר בחודש שבו קיימא סיהרא דירחא תליתאי באשלמותא) לקבל החלטות טובות ולקיימן תיכף בפועל ממש – להתחזק ולהוסיף בלימוד התורה, החל משיעורי חת"ת, שיעורי הרמב"ם, וכן בכל שאר שיעורים וקביעות עתים לתורה, הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה, כולל ובמיוחד – להוסיף בהפצת התורה ובהפצת המעיינות חוצה. וכן להוסיף בכללות הענין דאהבת ישראל ואחדות ישראל, כהציווי "ואהבת לרעך כמוך", "זה כלל גדול בתורה", אשר עי"ז מתגלה עוד יותר תוקף האהבה העצמית דישראל להקב"ה, "רעך ורע אביך אל תעזוב זה הקב"ה, ישראל (ובפרט ע"י אורייתא, "אנא נפשי כתבית יהבית") וקוב"ה כולא חדא בענינים אלו – באופן של **שלימות**, ובאופן ד"כפלים לתושי"". וכן יש להוסיף בענין הצדקה באופן ד"כפלים לתושי"" (החל מנתינת הצדקה תיכף לאחרי הדיבור עתה), ובהדגשה מיוחדת על הנתינה בסבר פנים יפות דוקא ודוגמתו בכל ענין של השפעה, הן השפעה גשמית והן השפעה רוחנית, שצ"ל בסבר פנים יפות דוקא כדי לשלול ענין של בושה, וכמודגש גם במ"ת, שאף שניתנה מהקב"ה (**מתן** תורה), אין זה באופן של "נהמא דכיסופא" ח"ו, כי אם, "מעשינו ועבודתינו" דכללות עם ישראל, ועד למעשיו ועבודתו של כל יחיד מישראל, אנשים נשים וטף, ועד לשלימות העבודה דכל יחיד ויחיד בכל עשר כחות נפשו (ציבור שבו), באופן ד"בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך".

יום רביעי, י"ג סיון

אומרים תחנון[360].

---

359) סה"ש תש"ד ע' 143. וראה שם במעלת י"ג סיון.

ונת' ג"כ בשיחת י"ב סיון תש"כ. ושם, במעלת י"ב סיון, שיש בו המעלה דכל השביעין חביבין. ושכיון שבו מסתיימים הגילויים של חג השבועות אזי הם מאירים ביתר תוקף ורעש ("שטורעם") עוד יותר מכפי שהאירו בחג השבועות, מצד המעלה דאור חוזר.

360) בנוגע לתחנון בקשעהמ"ט ליל י"ג סיון לפני חצות – הדעת נוטה שלא לומר, ובהקדם, שבקרבנות הלילה הולך אחר היום, ואף שקרבנות החג לא הוקרבו בלילה שלאחריו, אבל לאידך אכילתם והעלאת אברים ופדרים כל הלילה שלאחריו. והנה מצינו ספק כזה גם בר"ח שמקטירים אברים ופדרים בלילה. אלא שלכאורה י"ל דשאני ר"ח שהוא מצד קדושת היום, משא"כ בתשלומין דחג"ש שהוא מפני הקרבנות. ומצו"ב מה שכתבנו בזה לח"א:

א. בנוגע אמירת תחנון (וידוי) במוצאי ר"ח (שבר"ד משיחת פסח שני תשמ"ג) – אין מקום לדייק בלשון ההנחה שלא הוגהה, ונערכה בשינויים ע"פ הטייפ. בטייפ – נראה לדידי שהספק שוה בשניהם. אלא שמוסיף טעם וסברא נוספת להסתפק מוצאי פסח שני, משא"כ במוצאי ר"ח. ובראשונים מצינו שכתבו שלא לומר. וראה מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תלג.

ב. בטעם שלילת תחנון בר"ח אם מחמת קדושת היום או הקרבנות – במק"א, ונדפס בקובץ מבית חיינו חוברת ו', הארכנו שכל קדושת היום בר"ח מחמת הקרבנות.

ג. לפענ"ד אין לדייק מסתימת הל' "כל שבעה" שפשוט דלא נחתי להכי. ובמכ"ש מהל' במג"א קלא, יח: ויש מקומות נוהגין שלא ליפול שבעה ימים אחר שבועות, דלא דק.

ד. בנוגע לתחנון אם הוא מצד הקרבנות או אכילתם, להעיר שהספק בשיחה בנוגע למוצאי פסח שני הוא מחמת אכילת הפסח. (ואף שבשיחה שם מוסיף שהוא בפרט בק"פ שמתחילתו לא בא אלא לאכילה – להעיר שבשלמי שמחה למ"ד שיש להן יש תשלומין כל שבעה, ואכ"מ, עיקרם באכילה). ופפ"נ – מחמת העלאת אברים ופדרים בלילה (או מה שהולכים ונשרפים כל הלילה אף שניתנו מבעו"י, ראה מור וקציעה רסז. ועוד).

והנה מחד גיסא ילה"ע שלא נז' מזה כלל בהתוועדות מוצאי י"ב סיון תשל"ח, בטעם ההתוועדות אחרי שעברו ימי תשלומין. אבל כ"ה בשיחת מוצאי י"ב סיון תשמ"ט בקשר לימי תשלומין גם אחרי ערבית. ועצ"ע לפ"ז מה שאומרים תחנון במוצ"ש אחרי חצות, ומאי שנא ממוצאי ר"ח לצד הנ"ל.

ה. במש"כ בהשמטת המנהג שלא לומר תחנון עד י"ב סיון בשו"ע אדה"ז – הרי סי' קלא אינה בשלימות והרבה חסר שם (גם תאריכים שהובאו בשולחן ערוך גופא). ובלקו"ש חל"ח ע' 4 בהערה – מיירי בנוגע לההשמטה בסי' תצד (אף שהובא בפר"ח וא"ר שם. אלא שכמעט ולא נז' הא"ר בשו"ע אדה"ז). והביא גם טעם בפשטות וגם בפנימיות הענינים.

ו. ועוד להעיר מר"ד משיחת ש"פ נשא תש"ל (ובמענה מכתי"ק הנדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 44, ופענוחו – שם ע' 169) שימי תשלומין הוא דהיו"ט, ולא רק לענין הקרבן, וכדמוכח שגם שבת בכלל ימי תשלומין. ולפ"ז, אפשר שמקום לדמות למוצאי יו"ט (אלא שבמוצאי יו"ט – בלא"ה ה"ז אסרו חג, ובשיחת תשמ"ג הנ"ל). לאידך, ה"ז "חול גמור". וראה בארוכה לעיל בלוחו דיום ב', לענין שכח לברך שהחיינו אם יכול לברך בימי תשלומין.

הלכתא למשיחא – נספח

קצת דיני אכילת קדשים[361]

זהירות מטומאה

כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל[362].

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואיך שיהי', בודאי צריך ליזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לנגוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה. ניתן לישב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים

אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים.

מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו. עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה).

אשה בעלה משמחה שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים]. **קטנים** פטורים מאכילת שלמי שמחה.

אכילת כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל[363].

קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים].

מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד–פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר ולינה

צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו[364].

אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר.

לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן[365]].

שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בו' סיון, עד סוף יום ז' סיון. ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו).

הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה.

כלי מתכת שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. ו**כלי חרס** צריך שבירה. ב**כלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. וב**כלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

---

361) פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייך לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים – כמה וכמה דעות, ולפעמים – שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרץ ספיקות, ולכשיבוא – משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים – (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

362) לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה – ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג, ב. שו"ת מנחת ברוך רסי' עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע בישוב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סר"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. והה"נ הכא.

363) ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר – רשאי לשנות באכילתן. ובמק"א – בקובץ הללו עבדי ה' – הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב–770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמיו, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בגחלת של מתכת למתקו ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שוה לכל נפש.

364) לגבי הרוטב – ראה בהערות לוח יומי דפסח השתא בדיני קרבן פסח.

365) במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אלין", משמע שמצות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן.

מילואים

מילואים א (הערה 25)

אבל אחר שחרב ביהמ"ק לא נהגו שהחכם דורש בשבת שלפני שבועות, שעצרת אין בו הלכות מיוחדות שכל איסור והיתר הנוהגין בו נוהגין ג"כ בפסח וסוכות – שו"ע אדה"ז סתכ"ט ס"ב במוסגר.

אמנם, להלן ס"ד, בתקנת מרע"ה לדרוש בו ביום, נזכר הלכות הצריכות גם בנוגע לעצרת. וצ"ל שהכוונה להלכות שתי הלחם, וכמפורש בב"ח. (וכמו שהוא בהנזכר לעיל בס"א בתקנת חכמים הראשונים בזמן שביהמ"ק הי' קיים לדרוש ל' יום לפני החג, שלפני עצרת דורשים גם בהלכות שתה"ל, נוסף להלכות קרבנות היחיד – ראי' שמחה וחגיגה). וכ"כ בתהל"ד הל' פסח ס"א (ע"פ הב"ח). וכן מסתבר. וגם במ"מ שעה"ג בשו"ע אדה"ז נסמן לב"י וב"ח (וכבר העירו שבדפוס שתח"י התהל"ד נסמן רק לב"י). [והוא דלא כפי' הר"א ע"ה מרגליות מראקשיק, בהערותיו על שו"ע אדה"ז (נדפס בקובץ יגדי"ת (נ.י) חו' ט ע' כז), שקצת הלכות נוהגות בעצרת כגון איסור תענית חלום ומנהג מאכלי חלב וסדר קריה"ת].

ואף שד"ז נוגע רק לקרבנות ציבור, וא"כ אינו מ"הלכות הצריכות לבו ביום . . האסור והמותר בו ביום" לכל יחיד – י"ל שעיקר הענין לדרוש בהלכה ברגל הוא מחמת "ענינו של יום", ולא בכדי "לידע המעשה אשר יעשון", וג"ז בגדר ענינו של יום (וכדמוכח בפירש"י מגילה טז, א ד"ה הלכות קמיצה, דמיירי נמי מקרבן ציבור, וגם אחר חורבן ביהמ"ק). וי"ל שעפ"ז תתיישב גם אריכות ל' רש"י (ד"ה וידבר – מגילה לא, א) "להודיע חוקי האלקים ותורותיו וקיבלו וקיימו שכר המצות עליהם ועל בניהם בזה ובבא", דקשיא לי' מהי התועלת בלימוד הלכות קרבנות ציבור לכל יחיד, ומבאר שג"ז בכלל "חוקי האלקים", ושתועלת הדרשה – ש"קיימו וקיבלו שכר המצות". ואף שאפיית שתה"ל אינה דוחה יו"ט, והקרבנות מוכנות כבר קודם יו"ט (ראה עד"ז בשיחת פורים תשכ"ה לגבי קרבנות ראי' חגיגה ושמחה. ובסרט הקלטה משיחה הנ"ל (ואינו בהנחה) שהוקרבו לפני יו"ט ג"כ, ולכאו' קאי אחגיגה ושמחה שא"צ להקריב ביו"ט) – מ"מ כמה הלכתא גבירתא איכא בדיני שתה"ל הצריכות ביו"ט.

[וראיתי למי שפי' ש"הלכות עצרת" היינו דיני לקט שכחה ופאה, שזמן הקציר מעצרת ואילך, וגם דיניהם נזכרו בתושב"כ אחרי דיני עצרת (אמור כג, כב). אבל פשוט שאא"פ להעמיס כן בל' אדה"ז "הלכות הצריכות לבו ביום", שהרי ביו"ט אסור בקצירה (אף שעצרת הוא "חג שאתה קורא וקוצר בו", בימי תשלומין – חגיגה יז, ב)].

ולכאו' אפ"ל באו"א, דלעיל מיירי שידרוש החכם במיוחד בשבת שלפני העצרת, ואין טעם לזה כיון שאין בו הלכות מיוחדות, אבל בתקנת מרע"ה לדרוש ברגל, כיון שבלא"ה נתקבצו כבר בני העיר ביו"ט לשמוע דרשת החכם בענינו של יום באגדה, בנס הנעשה בו ביום, ממילא דורש להם גם באיסור והיתר הנוהגין גם בפסח וסוכות (וראה גם שיחת פורים תשכ"ה). ולפ"ז ה"ז מתאים למש"כ הב"י והדרישה, שדורש "בדברים שאסור ומותר לעשות ביו"ט". אבל אינו, של' אדה"ז מורה שהדרשה "בהלכות הצריכות לבו ביום . . האסור והמותר בו ביום", ולא לדיני יו"ט בכלל. וגם בפשטות, הדרשה צ"ל בהלכות עצרת, ולא בהלכות יו"ט בכלל, וכמו שהוכיח בב"ח. (ובביצה טו, ב (שצויין עה"ג) שנזכר "הלכות יו"ט" – איכא לפרושי שהכוונה לאותו יו"ט ולא הלכות יו"ט בכלל. ועוד דאה"נ, דתרווייהו איתנהו, הלכות עצרת וגם הלכות יו"ט. וכ"ה בסידור היעב"ץ שמחת יו"ט סי"ח). ועוד, שהדרשה בהלכה היא לפני הסעודה, וההתאספות לשמוע הדרשה באגדה היא אח"כ (ראה בשו"ע אדה"ז סתקכ"ט בקו"א סק"א. וצ"ל בשיחה הנ"ל, אף שדחוק קצת, שאין הכוונה שדורשים בשניהם בהלכה ואגדה בחדא מחתא, אלא שלא תיקנו להתאסף בימים שאין דורשים בענינו של יום. ועוי"ל, ודלא כנ"ל, שבקו"א שם מיירי בזה"ז דוקא, שכיון שאין נוהגים לדרוש בהלכה, וגם אין לדרוש הלכות אחר הסעודה דשכיחא שכרות, אין להקדים לדרוש באגדה קודם הסעודה משום שמחת יו"ט. אבל מצד תקנת מרע"ה שדורשים בהלכה ובאגדה דורשים תרווייהו כחדא קודם הסעודה).

מילואים ב (הערה 42)

דוגמא לדבר בחתונה ביום ל"ג בעומר שממשיכים עם המוזיקה לתוך הלילה שלאחרי זה, בזמן (של ספירה) שנוהגים בו אבילות, וכמובן שאין בו היתר למוזיקה של רשות.

והעירונו הרה"ח הריל"ג ע"ה, חבר המזכירות: להעיר, אירע מספר פעמים, כאשר בל"ג בעומר התקיימה חתונה בשכונתינו, הורה לי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, ללכת להאולם בעוד מועד, ולמסור בשמו שהמוזיקה תמשיך רק עד צאת הכוכבים ולהפסיק אחרי זה, אבל יכולים להמשיך עם הריקודים, ע"כ מדבריו.

[ואם הדברים מדוייקים נמצא שכלי זמר חמירי מריקודים ומחולות (אף שלא נתפרשו להדיא). ולהעיר ממג"א סתקנ"ח סק"א דכלי שיר חמירי מאכילת בשר במוצאי ת"ב. ועוד להעיר, שאף שמצינו בכמה פוסקים שהתירו בשופי להמשיך בריקודים וכלי זמר בחתונות במוצאי לג"ב, התינח להמתירים

רקודין ומחולות של מצוה מעיקר הדין, אבל יל"ע אם הדבר מתאים לדעת אדה"ז שגם בסעודת מצוה אין לעשות רקודין ומחולות. אבל י"ל שבשו"ע אדה"ז שם מיירי לענין קידושין, ונישואין שאני, שרגל הוא ודוחה אבילות (כמ"ש בפוסקים). וראה שו"ת כפי אהרן אפשטיין (סנ"ב ד"ה ולענין) שגם לענין חתונה צע"ג. אלא שמשמעות דבריו נוטה להיתרא. וגם בא"א מבוטשאטש תנינא סתצ"ג, והועתק בדע"ת תצג ד"ה מיהו, משמע קצת דאין ולאו רפיא בידי'. אבל משמע שם שעיקר תו"ד שיהא לש"ש ולא לשם הוללות, או שמחפשים טצדקי לרקוד ואין כוונתם מחמת הנישואין. ובדע"ת העתיק ממק"א בשמו שמותר לגמור בליל ל"ד. והביא כ"ז בשלחן העזר ס"ד ס"ו סק"ו. וראה הדרש והעיון מאמר פ ס"ה לענין הסעודה שאין להחמיר, ועכ"פ בדיעבד אם נתאחרה אין לחוש. וראה מש"כ בטעם המנהג להתיר בקונטרס שיירי מנחה שבסו"ס מנחת העומר פריעד מדין קדשים שהלילה הולך אחר היום. וכן הורו פוסקי זמננו – שו"ת אג"מ אה"ע ח"א סצ"ז. ושם או"ח ח"ב סצ"ה גם במשך כל ז' ימי המשתה. אשרי האיש פס"ה סכ"ח. הליכות שלמה מועדים פי"א סכ"ב בהערות. שו"ת משנ"ה ח"ו סי' קט (בימי בין המצרים. אבל ראה שו"ת שרה"מ ח"ב סי"ג). קובץ מבית לוי. חוט שני שבת ח"ד ע' שפ. תשוה"נ ח"ה סי' קנט. ויתר על כן, מצינו בא"א שם, הביאו בדע"ת ושולחן העזר, להתיר במקום אונס שנתאחרו שאפשר להתחיל החופה בליל ל"ד במקום חשש קלקול השידוך. אבל ראה שו"ת מנח"י ח"א סי' קיא. שם ח"ד ספ"ד].

ובגוף הענין – הנה, בהשקפה ראשונה צ"ב בטעמא דמילתא לאסור רקודין ומחולות בימים שאין נוהגים בהם אבלות. ולכאו' הי' אפ"ל דס"ל לא"ר כמ"ד שמתו בכל ימי העומר ומתאבלים רק ל"ג יום. ואולי סברתו שבתספורת קשה להחמיר כולי האי, וכש"כ בנישואין שמצוה הוא, משא"כ ברקודים ומחולות של רשות שאין הכרח בדבר. וראה בא"ר שם סק"א שמהראוי הי' לא לגלח גם בלג"ב עצמו (שימי העומר הם ימי דין) אלא שנהגו להקל. ועכ"ז, המעיין בפנים בא"ר שהזכיר הספק רק עד ר"ח אייר ומר"ח סיון עד שבועות יראה דמשמע דקאי רק להמנהג שנוהגים אז באבילות, ודלא כמשמעות הפמ"ג ובשעה"צ הנ"ל (שהרי לא הובא שם בלבוש מנהג אחר, כ"א להקל מל"ג בעומר, או להחמיר בכל ימי העומר, וגם למנהג שהביא בא"ר אח"כ (בסק"ד), שלא נז' ע"ע בא"ר, הרי אסור גם עד אחר ר"ח סיון). ועוד שבא"ז שם סק"ה בשם הלבוש שמחמירים בכל ימי העומר, ומ"מ לא נקטו לחומרא זו רק לענין תספורת ונישואין. ותו, שבא"ר גופא מקום לפרש להיפך ממש, שבא להקל ולא להחמיר, ור"ל דלמנהג שנוהגים אז באבילות יש להסתפק שמא יש להקל עכ"פ ברקודין ומחולות של רשות. וה"ט, שעד ר"ח אייר וכן מר"ח סיון שא"א תחנון קיל טפי משאר ימי העומר. ועכ"פ, גם אם נפרש שבא להחמיר, קאי רק למנהג שנוהגים באבלות. וראה עוד אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתקנא. ושנ"ת.

ולאידך, אין הכרח גמור שמנהגנו להחמיר בשלושת ימי הגבלה באבילות (כנ"ל), ואולי רק לענין תספורת והוא ע"פ קבלה. וכיון שבכלל, הלכה כדברי המיקל באבל, ובפרט בנדו"ז שהוא אבילות ישנה, ורק ממנהגא. וספק בכגון דא להקל. ובפרט שתלוי במנהג וכמדומה שהמנהג (עכ"פ בשנים האחרונות) להקל. ועוד זאת, שמצד המנהג גופא יש ספק בחשבון הימים, וכל כי האי א"צ להחמיר (ראה עד"ז בח"י סתצ"ג סק"ב. ולענייננו, בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סכ"ג (בנוגע לספיקו של הא"ר הנ"ל): דבדינים אלו ספיקא לקולא). וראה גם בכה"ח סתצ"ג סק"ט להקל מטעם אחר.

וכן ילה"ע לאידך גיסא, שהרי לדידן בשאר ימי הספירה אסורים ריקודין ומחולות אפי' סעודת מצוה (כפשטות דברי אדה"ז רסי' תצג), וא"כ אין מקום לחלק בין ריקודין של רשות לשל מצוה, משא"כ לדעת הא"ר ודעמי' (פמ"ג ועוד), דס"ל להתיר ריקודין ומחולות בסעודת מצוה בכל ימי הספירה.

[אבל להעיר שבמג"א הנ"ל משמע היתר כלי זמר בסעודת מצוה (ולאידך בשו"ת דברי נחמיה ס"ע בסק"ד העיר מאירוסין בבין המצרים).

והנה, יש שפי' בלקו"ש חל"ז ע' 122 דמיירי בכלי זמר (או בהקלטה עכ"פ) בקשר עם סיום. ותפסו להיתר בסעו"מ ע"פ השיחה הנ"ל וניסו לתווך עם שוע"ר בכל עיקולי ופשורי. (והרחיקו לכת לדייק בל' אדה"ז שבסעו"מ אסור ריקודין ומחולות, אבל הותרו "שמחות יתירות", ופירשו מד"ע דהיינו כלי זמר (להעיר מרש"י סוכה נ, ב)).

אבל (נוסף לזה שאין לדיוק הנ"ל בשו"ע אדה"ז מקום לחול, כפשוט, הנה), קושיא מעיקרא ליתא, שכ"ק אדמו"ר נתכוון לחומרא ולא לקולא. והרחבנו הדיבור בזה במכתב לא' הרבנים שליט"א, ומועתק כאן: בהקדמה שבכ"מ מצינו שהשתדל כ"ק אד"ש שיהא מותר בשופי – וכמפורש גם כאן (בטייפ וגם בשיחה שהוגהה) "לכתחילה בלי שום ספיקות בדבר" – ולדוגמא התוועדות בימי בין המצרים. ועוד כיו"ב. ובנדו"ז הודגש גם שיהא באופן דאחדות ללא חשש – ראה שיחת ש"פ בחוקותי תשמ"ו לעשות כינוסי אחדות בשבת דייקא מה"ט. ואת"ל, חשש לדעת הקדמונים למעט בניגונים בימי העומר. ובאם יקשיב להטייפ יווכח שכ"ה, ושההדגשה ע"ד ניגונים וריקודים הו"ע בפ"ע ובשיחה בפ"ע.

ולאחרי שהלה הרבה לשאול עד"ז, באנו בלוחות

שניות מד"ס ויצא עת"ק כאן: א. לא נזכר כאן לא דבר וחצי דבר בשייכות לכלי זמר. (וכנ"ל, משמע דכלי זמר חמור מריקודים ומחולות). ב. צע"ג להתיר כלי זמר בסעודת מצוה. ואכ"מ. ועכ"פ, הכי נהוג שלא להתיר. ג. דוחק גדול שבא לחדש כאן – שלא כדרכו בכלל – היתר מיוחד. ואדרבה, הסגנון כאן שרוצה שיעשו באופן המותר לכתחילה ולא להיפך לחדש היתר מיוחד. (וכנ"ל, שבלא"ה צע"ג להתיר כלי זמר בסעודת מצוה. ואכ"מ. ועכ"פ, הכי נהוג שלא להתיר). ד. הסגנון שיהא באופן ד"היתר בשופי" (בטייפ) "בלי שום ספיקות בדבר" (בלקו"ש) וכיו"ב מורה שהמדובר בדבר המותר מלכתחילה ע"פ שו"ע. ה. בשיחת ש"פ בחוקותי תשמ"ו – שבא בהמשך לשיחת לג"ב, נדפס בלקו"ש חכ"ז וחל"ב, גם עד"ז לעשות כנסי אחדות בשב"ק שיהא ללא חשש, אף שאין סרך איסור במסיבות הרשות. ודוחק לומר שגם שם מיירי בכלי זמר, שהרי לשונו שם סעודה של שמחה, או התוועדות של שמחה. וההצעה היא לעשות בשב"ק, של"ש לעשות עם כלי זמר. וראה בשיחת ט"ו תמוז וש"פ בלק תשמ"ה לערוך התוועדות בי"ט תמוז באופן המותר. ועד"ז בלק תשמ"ז. וכן בכ"מ, אף שמדינא מותרת סעודת הרשות. (וראה מג"א תקנא, י. ערוה"ש ח). ז. יתכן שחשש שהוא בגדר שמחות יתירות ושבסעודת מצוה הותר. (ולהעיר משו"ת אג"מ אה"ע א, צח)].

מילואים ג (הערה 69)

דעת המחבר להתיר רק "כדי אכילה בב"א", אבל להרמ"א, מותר גם בנאכל ליומו (כ"ה להדיא בתו"ח כלל ס ס"ב, ע"פ הגש"ד סל"ה סק"ט, וד' הגש"ד הובאו בב"י שם). וכן ביאר בפמ"ג בש"ד סק"א (ראה גם פסקי פמ"ג לבעל שעה"כ אות ל סק"ה) וביד"י בפיה"ק סק"ו. ועוד. ובחוו"ד (בחי' סק"ד ובבי' סק"ג) ועוד משמע שפי' כן גם בדעת המחבר.

[וראה במזמור לדוד (להגר"ד פארדו) על הפר"ח סק"ב, שכתב לחלק בין שבת שההיתר הוא לכל היום, משא"כ בחול שהוא רק לסעודה אחת, שבשבת כיון שמוכרח להכין לג' סעודות דומה לסעודה אחת בחול. ובב"ח חילק באו"א עד"ז. אבל כל הפוסקים סתמו דבריהם ולא חילקו בדבר].

והנה, יש בזה מקום עיון, בההיתר ב"לחמים שעושין לכבוד שבת . . ונאכל מהר [וי"ג: מחר] בשבת" (כל' הגש"ד), שה"ז נאכל לאחר יום האפי'. ובהכרח לפרש לפ"ז ד"נאכל ליומי'" לאו דוקא, וגם תוך מעל"ע מישרי שרי. וכ"כ בערוה"ש ס"ד. וצ"ע שהרי עזרא תיקן שתהא אשה משכמת ואופה, וקאי (גם, או בפרט) בע"ש (ואכ"מ בזה), והחלות נאכלות בסעודת שחרית של שבת, או גם בסעודה שלישית. ודוחק לומר שלכבוד שבת (ויו"ט) שאני, והתירו גם ביותר מיומו לצורך שבת.

ועכצ"ל, שמ"מ התירו כיון שלא נשאר מהן לאחר השבת (ראה בב"ח ד"ה אין לשין), ועשויים רק ליום אחד. ומ"מ מובן שאסור להכין אפילו דבר מועט, היינו כמות אכילה ליום אחד, אם אינו אוכל הפת מיד למחרתו (כגון במציאות ימינו ששומרו במקפיא לצורך חתונה וכדומה), דחיישינן לתקלה כיון שמשהה הפת במשך זמן, שכ"מ בכל הפוסקים שההיתר הוא מחמת שנאכל מיד – ראה פירש"י פסחים לו, א ד"ה כעין. וכ"כ בכמה ראשונים, שההיתר בעוגה קטנה שנאכלת מיד. (ולהעיר שבתו"ח העתיק בשם רש"י "עוגה קטנה" ואינו ברש"י לפנינו. אבל כ"ה גם בטור משמו. וכן באגור דיני או"ה סי' א'רס). ואף שאין הכרח שדעת הגש"ד ודעמי' ופס"ד הרמ"א וכו' עולים בקנה אחד עם דעת רש"י ודעמי' (וראה תורת האשם לתו"ח שם), בתו"ח נראה להדיא שהשוה ביניהם. וראה גם בחמו"ד הל' בב"ח סי"ב. פמ"ג שם. דע"ת ס"א. בדה"ש סק"ט. שם בבי' ד"ה ולכן נוהגים. וראה גם בפת"ש סוסק"ה. (וכ"מ קצת בב"ח שם שתלה הדבר באם במציאות נשאר אחר השבת. אמנם, איהו אזיל בשיטה אחרת, שטעם ההיתר שאין לך עני מישראל שאינו אוכל בשר בשבת. ולכאורה לדבריו ל"ש להתיר ללוש בבשר לחגה"ש שהרי אוכלים מאכלי חלב. וכן גם לאידך, ללוש בחלב שהרי אוכלים בשר בסעודה).

אמנם, יד הדוחה נטוי', דאיכא למימר בדוחק, דאה"נ בפת המשומר ליומא אוחרא א"צ לאכלו מיד (וכ"ה בס' דיני בשר בחלב גולדשמידט פי"ז בבי' הע' 5 (ע' רל) בשם הגריש"א. אבל אין כן משמעות החמו"ד ועוד), ורק כשמתחיל לאכול הימנו עתה חיישינן לתקלה באם ישהה ממנו יותר מיום אחד. ועפ"ז א"ש נמי בדברי הפוסקים שהשוו בין דעת רש"י (ודעמי') לפס"ד הרמ"א, אף שברש"י הדגיש להדיא שאוכלו מיד, שכוונתם ברורה, שההיתר באחד מהשתים: א) באוכלו עתה שבזה צריך לגמור כולו מיד, או ב) כשנאכל ליומו, שבזה יכול לגמור אכילתו במשך היום. אלא שכ"ז דחוק, ומדוע לא ניחוש בעשוי ליום אחר לתקלה במשך היום, ומאי שנא מאוכלו עתה. ועכצ"ל בדעתם, ד"מיד" כאן ברש"י לאו דוקא. (וראה רי"ו נט"ו סכ"ח שהב"ד רש"י ולא העתיק שצ"ל מיד). ועוד, שממה שהאריכו בכמה פוסקים להוכיח מכמה דוכתי בש"ס שכל ליומו ליכא תקלה (וכיו"ב באריכות דבריהם) משמע שגם במשומר ליום אחר יש לחוש באם אינו מיד למחרתו. ואף שכמה פוסקים השמיטו

שצ"ל "מיד" – ה"ט דס"ל דסגי גם בנאכל ליומו, וגם שבמציאות ימיהם בד"כ לא נשמרו למשך זמן. ואכן בכמה אחרונים נראה דמהני רק באוכלו ביומו ואינו משהה למשך זמן, כנ"ל. וכ"כ להדיא בעצי העולה כלל יב סק"ב. וכ"כ גם כמה מאחרוני הזמן. גם דוחק לומר, שביום האפי' גופא ליכא חשש, ורק למחרתו מתחיל זמנו, אף כשאינו אוכלו אז.

ואכתי י"ל דשאני בשבת שכיון שאא"פ לאפות בשבת לא חיישינן לשכחה, שד"ז גופא מזכירו, וממילא זמנו מתחיל בשבת. (ולהעיר גם מסברת המזמור לדוד הנ"ל לחלק באו"א בין שבת לחול, כיון שמוכרח להכין לג' סעודות). ומכיון שכן, נצטרך לומר שבשבועות לא נקרא דבר מועט אא"כ באופהו בחג ממש, ולא באופה בעיו"ט (ודוק בל' הרמ"א ששינה טעמו ולשונו: "עם חלב בחג השבועות", ומיד לאח"ז "בשומן לכבוד שבת". וי"ל דלדיוקא נחית שרק בשבועות עצמו הותר, אף שבפשטות כוונתו שבשבת ל"ש בו ביום). אלא שכ"ז מחודש ולא נזכר בפוסקים. וגם גוף הסברא טעונה ביסוס ויסוד. גם אפשר באו"א, שכיון שנעשו לכבוד שבת וזקוקים להם ללחם משנה אין לחוש שישכח ויאכל בע"ש.

וע"פ כל הנ"ל, אולי י"ל דה"ט שבתו"ח שם כתב לגבי לחמים שנהגו ללוש בשבועות ד"אפשר דזה מיקרי דבר מועט" [ובהגהותיו במפה שעל השו"ע כתב כן בפשיטות], וה"ר מלחמים שעושין לכבוד שבת, דסגי במה שנאכל ליומי', ולכאורה תיקשי דהיינו הך, ומאי מספק"ל – שבשבועות שאני שנעשה לב' ימים. (ואחרי כתיבת דברינו כאן שו"ר כסברא זו בשו"ת בצה"ח ח"ו ספ"ד סק"ה. ושם כתב כן בפי' דיוק ל' הרמ"א שכתב "בחגה"ש" ולא "לכבוד שבועות"). ולענ"ד כ"ז דחוק. ומה גם שברמ"א גופי' (באו"ח סתצ"ד ס"ג) מוכח שנהגו כן רק ביום ראשון של שבועות. ולא עוד, אלא שגם ביום א' דחגה"ש אפו לחם אחר לצורך סעודת הבשר (כמפורש באו"ח שם), משא"כ בשבת שכל הלחמים נאפו עם השומן.

ואולי טעמו באו"א, דשאני בשבת שנוסף גם הוא בסברת ההיתר שאין רגילות לאכול חלב בשבת (כבב"ח. ולפ"ז א"ש נמי שבב"י העתיק ד' הגש"ד, אף דלדידי' השיעור רק כדי אכילה בב"א).

ויותר נראה שכיון שבשבועות הלחמים ארוכים ולא עגולים (יעו"ש) – מספק"ל אם ג"ז בכלל "עוגה קטנה". ואף שבשבת עושים "גדולים קצת", כהמשך דבריו, מ"מ בשבועות ארוכים טפי. והא גופא בא שם לבאר ולהכריח ד"קטנה" לאו דוקא. (וראה חי' תל' הרשב"א פסחים ל, א, שכעין תורא היינו כתלם השור, והיינו גדולים וקצרים ברוחב. ובחי' ר"י מלוניל חולין קח, א, כעין השור, שהם לחמים קטנים וארוכים. אמנם, הם פירשו שעושה שינוי בהצורה. וכאן קאי מחמת הכמות). ויתכן שמה"ט גופא בשבת לא נשאר בד"כ ממנו (כבב"ח שם), לפי שעושים רק שלשה לחמים לצורך הסעודות, וכאן שארוכים הם שייך שישאר הימנו, אף שמצ"ע נאכל ליומי'. כן להעיר שחלוקים המה גם בענין אחר, שבהגש"ד שהביא כתב שלכבוד שבת נאפים יחד עם הבשר (עם הפשטידא), אבל כאן ל"ש בחלב ממש. אלא שבכ"מ (כברמ"א בהגה) מוכח שנעשו לשבת בשומן. (ולהעיר שביש"ש חולין פ"ז סי"ד משמע שבנילוש בחלב ממש עדיף מהנאפה בתנור עם פלאדי"ן שעי"ז נשתנה תוארו משאר לחם. וד"ז תלוי במציאות. כן משמע שם שבשבועות גרע טפי מלחמים לשבת. ונראה שהכל לפי הענין, דביש"ש מיירי שעשאום עם פלאדי"ן בתנור, ולא נילושו בחלב, ולפ"ז ליכא ההיתר דשינוי צורה, לפי שהם לחמים רגילים, אלא שנאפו עם הפלאדי"ן. ומשו"ה לית בהו גם ההיתר שעשויים ליום אחד, דמיירי בכל החלות שנאפו ליו"ט, והיינו גם ליוט"ש, אלא שנאפו במציאות בתנור אחד עם הפלאדי"ן).

ועכ"פ, איך שיהי' הפי', לדינא כתב בשו"ת נפש חי' יו"ד סל"ו (ד"ה ועתה וד"ה וא"כ), והביאו בדרכ"ת סקל"ג, להתיר רק ליום א' דחגה"ש ולא לשני ימים טובים. וכן העלה בשו"ת בצה"ח שם. (אלא שלא כתבו להדיא לאסור ללוש רק ליוט"ש). ולפ"ז, אסור גם באופה הרבה זמן קודם החג. וכן גם כשערב שבועות חל בשבת, קשה להתיר ללוש בע"ש עבור יום א' דחגה"ש שחל ביום ראשון.

מילואים ד (הערה 91)

בברית עולם קוצר סט"ו כ' דצ"ע אם מותר לטלטל. וראה שלמי יהודה פ"ג הע' סד. מעשה איש ח"ה ע' יח. והועתק כן בפשטות בכמה מס' המלקטים דדרא בתראה.

אבל שמעתי מכמה חכמים שהדבר אינו נכון במציאות, שעליית המים מחמת הטלטול אינה פועלת לפתוח הפרחים, כיון שהפרחים יונקים מלמטה ושם הרי הם בתוך המים. ושאני הוספת מים שריבוי המים גורם להזריע יותר.

ועיקר, שלא מצינו בפוסקים שהזהירו בזה, וקייל"ן בכללי הפוסקים שבדבר הרגיל ושכיח טובא הו"ל להשמיענו. וראה גם בשש"כ פכ"ו הע' צו שמותר להוציאם מהמים ואי"ב משום תולש (אבל מש"כ כן בשם טל אורות לא מצאתיו. וראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב סנ"א. ולכאו' היינו לשיטתו שהוא איסור דאורייתא, כדלקמן). [ולהעיר, שגם בעציץ נקוב שי"ב עפר, נחלקו אם אסור לטלטל מקרקע לקרקע

(ראה כלכלת שבת מלאכת זורע. מנחת שבת ס"פ ס"ק קצד. תהל"ד סשל"ו סק"ו. הגהות מנחת פתים סשל"ו. שביתת השבת זורע סק"ד ע"פ מאירי שבת פא, קצוה"ש סי' קמב בבדה"ש סק"ה (ודחה ההוכחה ממאירי). שש"כ פכ"ו הע' ו), והבו דלא לוסיף עלה]. ואם מטלטל בנחת, ודאי לית לן בה.

ולהעיר, בגוף האיסור להחזירם למים כשנפתחים, שלכאו' איסורו רק מדרבנן (ראה מהרי"ל מנהגים הל' שבת סי"ט. שם חדש ח"א זמנים קיז, ד והו"ד בפתה"ד סשל"ו סק"ח. שו"ת חקקי לב או"ח ס"י. אג"ט זורע ס"ט. וצ"ע בערוה"ש סשל"ו ס"ל ומשנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ח. וי"ל, שבערוה"ש קאי לשיטתו שם שבזריעה בעציץ שא"נ חייב. וראה גם שלחן עצי שטים ס"ג זורע. שו"ת אפרקסתא דעניא שם), וגרע מזריעה בשאר עציץ שא"נ (שנחלקו אם הוא דאורייתא. ראה עץ חיים דלקמן, ומוכיח מדין תולש מעציץ שא"נ דפטור, וה"ט שאין דרך זריעה שם (פירש"י ד"ה לאו – שבת קח, א. שו"ע אדה"ז סשל"ו סי"א), וא"כ ההה"נ בזורע (ודלא כחיי"א בנשמ"א כלל יא ס"א. וראה מנ"ח מוסך השבת סק"ג). והאריכו בזה. ואכ"מ. וצ"ע בדעת הרמב"ם – ראה בתשו' הרמב"ם שבפי' קדמון ממצרים שבת פ"ח ה"ב. ולשונו דחוק למעיין. וראה אתה יצרת בן פורת ס"ג מה שבי' בדעתו. ויל"ע).

והאיסור כאן משום דדמי לזריעה (או ע"ד מוליד, או כעין מתקן מנא). וי"ל שהוא כעין שורה זרעים במים כדי שיצמחו. וה"נ כאן שעושה מעשה בידים, וי"ל גם שמתכוון לכך (וכדיוק ל' אדה"ז: "כדי שיצמחו"), וגם פעולתו ניכרת להדיא (משא"כ בנטילת צנון תלוש הטמון בארץ כשלא השריש אף שנתכוון לזריעה כשטמנו שם והוסיף מחמת לחות הקרקע – ראה שו"ע אדה"ז סשי"א סי"ד. סשל"ו סי"ג. וראה בארוכה שו"ת כרם חמד ח"א סכ"ו).

ולהעיר, שבכ"מ כתבו דשריית חטים גרע משאר זריעה בעציץ שא"נ, כיון שדרכו בכך, וגם כוונתו לזרוע אח"כ בקרקע, ומכין לזריעה (ראה שו"ת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סרמ"ח (אתריא). הקדמה לעץ חיים חאגיז קוצר סק"ג. טל אורות זורע בסופו (במהדו"ח ע' צה. אבל ראה שם ע' צ). שו"ת שבה"ל ח"א סע"א. שם ח"ג סל"ט. ועוד. ולכאו' בפרחים דרך זריעתו בקרקע דוקא, ובכלי הוא לנוי בעלמא. ויל"ע בל' הלבוש סשל"ו סי"א. והעיר מזה בכנה"ג סרנ"ב בהגה"ט סק"א. גם להעיר שבחטים שאני שמצמיח דבר חדש ממש. ועוי"ל שהוספת המים היא רק גרמא, שבלא"ה נפתחים מאליהם, ופעולתה היא רק לאח"ז. וראה בארוכה קובץ מכון הוראה ומשפט גל' ג ע' מד ואילך. ועייש"ע שהעיר בחלק מהנ"ל).

מילואים ה (הערה 139)

כמה שינויי נוסחאות בנוסח התיקון, הן בסדר הדברים, והן במספר הפסוקים (ובפרט בנוסח ספר יצירה ותרי"ג מצוות. ובכ"מ – טה"ד דמוכח. וראה קובצי העו"ב חגה"ש, נשא, בהעלותך, קרח, מטו"מ, ונצבים תנש"א. אחו"ק תשנ"ג. זרע יעקב גל' כב. ועוד). ואכ"מ. ובכללות, נראה שמנהגנו מתאים לסדר האריז"ל, ועם ההוספות שהביא השל"ה.

וכן מנהגנו שאומרים המשניות, וכברוב הדפוסים. וכמ"ש בזהר ח"ג צח, א: דאורייתא דבעי לי' למלעי בהאי ליליא אורייתא דבעל פה. ובהקדמת הזהר ח, א: "ובמדרשות דקראי". ובשו"ע אדה"ז סתצ"ד ס"ג: "ועיקר העסק יהי' בתושבע"פ". וכ"ה בשיחת ש"פ בהו"ב תשמ"ז. לוח לילדים ה' סיון תש"ג. כתי"ק במבית המלכות, תשורה לחתונת ראטשטיין–בניעיש, טבת תשע"ה. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תשכ"ז.

ובכ"מ, וכן בדא"ח, שאחר חצות עוסקים בתורה שבע"פ.

בסדר הנביאים, בכ"מ שראיתי הוא בסדר ישעי' ירמי' יחזקאל, וכ"ה גם בפע"ח שער חגה"ש (קכז, ג), אף שאינו כסדר שבגמ' ושו"ע. וכמו שהוא בדפוסי נ"ך. והיינו לפי סדר הדורות. וראה גם הקדמת האברבנאל ורד"ק לישעי' בטעם המנהג בסדר נ"ך שלנו. ומתאים גם לסדר הצירופים. וראה גם קובץ אור תורה סיון תשנ"ד (ונדפס גם במבוא לתיקון ליל שבועות שבעוד יוסף חי מחזור לשבועות) שכתב שכן מדוייק בדברי החיד"א בתיקון קריאי מועד (שי"ל בחייו), שכך נהגו בתיקון ליל שבועות.

כמו"כ שקו"ט בכ"מ בסדר הכתובים וחמש מגילות. [ויש שהעתיקו כוונות ופסוקים לעזרא ולנחמי' בפ"ע. ואכ"מ]. וכמה אופנים בזה, הן ב(משמעות) דברי המקובלים (בכוונות וכו', שבכתהאריז"ל ועוד הקדימו חמש מגילות לנ"ך. וצ"ע), והן בדפוסי תיקון. וראה גם מש"כ ידידנו הגרלוי"צ שליט"א ראסקין בקובץ העו"ב כ"ב שבט תשע"ג ונתחבט מאד בזה. וראה פתח עינים החדש ח"ז עיונים סמ"ט בארוכה. ולפמש"כ בקובץ או"ת הנז' עפ"ד החיד"א, א"ש היטב הסדר שברוב דפוסי תיקון המצויים, כולל תיקון ליל שבועות עם מנהגי חב"ד. אלא שלדבריו יש להקדים עזרא לפני דה"י (וכדלקמן). וכ"ה גם בסדר התיקון שבסו"ס תיקוני שבת, קראקא, שע"ג, ובכו"כ דפוסי התיקון.

[ולהעיר שבנגיד ומצוה למהר"י צמח (שבועות) מתייחס ל"ספר תיקון שבועות" הנמצא "על מזבח

הדפוס". ועפ"ז מובן מה שנתקשו כו"כ במש"כ בפע"ח בהגהת מהר"י צמח, וכ"ה בנגיד ומצוה שם, שצריך לקרות דניאל לפני דה"י, דמאי קמ"ל – שכנראה ר"ל לשנות סדר הדברים מהנמצא בדפוס (בזמנו, ולא הספיק הזמן לחפש ולברר) לקרות דה"י לפני דניאל. [וכבר העירו שיל"פ בכוונתו לקרוא דניאל ועזרא (ונחמי') – ד"כחד חשיבי" – לפני דה"י, וכנ"ל. ומשמע קצת שלדעתו בשאר הדברים יש לעשות כבתיקון שבדפוס, אף שאינו כבסדר הכוונות (שלאחמ"כ). אלא שצריך בירור לאיזה דפוס כוונתו. ולהעיר, שגם בפע"ח שם: וכבר נדפס. וכן בשל"ה: כבר נתפרסם ונודע לרבים ע"י הקונטריסין שנתפשטו. אבל בשניהם לכאו' קאי על סדר האמירה, ולא על ספר תיקון ליל שבועות שבדפוס. וראה אגרות ר"ש שלומל, האר"י וגוריו, אגרת רביעית, ע' קג, שעדיין לא נדפס במדינות אלו].

בנוגע לסדר המסכתות (ולהעיר מהסדר שבלקו"ש ח"ה ע' 57 הע' 4), הנדפס לראשונה בשלימות בתיקון ליל שבועות הנקרא "שפר התיקונים", ויניציאה תי"ח, ומאז בשאר מהדורות תיקון ליל שבועות שלאחריו – כבר העירו שהוא ע"פ משניות ע"פ כף נחת, לר"י גבאי, ויניציה, שס"ט. ולהעיר שסיום מסכת אבות בתיקון ליל שבועות (ברוב ככל הדפוסים) שונה מהנוסח שבפרקי אבות בסידור אדה"ז. אבל ראה לקו"ש חי"ז ע' 394 הערה 51 (ושם הערה 49).

כן להעיר, שלאחרונה נתגלה כת"י מהרש"ו של סידור חמדת ישראל ח"ב (ואינו הנדפס). ושם נתפרש לקרוא ג' פסוקים ראשונים ואחרונים מכל ספרי תרי עשר. ובלשונו: אח"כ תקרא תרי עשר מכל נביא ונביא, ג"פ הראשונים וג"פ האחרונים, ובהגיעך לחבקוק תקרא ההפטרה של יום שני של שבועות. וכ"מ קצת גם בל' שעה"כ (פט, א) גופא ממש"כ: ובהגיעך אל חבקוק וכו'. וכן הובא משמו של בעל בית לחם יהודה (הר"י פתייא). ומצאתי שכ"ה גם בתיקון הראשון שבדפוס ("סדר קריאת ותיקין ללילי חג שבועות והושענא רבא", ויניציאה ת"ח, ונמצא בספריית חב"ד). וכן בתיקון (סדר קריאה ותיקון) הנדפס באמשטרדם, תכ"ט. [אבל, בשני הנ"ל הביאו גם פסוקים בפ"ע לש"א וש"ב וכן למ"א ומ"ב (נוסף לעזרא ולנחמי', כנ"ל). וכבר העירו מכללים שעשה הרח"ו שבסו"ס עץ חיים כלל יח (בדפוס ווארשא תרנ"א – קיח, ב). קהלת יעקב מערכת שמואל]. וגם סדר הנ"ך שם, באו"א קצת. ובכמה דפוסים (כולל דפוס סלאוויטא) השמיטו אפילו אמירת ג"פ ראשונים מס' חבקוק, המפורש להדיא בשעה"כ.

[ולהעיר, שיש שהרחיקו לכת לומר שט"ס בשעה"כ, ושא"צ לומר כלל ג"פ מחבקוק, דמ"ט יאמר ג"פ מחבקוק. אבל (נוסף לזה שאינו מסתבר לתלות דבר שכזה (הוספת קטע שאינו מובן) בטעות, עוד זאת ועיקר, ש)כ"ה גם בגוכתי"ק מהרח"ו בשער התפלה (אהבת שלום, ירושלים, תשס"ד). ולהנ"ל א"ש טפי, שאכן הכוונה שיאמר כן בכל ספרי תרי עשר. וראיתי למי שהקשה שלפ"ז ה"ז יותר מכ"ד ספרים, ושבפע"ח כתב ש"תרי עשר כחד חשיבי". ואינה תשובה, דהיינו רק לענין חשבון כ"ד ספרים, ועיקר כוונתו לצירופי השמות, והרי גם בחומש קורא מכל סדרה ג"פ, ועכצ"ל שאי"ז סותר להכוונה].

אבל להעיר שלא נזכר מזה כלל ברשימת התיקונים שבלקו"ש (דלקמן). וי"ל.

מילואים ו (הערה 173)

האיסור להמשיך ללמוד כשעלה השחר ללא ברכת התורה כשניעור כל הלילה

אף שיש מקילים (ראה תוספת חיים על חיי"א כלל ט סקכ"ו (בשם הדברי חיים מצאנז, כשהולך לישון אחר עלוה"ש. וראה שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ו עד"ז מד"ע. וצ"ב. ויש שכתבו לבאר שתלוי בכוונתו, ודעתו לפטור עד אחר שישן. וראה פמ"ג סמ"ז בא"א סקי"ב. א"א מבוטשטוש סמ"ז ללמג"א סקי"א, וכן בהמשך הסי'. או"י מחמת הספק שמא יצטרך לברך אחר השינה, כדלקמן). שו"ת מהרש"ג ח"א סס"ב (שלר"ת שצריך לברך גם בניעור, אין איסור ללמוד לפני ברכה"ת. ובפרט לפני נה"ח. ועדיף לברך ברכה"ת אחר שישן ואחר נה"ח). שו"ת לב אברהם ח"א ס"ו (לענין אמירת ק"ש). ועוד) – מצינו בכ"מ שכתבו להדיא לאיסור (ראה כף אחת (להחיד"א) פכ"ב (לענין ליל שבועות), שאחר עה"ש יזהר שלא יאמר שום פסוק עד שיברך ברכה"ת. והובא גם בשנות חיים (להגרא"ח ע"ה נאה) ס"א במקו"ח סקכ"ח. וכ"כ בבא"ח וישלח ש"א ס"ג. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סמ"ז. שבה"ל ח"י סע"ז סק"ב). וכ"ה גם בלוח כולל חב"ד (ליל הושע"ר). ולהעיר גם מר"ד ליל ב' דחגה"ש תשכ"ז ע"ד ההנהגה בליובאוויטש. (וכבר העירו שצע"ק בסה"ש תרצ"ג ע' 78 שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לא אמר ברכה"ת עד שהאיר היום, וא"כ היאך למד אז פע"ח (ראה סה"ש תרצ"א ע' 146. ועוד). ודוחק גדול לומר דקאי להדעות שעל חכמת הקבלה א"צ לברך (ראה מקו"ח סמ"ז ס"ב (בנוגע לס' דרוש רק כשיש פסוקים). ערוה"ש ס"ח. שלחן מלכים (לאנדא) ס"ז סק"ד. לקט הקמח החדש סמ"ז סק"נ. ובפרט שבערוה"ש שם כתב בדעת אדה"ז ס"ב שחייב בברכה"ת. וראה כה"ח סק"ג). וכן דוחק לפרש הטעם שהי' מתוך הרהור (וראה שו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ו. וראה ד"ה וידבר גו' אנכי תשי"ג. שיחת ליל שמח"ת תשט"ז. עקב תשכ"ח. מוצ"ש בשלח תשל"ד. שמות תשמ"ז. ליל

ב' דחה"ס תשנ"ב), ובפרט שהי' מתוך הספר (ראה מנחת אהרן כלל ה סל"ד. מו"ק סמ"ז ס"ד סד"ה וכתב הרד"א. פתה"ד סק"ב. ועוד. אבל ראה ט"ז סק"ג. אבל אדה"ז השמיטו. וראה מקורות ועיונים להל' יומית אות רס). ואולי לאו בחדא מחתא נאמרו הדברים. ובלא"ה צ"ב בטעמא דמילתא שאמר ברכה"ת רק כשהתחיל להאיר (משא"כ בשאר ברכות השחר. ולהעיר מהחילוק שברכה"ש הן על מנהגו של עולם, אבל ברכה"ת אף שתיקנו רק פ"א ביום – היינו על הלימוד בפועל – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. וראה לקמן מזה). ואולי מחמת שהיתה שינת עראי. ולהעיר מהדעות בכה"ח סמ"ז סקכ"ז. וסרה הקושיא).

ומה שכתבו בכ"מ מסברא, בכללות בגדר דחובת ברכה"ת, שאין איסור ללמוד ללא ברכה"ת כ"א חובת ברכה – להעיר מל' אדה"ז בסידורו (נעתק כאן בפנים. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב, ובמה שהובא שם משיחת אחש"פ תשל"א). ועד"ז הוא במשנ"ב סמ"ז סק"ב. ועוד. ולהעיר מל' המדרש בדב"ר פי"א, ו: אין מותר לו לקרות עד שלא יברך. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. כן ילה"ע שלפענ"ד מוכרח כן גם מהמענה להרב העכט (נדפס בתשורה העכט כסלו תשס"א. ליקוט מענות תשמ"ו ע' 144). ואכ"מ.

ובלא"ה, סברא זו כשלעצמה אינה מועילה, דסו"ס יש כאן חובת ברכה ואין לעשות מצוה ללא ברכה, וכדין ערום לא יתרום. [אלא שמקום לומר שכיון שבפועל מברך אח"כ לית לן בה. אבל להעיר מפמ"ג או"ח ס"ח במ"ז סק"ט. ועוד, דלא מהני מה שיברך אח"כ, שהרי דיו שיפקיע א"ע, וכל תיבה ותיבה מצוה באנפי נפשה היא (משא"כ בשאר מצות שי"ב שיהוי שהברכה חלה גם למפרע לפי שמצוה אחת היא – ראה לבוש ס"ח סי"א). או"י בדעתם, דלית לן משום ערום לא יתרום בברכה"ת, שהוא בגדר ברכת השבח לדעתם (ראה שו"ת מהרש"ג שם. ועוד). אבל בלקו"ש חי"ד ע' 148 הערה 6* (וראה גם בהמשך השיחה) שבברכה"ת יש גדר ברכת המצוות (נוסף לברכה על גוף נתינת התורה, מעין ברכת הנהנין. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז). וי"ל דחמיר טפי משאר ברכת המצוות, שהברכה שייכת לגוף המצוה, והברכה נכללת בגוף מצות ת"ת, והיינו שהברכה היא דין וגדר בלימוד התורה ולא משום דין ברכה קאתינן עלה, ומעכבת המצוה. וראה שו"ת דבר אברהם ח"א סט"ז סקכ"ז. ובארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב הנ"ל. ואכ"מ]. ולהעיר מאג"ק חי"ט ע' שצ בטעם אמירת ברכה"ש בבית, מחמת שכמה זמן בין הקימה לביאה לביהכ"נ, ובינתים אא"פ שלא יבטא דבר תורה.

ועוד ילה"ע, והוא העיקר כאן, מל' החינוך מ' תל: כל שקרא בתורה בשחרית קודם שיברך הברכות המתוקנות בתורה ביטל מצוה דאורייתא. ומ' להדיא דלא מהני מה שיברך אח"כ, והוא מעוות לא יוכל לתקון. וראה בדברי חמודות עהרא"ש ברכות פ"א סי"ג סקע"ט, בפי' "שלא ברכו בתורה תחילה": דש"מ שהיו מברכין אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שע"ז אבדה הארץ. ועד"ז הוא בב"י רסי' מז: בתחילת עסקם בתורה בכל יום. (ולפ"ז אפשר שגם אותם שצידדו שאין איסור ללמוד ללא ברכה כנ"ל, מיירי במקום שאא"פ לברך מאיזה סיבה, או במקום ספק, שאין לימנע ממצות ת"ת מחמת ספק (ראה עד"ז בשו"ת גוו"ר סי"ד לענין הישן שינת קבע ביום, שלא ראינו מי שנמנע לקרות מפני הספק שלא יוכל לברך. אבל ראה שו"ת גוו"ר סי"ג. וי"ל, דמצות ת"ת שאני שמחויב בה תמיד ואין לבטל הימנה מחמת ספק בברכה), דאלת"ה הא ע"ז קאי הך דלא בירכו בתורה תחילה).

איברא, שיש המצדדים לקולא מכמה טעמים אחרים, שבספק אם עלה השחר יכול להקל, והרי כמה דעות בזמן עלוה"ש (אבל ראה בא"ח שם). ויש שהפליגו בדבר שעד נה"ח בספק קאי (ראה מהרש"ג שם. אר"צ ח"א סי"ט). ובאו"א, שכיון שנסתפקו הפוסקים אם חייב ברכה"ת בניעור כל הלילה, יכול לסמוך בענין זה על המקילים. [אלא שכ"ז רק להסברא שאין איסור עצמי בלימוד ללא ברכה"ת. אבל י"ל לאידך, שהאיסור הוא רק מחמת חיוב הברכה וכשא"י לברך (מחמת ספק בזמן עלוה"ש, או בגוף החיוב) ליכא איסורא. וראה שיחת אחש"פ תשל"א. ועדיין הדברים תלויים ועומדים בהשקו"ט אי קייל"ן סב"ל בברכה"ת, שלכמה דעות ה"ז מה"ת, ונפק"מ בספק אם בירך ברכה"ת אם חייב לברך (והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ). ועוד איכא בגווה, דאיכא להנדז בסברא הנ"ל, דליכא איסורא כשא"י לברך, די"ל דל"מ סברא הנ"ל למ"ד דברכה"ת דאורייתא, וכדמוכח מבע"ק שמברך לאחריו כיון שהוא דאורייתא, וא"ש ד' החינוך הנ"ל. ולהעיר ממאירי ברכות כ, ב ד"ה יש בטעם שלא חייבו לבע"ק להרהר בברכה"ת לפני ק"ש].

אמנם, ילה"ע בדעת כמה מהמקילים, דס"ל מעיקר הדין שבניעור כל הלילה פטור מברכה, ורק בכדי לצאת ידי ספק כתבו שיש לשמוע מאחר ולהתכוון לצאת. ואמטו להכי, כשאין מי שיוציאנו, כל כי האי לא החמירו עליו ולבטל מדברי תורה, ושפיר יכול להמשיך בלימודו. אמנם, לדידן שקייל"ן לעיקר שמברך ועד כדי כך שלכתחילה נוהגים בשופי לברך בעצמו, וה"ט שדינו כברכות השחר (לפי שמעיקרא

לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, או מצד ברי' חדשה, וכדלקמן), צ"ע להתיר להמשיך ללמוד בריוח. והעיר בזה בשו"ת שבה"ל שם. ובפרטיות יותר, שכיון שדעת אדה"ז (סמ"ז ס"ז) כשיטת ר"ת, שרק עלוה"ש מחייב בברכה"ת (אלא דס"ל בדעת ר"ת שגם המשכים לפני עלוה"ש מברך מיד), ואילו שינת קבע ביום וגם נמלך אינו מפסיק כלל, ממילא מוכרח לברך מיד (משא"כ בשיטת המג"א דס"ל שבניעור כל הלילה חובת הברכה בעלוה"ש היא מחמת שדעתנו לפטור יום ולילה, שמקום לומר שבכאן דעתו לפטור גם על זמן שאחר עלוה"ש, וכנ"ל). וראה תהל"ד סמ"ז סק"ח. ועוד להעיר, שגם לסברא שהניעור כל הלילה אינו חייב בברכה, היינו רק כשלא הסיח דעתו מללמוד, כמ"ש אדה"ז להדיא, ולאו כו"ע צדיקי גמירי נינהו.

ואכתי איכא למימר, שגם לדידן שנתחייב בברכה"ת, חיוב הברכה מצד בריה חדשה (ראה גם שיחת יט"כ וש"פ וישב תשט"ז) הוא על הגברא ("כמו כל ברכת השחר" – ל' אדה"ז בסידורו. וכ"ה גם בשו"ע שלו סמ"ז ס"ז: "כמו שאר ברכות השחר שנוהגין לברך אף על פי שלא נתחייב בהן". וראה מה שביארנו בזה בעניותין במקורות להל' יומית אות שעז הנ"ל), אבל עדיין יכול ללמוד על סמך ברכתו מיום שלפנ"ז. עוד יש לצרף באומר תהילים מדין תחנונים (ראה א"א מבוטשאטש סמ"ו ס"ט – בנדו"ד), או באמירת מנין המצות, ללא טעמי ההלכות. ולחד מ"ד א"צ לברך לתלמוד ולמדרש (ברכות יא, ב. ועיי"ש ברי"ף. וראה גם במקורות ועיונים הנ"ל).

ויש המביאים ראי' מההנהגה בעת ההתוועדויות (דפורים וכדומה) שנמשכו עד אור הבוקר, או מאמרי חגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדר ידיעת כל פרטי הדברים על בוריין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני ביומנים ובלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ הי' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרבה – ניכר שלמרות האריכות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הנ"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה. [והעיר ח"א ממעשה שהגש"פ שבאו תלמידיהם וא"ל שהגיע זמן ק"ש, ומדוע לא אמרו שצריך לברך ברכה"ת, ובפרט להגי' שעסקו בהל' הפסח. ובפרט שגם סיפור יצי"מ בכלל ת"ת. (אבל בכ"מ הגי' שאמרו הגיע זמן עה"ש), וגם איך קרה כדבר הזה שנכשלו בלימוד ללא ברכה"ת. ולהנ"ל ל"ק שה"ז ת"ת דרבים, נוסף לזה שאפשר שכוונתם היתה שהגיע זמן סמוך לעלוה"ש. ובלא"ה אפשר באמת שאמרו ברכה"ת (או שיצאו יד"ח בשמיעה מאחר למאן דאית לי' הכי)].

ולהעיר, שגם את"ל כמקילים, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס וא"י לברך, אבל כאן הרי ברכה לפניו, ואמרינן לי' זיל וברוך, ולא להשתמט מקיום מ"ע דאורייתא (לכמה דעות). וגם למקילים, היינו רק כשהוא באמצע לימודו שיש כאן גם דררא דביטול תורה, ולא באופן שהרבה בטלים לפניו, מאחר דמפסיק ומבטל בלא"ה, וכגון שטבל כבר במקוה וכדומה. ועוד ועיקר, שהרי אפשר בהרהור, וליכא משום ביטול תורה. אבל כולי האי א"צ להחמיר, לבטל מלימוד התורה בזמן עלוה"ש הכי מוקדם. וק"ל.

ומה שעדיין יל"ע, האם כדאי להמתין ולברך ברכה"ת רק אחרי שניעור משינתו לצאת דעת הסוברים שבישן שינת קבע ביום מחוייב בברכה"ת (שבפשטות כ"ה מעיקר הדין אלא שהמנהג אינו כן. וראה שו"ת מהרש"ג ואר"צ שם, שכתבו להמתין מה"ט), וכן שהניעור כל הלילה אינו מברך רק כשישן לפנ"ז. ואף גם זאת, שגם למה שנהגו שלא לברך בשינת קבע ביום, מקום לומר שכ"ז רק בישן שינת קבע בלילה, שלגבי שינת הלילה ה"ז בגדר שינת עראי (ולהעיר מחי' הרא"ה ברכות יא, ב בטעמא דמילתא שאינו מברך על שינת היום, שביום לאו זמן שינה היא. ועד"ז הוא בשבה"ל סוסי' ה). אבל בניעור כל הלילה שאני, ששינת היום היא שינת קבע שלו. אלא שהפוסקים סתמו בזה. (וכן אם נפרש ששינת היום אינה היסח הדעת גמור, הכא שאני. ותלוי בטעמי המנהג שלא לברך בשינת היום. וכן י"ל לסברת המג"א שם שדעתו שלא לפטור עד למחר, שבישן אח"כ דעתו שלא לפטור עד אחרי שינתו, ראה מהרש"ג שם. תוספת חיים שם. ועוד. ועוד זאת, שלסברת רעק"א שבהע' הבאה, בניעור כל הלילה וישן ביום שלאחריו, ממנ"פ מברך). ולאידך, נכון שיקרא ק"ש קודם שינתו, ואין לקרוא ק"ש ללא ברכה"ת לפני', ובפרט לפמשנ"ת אצלנו במק"א (נדפס בס' זכרון תפארת איש) שק"ש אינו בגדר תחנונים וחייב בברכה"ת לכו"ע (ולא נחלקו בגדר ק"ש רק לענין קריאתה אחר ברכת אהבת עולם שצ"ל "נראית ברכה לשם עסק התורה" (שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ו) ו"ק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה" (כל' הב"י שם)).

והחושש שישתקע בשינה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

מילואים ז (הערה 195)

בדין מי שדילג מלה בהלל

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרומ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה

להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנן קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא). ובשעה"צ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי' שם בפי' דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין באותיותי' – אינו מעלה ארוכה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מירי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאטי' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קיי"ן גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיותי', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רסי' סט]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסר תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמיא לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ח במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאים אמרו עם הש"צ. ולכאו' לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבהע' הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועכ"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקייל"ן שבטעה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א הנ"ל, או ענין שלם כבהע' הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם "ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו". [וצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא הי' מחוייב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועוי"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם סי' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים ח (הערה 234)

ולהעיר שבערוה"ש העתיד הל' קדשים סי' קצו ס"ו נסתפק בעצרת שאינו אלא יום אחד ושלמי החגיגה מספיקים לו לאכילת בשר אם צריך להביא שלמי שמחה. ונוטה שא"צ, ומעמיס כן בפירוש הכתובים בפסוקי חגה"ש שבסו"פ ראה, שמה"ט נז' שם "מסת נדבת ידך" לפי שאינם חובה.

ותמיהי רבה קחזינא בגווה, ומכמה טעמים, שפשטות הכתובים מורים איפכא, דמפורש בקרא חובת שמחה בשבועות (בפ' ראה טז, יא). ואף שאפשר לדחוק (וכדלקמן), תמוה שדוקא בשבועות (וסוכות) נז' ולא בפסח. ואדרבה, ילפינן שאר מועדים משבועות לפי שהוקשו זל"ז. ובתוס' חגיגה ח, א ד"ה ושמחת, שגם חובת שמחה דסוכות ילפינן משבועות, וקרא ושמחת בחגך דסוכות בעינן לילפותא שיוצא גם

בשאר קרבנות. וגם מסברא יותר נראה שעיקר שלמי שמחה הוא לגבי שבועות, דהכל מודים בעצרת דבעינן לכם. ובתורי"ד פסחים סח, ב כתב בדעת ר"א ששמחת החג חובה רק בחג ולא בשאר יו"ט (וכבר תמהו בזה). ולכאו' כוונתו לשלול רק סוכות ור"ה, שהרי בשבועות מפורש בקרא. כן מצינו שקו"ט (ראה בי' הרי"פ לסהמ"צ לרס"ג עשה נח – רנא, א) מדוע לא נמנית מצות שמחת חגה"ש כמצוה בפ"ע. ובשו"ת חת"ס ח"ז סוסי' כח אזיל בתר איפכא ששלמי שמחה דעצרת דוקא דוחים שבת, יעו"ש.

גם ברמב"ם בריש הל' חגיגה נז' בפשיטות שנוהגת בכל ג' רגלים. וכ"ה בפירש"י ראה טז, י. (אבל בפירש"י חגיגה ח, א ד"ה מסת משמע שהאי קרא קאי בשלמי חגיגה. וראה שיח יצחק שם. ולהעיר מערוך ערך חג, ד"חגיגה" בסוכה יא, ב – היינו שלמי שמחה). ודוחק לומר דקאי כשאין שלמי חגיגה מספיקים לכל משפחתו, או שנטמא הבשר ונאבד – שפשטות הל' מורה דבכל גווני "מצוה שיקריב שלמי שמחה יתר על שלמי חגיגה". ויתירה מזו, ששקו"ט אפי' בנוגע לשלמי שמחה בימי תשלומין דחגה"ש (ראה בהע' בדיני תחנון מר"ח סיון בתחילת הלוח).

ובנוגע לדיוק לה"כ "מסת נדבת ידך" – כבר עמדו רבים ופירשו בכמה אופנים. ואדרבה, מסברא נראה שמה"ט נז' בפירש"י לגבי שבועות דייקא, "קדש קרואים לאכול", שבעצרת שהוא רק יום אחד צריך להזמין אורחים בכדי שיוכל לגמור אכילת כל הבשר (לשני ימים ולילה אחד). וראה שיחת ש"פ ראה תשכ"ה. [ולהעיר מפי' הרמ"ז לזח"ג קד, א ד"ה בעי למחדי, שבשבועות צריך לשמח העניים בשלמי שמחה ובסוכות משל עצמו].

וגם עיקר דבריו תלויים באשלי רבבי אם חובת שלמי שמחה היא גם בהקרבה. וגם למ"ד שהיא רק באכילה (וראה לקמן בסעודת היום בהערה עד"ז) – צ"ע אם יוצאים בשלמי חגיגה, שהרי במשנה חגיגה י, ב נזכרו כו"כ קרבנות שיוצא יד"ח שמחה, ושייר שלמי חגיגה. ושקו"ט בזה בכ"מ, ומכמה טעמים (שחובתה "יתר על שלמי חגיגה" דוקא, או שמקיים רק בקרבן שהקריב ברגל לשם שמחה אבל שלמי חגיגה זמנם ברגל, או שמצוה בפ"ע לאכול שלמי חגיגה ואין אכילתה עולה לאכילת שלמי שמחה). וראה מהר"י קורקוס חגיגה פ"ב ה"י. ובשו"ת אבנ"ז או"ח ח"ב סי' תכג סקי"ב הוכיח שאא"פ לצאת חובת שמחה בשלמי חגיגה. וכ"כ באו"ש חגיגה פ"ב ה"י בסופה. ועוד. וגם בערוה"ש גופא שם סי' קצז סכ"א נסתפק בדבר, והביא דלא אישתמיט בשום מקום לומר שיוצא בזה. ואכ"מ בזה. ועוד להעיר מסברא מחודשת דשאני מצות שלמי שמחה בשבועות שלכו"ע ההמצוה בהקרבה דוקא כבהר עיבל (ראה קובץ עלי אור חו' כא ע' ע' 82 ע"פ פשוטן של כתובים).

מילואים ט (249)

ולהעיר שאדה"ז השמיט ד"ז. ואולי טעמו לפי שבכלל לא הביא הטעם דשתה"ל, וכתב רק ש"הרבה טעמים נאמרו עליו" (ראה גם במג"א סק"ו. ובפר"ח שם: כמה טעם חלוש הוא זה). וי"ל עוד, שברמ"א גופא, וכן מט"מ סתרצ"ב (ועוד), איכא לפרושי בדוחק שהזכר לשתה"ל הוא בגוף אכילת ב' מיני תבשילים (וראה העתקת ד' הרמ"א בשכנה"ג בהגה"ט סק"ג). אמנם, במג"א סק"ז וסק"ח לא הבין כן בדעת הרמ"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ז ובמחה"ש שם. שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קס. ועוד, שבלא"ה לא נהגו כטעם הרמ"א לגמרי, שהרי אין אוכלים חלב ובשר בסעודה אחת, שהזכר לשתה"ל הוא באותה סעודה דוקא כשלוקחים לחם אחר (ראה גם שכנה"ג שם. אג"מ שם). ולהעיר גם שהמג"א כתב בסק"ח ש"נהגו לאפותו עם חמאה" (וכ"מ ברמ"א יו"ד סצ"ז ס"א), ולשיטתי' אזיל בהסברת הטעם משום שתה"ל, "דאז בודאי יצטרך להביא לחם אחר לאכול בשר". אבל אדה"ז לא כתב כן, והביא רק ש"נוהגין וכו' לאכול מאכלי חלב", אלא שהוסיף והביא זהירות ל"הנוהגים לאפות נילוש בחלב או בחמאה", ומשמע שאי"ז מעיקר המנהג כבמג"א.

[והנה, בהשאלה בטעם שלא תיקנו מעיקרא לאכול שתי לחמים (אף שיש שנהגו כעי"ז לאפות לחם עם ד' ראשים זכר לשתה"ל – כלבו סנ"ב (הובא בח"י סק"ט ובא"ר סק"י. ועוד). שו"ת תשב"ץ ח"א סוסי' קלד. ועוד), וכה"ק בשו"ת שם משמעון ח"ב או"ח ס"ד (קונטרס מנחת העומר) ד"ה ומ"ש הרמ"א (ע' טו) ובחתן סופר מועדים לשבועות ע' רמד, ועוד – לכאורה י"ל דלא מינכרא, שהרי בלא"ה חייב לבצוע על שני ככרות (וראה שם משמעון שם. שו"ת שלמת חיים מהדורת תשנ"ה סשכ"ה). וי"ל, שהדמיון לב' תבשילים הוא שכמו שבפסח העיקר שיהיו ב' תבשילים, אלא שמטעמים אחרים נהגו בזרוע וביצה דוקא (ראה פמ"ג שם), הה"נ כאן שהעיקר הוא שתי לחמים, אלא שנהגו לעשות הזכר ע"י דבר אחר, ע"י אכילת חלב ובשר. ואולי ז"כ המג"א, וכן בביהגר"א בציונו למג"א, לבאר הטעם מדוע נהגו בחלב דוקא. (ולהעיר, שבאופן זה שמביא לחם אחר אח"כ ה"ז גם דומה לשתה"ל בענין אחר, שנילושות אחת אחת ונאפות אחת אחת (וכשאופה עם חמאה כמנהג הנ"ל שבמג"א, הרי מוכרח שיהא כך גם בזכר שעושים בזה"ז), וגם בחלוקתן – כה"ג נוטל אחת והשני' מתחלקת לכל המשמרות).

ואכתי צ"ב, דשאני פסח וחגיגה שכל יחיד חייב, ומה"ט

מקום לעשות זכר בשני תבשילין, אבל מה טעם יש לעשות זכר לקרבן ציבור, ומאי שנא משאר קרבנות בכלל, וקרבנות כל המועדים (ראה גם הגהות קרית חנה על המג"א סק"ז (נדפס בשו"ע הוצאת מכון ירושלים בקובץ מפרשים מכת"י). יכהן פאר מבענדין לשבועות בסופו). וראיתי למי שתירצו דשאני משאר קרבנות המועדים, כיון שאין קוראים בתורה בפרשת המועדים בענין שתה"ל (וכבר כתבו בכ"מ שיש לעסוק בפרשת שתה"ל בחגה"ש – ראה יש נוחלין לאבי השל"ה, הובא בכה"ח סתצ"ד סקל"ג. **ועוד**). או"י דשתה"ל שאני שהם מחמת מ"ת, וכל עיקרה של החובה לאכול ולשמוח בעצרת הוא מחמת שמחת התורה. ולהעיר שבסידור הרש"ש הובאו כוונות שתה"ל בסעודה. (וראה בשיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ה ע"ד השייכות דשתה"ל לסעודות החג דוקא). ועוד להעיר מהמבואר בכ"מ ששבועות הוא המשך לפסח, ובבחי' שמע"צ. ואכן, יש שכתב לבאר עפמש"כ בתורת משה לחת"ס פ' אמור ששתה"ל הם תשלומין לק"פ. ועפ"ז א"ש ד' הרמ"א שמדמה זל"ז.

ובפשטות י"ל, שבכל המועדים כולם עיקר מצוות החג מקיימים גם בזה"ז, כתק"ש בר"ה ומצה בפסח וכו', זולת שבועות שמצוות החג היא בהקרבת שתה"ל (שאין מצוה אחרת מיוחדת לחגה"ש. וראה שפ"א סוכות תרל"ח. סוכות תרמ"ג. **ועוד**. והמבואר בכ"מ שאי"ב מצוה רק העדר עשיית מלאכה, ולכן נק' "עצרת" – היינו בזה"ג דוקא. וכ"כ בקרבן העני לשבועות ד"ה ויש לחקור. חזון יחזקאל תוספתא ר"ה פ"א הי"א. שם ערכין פ"א ה"ד. (וראה תו"ת עה"פ ראה טז, יב אות מט). וכ"ה בשיחת ש"פ נשא תשמ"ג. וראה שיחת ליל שמח"ת תשמ"ה. אבל ראה משה"ק בחקרי זמנים ח"ב ע' רמז, ובהמועדים בהלכה שבועות בהערה. ויש ליישב. וצע"ק בלקו"ש חכ"ח ע' 83 שמקשר ענין הנ"ל בקריאת שם "עצרת" עם תשלומי קרבנות חגה"ש שבזה"ב. וי"ל. ודוחק לומר ששתה"ל אינו ממצוות החג עצמו, וע"ד קרבן העומר ביום ב' דחגה"פ (וכ"מ בא"ר סת"צ סקט"ו), שהרי עש"ז נק' בשם "יום הבכורים" (וראה ברכ"י סת"צ סק"א). וראה גם לעיל בהע' בתחילת הלוח ש"הלכות עצרת" היינו דיני שתה"ל. ואדרבה, י"ל דשאני שתה"ל משאר קרבנות, לפי שהם גוף ועיקר חובת היום, ושייך לקביעת גוף המועד, ומשו"ה בא בפרשת מועדות בפ' אמור, ולא בגדר מוספי החג), ומה"ט נוהגים לעשות זכר והיכר. ועוד, שזוכים בדין (שנידונים על פירות האילן, כולל חטים) ע"י שתה"ל, ע"ד שזוכים בדין ע"י תק"ש (ר"ה טז, א).

ועוד נראה דשאני שתה"ל משאר קרבנות, דלאכילה אתי, שכולו נאכל לכהנים, ומצות אכילתם מצוה בפ"ע (סהמ"צ להרמב"ם מ"ע מו. ואינה בכלל מצות אכילת שיירי מנחות – שם פח), ואכילתם היא עבור הציבור, ונחשבת כאכילת מזבח (וראה שו"ת לחמי תודה סט"ז. אבל ראה אג"ק ח"ב ע' קעב), [ולאידך הם בגדר קרבן, ועד שנקרא "ממנו לאשים" (מנחות נז, ב) ו"לאתוקדא על מדבחא" (זח"ב קפג, ב. וראה שו"ת יוסף אומץ סמ"ג. רשימות חו' קמז. אג"ק ח"א ע' שז ואילך), והה"ג על השלחן שדומה למזבח (כברמ"א שם. ולכאו' בהכרח לפרש כן גם ברמ"א שהרי אין מביאים שתה"ל על המזבח), ועוד מיוחד בשתה"ל ש(כמעט – ראה לעיל בהערה בתפלת שחרית) אין לנו שלמי ציבור חוץ מכבשי עצרת], ודומה לק"פ שמתחילתו לא בא אלא לאכילה, משא"כ בשאר קרבנות שיש גם אכילת מזבח, והיא העיקר. ועוד דמיון לב' תבשילין לאידך גיסא, שגם בב' תבשילין הזכר בהבאה על השולחן בשעת ההגדה, וכעי"ז בשתה"ל שהמצוה רק בתנופה עם הכבשים (ולהעיר שהתנופה סמוך למזבח – רמב"ן וריטב"א ב"ב פא, ב), אבל הוא עצמו אינו קרב על המזבח, והה"נ במנהג לאכול חלב, שהזכר אינו באכילת ב' הלחמים מצ"ע כ"א להביאו על השולחן שדומה למזבח (כל' הרמ"א. וראה שכנה"ג סתצ"ד בהגה"ט סק"ד, והביא ד"ז בפ"ע, ומנהג אכילת חלב הביא בסק"ד), וטעם האכילה רק מחמת שאין לאכול בשר וחלב מאותו לחם. ויש להוסיף, שלאכילת שתה"ל גופא מקום לומר שא"צ לעשות זכר לפי שאינו נאכל אלא לכהנים (ראה גם אג"מ שם. ולהעיר מפיר"ח פסחים סב, ב: לכהן הם ולא לציבור), ודלא כנ"ל, משא"כ ההבאה (והאפי') היא עבור הציבור, ובא משקלי ציבור (ראה שקלים פ"א מ"ד)].

מילואים י (הערה 254)

וכאן אתנו מקום להוסיף מתוך חילופי מכתבים שהיו לנו בענין זה עם הרה"ג בעל עיטורי מרדכי שליט"א:

מש"כ להוכיח מבא"ח נשא ד, דלא כמשנ"ב – לפענ"ד במחילת כת"ר ראי' חלשה מהבא"ח, דקאי התם במזונות ועל המחי' ודאי ולא בספק המוציא וברכהמ"ז. ושוב מצאתי שהעיר על דברי הבא"ח בהליכות עולם שם, שהרי ספק איזה בגדר פהב"כ.

ואם כדבריכם, אפשר להביא ראי' גם משו"ע אדה"ז קסח, ח בסופו, לחלק באכל פהב"כ שלא בשיעור קב"ס ונמלך לאכול שיעור קב"ס, שבשו"ע נקט שאינו מברך על המחי' תחילה (משא"כ בסידורו), למי שאכל דבר שברכתו מעין שלש ואח"כ סעודת לחם גמור, שבזה צריך לברך תחילה על המחי', אף שבדיעבד נפטר בברהמ"ז. וכ"כ בסדר ברה"נ א, יז.

ומזה שלא חילק, ובפרט דקאי התם בשו"ע בדיני לחמים שברכתם מזונות, משמע שגם בדבר שמברך מעין שלש בספק הדברים אמורים. ואינו מוכרח. ובפשטות קאי במזונות גמור. (ושו"ר מש"כ בזה בבירורי סוגיות בציעת הפת לידידנו הגר"י וקסשטוק שליט"א קסח, ו – ע' עו).

ויתירה מזו, שאפ"ל כן גם במשנ"ב רח, עה בסופו, שרק בדיעבד ברכהמ"ז פוטר פהב"כ, ומשמע דלכתחילה יברך מעין שלש. ואף קודם הסעודה, מדלא פירט. אלא שפשוט דלא נחית לכך וקאי רק בטעה ובירך ברכהמ"ז, או גם באוכל קודם הסעודה אבל בפהב"כ בודאי. והנה, כדברי המשנ"ב, כתב גם בקיצור שו"ע לט, ג. אלא דקאי שם במיני מזונות גם בודאי. וכבר הקשו עליו. ובחוסן ישועות לט לבעל מסגה"ש העמיס בכוונתו דמיירי בספק פהב"כ. [ויש שהעמיסו בד' הפמ"ג בפתיחה שם ד"ה מריש הו"א (וראה גם שם ד"ה הפרש יש) שבאכל ב' מאכלים וספק אם ברכה אחרונה שלהם שוה, כגון פהב"כ ולחם גמור, מברך רק על הודאי. אמנם, אין הכרח בד' הפמ"ג לסברת המשנ"ב, דהתם מיירי אחרי שכבר אכל לחם גמור, שמספק אין לו לברך כעת על המחי' ויברך רק ברהמ"ז. אבל במשנ"ב כתב לחדש יתר על כן שגם לפני אכילת הפת לא יקדים לברך על המחי' מחשש ברכה שא"צ].

אמנם, בחיי"א שהביא בבה"ל שם ודאי פליג אמשנ"ב (אא"כ נאמר דלדידי' לעקיך בכלל פהב"כ בודאי, וכדעת הב"ח ועוד, שיש ליר"ש להחמיר בכולם חוץ מבלעקיך. ולא עיינתי בחיי"א לראות היעמדו דברינו או לא. וראה שו"ת אג"מ או"ח ג, לג שבעוגות שבימינו ודאי יש לברך תחילה ברכה אחרונה).

ולמעשה אין המנהג כדברי המשנ"ב. (אלא שי"ל שרוב לעקי"ך שבימינו ודאי פהב"כ הם ולא ספק. וראה שו"ת אג"מ שם). והמשנ"ב בעצמו הביא שבחיי"א מא, ד ל"כ כן. וראה גם א"א מבוטשאטש רח, יז.

גם להעיר שבנדון הנ"ל דהמשנ"ב כתב בשו"ת אול"צ יב, ז, שעדיף לברך מעין שלש שאל"כ נכנס לספק שמא ברכת במ"מ פוטרת הפת. ועל כרחך ס"ל להמשנ"ב שכיון שגם ברכת מעין שלש על ספק פהב"כ אינה בוודאות אין לו לעשות כן לכתחילה. גם להעיר דס"ל להמשנ"ב שאין במ"מ פוטר פת – ראה שעה"צ קעו, ב. גם י"ל שיש לברכה על מה לחול וחלה על פהב"כ ולא על הפת. (וצ"ע החילוק בין זה לנידון שאכל פת תחילה ואח"כ ספק פהב"כ).

וכבר העירו שכבר קדם להחיי"א בעל נוב"י בדרשה לש"ש (שנדפסה הימנו בדרשו ציון ע' לג (ושם נדפס בטעות "פוטרת". וצ"ל "אינה פוטרת"). קובץ בית אהרן וישראל גל' מב, ע' כ) לברך ברכה אחרונה על הלעקיך קודם הסעודה בשבת. ובכדי שלא יסתור למש"כ בעצמו בדגו"מ קסח למג"א כב, שבאוכל פהב"כ באמצע הסעודה לעידון ותענוג אינו מברך שמא נפטר בברכת הפת – נצטרך לומר דהכא שאני מאיזה טעם, ואולי שאם לא יברך איכא חשש שברכת מזונות תפטור הלחם. ונחתינן לשקו"ט אם יכול להגביל ברכתו ואם מחית נפשי' לספיקא, או שבנדו"ז כ"ה לכו"ע. אא"כ נפרש בנוב"י דקאי במין לעקי"ך שהוא פהב"כ בודאי.

וכבר כ"כ בחסל"א קעד, ג לברך מעין שלש, וממרוצת דבריו בהמשך מוכח דקאי גם בספק פהב"כ, עייש"ה. וכ"ז דלא כמשנ"ב. גם בברכת הבית שער ט, יא כתב לברך תחילה מעין שלש על פהב"כ. וראה שם טז, מג. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ג, לג.

והנה, בגוף סברת המשנ"ב בלעקיך בקידושא רבה – ילה"ע גם שבד"כ מברך גם על הגפן לפני הסעודה כשאינו שותה יין בסעודה. וממילא מחמת ספק נכון שיכלול על המחי'. ולהעיר מא"א מבוטשאטש רפט, א. גם לפעמים יש שינוי מקום והוא דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו. גם לפעמים אוכל בנוסף לפהב"כ מעשה קדרה. ובפשטות במשנ"ב מיירי כשאינו מברך על הגפן.

ועוד יש לצרף הסברא שבשבת ליכא ברכה שא"צ. אבל יש שר"ל דאיכא חשש דברכה לבטלה ובדומה למי שמברך ברכה אחרונה באמצע סעודה. וראה בירורי סוגיות שם. אבל להעיר מכעי"ז בתהל"ד דלקמן. וראה תהל"ד בהשמטות לסי' קעד, י. וראה מה שהארכנו בכיו"ב בשו"ת באתרא דרב סי' לט'רסב. ואכ"מ.

וחזי לאצטרופי, אף שאינו עיקר לדינא, דעת המאמ"ר הביאו המשנ"ב שהדעות בפהב"כ אינן חולקות זע"ז.

וכן הדעות שברהמ"ז אינה פוטרת פהב"כ.

ובדעת אדה"ז – ראה בכעי"ז בסדר ברה"נ ב, ד, באוכל פהב"כ (ודאי) ונמלך לאכול כשיעור קב"ס. ובתהל"ד קסח, יא בדעתו שמברך תחילה מעין שלש מחמת ספק (והארכנו במק"א). ומ"ט לא נימא שברהמ"ז תפטור. וראה תהל"ד קעז, ה. אמנם, התם איירי בודאי פהב"כ אבל בספק חובת ברכהמ"ז. אבל עיקרי הדברים, דעדיף לגרום ברכה שא"צ משלא לברך ברכה הצריכה. ובנדו"ד, לפטור בברכהמ"ז הוא בדיעבד. ויל"ד, דהתם נתחייב בברכה מעי"ג לפני שאכל כשיעור. וילע"ע, שאפשר דהכא גרע שהוא ספק ברכה לבטלה.

והנה, בחוסן ישועות שם אכן הוכיח ממש"כ אדה"ז בסדר ברה"נ שם, דעדיף לי' שיברך תחילה על המחי'. אמנם, כנ"ל, התם מיירי בודאי פהב"כ. ואף את"ל שיש ספק אם מה שאכל בתחילה מצטרף למה שיאכל אח"כ לאשוויי לה קביעות סעודה (כבתהל"ד קסח

שם), הרי הספק נולד רק אח"כ, ובשעה שמברך ברכת על המחי' שפיר עבד, משא"כ באוכל ספק פהב"כ שי"ל שמספק לא יברך ויפטור ברהמ"ז שאח"כ כדעת המשנ"ב.

והנה, בכ"מ הביאו משו"ת מהרש"ם ג, יז. אבל איהו לא נחית לדין פהב"כ, ועיקר דבריו מחמת שכל מה שאוכלים קודם הסעודה פותח האיצטומכא לאכילה. אבל בנידון הקרעמזיל (שאינו פהב"כ – ראה תהל"ד רמט, ג) שהביא באו"ז, הביאו בד"מ רמט, ד, מוכח שכן בירכו מעין שלש לפני סעודה. וראה שו"ע אדה"ז רמט בקו"א ג.

הלום ראיתי בשו"ת בית דינו של שלמה או"ח טז שלא לברך מעין שלש, ושכ"כ בגנת ורדים או"ח א, מח. ואיהו ס"ל הכי לכתחילה בכל גווני, שברכת המזון פוטרת מעין שלש. אבל לא קיי"ל הכי רק בדיעבד).

מילואים יא (הערה 273)

ומועתק בכאן ממענה לשואל כענין בד"ז:

הקשה קושיא קשה כברזל, במה דמצינו בכמה דוכתי למדוד כזית בכא"פ בחלק ששית מהתערובת, שאין החשבון עולה יפה, שאם כזית הוא כחצי ביצה – עכצ"ל שפרס הוא ד' ביצים או יותר, וכמ"ש אדה"ז בשו"ע סי' תפו. ובזכרוני שרבות נתחבטתי בשעתו בד"ז, וק' עתיקא מחדתא. חיפשתי באמתחתי לראות אם כתבתי בנושא והעליתי חרס בידי.

ויש לחדד הקושיא, שבלא"ה אין להחמיר כ"כ לחשב בשיעור ששית, שהרי חצי ביצה לרוה"פ הוא בלא קליפתה, משא"כ שיעור פרס – י"א שהוא ללא קליפה (ואכ"מ). ובפרט אם נאמר שהקליפה מחזקת רבע (ואכ"מ. וראה בחי' צ"צ סוף יומא). ועוד שי"א שכזית הוא **פחות** מחצי ביצה (מג"א רסי' תפו. אבל אדה"ז לא הביאו. ואדרבה, כתב להדיא בשי' זו ששיעור פרס יותר מד' ביצים, כדלקמן, ודלא כמג"א. וראה בחי' צ"צ). וגם נפק"מ אם הוא שוחקות או בינוניות, שכזית לכמה דעות הוא חצי ביצה בינונית, משא"כ פרס – ראה שו"ע אדה"ז סי' תריב ס"ד.

[כן להעיר מהשקו"ט אם הכזית הוא חלק מהפרס או בנוסף לזה, מלגיו או מלבר (והראשון עיקר). וכן יל"ע שלכאו' שיעור פרס הוא בחטים, משא"כ כזית הוא בלחם עצמו שמתנפח יותר. וראה בחי' וכללות הרז"ה (ועוד להעיר מהפלוגתא, ונמצא מזה גם בתורת מנחם לסברה"נ, אי אכילת פרס שוה בכל המאכלים או לא). אבל בפוסקים לא חילקו בדבר. ולהעיר מל' הגמרא יומא פג, ב: וחצי חצי' לטמא טומאת אוכלין. ומשמע דכחדא אינהו. והעירו מזה בפוסקים (נוסף למש"כ בתוס' יומא פ, ב) למילי אחריתי – הנזכרים לעיל].

ואיך שיהי', בודאי הוא **פחות מחלק ששית**.

וקושיא זו היא בשרש הענין והשיטה דכזית הוא כחצי ביצה, ולא רק ממש"כ אדה"ז, דאף שההוכחה לשיעור חצי ביצה היא משיעור בית הבליעה – שאינו מחזיק יותר מכביצה ואינו מחזיק יותר מב' זיתים – ולא מחמת שיעור פרס קאתינן עלה, הרי במקורו בתוס' (עירובין פ, ב ד"ה אגב) מוכרח ששיעור פרס לפ"ז יותר מג' ביצים. ותו, שלדעת התוס' שכזית חצי ביצה – שיעור ב' סעודות (פרס הוא שיעור סעודה אחת) הוא יותר אפילו משמונה ביצים, וכדמוכח מלשון אדה"ז. (ודלא כתוספת יוה"כ יומא שם שהוא ח' ביצים לתוס', דהדק"ל דכזית הוא חצי ביצה, ואיך יתכן שי"ח גרוגרות הגדולים יותר מכזית הם ח' ביצים).

[ובפוסקים מצינו שכתבו החשבון – כט' (משנ"ב סשס"ח בשעה"צ סקי"א), כיו"ד (פר"ח), או כי"ב (ביהגר"א) ביצים. ומצאתי בתוהרא"ש עירובין פג, א – שנקט כדעת התוס' – ששיעור ב"ס לר"מ ור"י יותר מט' ביצים. ותוך כדי עיוני בשיעו"ת, מצאתי לו שם ע' ריט – וכן ע' ריג – שהביא למי שכתבו שדעת אדמו"ר בסברה"נ פ"ב לענין שיעור קב"ס מתאים עם דעת התוס' ששיעור ב"ס כי"ב ביצים, עיי"ש].

ופשוט וברור, שלפי החשבונות, שזית פחות מגרוגרות (שבת צא, א. וראה בתוס' עירובין שם. יומא עט, ב ד"ה לומר. חולין קג, ב ד"ה חלקו), ושיעור עירוב הוא י"ח גרוגרות, הרי באם נאמר ששיעור פרס הוא ג' ביצים (או ג' פחות שליש, וכל' אדה"ז: **כג**' ביצים), ד' ביצים, או ה' ושליש ביצה – למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' – בהכרח שכזית פחות משליש. ושיעור חצי ביצה – מתאים רק אם הוא יותר מט' ביצים. (ועצ"ע שבפוסקים – ולא רק אצל אדה"ז – לא מצינו למעשה שיעור גדול יותר מד' ביצים לכדא"פ. וכבר העיר בזה בחי' הצ"צ סוף יומא שבשו"ע לא קיי"ן כן. ומש"כ ליישב בב"ח סי' תט – מהני רק לענין עירוב דהוא מד"ס. וראה גם שבח פסח מוציא מצה סק"ח. וראה לקמן מזה).

וי"ל קושייתו גם לאידך גיסא, שאם שיעור פרס ג' ביצים כרמב"ם, בהכרח לומר שכזית פחות משליש ביצה, וכמ"ש כל הפוסקים בדעתו.

איברא, שהחשבון בשיעור ששית נמצא בכו"כ מקורות. ועיקרם – בפמ"ג הן בסי' רח במ"ז סקי"ב, והן בפתיחה להל' בב"ח. וכ"כ גם בשו"ת גוו"ר או"ח כלל א סכ"ד, במנחת יעקב בסולת למנחה כלל פה סוסק"ג. עץ הדעת טוב שבת יד, א בהגה. וכן בברכת הבית שערי ברכה שי"ב ס"י, זבחי צדק, פקודת אלעזר סתמ"ב סק"א. ילקוט מעם לועז יתרו כ, ז הכלל הג'.

שו"ת עמודי אש לבית יוסף סט"ז. ועוד ועוד, כי רבו מלספור. וראה גם שו"ת בית שערים או"ח סשל"ח. ולהעיר גם משיעו"ת ע' רט במוסגר.

וביין המשמח להגאון מפאלאצק סי' קלד חידש שזהו הטעם שיין נפגם בששה חלקים. וראיתי כו"כ שכתבו כן מד"ע. (ויתירה מזו, מזכרוני, בא"א מבוטשאטש (באו"ח סר"ב סי"א) לענין ברכה"נ במי שלקות. אבל לא נחית לחושבנא שם. ודבריו צ"ע).

ויתר על כן, בשו"ת בית אפרים סי"ג שבכזית של חצי ביצה (כצ"ל בכוונתו) בפרס של ד' ביצים – לרש"י ודאי מברך, ואף שלרמב"ם הפרס הוא ג' ביצים, מ"מ יכול לברך משום ס"ס, ספק הלכה כרש"י, ואת"ל כרמב"ם – ספק שמא הלכה כר"ת, שכיון שטכ"ע ולוקה לדבריו בכזית בששים, הרי בא' משש נהפך כולו לדגן. וצ"ע דאישתמיט לי' שלרמב"ם הרי כזית הוא חלק תשיעית או פחות יותר (עשירית או פחות. וראה צ"צ שם ובחי' לטהרות פ"ג מ"ב שהוא פחות הרבה משליש ביצה). ובהלכה ברורה יוסף סר"ח סק"ל רצה לדון משום ס"ס, ספק שמא פרס הוא ד' ביצים, ואת"ל ג' ביצים – שמא כזית פחות משליש ביצה. (ולהעיר מפס"ד להצ"צ יו"ד סמ"א סק"ד). ולבסוף לא ניחא לי' בהכי. ולא נחית לכל השקו"ט דלעיל שהדברים מצ"ע תלויים זב"ז. וכן לא הביא ד' שו"ת בי"א הנ"ל. וכפה"נ תקפה עליו משנתו בענין זה. [וראה עוד בנוגע לס"ס בפרט, בברכת יוסף ידיד ח"ב אות ז ס"ד – קא, א ד"ה ועכ"פ ואילך].

ודוחק לומר שמכולם נתעלמה הלכה זו, כדי שיבוא הוא ויטול שכרו.

וראה גם בהלכות ליל הסדר אשכנזי סתפ"ו ס"א סק"ח בסופו. וצ"ע שכתב דבריו על אתר, ולא שם לב להסתירה שבדבר – מיני' ובי'.

(אבל בחיי"א כלל מב ס"ב ובמשנ"ב סקמ"ג: שיעור שמינית. וצ"ע בתחילת דבריו, שכ' בפשטות שכזית חצי ביצה, כאילו הוא לכו"ע. ועד"ז הוא בתפא"י חולין ספ"ז ביכין. וכן לשונו דהמשנ"ב "אחד משמינית עכ"פ" – מ' קצת שיש מקום להחמיר טפי. ויל"ד. ועד"ז הוא בסידור יעב"ץ. וראה גם יבין דעת יו"ד סצ"ח בפיה"ק סק"א ד"ה ודע. דברי יוסף ראזענבערג יו"ד סצ"ג ס"א (סתרכ"ה). וכ"כ עוד. אמנם, בחיי"א שם כ' שמינית או תשיעית. ושו"ר בבית ברוך שר"ל שהוא טה"ד וצ"ל ששית. וצ"ב).

ומצאתי בארץ חמדה סכ"ז סי"ד בבי' סקי"א, שאכן העיר בכללות הענין, וכ' לנכון שלא יתכן שהוא ששית. וראה גם בית יוסף דירנפלד ברכות לח, א תוד"ה האי דובשא בא"ד אע"ג. ואולי יש להעמיס כן גם בל' תשו' מהרי"נ שנד' בשו"ת הצ"צ (שעה"מ, ובמהדו"ח – או"ח סי' קי בשוה"ג).

ולמעשה, בסברה"נ פ"ח ה"ב כ' להלכה שפרס הוא ג' ביצים. (וראה גם שו"ע אדה"ז בסשס"ח עה"ג שהעיקר כסברא הראשונה. ומ' קצת שהוא לא רק לענין עירוב. אבל בשו"ת הצ"צ או"ח סמ"ב שהעיקר ד' ביצים ושכן ראוי לתפוס. ולהעיר גם שבשו"ע אדה"ז סי' קסח ס"ח לענין קב"ס נקט שיעור ג' ביצים וכן בלוח פ"ח ה"א. ובסדר פ"ב ה"ג – כד' ביצים, אף שבשיעור פרס כ' ג' ביצים. ולכאו' הו"ל להחמיר לענין קב"ס ג"כ בג' ביצים. וראה שיעו"ת ע' ריג ואילך שנתעורר בהקושיא במה ששיעור קב"ס בסברה"נ הוא בד' ביצים. ושם ע' ריז, שג' ביצים היא סעודה פחותה, ול"ח לענין קב"ס. ועו"ש, שו' ביצים היינו סעודה בינונית). וכיון שבהמשך לזה בסברה"נ דן אדה"ז בדין כבכא"פ, עכצ"ל שגם בזה הכוונה לפרס של ג' ביצים. ולדבריו, צ"ל שכזית דכאן הוא פחות משליש ביצה, אף שלא נתפרש להדיא. וכמה מן הדוחק הוא. ומה גם שעפ"ז הוא לקולא, דסגי בתשיעית או פחות מזה, והרי משום ספק ברכות הו"ל להחמיר שצ"ל שמינית עכ"פ.

ועיי"ע בשיעו"ת ע' רז בנוגע לברכה אחרונה על תערובת דגן ושאר מינים, שצ"ל כזית דחצי ביצה בכל ג' ביצים, וכן יש לאוכלו במשך זמן אכילת ג' ביצים (שלדעתו ה"ז 4 מינוט). ולא נתעורר מכ"ז.

עוד אחת אעירה, שנפק"מ טובא למעשה בכ"ז גם – והוא העיקר בד"כ – לענין שיעור כזית במשך זמן (ולא רק בתערובת כבנדו"ד) דאכ"פ. ואכן רגיל הנני לעורר בדרשת שה"ג, שאא"פ לתפוס החבל בב' ראשים, להחמיר בשיעור כזית בשיעור היותר גדול, ולהקטין משך זמן דאכ"פ, שצ"ל כדרך אכילה, ושבשיעור הכי גדול, בודאי גם הפרס גדול יותר, כפשוט. אמנם, להנת' כאן יוצא שבהכרח ששיעור כזית דחצי ביצה מתאים רק עם שיעור פרס גדול מד' ביצים.

אולם, בכגון דא מצאנו להדיא, שבסתפ"ו לענין ברכה אחרונה הורה אדה"ז להדיא להחמיר בשיעור כחצי ביצה. ועכ"ז, וביחד עם זה, ובהאי ענינא ממש, כ' בסברה"נ כנ"ל ששיעור פרס הוא ג' ביצים. ויתר על כן, ועוד והוא העיקר, שבסתע"ה ס"ח כ' אדה"ז להלכה לענין כזית מצה, ששיעורו בכא"פ דהיינו ג' ביצים, ולאידך בסתפ"ו הורה שבמצה שהיא מה"ת יש להחמיר כסברא הראשונה, דהיינו כחצי ביצה. ומוכח שכולם מתאימות ויחדיו יהיו תמים. וראה עד"ז בחיי"א כלל נ סי"ב לענין ברכה אחרונה, ששיעור כזית כחצי ביצה, ומיד בסעיף הבא (סי"ג), ששיעור כדא"פ ג' ביצים. וראה גם קצוה"ש סנ"ט סק"א וסק"ד.

[וסתירה עד"ז בנוגע לאכילת מצה, נמצאת גם בדברי הרמ"א (את"ל שהציונים בשו"ע הם לרמ"א. ואכ"מ), שבסתע"ה ס"ו מציין בנוגע לשיעור פרס (כן מוכרח בכוונתו. וכן פי' במשנ"ב שם סקמ"ג) לסתרי"ב (ולפ"ז צ"ל: ס"ד. ולא ס"ג, כבקצת דפוסים). ושם הובאו ב'

הדעות בשיעור פרס. ומשמע, שר"ל בנוגע למעשה – להחמיר בש"ת, או עכ"פ ששקולין הן ויבואו כא', ומיד בסעיף שלאח"ז מציין בנוגע לשיעור כזית לסתפ"ו, דהיינו כחצי ביצה (שרק זה נתפרש בשו"ע שם).

וראיתי גם למי שהאריכו בדעת המחבר שזיכה שטרא לבי תרי – כזית חצי ביצה ופרס ג' ביצים (ראה גם סת"ט ס"ז) – והני מילי סתראי נינהו. ובמג"א סתפ"ו ובסשס"ח סק"ב נ' שהרגיש בזה. וראה גם פר"ח סתפ"ו. עו"ש סשס"ח ס"ג. ביהגר"א סתפ"ו. ויש שכתבו שכ' כן רק לחומרא. אבל אין הדבר מוחלט – ראה המובא בברכת יוסף שם].

והעירני ח"א, ידידי הרה"ג הר"מ שליט"א אבישיד, שיתכן לומר, שיש להחמיר בש"ת בשיעור מצה כחצי ביצה לכזית (כבסתפ"ו), וכן יש להחמיר בזמן אכילת פרס ג' ביצים (כבסתע"ה). אלא שההקפדה היא שיאכל רק כשליש ביצה בשיעור ג' ביצים (ע"פ סתע"ה), וחצי ביצה (שבסתפ"ו) – תוך ד' ביצים, דהיינו השליש תוך ג', והשאר ישלים עד ד'. ואכן מצאתי בשיעו"ת ע' רו שמורה להקל לענין ברכה אחרונה באכל כזית הקטן בשיעור 4 דקות והוסיף לאכול בשיעור הגדול עד גמר 6 דקות. אבל לא פי' בטעמו של דבר כנ"ל, כ"א מחמת צירוף כו"כ שיטות. והוא פלאי. ובכלל, כפי שציין לנכון ידידי הנ"ל, שדוחק לפרש כך בכוונת אדה"ז, ובפרט שלא העיר כלום על כך. ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, ובתראי בפרט דרכם לפרש.

עוד העיר שאפ"ל, וג"ז דחוק, שבהיות וחייב לאכול כשיעור חצי ביצה (בדאורייתא) וכן חייב לאכול כזית (כשליש ביצה) בזמן אכילת ג' ביצים, קשה לחלק ולהורות לאכול שיעור שליש תוך כדי אכילת ג' ביצים ושיעור חצי ביצה בשיעור אכילת ד' ביצים, ומחמת הבלבול יבואו לטעות ולהקל לאכול בזמן ד' ביצים ויתכן ולא יספיקו שליש בג' ביצים. [והביא דוגמא מרמ"א יו"ד סי' קה ס"ט, שמחמת העדר הבקיאות נהגו שלא לחלק אף שלפעמים יוצא מזה קולא, וכש"כ בנדו"ד להחמיר].

ולחומר הנושא י"ל – ובפרט שלמעשה לא נמצא בשום מקום לשער פרס יותר מד' ביצים, אפי' בנוגע ליו"כ – שבסתפ"ו קאי בהמשך לבי' שי' הרמב"ם. ומבאר עפ"ז דעת התוס' בשיעור עירוב. אבל זהו רק א' הביאורים – ביאור שכתבו בתוס' – לתוך שיעור כזית בחצי ביצה עם שיעור עירוב. ולמעשה יתכן לפרש באו"א. וראה עוד לקמן מזה.

ואכן, ראה גם מש"כ ליישב בתו"י יומא שם, הובא בחי' הצ"צ. וראה ערך השולחן סתפ"ו עד"ז. וראה משה"ק ע"ז בברכת יוסף שם צח, ב ד"ה ולא הבנתי.

ובאו"א, ראה בשו"ת נוב"י סל"ח שכ' שהוא יותר מח' ביצים בפת לחוד, אבל שיעור פרס הוא בלפתן ולכן הוא ד' ביצים. ובחי' וכללות הרז"ה לא ניחא לי' בתי' זה. ועיי"ש שכ' באו"א.

ועדיין אינו מיושב, ובעיקר – בדעת הרמב"ם דס"ל שפרס רק ג' ביצים, שאאפ"ל שכזית חצי ביצה, דהא ס"ל להדיא (שבת פ"ח ה"ה. וראה עירובין פ"א ה"ט) שגרוגרת אחד משליש בביצה, וכש"כ כזית שקטן מגרוגרות.

ועכצ"ל מחמת הדוחק, דלדידהו כזית בינוני גדול מגרוגרות, וכמ"ש המג"א, וראה גם במג"א סשס"ח שם ובמחה"ש ועוד שם. וראה שו"ת יד אליהו סכ"ו ובהשמטות לשם. וממילא – שיעור חצי ביצה הוא גם לרמב"ם. וראה גם ברכת יוסף שם צו, סע"א ואילך. והרי ברמב"ם – אף שפי' שיעור גרוגרות שהוא א' משלש בביצה – לא נתפרש להדיא שיעור כזית, ומכללא איתמר ולא בפי'. [ולהעיר שבחינוך שנגרר בכלל אחרי דעת הרמב"ם כ' (במ' שיג) שב' כזיתים הם כביצה (אלא שי"ג: ג' ביצים)]. ועיי"ש עוד בברכת יוסף כמה ישובים בספרי האחרונים לתווך דעת הרמב"ם עם שיעור חצי ביצה, וליישב פסקי השו"ע הנראים כסותרים זא"ז. וראה גם עולת יצחק ציוני ח"ב ספ"ב.

אלא שכ"ז אינו עולה יפה בדברי אדה"ז שכתב להדיא בדעת הרמב"ם שזית קטן מגרוגרת. ויתכן לפרש באו"א, וכן להוסיף תבלין להנת"ל, ובהקדם הדיוק בסגנון אדה"ז, ששינה הסדר, שתחילה הביא שיעור חצי ביצה שבתוס' ללא הסברה בדבר ("ושיעורו י"א שהוא כחצי ביצה"), ושוב שיעור שליש ביצה לדעת הרמב"ם ונימוקו עמו – הלכתא בטעמא ("וי"א שהוא פחות מעט משליש לפמשנ"ת בסשס"ח שמזון ב"ס של עירוב שהוא י"ח גרוגרות יש בהן כו' ביצים א"כ הגרוגרת הוא שליש ביצה והזית הוא קטן מהגרוגרת"), ורק אח"כ חוזר ומבאר שיטת התוס' ("ולפי סברא הראשונה הי"ח גרוגרות של ב"ס של עירוב הוא יותר מי"ח חצאי ביצה"). וטעמא בעי.

ומהרצאת הדברים אתה למד, ששיטת התוס' נאמרה מצ"ע ללא קשר לשיעור פרס, ומבוסס רק על שיעור בית הבליעה, וכמ"ש בתוס' חולין. ובמ"מ שעה"ג מצויין לתוס' (כנ"ל. וי"ל שהכוונה רק לתוס' בחולין) ולמרדכי סוף פסחים. והרי גם במרדכי לא נחית כלל לשיעור פרס. והנה שיטה זו שכזית הוא כחצי ביצה נאמרה להדיא בראשונים (כנ"ל. וראה פסקי תוס' חולין שם סער"ב. וכ"ה באגודה סוף פסחים. שו"ת תה"ד סי' קלט. ח"ב סכ"ו. מהרי"ו סי' קצג. ועוד) ולכן הביאו המחבר בשו"ע בסתמא (אבל בשם י"א).

אבל השיטה שכזית הוא פחות מעט משליש ביצה לא נאמרה מפורש, ולכן לא הביאו המחבר בשו"ע, והוא דיוקו של הפר"ח בדעת הרמב"ם, בהתאם לחשבון מזון ב"ס, וכמצויין עה"ג בשו"ע אדה"ז: "רמב"ם [ע"פ מה שהכריח ב]פר"ח". ולכן לא צויין בשו"ע אדה"ז לד' המג"א, כיון שבמסקנת דברי המג"א נטה קו מלפרש דעת הרמב"ם כך. ומעתה חוזר אדה"ז ומביא ד' הפר"ח בשיעור ב"ס לדעת התוס' (וכפי שנתפרש גם בתוס' עירובין ויומא). והיינו שהמשך הבי' בשיעור ב"ס (וממילא – גם בשיעור פרס) "לפי סברא הראשונה" – ג"ז מדברי י"א בתרא. אבל לא ציין בשו"ע אדה"ז כאן לד' התוס' עצמם, כיון שבתוס' כמה ביאורים אחרים.

ומכיון שכן, מובן שאכן שיעור כזית בפחות שליש ביצה תלוי בשיעור פרס כג' ביצים, אבל לא להיפך – שאין להכריח למעשה משיעור פרס הנ"ל לשיעור כזית. וכש"כ שאין להכריח משיעור פרס דד' ביצים לשיעור כזית דחצי ביצה (שבלא"ה לבי' הנ"ל – ה"ז יותר מד' ביצים). וגם להיפך – ששיעור כזית דחצי ביצה אינו מכריח שיעור פרס יותר מג' ביצים.

וא"ש, שבשיעור כזית נז' רק חצי ביצה ופחות משליש ביצה, ובשיעור פרס נז' רק הדעות דג' ביצים וד' ביצים, ושיש להחמיר בש"ת ולהקל בד"ס (שו"ע אדה"ז סתרי"ב שם. ועוד). ומיושבת הקושיא, מה שצ"ע טובא, ולית נגר דיפרקוני', שלמעשה לא מצאנו בשום מקום להורות בשיעור פרס יותר מד' ביצים, ואפי' בשיעורי אכילה דיו"כ החמורים (ואולי זהו שורש החומרא להחמיר בי"א דקות או יותר. ולא נפניתי לעיין בזה) – שמעולם לא נשנית הלכה זו למעשה שפרס הוא יותר מד' ביצים.

(ועצ"ב קצת, שבהמשך דבריו הכריח אדה"ז מזה שבשיעור עירוב נת' שהעיקר כהאומרים שא"צ יותר מכו' ביצים לעירוב לפי שהעירוב הוא מד"ס והולכין בו להקל – שבמרור שהוא מד"ס וכן כ"ד שהוא מד"ס ששיעורו בכזית יש לסמוך על האומרים שהוא פחות מעט משליש ביצה).

ולהעיר גם שבשו"ע אדה"ז רסי' פא, בנוגע לשיעור כזית מציין לעיין בסי' תפו, ובנוגע לשיעור פרס מציין לסי' תריב (וכ"ה במג"א שם), אף שלדבריו – בסי' תפו – יוצא ששיעור פרס לדידהו גדול יותר.

ורמז לדבר, שבשו"ת הצ"צ בשעה"מ – נד' במהדו"ח יו"ד סרפ"ב – בדין כבכא"פ מחלק בשיעור פרס בין רש"י ורמב"ם, ולא נחית לחלק בשיעור כזית גופא. וראה גם דרישה או"ח סתמ"ב סק"א. מנ"ח מ' ג.

ובכללות הענין, להעיר גם שמהרי"ל בסדר הגדה וכן בהל' חלה כתב שיעור חצי ביצה. ובהל' עירובי חצרות פסק למעשה (אף שהביא ב' הדעות) ששיעור ב"ס ו' ביצים, וממילא פרס – 3 ביצים. ובדוחק י"ל שכ' כן רק מחמת הלכה כדברי המיקל בעירוב (כמ"ש שם. וכ"ה בא"ר סשס"ח סק"ב בדעת המחבר), את"ל שלדעתו קייל"ן באמת כשיעור חצי ביצה. וכן בלבוש בסשס"ח – שיעור ב"ס כשיעור ו' ביצים, ובסתפ"ו – בפשי' שיעור כזית כחצי ביצה. ובהכרח ליישב כנ"ל. ואכן במהרי"ל לקוטים סנ"ה שכזית גדול מגרוגרת.

סו"ד, כל הענין צריך תלמוד אצלי ועלי לחזור ולשנות פ"ז.

מילואים יב (הערה 293)

רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב. וקמ"ל, דאף שגזרו חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת טומאה (שם ה"ד), ביו"ט חזקתן טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו טומאה (שם. מטמאי מו"מ פי"א הי"ב), וכנראה הטעם כיון שנזהרו הטמאים בירושלים מחמת שכל העם אוכלים קדשים (ראה מאירי ופי' הר"ש סירליאו שקלים שם מ"א (לענין רוקים הנמצאים בירושלים). ובמאירי שם מ"ב (לענינו): שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע, א: אין כאן חזקת טומאה בירושלים שהטהרה מצוי' לכל. וראה גם (לענין אחר) לקו"ש חל"ז ע' 24) – לדעת הרמב"ם, בסכינים לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי (שם ושם) פי' באו"א), אבל ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכינים טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

והנה, ברמב"ם שמצא הסכין בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, את"ל (ראה ערוה"ש העתיד (סי' קכא אות ג–ד), הובא בלקו"ש חל"ז ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה כנוטה לסברא זו. וכ"כ בלקוטי הלכות חגיגה כו, א בז"ת ד"ה ויאסוף בשי' הרמב"ם. וראה שיח יצחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עייש"ה. ויתכן שבסו"ד נטה קו מסברא זו) שהדין שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולהעיר מלשונו כאן, "שחזקת **כל הכלים** ביום טוב טהורין", ולא התנה שזהו דוקא בירושלים. (משא"כ לפנ"ז, במצא בי"ד ניסן, שפי' דקאי בירושלים). וכמו"כ יל"ע, דמשמע קצת, שד"ז הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכינים הנמצאים, ולפ"ז אין הטעם משום שבודאי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפיה"מ שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש

באו"א, לפי של"ג על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק בי"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטביל סכיניו לצורך שחיטת פסחו, משא"כ בשאר יו"ט ל"ש למימר הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם **שאפי'** בירושלים במצא בי"ג שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דאוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכצ"ל דלא מיירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכריח מזה, שגם בירושלים גזרו על סכינים הנמצאים, חוץ מהנמצא בי"ד וביו"ט. וא"כ אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

ולכאו' צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שנפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) סס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד דמיירי ברובם חברים. וראה שם ס"ח סק"ד שהוא מחשש מיעוט זבים), מ"מ חמירי מכליו של ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחברים הם ברגל וכליהם טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מיירי בכלים הנמצאים (בשווקים וכו'), ויש לחשוש שמא בזב או במת נטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. [וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פיה"מ שקלים שם מ"א) – מועטים ופורשים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ח)]. (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פי"א הי"ב משמע קצת דשוו אהדדי (כלים של ע"ה וכלים הנמצאים) – יל"ד. ובלא"ה מוכרח לחלק ביניהם (ולהיפך), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משא"כ בכלים הנמצאים (וראה גם ח"א שם ס"ח סק"ג)).

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. (וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינהו אדם לשם, טמאים. ונראה שפי' כן מש"א בפסחים שם "בגזייתא". וצ"ע דבגמ' קאי לר"מ דוקא).

ואף שע"ה אין בקיאין בדיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פ"י מ"א. מטמאי מו"מ פ"י ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פי"ג ה"ד) וכן אין יודעין הלכות טבילה וחציצה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמאו או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ת כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאין ונזהרים, ורק מדרבנן חיישינן למיעוטא, וברגל ל"ג לחוש לזה. [ודוגמא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששין שמא טמא מת הוא (מטמאי מו"מ פי"א הי"ב. שם פי"ב ה"א), ובאמר להדיא שכלי זה טהור מטומאת מת נאמן (פי"א שם. וראה לקו"ש שם ע' 23). וכן במכירו שאוכל בתרומה (פי"ב שם). וכל גזירות חכמים הם כך, ולדוגמא, שמחד גיסא ע"ה מטמא גם בהיסט (לדעת הרמב"ם. ובמק"א הארכנו. ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח לטומאת היסט בע"ה, אף שאין בקיאין בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פ"ז מ"ב). ולהעיר מתפא"י טהרות פ"ח מ"ב (בבועז סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים. ומצינו כמ"פ שנאמנים – נוסף לתקנות מיוחדות בזמנים ומצבים מיוחדים (ראה מטמאי מו"מ פי"א כמה דוגמאות) – ראה טו"א פ"ט ה"ז. שם פי"א הי"א. פט"ז ה"ב. ושם הטעם שאינו משקר אלא דאינו בקי בדיני טומאה – ערוה"ש העתיד סי' קפד ס"ב ואכ"מ]. ויומתק יותר להנת' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל גדר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבשעתו בהשיחה – כ' חשון תשמ"ו – נת' בזה, שהוא **מעין ודוגמת** ("כעין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור).

ובראב"ד (הנ"ל) כ' שחוץ לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבים, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכוונתו דחיישינן לנגיעת נכרים – דלשונו ל"מ כן. גם י"ל דמיירי בישראל החשוד על הטהרות יותר מע"ה, שע"ה רובם נזהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

מילואים יג (הערה 305)

ד"ז תלוי בעיקר הסברא דגדר שוה לכל נפש. ואכ"מ. ונפק"מ בכ"ז רק בנוגע לחמין שהוחמו מעיו"ט, וכדלקמן.

והנה, בכל אופן, גם לפ"ז אכתי אין לרחוץ ביו"ט כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט, ואפילו אבר אבר, ומכמה טעמים: חדא שגם לדידהו גזרו חז"ל רחיצת אבר אבר אטו כל גופו, וכמפורש ברשב"א שם: "ולפי דעת רבותינו הצרפתים ז"ל נצטרך לומר דרחיצת כל גופו בפעם אחת מפני שאינה שוה לכל נפש אסורה דבר תורה אבל רחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור וכיון שכן נמצא בשעה שהוא רוחץ אבר זה בהיתר הוא רוחץ וכשחוזר ורוחץ את השני גם הוא בהיתר הוא רוחץ אלא שאסור מדרבנן". וכן עולה מדברי המאירי ביצה כא, ב. וממילא, גזירה

זו שגזרו לא נתבטלה (אף אם האיסור מה"ת אינה קיימת).

ועוד, שבלא"ה איכא לדעת הרמב"ם ודעמי', וכוותי' קייל"ן מעיקר הדין (ראה שו"ע אדה"ז סתקי"א סוס"א. א"ר שם סק"א. וגם בשיטת הרמ"א שהחמיר כדעת התוס', אם אף נאמר בדעתו שכן עיקר לדינא, וראה בית מאיר דלקמן, אין הכרח שלא חשש גם לשיטת הרמב"ם לחומרא), שאיסור רחיצה הוא מדרבנן משום גזירת מרחצאות, וגזירה זו בתקפה עומדת, שאסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ.

[ולדעת הרי"ף ורמב"ם (שבפשטות בחד שיטה קיימי. ואכ"מ) ועוד – האיסור הוא להחם מים ביו"ט מד"ס, ולכן אסור לרחוץ בהם כשהוחמו ביו"ט, כ"ה להדיא בשו"ע אדה"ז.

והנה, נתחבטו בדעתם בטעם הגזירה, אי משום יו"ט אטו שבת – ראה ראש יוסף ביצה כא, ב ד"ה משנה. שו"ת חת"ס או"ח סי' קמו ד"ה והנה למיעבד. אמרי בינה דיני שבת סוסי' כה. וכ"מ במשנ"ב סתקי"א סקי"ז. ובאו"א, בראש יוסף שבת לט, ב ד"ה אבל. וכוותי' כתב כבר בחי' הריטב"א שבת שם ד"ה לימא. ובחי' הר"ן שם בשם הרא"ה. אבל ראה רמב"ן ורשב"א שם.

ויש שנדחקו בדעת הרמב"ם שהוא משום גזירה שיעשו באופן שאינו שוה לכ"נ – ראה מרכה"מ יו"ט פ"א הט"ז. שו"ת הרד"ם או"ח סוסי' כו. ובשו"ת אג"מ ח"ט סל"א סק"ב שגזרו לפי שנראה כאינו שוה לכ"נ. וקדמו בפנ"י שבת שם ד"ה מתירין. אבל ראה מה שהעיר בלקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם סק"ג.

ובאמת, בכ"מ משמע שגם לרי"ף הוא מטעם שאינה שוה לכ"נ, ועכ"ז הותר כשהוחמו מעיו"ט – ראה מאירי מאורות ורבינו יונתן ביצה שם. ועוד. וכן מפורש בראבי"ה סתשנ"ו. וראה גם מרכה"מ שם. שו"ת זר"א סע"א. וכ"כ בראש יוסף ביצה שם בדא"פ. אבל בר"ן שבת מ, א ד"ה איתמר מפורש שלרי"ף האיסור רק מד"ס. וכ"ה ברמב"ן וריטב"א ועוד שבת שם. וכן כתבו כמה אחרונים. וכן נקטו אדה"ז ומשנ"ב ועוד. איברא שילה"ע שהמג"א וט"ז כתבו בטעם איסור רחיצת כל גופו מחמת שאינו שוה לכ"נ, ושמו דבריהם על דברי המחבר דס"ל כרי"ף ורמב"ם. וראה מה שהעיר על דבריהם בשו"ת בני יהודה סכ"א וזיו משנה לרמב"ם שם. ומשמע דס"ל כראשונים הנ"ל שגם לדידהו אסור מה"ת ביו"ט אף שהותר בהוחמו בעיו"ט. וכ"מ קצת בב"י, דבחד שיטה קיימי הרי"ף והתוס'. ואולי קושטא קאמרי דדינא הכי לדידן. ועוי"ל, דס"ל שהמחבר חשש גם לדעת התוס', שהרי הביא בב"י מדברי הר"ן בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, ש"כיון דמדרבנן בעלמא היא על דברי הגאונים זל ראוי לסמוך".

ויש שכתב שבאמבטיא ליכא גזירת מרחץ, ולגבי חימום המים הו"ל פס"ר בדרבנן דלא ניח"ל. ודבריו צע"ג.

עוד יש לציין, שבר"ן ביצה שם, ביאר בדעת הרי"ף, שאינה בגדר או"נ, וההיתר לולא הגזירה רק משום מתוך, וכן נקט אדה"ז בשו"ע. אבל ברמב"ם יו"ט פ"א הט"ז, וכן בפיה"מ ביצה שם, כתב מחמת הנאת הגוף שהיא בכלל או"נ, וכ"כ הר"ן בעצמו שם לא, ב ד"ה ומקשו. וראה ב"ח רסי' תקיא. גם בדברי הב"י נראה דקאתי עלה רק מחמת דברי הרי"ף ולא הרמב"ם. ואולי דס"ל שאינו או"נ וההיתר משום מתוך. וא"ש שבהערות עה"ג בשו"ע אדה"ז (בדפוס ווורשא תקצ"ח ואילך) נסמן לאיסור חימום רק לרי"ף וב"י, ולא לרמב"ם. וראה קשת יונתן מאמו או"ח סמ"ב].

וגם בעיקר הסברא יש לפקפק אם נכון הדבר, ומכמה טעמים, ומהם, שאף שנשתנו הרגלי הרחיצה, לא ברירא לן מילתא דקפדי אינשי לרחוץ כל הגוף דוקא בכ"י, ולולא שהמקלחות שבימינו מעצמם שוטפים כל הגוף, אפשר דסגי לן גם ברחיצת פיו"ר, או שאר האברים, לחוד. ותינוק שדרך לרוחצו בכ"י, היינו מחמת הלכלוך, שלכן רוחצים כל גופו. ובודאי לא ראינו שיקפידו בחול לרחוץ כל גופו בבת אחת דוקא, ומצד הנאת הגוף סגי ברחיצת אבר אבר, ואדרבה – הרחיצה באמבטיה היא רק למפונקים ומעונגים. (וכ"מ קצת בתוס' שבת מ, א ד"ה אלא, דקס"ד לחלק בין יו"ט לשבת לענין להשתטף, אף שכבר כתבו שרחיצת כל גופו אינה שוה לכל נפש. ועכצ"ל דשאני שטיפה, ודמיא לזיעה ששוה לכל נפש. ולפ"ז למסקנא צ"ל דגזרינן שטיפה אטו רחיצה. ועצ"ע. אלא שלפ"ז גוף החימום לשטיפה לחוד אינה אסורה מה"ת. (ומ"מ אסור מגזירת שטיפה אטו רחיצה). וצ"ע).

ויש שביארו, שבדבר שהוא בגדר פינוק, אף אם יתרגלו כל העולם לזה, עדיין נחשב כהנאה שאינה שוה לכ"נ. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סי' תקי ס"ח (ע"פ מלחמות בדעת בעה"מ ביצה כג, א) ש"אין כיבוי זה צורך אוכל נפש ממש שאפשר לאכול בשר בלא חרדל וא"צ אלא למעונגים". וראה שם סתקי"א ס"ה). וראה בית מאיר יו"ד סי' קצז ס"ג. ושם כתב דלא תליא ברוב. וכ"מ בפנ"י שבת מ, א. אבל בכ"מ מוכח דסגי ברוב (ראה גם פמ"ג סתקי"א בא"א סק"ד) שרגילים לזה ושתלוי בשינויי הזמנים. וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ב.

וכבר העירו מדברי הפנ"י ובית מאיר שם, שהוכיחו מגמרא שאף בזמן חז"ל היו אדוקין ברחיצה. ולהעיר, שלהדעות שהאיסור אינו משום מלאכה שאינה שוה

לכ"נ אלא מחמת גזירת מרחצאות, עכצ"ל דאינהו ס"ל שרחיצת כל הגוף היא בגדר שוה לכ"נ (אא"כ להסברא שדין שוה לכ"נ מעיקרא הוא רק מדרבנן, או שלא נקטו כלל לד"ז. ואכ"מ), ובודאי לא נחלקו במציאות כ"א בגוף הגדרת שוה לכ"נ. ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ה סל"ח ובתהלה לדוד סשכ"ו כתבו, שאף שודאי נצרך לכאו"א להתרחץ, אבל א"צ לחמם מים, וסגי להו בפושרים. וצ"ב, שהרי הותר בפיו"ר מחמת ששוה לכ"נ. (וראה בהע' הקודמת, ע"ד הסברא שבמים החדשים שנכנסים ליכא ההיתר, שאינה לצורך מלאכת או"נ, ואינה שוה לכ"נ).

ויש שדנו מטעם אחר לומר, שאין בידינו לעקור הגזרה, אע"פ שהמציאות נשתנתה, דגזירה כדקאי קאי (ובפרט להסברא שמחמת שאינה שוה לכל נפש גזרו גם גזירת מרחצאות), וכל הרוחות שבעולם לא יזיזוהו ממקומה, וע"ד הדין שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ודבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו אף כשבטל הטעם. אלא שאין הדברים מוכרחים, ויש החולקים בדבר.

(וראה בשו"ת בא"מ ח"ח סי' קנ"ט שכתב בחריפות בענין זה: פסקי חז"ל לא ישתנו ואסור לחפש דרכים לקפוץ עליהם ואינני רוצה אפילו להרהר אחר שום היתר בעולם. ובשבות יצחק יו"ט ס"ג בשם הגריש"א שכיון שמפורש בראשונים ובשו"ע לאיסור אין כח בידינו להתיר. וכ"כ בשם הגרמ"פ, שהסברא נכונה שהיא בגדר שוה לכל נפש, אבל המנהג למנוע. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סע"ה. וכמו"כ הביאו בכ"מ בשם הגרשז"א שלמרות שסבר שמעיקר הדין רחיצת כל הגוף בזמננו היא שוה לכל נפש (וזה גופא נמסר רק מפי השמועה, ובשלחן שלמה סתקי"א ס"ב מצינו דמספק"ל אפי' בנתלכלך אי מיקרי שוה לכ"נ), לא רצה להתיר למעשה רק בצונן, ואמר ש"בשום אופן לא נשתנה הדין ואינו יכול למחוק מה שמפורש בשו"ע לאיסור". ויש שכתבו בטעמו, שברחיצת חמין יכול להגיע מהר לרחיצה של תענוג, וצריך לצמצם רק לרחיצה קצרה והוא בגדר נתת דבריך לשיעורין, ולא כל אדם יכול לכוון המדה המותרת, ולדעת קו הגבול בין רחיצה בשביל הסרת הזיעה לחלק היתר עליו שהוא של תענוג ואסור בחמין. ולכאורה צ"ע דהא בלא"ה אסור. ואולי כוונתו באופן המותר כמו בהוחמו מעיו"ט, וס"ל שבבוילע"ר או דוד שמש דינו כהוחמו מעיו"ט. ועוי"ל, דקאי בשיטת הבית מאיר יו"ד סי' קצז שלחמם המים בכדי להפיג צינתו הוא בגדר שוה לכל נפש. (אלא שבבית מאיר נשאר בספק בדעת הרמב"ם שהאיסור משום גזירת מרחצאות אם אפשר לחלק כן). ולפ"ז, הרוצה לרחוץ בצונן כיון שמצטער מאד והותרה לו הרחיצה בצונן, שרי לי' לפתוח הברז בכדי להפיג צינתן. ומ"מ לא רצה להקל מטעם הנ"ל, מחשש מכשול. וכבר מצינו עד"ז בפמ"ג סתקי"א במ"ז סק"ה, שלהחם מים למקוה קרה מאוד ויש כמעט חולה שאין סכנה אפשר לכאורה לומר דמיקרי שוה לכל נפש כהאי גוונא, וכאן רק להפשיר הקור לא שיהיו חמין, ועל ידי גוי יש לומר דשרי, "ומכל מקום לא רציתי להתיר זה דאוושא מילתא טובא". וראה משנ"ב סתקי"א בשעה"צ סקכ"ה. גם בשו"ת נוב"י מהדו"ת או"ח סכ"ה דנחית נמי להאי סברא, כתב רק כשמוכרחת לטבול, שכיון ש"על כרחה צריכה היא לבוא כל גופה במים שוב היא שוה לכל נפש שלא לרחוץ בצונן". אבל בבי"מ משמע להתיר גם כשאינו מוכרח ברחיצה. וכן מוכח בדע"ת סתקי"א. אלא שכ"ז לא יועיל לנו לדידן שבהוחמו ביו"ט אסור גם בפושרין, מדין גזירת מרחצאות, וכדלקמן. וכנ"ל, גם בבי"מ נשאר בזה בצ"ע לדעת הרמב"ם. וראה גם לקמן מה שיש לפקפק במקלחות שבימינו שמחמם תחילה הקרים).

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
סיון ה'תשפ"ה

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ד'	**א' בסיון**	פרק ו-ח.	פרק ב.	מל"ת שמ. שמא. שמב. שמג. שדמ. שמח.
ה'	**ב' בסיון**	פרק ט-יא.	פרק ג.	מל"ת שמח. שמט. שנ. שנא.
ו'	**ג' בסיון**	פרק יב-יד.	פרק ד.	מל"ת שנב. שמז. שמו.
ש"ק	**ד' בסיון**	פרק טו-יז.	פרק ה.	מל"ת נב. נג. נה. נד. שנד. שם. שסא.
א'	**ה' בסיון**	פרק יח-כ.	פרק ו.	מל"ת קסא. קסב. מ"ע לח. מל"ת קס. קנח. קמט.
ב'	**ו' בסיון**	פרק כא-כב. הל' מאכלות אסורות.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ז.	מל"ת שנג. מ"ע קמט.
ג'	**ז' בסיון**	פרק ב-ד.	פרק ח.	מ"ע קנ. קנא. קנב. מל"ת קעב. קעד.
ד'	**ח' בסיון**	פרק ה-ז.	הל' רוצח ושמירת נפש.. בפרקים אלו. פרק א.	מל"ת קעג. קעה. קעו. קעז. קעח
ה'	**ט' בסיון**	פרק ח-י.	פרק ב.	מל"ת קעט. קפ. קפח.
ו'	**י' בסיון**	פרק יא-יג.	פרק ג.	מל"ת קפא. קפב. קפד. קפה. קפג.
ש"ק	**י"א בסיון**	פרק יד-טז.	פרק ד.	מל"ת קפז. קפו. קפט. קצ. קצא. קצב.
א'	**י"ב בסיון**	פרק יז. הל' שחיטה.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ה.	מל"ת קצג. קנג. קצד. מ"ע קמו.
ב'	**י"ג בסיון**	פרק ג-ח.	פרק ו.	מל"ת קא.

קיצור דיני שכחה וטעות

חג השבועות תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
ראש חודש סיון		
תפלת העמידה ערבית, שחרית, ומנחה **בראש חודש**		
שכח[1] ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים **ערבית:** אינו חוזר[2]
	קודם **שסיים**[2 ג] "יהיו לרצון" השני[3]	חוזר[4] לרצה[5]. **ערבית:** אינו חוזר[2]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[6]	חוזר[7] לראש התפילה[8] **ערבית:** אינו חוזר[2]
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"רצה"[5]
תפלת העמידה מוסף **בראש חודש**		
אמר "אתה יצרת"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[9 יב]

1. וכן הדין אם מסופק[א].

2. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לרצה[ג].

3. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לרצה[ד].

4. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא[ה].

5. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה"[ו].

6. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

7. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'[ז]. וחוזר ואומר ה' שפתי תפתח כשחוזר לראש התפלה[ח].

8. בשחרית אם כבר סילק התפילין – נכון שיניחם שוב[ט]. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק[י].

אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין (ואפילו במוצאי ר"ח)[יא]. אבל אם שכח יעלה ויבוא בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

9. אם חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. ואם חתם "מקדש **השבת** וישראל וראשי חדשים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"ראשי חדשים".

טעות	נזכר/ה	הדין
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[10] ג "יהיו לרצון" השני[11]	חוזר ל"ראשי חדשים"[12]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[6]	חוזר[7] לראש התפלה
התפלל ברכות אמצעיות של חול[13]	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכת "חונן הדעת", קודם **שסיים**[14] ג "יהיו לרצון" השני[15]	**אם לא הגיע עדיין זמן מנחה:** חוזר ל"ראשי חדשים"
		אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה[16]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[6]	חוזר[7] לראש התפילה[17]
חתם "מקדש **השבת** וישראל וראשי חדשים	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא
	לאחר כדי דיבור, קודם **שסיים**[10] ג "יהיו לרצון" השני[11]	חוזר ל"ראשי חדשים"[12]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[6]	חוזר[7] לראש התפלה [ד]
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, קודם **שסיים**[10] ג "יהיו לרצון" השני[11]	חוזר ל"ראשי חדשים"[12] טו
	לאחר "יהיו לרצון" השני[6]	חוזר[7] לראש התפלה
ברכת המזון בראש חודש		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[18]

10. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ראשי חדשים"[ג].

11. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים"[ד].

12. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ראשי חדשים".

13. ואם מסופק אם התפלל של חול או מוסף של ר"ח יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו[ג].

14. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי")[ג].

15. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים" (אם לא הגיע זמן מנחה)[ד].

16. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.

17. ואם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

18. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

טעות	נזכר/ה	הדין
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים"[19]
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים"[18]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר[18]
הזכיר חג ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים"[19]
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים"[18]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר[18]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים"[יט]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים"[20]
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית[יז]
מעין שלש בראש חודש		
שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר[יח]

19. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון**". ואינו חותם.

20. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
חג השבועות		
הדלקת נרות ליל יום טוב		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[21] יט
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
קידוש ליל יום טוב		
אמר קידוש של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[3] וקידוש
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים"[22] כא
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[3] וקידוש כב
לא אמר "זמן מתן תורתנו"	-	אינו חוזר כב
אמר "זמן חרותנו" או "זמן שמחתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר כד
שכח ברכת שהחיינו[23]	במשך החג כה	מברך מיד אפילו שלא על הכוס כו
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת כז
ברכת המזון ביום טוב		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[18]

21. כל זמן שהנרות דולקות.

22. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[3]).

23. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.

טעות	נזכר/ה	הדין
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[24]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יו"ט:** חוזר[25] ומברך ברכת המזון[כח]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות נוספות ביו"ט**[26] **ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט:**[27] [כט] אינו חוזר[28]
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[24]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יו"ט:** חוזר[25] ומברך ברכת המזון[כח]
		בסעודות נוספות ביו"ט[26] **ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט:**[27] [כט] אינו חוזר[28]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים"[ל]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים"[29]
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית [יז]
מעין שלש ובורא נפשות ביום טוב		
שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא[30] ואינו חוזר[לב]
שכח ולא בירך "על המחי'" או "על הגפן"[31] אחר סעודה החלבית	באמצע סעודה הבשרית	מברך מיד
	לאחר שבירך ברכת המזון	יצא
שכח ולא בירך "בורא נפשות" אחר סעודה החלבית	באמצע סעודה הבשרית	מברך מיד[לג]
	לאחר שבירך ברכת המזון	

24. כנוסח שבסידור: **ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג השבועות הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים**.

25. אפילו אשה חוזרת ומברכת ברכת המזון אם שכחה יעלה ויבוא בסעודות יו"ט.

26. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.

27. אפילו בסעודה שני'.

28. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

29. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

30. אפילו ב"על המחי'" על פת הבאה בכיסנין וכדומה[לא]. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי'".

31. אם בירך רק על המחי' ולא על הגפן - ראה להלן.

טעות	נזכר/ה	הדין
שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המחי'	באמצע הברכה	חוזר ל"על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן וכו'"
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי' ועל פרי הגפן"	יצא ואינו חוזר[לד]
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי'"	מברך בורא פרי הגפן[לה] ושותה עוד רביעית יין[32] ומברך אחריו על הגפן, או מבקש מאחר ששתה יין שיוציאנו ידי חובתו בברכה זו[33] [לו]
טעה ובירך בורא נפשות על היין או מזונות	-	חוזר ומברך מעין שלש
תפילת העמידה ערבית, שחרית ומנחה ביום טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[34] של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה[35]	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו"[36]
	לאחר שהתחיל רצה	מפסיק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[לז] וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם **שסיים**[37] [ג] "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[39]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה[42]

32. או מיץ ענבים.

33. אם אין לו יין או אי אפשר לו בכך, יכול לאכול עוד כזית מזונות ולכלול על הגפן בברכתו (אף שלכתחילה אין לעשות כן). ואם גם זה לא שייך, יאכל כזית פירות משבעת המינים ויברך על העץ, שבדיעבד פוטרת את היין.

34. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.

35. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.

36. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר הברכה לא יחזור.

37. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"[ג].

38. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"[ד].

39. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".

40. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

41. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'[ז].

42. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[לט]. ואם טעה במנחה ביום שני של יו"ט ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי יו"ט מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[מ].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

טעות	נזכר/ה	הדין
התפלל כל התפלה של חול[43]	-	**הזכיר יו"ט:** יצא
		לא הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
		ספק אם הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[לט]
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"[מ]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[37 ג] "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[39]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה[44 42]
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[45 מא]
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	**בשחרית:** מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית[46 מב]
		בערבית ומנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"[מג] ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[37 ג] "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[39]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה[42]
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[37 ג] "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[כב 39]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה[42]
לא אמר "זמן מתן תורתנו"	-	אינו חוזר[כג]

43. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

44. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

45. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".

46. ומכל מקום יכוון ג"כ לשמוע חזרת הש"צ של מוסף לצאת ידי חובת מוסף.

טעות	נזכר/ה	הדין
אמר "זמן חרותנו" או "זמן שמחתינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[כד]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם **שסיים**[37] ג "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[39]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה[42]
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה"[47]	קודם **שסיים**[37] ג "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[מד 39]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה[42]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"אתה בחרתנו"[מה 39]
תפלת שחרית ביום טוב		
אמר הכל יודוך	קודם שאמר "המאיר לארץ"	ממשיך עד "המאיר לארץ" וממשיך בנוסח ליו"ט שחל בחול
	לאחר שאמר "אין ערוך לך"	ממשיך עד "לתחיית המתים" וממשיך "אל ברוך גדול דעה" בנוסח ליו"ט שחל בחול
	לאחר שאמר "אל אדון"	ממשיך עד "תפארת וגדולה שרפים וחיות ואופני הקדש" ומדלג "לאל אשר שבת" וממשיך מ"שמך ה' אלקינו יתקדש"
תפילת העמידה - מוסף ביום טוב		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[37] ג "יהיו לרצון" השני[38]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[מו]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה

47. אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

טעות	נזכר/ה	הדין
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת א' מברכות האמצעיות	פוסק מיד ומתחיל מוסף
	קודם **שסיים**[48] ג "יהיו לרצון" השני[49]	חוזר לתחלת ברכה אמצעית של מוסף[50]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה
התפלל ברכה האמצעית של מוסף שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מ"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[48] ג "יהיו לרצון" השני[49]	חוזר לתחלת ברכה האמצעית של מוסף של יו"ט[50]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] לראש התפילה
התפלל תפלת יו"ט ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון, קודם **שסיים**[37] ג "יהיו לרצון" השני[38]	**אם לא הגיע עדיין זמן מנחה:** חוזר ל"אתה בחרתנו"[39]
		אם הגיע זמן מנחה: מסיים התפילה[51]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[40]	חוזר[41] ומתפלל מוסף[52]
ברכת ההפטורה **ביום טוב**		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא[53] מז
תפילת העמידה מעריב **מוצאי יום טוב**		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו"[מח]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[54]
		טעה ואכל: חוזר[41] ומתפלל
		עשה מלאכה: יתפלל בתורת נדבה

48. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף[3].

49. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף[7].

50. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת ברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף.

51. ועלתה לו למנחה ויחזור ויתפלל מוסף.

52. ואם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

53. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

54. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.

טעות	נזכר/ה	הדין
הבדלה		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	במוצאי יו"ט - אינו מבדיל[מט]
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר[55] נ

55. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[נ].

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

א. כך נקטו רוה"פ. וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. ועוד. וכן המנהג פשוט. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בסי' רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשויו"ט אינו חוזר). ואינו דומה, דהנה, בשו"ע אדה"ז שם הביא מש"כ בכלבו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל אדה"ז מחלק שם גופא בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שיש יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא ראי' משם לנדו"ד במסופק אם אמר יעו"י, שהרי ההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו, כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הד"מ דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר, לפי שעינינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ או"ח סי' ג סק"ז, ולא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיי"ש בארוכה.

וראי' לזה, שהרי במג"א סתכ"ב שם העלה שחוזר, כנ"ל, ועכ"ז איהו גופי' הביא בסי' רסח סק"ה הביא הספק שבכלבו. ועיי"ש שציין גם למש"כ בסתכ"ב. ואף שיש מקום לפרש בדברי המג"א במה שמציין לדבריו בסתכ"ב שכוונתו לומר שלמעשה גם בשבת חוזר, אבל בדעת אדה"ז ודאי אאפ"ל כן, שהרי העלה הדבר בספק בסרס"ח. ועכצ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינא שחוזר לדין שבת שנשאר בספק. וגם בכלבו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. וראה בב"ח סתכ"ב מה שפירש בדבריו. (ואכ"מ)

וצל"ע במש"כ בנתיב החיים סל"ג סקט"ו לדה"ח שם ספ"ב, שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו, אף שסתימת רוה"פ שחוזר ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבודאי צריך לחזור.

ולמעשה, כ"ה גם בלוח כולל חב"ד בדיני חוה"מ סוכות. קצות השלחן סמ"ז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכ"ה בפשיטות בסידור תהילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח.

ב. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשכד.

ג. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשב"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם. וכ"כ בשו"ע אדה"ז סקי"ז ס"ה "באמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסה"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסה"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת ציי"א חי"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוונת החיי"א – צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע' ד. וש"נ), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סשס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפילתו. ואף להחולקים – יש לחלק טובא.

ד. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שעי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשאטש סתכ"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממינסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו שבשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט – קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסה"ד. וראה כה"ח סי' קכב סקי"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציק תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סקי"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ

ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדזו בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה שי"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו (וראה תהל"ד סי' קכב סוסק"ד) – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קיי"ן דבהיסה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סקכ"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו, "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מילי סתראי נינהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפי' בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק. ומה"ט נראה שמותר אפי' לענות קדושה לכתחילה אחרי שנזכר שטעה. ושו"ר מה שהאריך בזה בקובץ שערי ציון (כולל אמרי יושר) חו' ו (ירושלים, תשפ"ד) ע' קע ואילך שהאריך בכעי"ז. (אלא שנוטה להחמיר בטעות המקלקת, כגון ששאל מטר בימות החמה שאין לו להפסיק לענות קדושה. והנלפענ"ד כתבנו. וראה שם מה שהשיג עליו שם ע' קפט. ואין דבריו מוכרחים).

ה. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל מ"ותחזינה", שם ברכה עלה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סי' קיד סוס"ח. וכש"כ בנדו"ז שהתחיל מיעו"י, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א ס"ב. תפלה פט"ו ס"ה. וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והנהגות סנ"ג – ע' תלו – ע"פ תשובה"ג ס"ג) – הרי ביעו"י מזכיר גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומר. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שג"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל – ראה טור או"ח קכ. וראה הנסמן בסידור רע"ג מהדורת שץ נספח לתפלת חול ע' 674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדילג רצה אי"ז שינוי מטבע. וכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו בכה"ח סק"ג. וכ"ה בבני ציון סק"א. וגם לפמ"ג במ"ז שם סק"א – הרי בנדו"ז כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר בכוונת הפמ"ג שהוא ע"ד הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח סי' קמג ס"ח) ולא שמעכב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הביננו (נתי) אות ז (ע' כו ואילך). וכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ש בשם הגר"ח שיעו"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע' שדמ. מבית לוי ח"ו ע' כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוסי' ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח סל"ז. וחזי לאצטרופי הדעות דמהני הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשכח בעבודה ונזכר קודם חתימה חוזר לותחזינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ספ"ד בשם ראבי"ה שבלא התחיל ברכה שלאחרי' ס"ל לומר יעו"י ותחזינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע שבלא"ה מוכרח לחזור לרצה. ויל"ד דהתם מיירי לכתחילה. אבל אין ראי' שמעכב. (ובכלל, ראה בראבי"ה השלם ספ"ה בהערת המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראבי"ה). ומה שמצינו בכ"מ דלא מהני הזכרת טל ומטר אחרי שהתחיל רצה, התם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחרי' אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע תפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב סי"ד בנידון דידי'.

ו. ראה שו"ת באתרא דרב סי' כה'תתקסח וש"נ.

ז. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

ח. בריטב"א תענית ג, ב בטעה בא' מג"ר שאינו חוזר ואומר ה' שפתי תפתח. ודבריו הובאו לדינא בכמה פוסקים, הן לגבי הזכרת ושאלת גשמים – ראה קשר גודל לחיד"א סי"ד ס"ק, שלמי ציבור הל' תפלה סדר תפלת י"ח ברכה שני' ס"ד בהגה, שע"ת סי' קיד סק"ו, ובערך השלחן סק"ב, ובמגן גבורים באלף המגן סק"ו, ובמשנ"ב סקכ"א ובכה"ח סקכ"ט, וכן שם סי' קיז סקט"ו, והן לגבי יעו"י – ראה שלמי חגיגה דיני יעו"י בר"ח ס"ג, הובא בכה"ח פלאגי סל"ג סק"ג, ובשע"ת סתכ"ב סק"ד, ובכה"ח שם סקט"ו, ובבא"ח ויקרא ש"ב סי"ב. וראה קצוה"ש סכ"א בבדה"ש סק"ו. וכ"כ מעצמו במקו"ח להחו"י סי' קכב ס"א.

והנה בערוה"ש סי' קיד ס"ח כתב לחלוק ע"ז מסברת עצמו שהרי נתבטלה כבר תפלתו הראשונה. ולפלא שכתב לחלוק על דברי הראשונים כמלאכים מד"ע. אמנם, כבר העירו שזכה לכוון למש"כ בסי' הרס"ג ע' כב וע' כג שכ"כ. וכ"ה בחי' ר"י מלוניל (בפי' על הרי"ף) ברכות כט, ב. נמוק"י שם.

ופשוט שגם לריטב"א בעקר כבר רגליו ודאי חוזר ואומר ה' שפתי תפתח. והרי מפורש שבסיים תפלתו צריך להמתין קצת (ראה פירש"י ותוס' ברכות ל, ב. והובא בכמה ראשונים שם. שלחן שלמה הובא במשנ"ב סי' קה. קצוה"ש שם. ושם גם לומר ה' שפתי תפתח). וכ"כ לחלק בנמוקי הגרי"ב או"ח סרצ"ד ס"ד (בילקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים). קצוה"ש שם בפנים ס"ג ובבדה"ש שם. אפיקי מגינים סס"ו סקי"ב. שו"ת אג"מ ח"ה סכ"ד סק"ח. ועוד. (וצ"ע מש"כ שם להשיג על העינים למשפט ברכות ד, כ, שהרי חילוק זה מפורש שם גופא). אלא שבכמה מאחרונים הנ"ל מפורש גם בסיים תפלתו שלא לחזור ולומר ה' שפתי. (וראה בקצוה"ש סע"ח בבדה"ש סקי"ט שנשאר בצ"ע).

אמנם, מש"כ בשו"ת אג"מ שם עפ"ז ליישב שאין סתירה בין סידור הרס"ג לדברי הריטב"א – צ"ע, שהרי בסידור רס"ג מפורש דקאי כש"נזכר כשהוא עודנו בתפלה", כאשר העיר המו"ל שם באג"מ. ועיי"ש מה שנדחק ליישב. והשיגו בקובץ ויען שמואל חו' כב ע' רסו. ולהסברא שכת"ש ס"ע רסו, שכשנכשל בתפלתו איכא טעמא רבה לבקש ה' שפתי – ראה בכעי"ז בשלמי ציבור סדר תפלת י"ח לגבי החוזר לראש מחמת מזיד.

ובכ"מ כתבו לקשר בהשקו"ט אם ה' שפתי תפלת כגאולה או כתפלה אריכתא, ואם הוא חלק מהתפלה ממש או רק מענין התפלה ולא מגוף התפלה והוא בגדר בקשה ונטילת

רשות. (וראה משנ"ב סי' קיא בבה"ל ס"ב ד"ה חוזר ואומר. ושם דן אם הוא לעיכובא. ועיי"ש שלמעשה אינו חסרון בעצם התפלה. וכ"כ בשו"ת תורת יקותיאל סנ"ג. שם מהדו"ב סע"ה. ובשו"ת אג"מ שם חולק אמשנ"ב, והוכיח מרס"ג שהוא חלק מהתפלה. והחרה החזיק אחריו בשו"ת באר שרים מהדו"ח לקוטים סמ"א סק"ד. אלא שגם לרס"ג אין הדבר מוכרח. והרי לרס"ג ועוד, אין הש"צ אומר ה' שפתי כלל, ועכ"פ לא בקול (ואפשר שגם אם הוא חלק מהתפלה א"צ להיות בקול, שאינו נוגע להציבור רק לעצמו. וי"ל שהיא תפלה למתפלל בשפתיו, משא"כ בציבור היוצאים מצד שוכ"ע – ראה בית ברוך כלל כט סקי"א). ומדברי הראשונים שאין ש"צ חוזר ואומר – מוכח שאינו מעכב בתפלה. וגם שאר הוכחותיו בבאר שרים אינן מוכרחות. וראה שו"ת שרה"מ ח"ח סי' קלא. מנח"י ח"ח סט"ז. הלכה ברורה יוסף סי' קיא בבירור הלכה סק"א. ויעו שמואל שם ע' רס ואילך).

ונראה דעת הרס"ג שבלא הזכיר גשם או אמר סימן קללה אינו כהעדר הזכרה אלא כתפלה חדשה. ואפשר בדעת החולקים שההכנה ובקשת רשות בעינה קיימת.

ולמעשה, בהיות והדבר תלוי בפלוגתא, יש לאומרו שאין בזה הפסד.

ט. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשלו.

י. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

יא. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'רלח (לענין יעו"י). לא'רנו (לענין ש"צ שטעה במעריב).

יב. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בתפלת מוסף שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון שי"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיך.

יג. ע"פ שוע"ר סי' רסח ס"ט. משא"כ אם מסופק אם אמר יעלה ויבוא שחוזר – ראה לעיל הערה א.

יד. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'שיב.

טו. דלא שנא מהחותם ביו"ט מקדש השבת אף דיו"ט איקרי שבת, שמשנה ממטבע. וכש"כ אם נפרש והזמנים אתקופות השנה (ראה מזה בדיני שכחה וטעות בלוח לר"ה ויוכ"פ, בנוגע מי שחתם בהם והזמנים), שלפ"ז אי"ז רק מחמת משנה ממטבע אלא גם שלא חתם בחתימת היום. ופשוט, שכ"ה גם לכל הפוסקים שכתבו דבחתם בר"ה והזמנים לא יצא (ראה שם). ועוד דר"ח גרע שאינו יו"ט כלל, דאף דאיקרי מועד, יו"ט לא איקרי – ראה בכנה"ג סי' קפח בהגב"י סק"ט. ועוד שפשטות הגמ' שאינו מועד רק דאיקרי מועד. וראה מה שהארכנו בעיקר גדר קדושת ר"ח, בקובץ מבית חיינו גל' ו. וראה שם הע' 29.

והנה, הארכנו בלוח לר"ה, בטעם שלא יצא לא רק מחמת שסתם שבת קאי על שבת בראשית. וכן מה שלא יצא בר"ה כשאמר והזמנים, שאי"ז רק מחמת שתיקנו להדגיש שהוא יום הזכרון, אלא מחמת שינוי המטבע. והה"נ כאן שתיקנו לומר שם היום ביחוד, שהוא ראש חודש ולא זמנים בכלל.

וכ"פ בשו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. והעיר מהא דר"ח איקרי מועד, יעו"ש. וראה גם שו"ת תפארת צבי ח"ב ספ"א. וכ"כ הליכות שלמה תפלה פט"ו ס"ט.

אבל ראה שו"ת שבה"ל חי"א סי' קו. וצל"ע הדמיון שכתב ליו"ט שחל בשבת. ולהעיר שבמג"א שציין שם לא מיירי בהכי. ועד"ז צע"ג במש"כ שם לדמות לר"ח שחל בשבת, שאינו מן הענין כלל.

ואף שבמח"ב סתקפ"ב כתב שאם בר"ה חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון מפורש על ראש השנה יצא, וא"כ נימא שגם בר"ח אם נתכוון להדיא יצא – הנה, הממ"ב לשיטתו שגם ביו"ט הכי דינא בחתם מקדש השבת וידע שהוא יו"ט. והארכנו בלוח לר"ה. ושם ששאר הפוסקים סתמו ולא חילקו, קחנו משם.

וח"א ר"ל שגם להדעות דס"ל שבכל גוונ לא יצא במקדש השבת, היינו לפי שבחתימת מקדש ישראל והזמנים יש כוונה אחרת לגמרי שהקב"ה קידש את ישראל שהם קידשו את הזמנים. אבל לגבי ר"ח אם חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון לומר והזמנים על ראש חודש אפשר שיצא ידי חובתו. אבל בפשטות הטעם שלא יצא הוא מחמת עצם השינוי בלשון מיו"ט לשבת.

טז. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

יז. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

יח. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

יט. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 45 ואילך. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצע"ק מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנזי].

כ. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין – ראה מג"א סרע"א סקל"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א למג"א סרצ"ט סק"ו) – אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בביאורים סקט"ו שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא נינהו ואינו בגדר קידוש. וראה כעי"ז בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט. והרי כמה אחרונים יצאו לפקפק בדברי המג"א מדין הפסק (נוסף לרעק"א – בחמד משה סר"ט סק"ד, ושם שכך דעת תרוה"ד, במנוה"ט סרע"א בקני המנורה סקכ"ט, ועוד). ואף דאנן בתר דברי המג"א ואדה"ז גרירין, אפושי פלוגתא לא מפשינן, גם בכה"ג שאינו מענין הקידוש כלל. ול"ד כלל לגביל לתורי וזכר שכבר נתנו לה לאכול (ראה עד"ז בשו"ת מנח"ש ח"א ס"כ. וקדמו בשו"ת משפטי צדק להר"ש גרמיזאן סצ"ד) – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

ולא גרע משהחיינו בליל ב' דר"ה ובתק"ש ביום ב' דר"ה, שי"א דהוה הפסק – שו"ת רשב"ש סתל"ב. ולדידן שאין חוששים לזה, ה"ט שמחמת הספק מברך, כאשר הארכנו בכ"ז וכיו"ב במקורות ועיונים שם, משא"כ בברכה שאינה מן הענין כלל. וע"ד הסברא בברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת (ס' הבתים הל' שבת פכ"ט הי"ד. ט"ז סתרכ"ד סק"ב. גוו"ר כלל א ס"ח, הובא בהגהות רעק"א לט"ז שם. ולדידן ה"ט דמברכינן דס"ל שכן עיקר, נוסף להטעם דעדיף

לצאת כל הדעות מלחוש להפסק כיון שיוצא הבדלה ממנ"פ, כבט"ז שם. וראה א"ר שם סק"ב דאכתי ברכה לבטלה היא וגם שותה יין ללא ברכה. ואולי כוונת הט"ז במש"כ "דעדיף טפי לצאת ידי כל הדעות מלחוש להפסק", שכיון שלכמה דעות מברך על הבשמים ממילא אין בזה משום הפסק). וראה שו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בנוגע ברכת על אכילת מצה בין המוציא לאכילה בסעודת היום. וגם למ"ד שברכה אינה בגדר הפסק (וכמשמעות הרא"ש חולין פ"ו ס"ד בכיסוי הדם וברכתו בין שחיטה לשחיטה. ועד"ז הוא באר"ח דיני כיסוי הדם ס"א. ויתר על כן, בר"י מלוניל חולין פו, ב, דשאני דיבור של מצוה משיחת חולין) – הנה נוסף לזה דלא קיי"ל הכי, וגם קדיש וקדושה מיקרי הפסק (וראה שו"ת פלא יועץ סט"ז), וגם ברכות הן בגדר הפסק, ושאני כיסוי הדם שמצרכי שחיטה היא (כבר"ן חולין כח, ב (בדפי הרי"ף). ועד"ז בעיטור ש"ב הל' שחיטה (מו, ד) דענינא דשחיטה היא) – עוד זאת דאפי' את"ל דכללא כיילו לן בנוגע לברכות בכלל, היינו רק כשהיא ברכה ראוי' ולא כשלא יצא יד"ח ברכה.

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק – חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובכלל, לכל הדעות צריך טעימה. וראה לקו"ש ח"מ ע' 206. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני'.

ואין לומר דדמיא למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, ולכן ל"ש דין מאורע שלא בזמנו בקידוש, וממילא אהני לי' גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבנדו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מענין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו במקורות ועיונים שם. ואם נפשך לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג וקידוש כחדא מילתא נינהו, וכחדא ברכתא – דבר שזקוק ליסוד ובית אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם – ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא הי' על היין וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבירך שהחיינו באחש"פ – ראה מש"כ בלוח לחג הפסח העעל"ט. וכן ראיתי שהעלה בקובץ אור ישראל חו' מא ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון אחר, דשאני התם בקידש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשתי', אבל בקידש על המים, השקו"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשתי'. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה), משא"כ בנדו"ד שבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מיירי בברכת המצוות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי שקידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שללא קידוש אסור בשתי', או שכך התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמסדרים על הכוס כברכת הנר ובשמים ושהחיינו. והביאו ראי' מיקנה"ז לענין כיסוי הדם בראשונים שם. וכבר נתקשו במשנ"ב שבסדרע"א סקע"ח לגבי קידש על המים פסק כמג"א, והב"ד רעק"א רק בשעה"צ, ולגבי הבדלה על נר שלא שבת מעבירה – פסק בבה"ל סרח"צ ס"ה כרעק"א דהוה הפסק. ואפשר, דשאני ברכת האש שהוא רק מסדר הבדלה, אבל קידוש נצרך לשתי'), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש.

וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוא שקר" (כל' המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקי"ח שמסתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שיסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול שבמוצאי יו"ט – ראה מש"כ בקיצור דיני שכחה וטעות שי"ל לקראת סוכות השתא). ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

כא. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' מ–מא.

כב. כדעת אדה"ז שהזכרת שם חג פלוני מעכבת. ונת' באורך בקובץ באתרא דרב חו' ו ס"ד ובהערות לשם. ואם הזכיר זמן מתן תורתנו ולא שם החג לא מהני. דפשוט שאי"ז ענינו של יום. ואפילו בשבועות לא יצא דאינו ענינו של יום כדעת אדה"ז סתצ"ד שם, דלא כשלמי חגיגה הל' יו"ט דיני תפלת המועדות ס"ג סק"ב. וכש"כ זמן שמחתנו שאינו ענינו של יום.

כג. א"צ להזכיר – ראה אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאצ"ל אתה בחרתנו. ובמס' סופרים לא נזכר כלל וכן בנוסחאות קדומות אמרו "זמן שמחתנו" בכל המועדים.

כד. כ"כ בשיח מרדכי וייסמאן ס"ב ספ"ז. ובשש"כ פמ"ז הע' רז נסתפק.

כה. דעת הח"י סתע"ג סק"א שגם בעצרת יש תשלומין כל ז' לברכת שהחיינו. ונת' בארוכה ב"כינוס תורה" באסרו חה"ש אשתקד (תשפ"ד). ולהלן עיקרי הדברים: הנה, כ"מ גם במג"א שם סק"א ממש"כ "וה"ה בכל יו"ט", דהול"ל "וה"ה בסוכות", שהרי אין יו"ט אחר חוץ משבועות וסוכות. וכן הבין בדעתו בא"ר סתצ"ד סק"ד ובפמ"ג סתע"ג בא"א סק"א. (ויל"ד, דלאו דוקא הוא. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ב ס"ב שבשאר יו"ט (חוץ מפסח) יכול לקדש מבעו"י, דלכאורה גם בליל א' דשבועות ודסוכות ושמע"צ אין לעשות כן. וכן דייק בק"נ עהרא"ש פסחים רפ"י. וראה בעי"ז ברוח יעקב ראש אמיר דרוש ט"ו לפסח (אות ה – ע' רלח – במהדו"ח) לענין ל' הגמ' (ותוס') מגילה ד, א "אפי' שאר יו"ט" (ולפנינו – הגי' "אפי' יו"ט") וקאי בפסח דוקא לב"י רסי' תכט. כן להעיר מדוגמתו ברמב"ם יו"ט פ"ו הי"ז למ"ד בדעתו שאין מצות שמחה בר"ה (כדמוכח ממש"כ בסהמ"צ מ"ע נד שהמצוה ברגלים, והענין הראשון קרבן שלמים. וכ"ה שם הי"ז דקאי בשלמי שמחה (ראה בני בנימין שם). וכ"מ בחגיגה פ"א ה"א). והעיר מזה במשנת יעב"ץ או"ח סנ"א. ובשו"ע אדה"ז סתקב"ט ס"ו אכן שינה הל'). ודוחק לומר בכוונת המג"א,

דהא כדאיתא והא כדאיתא, דהיינו שבשבועות התשלומין רק בב' ימי יו"ט, שהרי לא הזכיר כלל שהתשלומין במשך ימי החג (והיינו בפסח – גם באחש"פ, כדלקמן).

וראה אצלנו בקובץ פלפולים "770" שי"ל לקראת י"א ניסן תשפ"ב, הע' 4, שיש מקום לפרש כן גם בדעת התוס' סוכה מו, א ד"ה נכנס, עיי"ש.

והאחרונים הרבו להקשות ע"ד מכמה טעמי (ראה א"ר שם. משנ"ב סתע"ג בשעה"צ סק"ה. שו"ת מהרי"ל דיסקין ח"ב קו"א סנ"ד. תורת רפאל ח"ב סע"ו. ועוד). ובשו"ע אדה"ז השמיטו. ועוד, שלדעת הח"י משמע שה"ז שייך לדין תשלומי קרבנות (ראה מהרי"ל דיסקין שם ובמשנ"ב סתע"ג בשעה"צ סק"ה, אף של"כ כך הח"י להדיא), אבל אדה"ז פסק שם שמברך גם באחש"פ, אף דלית תמן ספיקא דיומא (וראה פמ"ג שם). ועוד להעיר שבלקו"ש חל"ז ע' 15 ואילך נת' דעת אדה"ז שזמן ברכתו כל ז', בכל רגע מימי המועד, ולא מחמת גדר תשלומין. ולהעיר מל' הריטב"א סוכה מז, ב: כי עדיין הוא זמנה וכל הרגל. ומשמע שמחמת גדר מועד שבו מברך ולא כתשלומין גרידא. וכ"מ מהילפותא בעירובין מ, ב מקרא דתן חלק לשבעה, שכל השבעה בגדר "חלק" א' לענין ברכת הזמן. ולא מסתבר כלל לומר כן בנוגע לימות החול. וגם בפשטות, הברכה היא מחמת זמן המועד גופא שהגיענו לזמן הזה, ולא על העבר מחמת תשלומי קרבנות, והיאך יאמר "לזמן הזה כשעבר זמן המועד – ראה גם תורת רפאל שם. בפרט אם נאמר שהברכה על שמחת הנפש (ראה לקו"ש שם הע' 11), וכבר עברה שמחתו (ולהעיר מהשקו"ט אם יש תשלומין לשלמי שמחה, ראה לעיל בתחילת הלוח בדיני תחנון בהערה. אבל לא שמענו שיוכל להשלים חובת שמחה בזה"ז). וראה בקובץ פלפולים שם בנוגע גדר תשלומין בברכת שהחיינו, ע"ד ברכת הגומל.

[ודוחק לומר שגוף חובת תשלומין מחייב זמן, ע"ד ברכת שהחיינו בכהן העומד להקריב ראשון במשמרו, שיש לו זמן קבוע ב"פ בשנה (ראה תוד"ה הי' עומד – ברכות לז, ב, ולכאורה כש"כ הוא בעניננו שהחיוב להקריב תלוי בהזמן, שהזמן גופא גורם החיוב, משא"כ בכהן שבמציאות בא מזמן לזמן אבל אינו שייך להזמן) – שלפ"ז נמצא שיש ב' מחייבים בברכת שהחיינו דרגל, מחמת הרגל ומחמת חובת הקרבן. ונימא, שבמי שלא הקריב ומשלים בימי תשלומין, יצטרך לברך שהחיינו שוב. וק"ק לומר שיש חובה מחמת הזמן דיו"ט לברך גם בימים שלאחריו, לפי שהזמן גורר חיובים בימים אלו, ושחובה אחת היא לברך על הזמן דיו"ט – שהרי פשוט שהחיוב הוא לברך בגוף הזמן ולא בימים שלאחריו. ודוגמא לדבר, שאין לברך בימי ספה"ע מחמת שהזמן דפסח גורם מצות ספה"ע (אלא שאינו שייך לפסח אלא לט"ז ניסן), או דוגמא קרובה יותר, לברך בימי תשלומין מחמת שזמן דיו"ט גורם שא"א תחנון למנהגנו. וכש"כ לדעת רש"י דלא ס"ל כתוס' לחיוב שהחיינו בכהן מחמת שנתחדשה משמרתו].

ועוד להעיר שגם לענין תשלומי קרבנות מוכח בכ"מ שהם חול גמור (ראה תוד"ה תשלומין – חגיגה ט, א), ולא כהסברא שיש דין יו"ט בימי תשלומין לגבי קרבנות (וראה גם לקו"ש חכ"ח ע' 76 ואילך), ולגבי ברכת הזמן – לא מסתבר שמברך בימי החול. ועוי"ל בזה.

אמנם, קצת סייעתא לדעת הח"י מחגיגה יז, ב, שבימי תשלומין "אתה קורא וקוצר בו", והיינו שנקרא מקרא קודש (וראה מכילתא בא פ"ז לענין חוה"מ, שמחמת שנק' מקרא קודש טעון חגיגה. ולהעיר מתוד"ה רגל מנחות סה, ב, במה שנקרא שבועות בשם "תחילת הרגל" אף שאינו אלא יום א', כיון דיש לחגיגתו תשלומין כל שבעה. ובשו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח ד"ה ובמחילת (הובא בלקו"ש חכ"ח ע' 79 הע' 26*), שכל ימי תשלומין נקראים חג שבועות, ומוכיח מדין עולת ראי' שיש לו תשלומין כל שבעה ואפילו הכי כתיב בקרא חג, ולב"ש דס"ל שעולת ראי' אינה קריבה ביו"ט על כרחך דקרא לא איירי אלא ביום שלאחריו ואפ"ה נקרא חג). ובהכי א"ש הקס"ד בגמ' חגיגה שם, שיהא אסור במלאכה. (ובתוד"ה אלא חגיגה שם מירושלמי, דלא מצי למיעבד מלאכה רק לצורך אכילתו אם כלתה עיסתו).

ועוד, שדין תשלומין לחד מ"ד ילפינן לה מהא דמצוה למימני שבועות, ואמרה תורה מנה שבועות וקדש עצרת, שקדושתה לענין תשלומין באחד ממנוייה, וחג שבועות כתיב בה (ראה חגיגה שם וברש"י ותוס'). (ולהעיר מלקו"ש שם שלכו"ע גם למ"ד תשלומין דראשון כל הימים בגדר זמן הקרבן. וראה גם מגנזי הגר"ח סי"ב (באו"א). כן להעיר מהדעות שגם בשבועות הם תשלומין זל"ז – כ"מ בתוס' חגיגה יז, א ד"ה יום טבוח. שו"ת שאג"א סי' קד. וראה שיח יצחק והגהות אהל משה חגיגה ט, א. ונמצא שגם הם מצ"ע מחוייבים בקרבנות). והרי בירושלמי פסחים פ"י ה"ה שכל שכתב בו מקרא קודש צריך להזכיר זמן.

אלא שפשטות הירושלמי דקאי במקרא קודש גמור, ולא ביום חול שאין שום חובת מקרא קודש זולת לענין השלמת הקרבנות. וגרע טפי מחוה"מ, אף שגם בזה מצינו בהגה בשו"ע אדה"ז סרמ"ב ס"א שלא נאמר בו מק"ק אלא שקרוי מק"ק לענין קרבנות בלבד – דהכא אינו בכלל המועד כלל (כ"מ גם בלקו"ש חכ"ח ע' 76 ובהע' 5), ואינו נקרא גם מק"ק (וראה שפ"א חגיגה יז, א), רק "שאתה קורא", וג"ז – רק לפי ילפותא הנ"ל. (וכנ"ל, לכמה דעות אין גדר תשלומין לשלמי שמחה בעצרת. ולהעיר מפנ"י ר"ה ה, א ד"ה מה חג (וראה חי' הגר"א שם. ראשון לציון חגיגה יז, א. אבל ראה אמרי צרופה ואור חכמים ר"ה שם), דלא מסתבר כלל לומר שיסבור שום תנא דעצרת טעון לינה שבעה (אף שודאי טעון לינה לילה אחד – ראה מאירי סוכה מז, ב. וראה הנסמן באנציקלופדיא תלמודית ערך לינה ע' תתמג. ולהעיר שחובת לינה משום מק"ק – ספרי פ' פינחס פיסקא קנא. וראה עמק הנצי"ב שם בנוגע לחגה"ש). וצע"ק לתוס' (ר"ה שם. ועוד) שחובת לינה כל שבעה (וה"ט שכולם תשלומין לראשון – תוד"ה זבחים צז, א), מ"ט לא אמרו בסוכה שם למעוטי שבועות (ותיקשי נמי בנוגע לשמע"צ – ראה אנציקלופדיא שם ע' תתמח). כמו"כ שקו"ט אם יש תשלומין לראיית פנים. ושו"ר שהעיר מזה בגנזי חיים למג"א שם. ושם, שאף שיש תשלומין לקרבן שנתחייב, ודאי לא על הכל שייך תשלומין דכי אם לא שבת ממלאכה או לא עשה קידוש יש לו תשלומין, וה"נ לענין שהחיינו מנ"ל לחלק. כן להעיר מהשקו"ט אם שייך בל תאחר לפני שעברו ימי תשלומין, ובראשונים (רמב"ן סוכה מח, א. ריטב"א סוכה מז, ב. וראה שו"ת דברי יחזקאל (סלאבאדקא) סי"ג) מפורש שעובר בב"ת. ועכ"פ, משמע שאין בימי תשלומין חלות שם רגל. וצע"ק להדעות שאסור בהספד ותענית כל שבעה גם בזה"ז). וכש"כ להסברא שבימי תשלומין מקריבים רק אנשי משמר ולא כל המשמרות כברגל (שנחלקו בזה בנוגע ליום טבוח בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ד. וראה משל"מ כהמ"ק פ"ד ה"ה. ערוה"נ סוכה נה, ב. וראה שו"ת צפע"נ דלקמן. צפע"נ הפלאה נד, ד). וי"ל דלמסקנא שמותר במלאכה, אינו בגדר חג ורגל כלל (רק בשם המושאל נק' יום הראשון תחילת הרגל, כנ"ל), רק לענין השלמת קרבנות.

וראה גם בא"ר שם מה שהוכיח שאין חובת תשלומין מצ"ע מזקיקה שהחיינו. (ובהוכחתו מדין שמע"צ – ראה עדת יעקב ח"ג סכ"ט סקי"ג ד"ה אמנם משה"ק ע"ז. וקדמו בפמ"ג סתע"ג בא"א סק"א. וי"ל בכוונת הא"ר, של"ש ברכת הזמן מצד שמע"צ מצ"ע אם אכתי תשלומין והמשך דסוכות הוא). וגם לפ"ז, היינו רק בזה"ב, משא"כ כשאין חובת קרבנות (ראה גם שו"ת מהרי"ל דיסקין שם).

[והא דקייל"ן דגם עצרת בזה"ז מפסקת עולה למנין שבעה באבל, וכדלא כר"א במו"ק פ"ג מ"ו שמשחרב המקדש עצרת כשבת מחמת שאין תשלומין (וראה תורת רפאל שם. אבל להעיר מפי' הר"ש בן היתום מו"ק יט, א באו"א: מחמת שבטלו שתה"ל וכבודו של עצרת) – היינו מטעם אחר, שגם ר"ה ויו"כ כרגלים, וכש"כ עצרת בזה"ז (ראה תוד"ה עצרת מו"ק כד, א), שהוקשו כל המועדות זל"ז (תורת האדם לרמב"ן הובא בב"י או"ח סתקמ"ח, הביאם בתויו"ט שם. ריטב"א מו"ק כד, א ושם כז, ב. וראה בית שאול למשנה מו"ק שם וחדרי דעה יו"ד סשצ"ט ס"ח. הערות הגרישו"א מו"ק יט, א. וראה הנסמן במעדני אשר לונצנר חוה"מ סרכ"ז. אבל להעיר משו"ת צפע"נ החדשות ח"א או"ח סל"ט "הוה גדר י"ט כל ז' בעצרת". אכן לר"א א"ר אושעיא דס"ל שר"ה ויו"כ אינם כרגלים, נתקשו בהסברת הדבר בתוד"ה דרבי – שם כד, ב. ובכל אופן, גם לפ"ז אין דין מיוחד בז' ימי תשלומין, אלא שנשאר הדין רק בנוגע לעצרת עצמה שהיא כשבעה ימים. אבל ראה קרן אורה שם סד"ה אדברי'. וראה תפארת למשה יו"ד סשצ"ט לט"ז סק"ו)].

וגם ילפותא דמנה שבועות שייכת רק בזה"ב, שמה שאמרה תורה לקדש השבוע הוא רק לגבי דין תשלומין. ובפרט למש"כ באו"ש תמידין ומוספין פ"ז הכ"ב, לבאר עפ"ז דעת הראשונים שגם עיקר המצוה למנות שבועות הוא רק בשעה שיש חובת קרבנות. (וראה בעדת יעקב מש"כ עפ"ז בקושיית הא"ר מעירובין מ, ב מקרא דוגם לשמונה, שחובת זמן דעצרת חד יומא הוא – דנוסף לזה דמיירי בעיקר החיוב ולא בדין תשלומין (ראה שו"ת ראשית בכורים ח"ב ס"ד), עוד זאת, דקאי בזה"ז). ואף גם זאת, שגם בזה"ב אינו מדין חג רק שקדוש לענין קרבנות, ודמי לר"ח שאמרה תורה מנה ימים וקדש חודש בא' ממנוייו, וקדושתו רק לקרבנות. (ולהעיר מפיר"ח ר"ה ו, א: כשם שאתה מונה לעצרת שבועות כך קדש לי שבוע לתשלומין שיהיו ימים הללו חשובין כימות החג להקריב קרבן של עצרת. אבל גם בזה אין הכרח שיש בזה גדר חלות שם חג.

ועוד ילה"ע שברמב"ם חגיגה פ"א ה"ז משמע (וראה לח"מ שם) דלא ילפינן לה מקרא ודוקראתם גו' ובקוצרכם, אלא מהיקשא לחג המצות, שלפ"ז אי"ב גדר מק"ק כלל. (אבל משמעות הגמ' מדעבדי צריכותא, שאין נפק"מ לדינא מהיכא יליף לה. ולכאו' אפ"ל, דגם להקישא לחג המצות הוא בגדר תשלומי שאר הרגלים, שהוקשו זל"ז, שנתחדש דין במהות הימים שיהיו בגדר רגל כבשאר יו"ט, וממילא א"ש הצריכותא. ורק לילפותא דמנה ימים אי"ב גדר רגל כלל. וא"ש דלא עבדי התם צריכותא להך ילפותא. וראה מש"כ לבאר עפ"ז בקובץ מורי' תכד ע' רלו הך דמו"ק כד, א, שמהיקשא דחג המצות ממילא מוכרח שגם משחרב הבית עולה למנין ז'. וכנראה העתיק משם בדרושי בדבר מלך לחגה"ש ע' שמג. אמנם, בתוס' שכתבו שהוא חול גמור נזכר להדיא דילפינן לה מחג המצות, והיינו שגם לפ"ז חול גמור הוא. וכן מוכרח מהקושיא באחרונים בדברי התוס', שלפ"ז אינו היקש גמור – ראה בארוכה לקו"ש חכ"ח שם ובהע' 10).

ול"ד לע"פ שזמן הקרבת קרבן הוא לכל ישראל, ונאסר במנין במלאכה, ולכן לא פקע איסור מלאכה גם בזה"ז, אבל ימי תשלומין נתייחדו למקרא קודש רק בזה"ב, ושייך רק במי שנתחייב בקרבן בתחילת הרגל ולא הקריב. (וראה מצבת משה מו"ק יט, א ד"ה משחרב, בטעם שאין ימי התשלומין בכלל דבר שבמנין לענין דין אבלות לר"א). וגם למ"ד שמקריבין אע"פ שאין בית, כיון שלמעשה אא"פ להקריב (מחמת מקום המזבח וכדומה) ל"ש גדר מקרא קודש. וכש"כ למש"כ החינוך מ' תמ בסופה, שאין חובת הקרבה בפועל, אלא שיש עליו שם קרבן. וכנ"ל, שלר"א משחרב המקדש עצרת אינו כרגלים (וראה מגדל דוד האלטרעכט קונטרס א סקפ"ו). והנה, בשיחת י"ב סיון תשמ"ז, שכשיבנה ביהמ"ק איכא חובת תשלומין, ואינו בכלל גברא דלא חזי (וראה מה שהעיר בקובץ הערות הת' ואנ"ש תורת אמת גל' נא – ח"י אלול תשנ"ט). ומ"מ, כל שעדיין לא נבנה, מסתבר שאי"ב גדר מקרא קודש. ומה שא"א תחנון – הוא לזכר בעלמא ואי"ב חלות שם יו"ט. (אבל ראה שו"ת צפע"נ שם). וי"ל כ"ז בסגנון פשוט, שהרי כמה נוהגים לומר תחנון, ואינהו אומרים תחנון ואנן ניקום ונאמר שהחיינו.

ולא תיקשי מהנת' בשיחת ש"פ נשא תש"ל, שאי"ז (רק) בגדר תשלומין לקרבנות (כדמוכח מזה שגם שבת מימי תשלומין אף שאא"פ להקריב בחג. וראה בהבהרת הענין במענה מכתי"ק הנדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 44, ופענוחו – שם ע' 169. וראה שיחת ש"פ נשא תשכ"ג. וראה), אלא לאידך שכיון שהימים מצ"ע שייכים לחג, והילפותא היא שצ"ל בו ענין של שבעה ימים כמו בחג המצות וחגה"ס, ממילא כתוצאה מזה אפשר להקריב קרבנות – דסו"ס ליכא בימים אלו גדר חג, ורק ששייך לחג, וכדברי התוס' שהוא חול גמור. (ויל"ד, שממש"כ התוס' שהוא חול גמור אין ראי', שאפ"ל שלמעשה במציאות הוא חול, ולא קאי התם אם יש שהם גדר רגל. ולהעיר שבתוס' כתבו רק שמסתבר שאינן תשלומין זל"ז. אבל בשפ"א שם, דודאי ל"ש בעצרת תשלומין זל"ז).

ולכאו' ה"ה ביום טבוח, שאף ש"נעשה להם יום זה שהוא מוצאי יו"ט כמו יו"ט עצמו" (שו"ע אדה"ז סתצ"ד סי"ט. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ח ע' 30 ואילך. שם הערה 52) – הוא רק "כמו יו"ט" ורק בגדר "נעשה להם" (ובלבוש שם ס"ג: עשאוהו כיו"ט), וג"ז רק לענין הספד ותענית. וגם יום טבוח ל"ד לע"פ, שאף שנהגו ב"ה כב"ש וממילא ה"ז זמן הקרבה לכל ישראל (ובלקו"ש שם מפרש הל' "הרבה מישראל" שבשו"ע אדה"ז, שבאמת כו"ע עשו כך, רק שלא כולם נהגו כך בכדי לנהוג "כמותם". וראה בר"ד משיחת ש"פ נשא תשכ"ג באו"א קצת) – סו"ס אינו זמן עיקר החיוב, אלא שי"א שכיון שבמציאות השתדלו לנהוג כב"ש "נעשה כעיקר זמן חיובו" (ראה שם הע' 52). ובכל אופן, אינו בגדר יו"ט. ולמעשה, מותר במלאכה דלא כע"פ (וראה משל"מ כהמ"ק פ"ו ה"ט).

וראה בס' אבני פנה (פרנקל תאומים) ח"א בכל הנ"ל, אלא שדרך באו"א קצת. ותיתי לי' שנתעוררתי בחלק מהדברים על ידו. וראה גם משנת חיים מועדים ח"ב סי' קטו.

ולמעשה, ספק ברכות להקל (כמ"ש בפמ"ג שם), אבל נכון שיחייב עצמה בברכה ע"י בגד או פרי חדש לצאת מכל ספק.

כו. ואדרבה, אין לו להמתין ולאומרו בקידוש, שאין בזה טעם וצורך (ורב כהנא מסדר לה אכסא – היינו בקידוש הלילה (ולא מחמת שרוב ברכות תיקנו על הכוס, כבלבוש סקפ"ב

ס"א לגבי ברכהמ"ז. וראה שאילתות שאילתא נד. מרדכי יומא סתשכ"ז, אלא) ששייכת לקדושת היום (ומה"ט נהגו הנשים לאומרה בשעת הדלקת נרות). אבל להעיר משבה"ל סרפ"ה בשם הגאונים שמה שנהגו לאומרו על הכוס משום דהכי שפיר לאקרובי דעתי' טפי. וראה אבודרהם סדר תפלת יו"כ ד"ה ערבית. ומצינו במנ"ח מ' ש, שעלה בספק שבפסח שמא ימתין לקידוש בשש"פ. והיינו לא מחמת הכוס אלא מחמת הקידוש. ולבסוף נראה דדחוי' קרי לה. (וראה נתיבות הי"ם אונסבכר מ' ש. שו"ת מנחת חן ח"ב סכ"ה. המאור גל' תיח ע' ל). ומוכח מזה גופא, שלא תיקנו בשכח לאומרו בקידוש שיאמר על הכוס ואומרו בשוק. וראה פי' ר"י בן חכמון עירובין מ, ב שגם לכתחילה א"צ כוס. ורק לקס"ד בגמ' עירובין זמן בעי כוס. (וצל"ע מש"כ במור וקציעה סתרצ"ב, הביאו בבה"ל שם, דשפיר הוא למסמך זמן אכוס דסעודה למאן דלית ליה מגלה למיפק בה י"ח. וגם לדידי', התם שאני שמסדרו אמצוות היום דמשתה ושמחה. ודוגמא לדבר מש"כ בהגמי"י חנוכה פ"ג שלא יברך שהחיינו על הראי' דנ"ח עד שיסדר כולן על הדלקה שבביתו. וראה שלמי תודה שבועות ס"כ סק"ג שחידש שלכתחילה בשכח יאמרנו על הכוס. ולא נמצא כן בשום מקום)).

וגם איכא חשש הפסק, ובפרט לפמש"כ אדה"ז סתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו בקידוש היא בשביל מצות קידוש היום (והארכנו בדבר בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 2). וראה קובץ ותלמודו בידו חו' א ע' נג.

כז. אף שלכתחילה ודאי אין לברך שהחיינו עוה"פ – בדיעבד אפשר לסמוך שאין כאן הפסק, ובהקדם שידוע השקו"ט בעניית אמן על שהחיינו בקידוש משום הפסק כשבירכה כבר לפנ"ז (וראה אצלנו בלוח יומי במקומו). וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי', ומהם שעדיין שייך גדר שהחיינו על מצות הלילה אם הדליקה מבעו"י, וכדומה. (וכ"פ באלפסי זוטא ר"ה ספ"ג במקדש ליל פסח לאחרים שאומר אח"כ זמן כשמקדש לעצמו דברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. מנח"ש ח"ב סנ"ח סוסק"ב – לגבי ליל פסח. משנת חנוך גרוסברג סכ"ג. שלמי תודה יו"ט ס"ז סק"ד. אמנם, סברא זו לא מהני לר"ה, שמע"צ ושבועות. ובאו"א, בתשו' בעל אמירה לבית יעקב הובאה אצל נכדו בשו"ת זכר שמחה סל"ד – לענייננו. ודן מזה בשו"ת צי"א ח"י סי"ט. ולדבריו ברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא רק על מצות ההדלקה ולא גוף היו"ט. וראה כעי"ז לבעל מעיל שמואל בקובץ המועדים יו"ט וחוה"מ ע' שע ואילך. והוא פלאי. וראה שם ע' שעד. ע' שעו). ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא על קדושה כללית שבימים טובים, ובקידוש הברכה על הקדושה הפרטית שבכל חג (ראה שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"ב סס"ב סק"ה – ע' 310 ואילך – לפי דרכו. ולדבריו ל"ד למש"כ הפוסקים להזהיר להמברכות שהחיינו בהדלקת נרות ביו"כ שלא לברך שוב בביהכנ"ס – ראה מט"א סתרי"ט סי"ב. חיי"א כלל קמד סי"ד. משנ"ב בשעה"צ סק"ז. ובס' המנהגים חב"ד ע' 63 שמצוה לפרסם – עיי"ש מש"כ לחלק. אמנם, מצינו כה"ג באחרונים גם לגבי קידוש דיו"ט. והובא אצלנו בלוח במקומו).

וכש"כ למש"כ בשו"ע אדה"ז סתרמ"א ס"ג שברכת שהחיינו קאי על מצוות קידוש היום שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

ואף שאין לנו לעשות מעשה לחדש ברכת שהחיינו מה"ט (וראה לקו"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של' אדה"ז צ"ע) – מ"מ משום ספק ברכות קשה להורות לקדש שוב בכה"ג. וראה סימוכין לדברי אדה"ז אצלנו בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 3.

וחזי לאצטרופי הדעות שהפסק בטעות ומענין המצוה אינו הפסק. וראה הסברות שהבאנו במי שהוסיף ההוספות של שבת בקידוש (בהע' ג), ובין השאר שם שבמקום שיש ספק שצריך לברך ליכא משום הפסק, וע"ד שהחיינו על הפרי בליל ב' דר"ה, קחנו משם. ומצינו במאירי ברכות יב, א ד"ה והריני, בנקט כסא דשיכרא ופתח בשיכרא וחתם בחמרא, דליכא הפסק שהוא מעין הברכה וע"ד טול בריך הביאו לפתן וגביל לתורי. ומצינו כעי"ז באחרונים (ראה שו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח או"ח ח"ג סשצ"ה. קובץ המועדים שם ע' שעב. חדושים וביאורים מנחות הל' תפלין ס"ג סק"ה) לגבי שהחיינו בליל ב' דר"ה, שגם לראשונים שאינו חוזר ומברך שהחיינו בליל ב' דכיומא אריכתא דמי, היינו שנפטר בברכת שהחיינו בליל א', אבל ברכת שהחיינו מצ"ע שייכת שוב בליל ב', ולהכי כשלוקח פרי חדש עולה לו גם בשביל היו"ט. ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו ביו"ט היא פעולה נמשכת שכל רגע ורגע חייב בברכה אלא שהברכה בליל ראשון פוטרת כל החג כולו – לקו"ש שם ע' 16. ואף שאין כאן פרי חדש ובודאי אין חיוב לברך עוד פעם, אבל עכ"פ דיינו בסברא זו לומר שאין להצריך לחזור ולקדש, שאין כאן הפסק, מחמת ששייך לקידוש (וע"ד סברת הט"ז או"ח סי' קח סקי"ב בהבדיל בשתיהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל – אף דהתם קאי בתפלה דוקא, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. ודלא שו"ת משנ"ה ח"ח סרכ"ב ד"ה וקצת) שהרי י"א שמעיקר הדין חייבת שוב בשהחיינו. ולהעיר גם משיחת ליל שמח"ת תשמ"ט שגם אותם שעשו קידוש ובירכו כבר שהחיינו בעצמם עולה להם ברכת שהחיינו שישמעו בקידוש. כן מצינו בהנהגת מהרש"ל שבירך שהחיינו בליל ב' דחנוכה על מנורה חדשה ולא חש להפסק בין ברכה להדלקה. והארכנו בכיו"ב בלוח שכחה וטעות לחנוכה, בדין טעה ובירך שהחיינו בליל ב' דחנוכה.

[ולכאו' יל"ר שברכה שאינה כדבעי אינה הפסק ממש"כ בדרה"ח הובא במשנ"ב סי' קלט סקט"ו בבירך אשר בחר אחרי קריה"ת שחוזר ומברך אשר נתן, ולכאו' ליהוי הברכה בטעות הפסק. אולם יד הדוחה נטוי' שי"ל דבדיעבד ליכא הפסק בין קריה"ת לברכה שלאחרי' – ראה ברכת הבית שמ"ד סקכ"ז ובשע"ב שם. אמנם, סתימת הפוסקים שגם בברכה אחרונה שייך דין הפסק. ולהעיר מהשקו"ט באמירת חזק ע"י העולה לתורה לפני ברכה אחרונה].

כח. סידור. ראה שעה"כ פל"ד סי"א. ולדעת רוב האחרונים – כ"ה גם בנוגע לנשים. ובפרט למש"כ אדה"ז סי' קפח ס"י שחיוב אכילת פת משום שמחה. וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. ולענין חיוב שמחה אצל נשים – לרוה"פ חייבת בעצמה. וראה מש"כ אצלנו בלוח יומי בהערה, לענין גדר שמחת יו"ט בנשים. ואכ"מ. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תקלז.

כט. משמעות אדה"ז בסידור. ובקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ט נסתפק. ולמעשה, הכריע שאינו מברך. וראה גם תהל"ד סקפ"ח סק"ז שהביא דברי אדה"ז לגבי סעודה שלישית וכתב מדנפשי', דה"ה בסעודה שניה, ושכן נראה ברור להלכה. וכן הבין בזה השולחן סקפ"ח ס"י בדעת אדה"ז.

ל. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

לא. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהרי"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין

קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחרי', לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפנ"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכאו' צ"ע בדבר, דהא אנן קיי"ן שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שיעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שיעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקיי"ן שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישועו"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבזה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשוה"נ להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

ונ"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי' בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פהב"כ, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנן קיי"ן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סקט"ו. משנ"ב שם סקכ"ו. ולכאו' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהרי"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"כ שבקידוש לפי

שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהרי"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג סי"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סקי"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"כ. (אבל ראה שיורי טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכאו' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקייל"ן שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדין ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ – שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

לב. מג"א סר"ח סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

לג. עיין סבה"נ א, יז.

לד. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'פו.

לה. כיון שהסיח דעתו שבדעתו היה לברך ברכה אחרונה ראה שוע"ר קצ, ז.

לו. יש בזה ספק אם חוזר ומברך על הגפן, ואפרש שיחתי: בלוח ברה"נ פ"א הי"ז, שי"א שתמרים ויין נפטרים בברכת על המחי'. אבל בסדר ברה"נ פ"א הי"ח השמיטו רבינו. ופשוט של"ש לפרש כאן שהשמיטו לפי שאינו מצוי (כבפרטים אחרים שהשמיט בסדר שם – ראה קצוה"ש סי' ס בבדה"ש סק"ט, והועתק בתורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א הי"ז. ועוד כיו"ב). ולהעיר שגם במשנ"ב השמיט ד"ז. ולפלא שבקצוה"ש סי' ס סוס"ו העתיק ד"ז לדינא, ולא העיר כלל שהשמיטו אדה"ז בסדר ברה"נ.

ומריש הו"א שבכלל מאתים מנה, והשמיטו רבינו לפי שמוכח הוא מדין ברהמ"ז, וכפי שמצינו בלבוש סר"ח סי"ז דפשיטא לי' טפי שיצא בעל המחי', והוסיף ולא עוד אלא אפי' אמר ברהמ"ז יצא. (אלא שהלבוש כ"כ לפי דרכו, שהכל תלוי אם הוא שבח יתירה, יעו"ש). וכמ"פ מצינו כן בפוסקים שהשמיטו דין מסויים לאהבת הקיצור כיון שמוכח מדין אחר כיו"ב. אבל דוחק גדול לומר כן, שהרי במחלוקת שנוי הדבר, ובלוח גופא הביא כן רק בשם י"א, ואיך יוודע הדבר להבין דבר מתוך דבר כשלא נזכר להדיא.

ולכאורה י"ל, דה"ט לפי שלמסקנא הכריע לדינא כדעת הט"ז סר"ח סקט"ז שלא יצא רק בברכת המזון שנזכר בהם "הזן", משא"כ בעל המחי' ששם "מזונות" לא נזכר שם. (ראה בדעתו בפמ"ג שם במ"ז. מאמ"ר סקל"ה. הגהות רעק"א בהוצאת הדרת קודש ונדפס גם בשו"ת רעק"א מכת"י סי"ב. אבל איהו ס"ל שגם להט"ז אפשר דיין שאני מתמרים. ולהעיר מראל"צ ברכות לה, א, שהאריך להוכיח שגם בברהמ"ז יצא רק איין ולא אתמרים. אבל בפמ"ג מפורש דהט"ז קאי גם ביין. ומסברא אפ"ל גם לאידך גיסא דיין גרע טפי, דסעיד ולא זיין. וראה חי' הצ"צ ברכות פ"ו אות ג (ז, א). וראה קובץ בית ועד לחכמים (שע"י בית הועד דביהמ"ד ערוך לנר), חו' ו ע' 82 ואילך בדעת הרשב"א).

[ומצינו כסברא זו לחלק בין נוסח ברהמ"ז לנוסח על המחי', אבל לאידך גיסא, בריטב"א ברכות יב, א, שכתב שרק בתמרים יצא בשלש ברכות, אבל בשאר מינים לא יצא, ד"לא אמרינן מעין שלש לא עדיף משלש, דכיון דשאר פירות לא זייני מברך עלייהו "על הארץ ועל המזון" [כנראה כך נוסחו במעין שלש על הפירות (שהרי במיני דגן ל"ש לומר דלא זייני)] – ולא "מכין מזון לכל בריותיו"" עכ"ל. ואף שצ"ב החילוק והסברא, מוכח דס"ל לחלק מחמת נוסח הברכות. ולהעיר גם מהחילוק בכ"מ בין "מזון" ל"זן" (ראה ברכות לה, ב. ולכמה דעות אינו יוצא אפי' על תמרים ויין בברכת במ"מ. וראה קר"א ברכות רפ"ו ד"ה נחזור לראשונות. העו"ב הל' ברכה"נ (כולל צ"צ) ח"ב סי' קעד סקמ"ג (ע' 148)). אבל בשטמ"ק (ברכה משולשת) שם הנוסח הוא באו"א "לא מברך עלייהו על הארץ ועל המזון ולא מכין מזון וכו'", וגי' זו מובנת יותר, וא"צ לחדש בנוסח מעין שלש. ולהעיר, שבלוח מספק"ל לאדה"ז גם בבירך ברהמ"ז על מיני מזונות אם יצא. אבל בסדר הכריע בפשיטות שיצא, דלא שנא לי' בין מעין שלש לשלש ברכות].

וכבר כתבו לבאר, ש"מחי'" היינו רק דבר שעליו יחי' האדם כמיני דגן, וגם ל' "כלכלה" קאי אצרכי האדם בכלל ולאו דוקא מידי דזיין. ובפרט לנוסח (אדה"ז) שאין חותמים על הכלכלה. וראה גם שו"ת מהר"י לבית הלוי כלל ה סמ"ז, והובא גם בקדושה וברכה (לבעל סמיכת חכמים) ברכות יב, א שכתב גם הוא (בין הדברים) בטעם שפירש"י (ברכות שם ד"ה היינו בעיין) דקאי לענין ברכה אחרונה, דלישנא דהזן ומפרנס מועיל גם לתמרים. ובמכתב לחזקי' בחי' לברכות שם, הב"ד מהר"י הלוי, וכתב עלה דלא תיקשי עליו דלא נקט דקאי במעין שלש, לפי שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז.

וכ"כ במלבושי יו"ט שם סקי"א שלא יצא רק בברכת המזון או הזן. וראה א"ר שם סקכ"ו שמדברי רבינו יונה (ברכות ח, א – בדפי הרי"ף) משמע שלא יצא (אף שדחה הראי', והו"ע ס"ל לדינא דיצא. ומה שהביא כן מפירש"י על הרי"ף – הרי הביא שוברו בצדו, שלא נודע אם ראוי לסמוך עליו. וכ"ה ביד מלאכי כלל רש"י ס"ה. ובכ"מ – נסמנו במתנת ידו על יד מלאכי הוצאת מכון ירושלים. וראה לקו"ש חי"ט ע' 129 הע' 8. ולאחרונה הוכיחו שבד"כ הוא לר"י זוסלין מגדולי חכמי אשכנז. ומש"כ בחכמת שלמה למהרש"ל ברכות שם, לדיייק מל' רש"י שם שנקט בל' "ברכת הלחם" – כבר העירו שבפירש"י ברכות יח, א (ד"ה ואין) נקט כי האי לישנא וקאי אברהמ"ז). ולהעיר שכן מצינו גם לכמה ראשונים שפי' בגמרא שבירך ברכת המזון על התמרים כרבינו יונה (ראה מלחמות פסחים כד, א. רא"ש ברכות פ"א סי"ד. תר"י ברכות יב, א. רי"ו נט"ז ח"ב. מאירי מכתם ומאורות ברכות שם. ועוד. ולהעיר גם מד' הרא"ש ברכות פ""ו ס"ז לגבי דברים הבאים בתוך הסעודה שברהמ"ז פוטר כל מילי דזיין "דעדיף טפי ממעין שלש לפוטרן"). וכבר כתב בישועו"י שם סק"י שמסתימת לשוי ההדמוניה לא יראה כי [וכו"ל מד' המכתב לחזקי' שכל

הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז]. ועיי"ש שהכריע שלא יצא, עיי"ש טעמו באו"א, שבעל המחי' ה"ז בגדר שינוי מטבע.

וכ"כ לדינא בפתחי עולם סקל"ו. (וראה בדברות מרדכי שפירא סוסי' ח שהוכיח בדעת המשנ"ב סר"ח בבה"ל לסי"ח ד"ה מספק, וכן בדעת החיי"א כלל נ ס"כ, שלא יצא. ולהעיר שמש"כ במשנ"ב סר"ט סק"ו דמחי' נמי מזון הוא – אינו סותר, דהתם מיירי בברכה אחרונה על הלחם וסיים ובירך הזן, ור"ל שתיבות על המחי' בתחילת הברכה אינן סותרין להברכה,יעו"ש. ותו, דאיכא לפרושי בדבריו שגם חזר ותיקן תחילת הברכה שתהא כהוגן).

[ולכאורה י"ל גם באו"א, שבמברך ברכת המזון שאני, שכיון שברכתם מעין שלש יוצא גם בשלש ברכות, וכיון דאינהו נמי זייני מתאימה הברכה גם להם. אבל על המחי' ברכה אחרת היא, ותיקנוה רק על דגן ולא על תמרים ויין. (וכעי"ז כתב בישועו"י שם, באו"א קצת). ובפרט לסברת הראל"צ ברכות לה, א שלחם שבתורה קאי על כל מידי דזיין, ושייך ברהמ"ז מה"ת ע"ז. אלא שד"ז נסתר מזה שיוצא גם בברכת הזן לחוד]

ולהוסיף, שגם בלוח כ"כ רק בשם י"א וספוקי מספק"ל בד"ז, ומשמע שם שהוא רק בגדר "טוב לחוש בספק ברכות". ושפיר אפ"ל שבסדר ברה"נ חזר והכריע במוחלט שלא יצא, ומה גם שבהקדמה לסדר ברה"נ כתב אדה"ז שבסדר נטה ממש"כ בלוח ע"פ דעת אחרונים, בהתאם למה שמצינו בספרי הקדמונים. וכיון שכל הראשונים פירשו בסוגיין דקאי בברהמ"ז דייקא, ולא בעל המחי', הכריע כן. וראה א"ר שם סקכ"ג שגם הוא סיים בצ"ע. וראה גם באו"א מבוטשאטש סוסי' רח.

כמו"כ מצינו בדין האוכל דייסא בשר ודגים ואמר על המחי', ששינה אדה"ז לשונו בסדר ברה"נ מבלוח, שבלוח כתב ש"בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע"פ שזנים ומשביעים אינן בכלל מחי' כמו תמרים ויין", ואילו בסדר הי"ח שינה וכתב "בשר ודגים אע"פ שמשביעין קצת אינן בכלל מחי'". ונראה, דהא בהא תליא, והכל תלוי בהבנת ד' הטור באכל מיני לפתן, דסק"ד דהטור שברכת על המחי' פוטרתו דאף הוא זיין, אלא שהביא שאביו הרא"ש לא הודה לדבריו. ולדעת הב"י כוונתו דאע"ג דזיין לא סעיד. והקשה הב"ח מזה שברהמ"ז פוטרת תמרים כיון דזייני, אע"ג דלא סעיד. ומיישב הב"ח דשאני תמרים שגדולו מהארץ מלפתן שהוא בשר ודגים. (וכ"ה ע"פ דא"ח – ראה לקו"ת אמור לט, ג. ועוד). ובט"ז לא ניחא לי' בהכי, דסתם לפתן לא קאי אבשר ודגים. ועוד שלפ"ז בשאר לפתן שגדל מהארץ יפטור אותה ברכה מעין שלש. ומבאר הט"ז החילוק בין ברכת הזן לעל המחי' כנ"ל. ונמצא לפ"ז, שבלוח נקט כדעת הב"ח, ומשו"ה נקט לישנא ד"לפתן" כבל' הטור, ומפרש כדברי הב"ח, דאע"ג דזיין לא סגי בהכי כיון שאין גדולו מהארץ, ומשו"ה אינו בכלל מחי' דקאי רק אגדולי קרקע. (וקושיית הט"ז בנוגע לשאר גדולי הארץ – צ"ל שצ"ל תרתי, מיזן וגדולי קרקע, ושאר לפתן אינו בגדר מיזן). ומה"ט נקט נמי בל' "שזנים ומשביעים", דבשר ודגים זייני נמי כתמרים, אלא שאינן בגדר מחי' כתמרים ויין מחמת שאין גדולן מהארץ. אבל בסדר נגרר אחר ד' הט"ז, ומה"ט השמיט ל' לפתן, שלהט"ז סתם לפתן לא קאי אבשר ודגים, ונקט בל' "שמשביעים קצת", שלדבריו החילוק בין תמרים ויין לשאר מינים לענין ברכת הזן הוא שהם משביעים יותר, ומ"מ, אינו מועיל לענין "מחי'", דקאי רק על מין דגן.

ובנדו"ד בפרט, שיש לברכה מקום לחול על המזונות, בלא"ה י"א שלא יצא לכו"ע. אבל יש חולקים גם בזה. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תלח. ועוד שקו"ט כיון שלא נתכוון להדיא לפטור יין בברכתו, אף שבברכת הזן על תמרים ויין ל"כ אדה"ז שצריך להתכוון לכך.

[ויש שכתבו לקשר ד"ז בהפלוגתא אם בברכה אחרונה מהני כוונה לפטור רק מין אחד – ראה פמ"ג בא"א סר"ז בא"א סק"א. פתיחה כוללת להל' ברכות אות י, ד"ה מריש. הפלאה ברכות מד, ב. שו"ת שער אשר קובו ס"ד. רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב. אר"צ סי' ק. הר צבי או"ח ח"א סצ"ו. ועוד. וכבר העירו מס' הבתים שערי ברכות ש"ט ס"ב בשם הראב"ד דמהני כוונה שלא לפטור. וכבר העירו ממג"א סי' קצ סק"ג ושו"ע אדה"ז שם ס"ז, בטעה ובירך ברכה אחרונה ודעתו לשתות עוד, שאי"ז סילוק. אמנם, גם להסברא דלא מהני, שאני הכא שאי"ז ברכתו הראוי', והכי מוכח בפמ"ג שם גופא].

(והנה, מאן דס"ל הכי ה"ר מברכת על הגפן על יין הבדלה שאינו נפטר בברהמ"ז על פתו (שו"ע או"ח סרצ"ט ס"ח). וכ"ה להדיא בביהגר"א סי' קעד סקי"א שרק בבירך להדיא על היין לחוד או נתכוון לכך. וכ"כ במשנ"ב סי' קצז בשעה"צ סקי"ג. ולענין תמרים – ראה אהעו"ז סר"ח סי"ז, הובא בבה"ל שם ד"ה והי'. אבל דעת אדה"ז גם ביין הבדלה שברהמ"ז פוטרת (ראה סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד סי"ב. וגם בשו"ע הנ"ל – מקום לדחוק דמיירי שלא בירך ברהמ"ז עדיין ור"ל רק שיברך ללא כוס). וראה גם כה"ח סרצ"ט סקמ"ז. שם סי' קעד סקל"ז. וראה בירורי ברכות מיר ע' שסה ואילך.

ונראה שמקום לחלק בין תמרים ויין בברכת הזן – ולפ"ז גם בעל המחי' להסוברים כן – דהיינו הך לפי שהוא מידי דזיין, שכיון שבלא"ה מברך ברהמ"ז מועילה לו לכל מידי דזיין, ובסגנון אחר שבעצם הי' צריך לברך ברהמ"ז גם על היין מחמת חשיבותו דזיין וסעיד, משא"כ בברכת על הגפן על ענבים. אבל לאידך גיסא מקום לומר שכ"ז בברהמ"ז דוקא, שברכה זו נתקנה על מידי דזיין, ועד שי"א שאפשר אפילו לכתחילה לברך כך על התמרים ויין כשאכל לחם אח"כ, משא"כ בעל המחי'.

ואדאתאן להכי, אולי אפ"ל באופן מחודש בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, שבכל הלכות אלו בסדר ברה"נ מיירי דוקא בבירך ברכה אחרונה על דבר המתאים לברכתו, והדיון הוא אם עלתה לו גם עבור מין השני, וכבנדון הנ"ל, שבירך ברהמ"ז על לחם ועולה לו לתמרים ויין. ואדה"ז השמיט בסדר ברה"נ דין הטועה ובירך ברכת הזן לכתחילה על תמרים ויין שנז' בלוח (לפי שאינו מצוי, כנ"ל). וכן הזכיר דין המברך ברכת מעין שלש כשאכל דייסא ובשר ודגים (משא"כ בלוח שנז' בדוגמא שאכל בשר ודגים בפ"ע). וכן נז' דין ברכת על הגפן על אכילת ענבים ושתיית יין ביחד (זולת דין הטועה ובירך בפה"ג על הענבים לחוד שנז' גם בסדר). ואמטו להכי לא נחית לפרט דין מעי"ג על תמרים ויין, שבאופן שאכלם ביחד עם מין דגן אה"נ שאינו עולה לו, וכנ"ל בטעמא דמילתא, ולא רצה להזכיר דין הטועה ובירך רק עליהם, שאין כאן מקומו בסדר מאיזה טעם שיהי'. (ולהעיר ממ"ש בפתיחה לסדר ברה"נ שסדר ההלכות כאן מסודרים באופן נאות ויותר מתוקנים).

עוד אעירה ע"ד סברא שנשמעה בין כותלי ביהמ"ד, שיש מקום לומר בדוחק, שברצה לברך על הכל אלא שטעה בדיבורו דאישתקיל מילולי' מחמת הרגילות לברך על המחי', ג"ז בגדר כוונה לכך, ואדה"ז שכתב שאין ברכת על הגפן עולה לו עבור ענבים ללא כוונה – מיירי רק בשכח שאכל ענבים. וראה שו"ת ויען דוד ח"ד או"ח ס"כ באו"א).

ולפי שאין הדבר מוחלט, שהרי כמה פנים לתורה, ומצינו כמ"פ שנשמטו פרטים בפוסקים מטעמים אחרים, ואין אתנו יודע עד מה בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, בשגם שי"ל דאילו ברירא לי' לאדה"ז מילתא שלא יצא, הו"ל לפרושי הכי בהדיא (אף שכמו"כ י"ל איפכא לאידך גיסא) – הרי מידי ספק לא יצא, ואין הכרח לפרש שזה דבר ההשמטה בסדר ברה"נ. ומה"ט כתבנו כבפנים. וכיון שהעיקר נראה לדינא שלא יצא, ואף גם זאת שי"א שברכת מעי"ג מה"ת, כשאכל כדי שביעה עכ"פ, נכון להחמיר כבפנים. ועליו לברך מחדש על היין, שכן כבר גמר בלבו שלא לשתות עוד. ובפרט שגם בירך ברכה אחרונה אף שטעה בנוסח הברכה, ול"ד למי שטעה ובירך ברכה אחרונה דלעיל). ומ"מ עדיף שלא לכלול דבר אחר בברכתו אא"כ בדלית ברירה (וכאן חמור מספק אכל כשיעור שיש לו חזקת חיובו). וכן ברכת על העץ על היין תליא בפלוגתא, אף שבדיעבד קיי"ן שיצא. ואכ"מ.

ופשוט שאין לומר שנפטר בברכת מעי"ג מטעם אחר, לפי ששייך לסעודה שאין קידוש אלא במק"ס – דד"ז ל"ש רק בסעודת פת, לפי שברהמ"ז פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה. אמנם, אם ישתה יין בתוך הסעודה ולא יצא ממקומו, שפיר אפשר שברהמ"ז שלאחמ"כ תפטור היין שלפני הסעודה. אלא שבקו"א סי' קעד סק"ה בנוגע להבדלה (שהיא רק למצוה ולא לפתוח תאות המאכל, והרי כ"ה גם בקידוש) שיברך מיד ולא ימתין. וצ"ע בדעת אדה"ז בסדר ברה"נ פ"ד הי"ב שלא נתפרט החילוק בין מבדיל קודם שקבע עצמו או לא.

לז. אמירת יעו"י מהני גם לכתחילה בנזכר אחרי רצה – כ"כ בדה"ח סי' קיא ס"א (וראה במוסגר שם), והב"ד במקרא קודש (אוירבאך) סי"ח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ז סק"ו. ודלא כחיי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפת"ש סרס"ח ס"ד ובפת"ע שם סק"ד ובאחרות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ג ובכה"ח שם סקכ"ה (וסותר ד"ע ממש"כ בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"י ל"ש לשבת (וראה כעי"ז בדעת הדרה"ח בתהל"ד סרס"ח סק"ו. ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עד"ז בין שבת ליו"ט) – שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחיי"א גופי' כ"כ שם גם בנוגע ליו"ט).

[ולהעיר שבדרה"ח שם סע"ד ס"ו (לגבי שבת אף שפסק לחזור לברכה אמצעית. וכ"פ בסס"ז ס"ב) נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בסי' קיא (שציין למש"כ בסע"ד) נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי י"פ באו"א, דפשיטא לי' לומר יעו"י רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכאו' כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורינן לי' שיאמר יעו"י שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שיגמור הברכה, כפשוט. וכן מפורש בדרה"ח סס"ז ס"ב. קיצור שו"ע סע"ו סי"ח. ועוד. וראה תהל"ד סרס"ח סק"ז. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיטתי' כל הנ"ל), חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך י"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנזכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שי"מ בדעתו ובדעת אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ). וצל"ע.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח – ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממטבע שטבעו – צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. וראה מש"כ בעצמו בסתפ"ז. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שינוי ממטבע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי לה' לעשות כן. ושו"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סקי"א. ואולי כוונתו שלכתחילה הוא בגדר שינוי ולא מורינן לי' הכי. ודוחק.

ולאידך, בדעת החיי"א מקום לפרש דקאי רק כשנזכר בברכת רצה, אבל בנזכר לאחמ"כ יודה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמיא, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ועפ"ז, אולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החיי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי' נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנזכר קודם מודים, שבפשטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולרבותא נקטי'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע].

וראה ברכת הבית ח"ב שמ"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פי"ט ס"ב לחלוק על החיי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתיקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחוהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועוי"ל בסגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטרוהו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח הדרינן לעיקר הדין ומזכיר של שבת בעבודה. (ואה"נ שלשי' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא הטריחוהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אנן בדעת ב"ה איירינן הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שביו"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, או"י שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממטבע שטבעו במתפלל שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כך, "אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל' הרא"ש ברכות פ"ג סוסי"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך י"ח. וכל שכבר בירך י"ח אין מקום להורות לו להחמיר לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל' כל הפוסקים (ואבוהון דכולהו – בשו"ע סרס"ח ס"ד) "יצא", דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אנן במאי עסקינן כשכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתווך הטעם שלא הטריחוהו משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבירושלמי ברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אנן בעניותין כתבנו מזה – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב'רא. ולהעיר מפנ"י ברכות כט, א בפי' הגמ' שם "הני שבע דשבתא כנגד מי", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד זיצנהיים ברכות כט, א. (ולהעיר ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפנ"י אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאינו מתפלל י"ח, אבל במתפלל י"ח חוזר לעיקר הדין, והפנ"י ר"ל שכיון שפטרוהו מלומר ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו

במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצל"ח ברכות לג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המגי') למיסבר סברא להורות לכתחילה לבן חו"ל ביוט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון דידי'].

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכיון שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנזכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנזכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנזכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק סי"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנזכר לפנ"ז. ובל' הלבוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ה. ויל"ד. אבל בדרה"ח גופא בסי' קיא מפורש שגם לדעתו בנזכר אחרי מודים מורינן לי' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב).

ולמעשה, כיון שי"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שכשנזכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנזכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החיי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך הי' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שויו"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מהן"), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז. ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט בכוונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנזכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוסי"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראיתי שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתקכ"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן – מגדולי רבני המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפרטים דלעיל.

[ולהעיר ממש"כ באחרונים (שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"ב סקפ"ט. שלחן שלמה סרס"ח ס"ד בהערה בשוה"ג) במי שאינו יודע נוסח התפלה של שבת, שיתפלל י"ח כבחול, ויזכיר ברצה. וראה באו"א בברכת הבית שמ"א ס"ב].

ומצו"ב מה שכתבנו לא' הרבנים שליט"א בהאי ענינא:

מכיון שאין לנו ראיות לכאן ולכאן, ואם הזכיר לפני מודים ודאי יצא בדיעבד, ולאידך אם הזכיר אח"כ לא נפיק מפלוגתא אי מהני, ואם כבר סיים רצה ויחזור לאתה בחרתנו איכא חשש ברכה לבטלה, ואם לא סיים ליכא חשש ברכה לבטלה, מסתבר להכריע כנ"ל.

והארכנו גם בדברינו דאיכא למיסבר סברא, שאין חיוב עצמי לומר ברכה לקדושת היום, אלא פטור מלומר ח"י ברכות.

ויש לציין, שבדברי החיי"א מוכח שלא ראה שום הכרח לדבריו בלשון השו"ע (אף שהדרה"ח ונתקשה בזה. וכ"כ לפרש בפשיטות בתהל"ד), שאין הכרח דקאי בשו"ע באופן שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנזכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנזכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנזכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק סי"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנזכר לפנ"ז. ובל' הלבוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ה. ויל"ד. אבל בדרה"ח גופא בסי' קיא מפורש שגם לדעתו בנזכר אחרי מודים מורינן לי' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב).

ולמעשה, כיון שי"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שכשנזכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנזכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החיי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך הי' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שויו"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מהן"), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז. ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט בכוונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנזכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוסי"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראיתי שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתקכ"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן – מגדולי רבני המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפרטים דלעיל.

[ולהעיר ממש"כ באחרונים (שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"ב סקפ"ט. שלחן שלמה סרס"ח ס"ד בהערה בשוה"ג) במי שאינו יודע נוסח התפלה של שבת, שיתפלל י"ח כבחול, ויזכיר ברצה. וראה באו"א בברכת הבית שמ"א ס"ב].

ומצו"ב מה שכתבנו לא' הרבנים שליט"א בהאי ענינא:

מכיון שאין לנו ראיות לכאן ולכאן, ואם הזכיר לפני מודים

שלא יצא בכה"ג. ומ"מ נסתפק שם במקום ספק אם לעשות כן. אלא שאין ראי', דהתם רוצה לצאת מספק פלוגתא בדין מי שמסופק אם חזזר, אבל בודאי התפלל של חול, אין לנו ראי', שיסבור שא"צ לחזור לברכה אמצעית].

לח. שוע"ר סי' קח סי"ז.

לט. והנה, בשו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשויו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנזכר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר – הביא ד"ז רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשויו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשויו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' קכו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תלג שביארנו בדברי הפמ"ג באו"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סתכ"ב בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשויו"ט, דספק שמא אין דנים יחיד מש"צ, וספק שבשויו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדידן שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סע"ו סקל"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן סי' קכו שם, כתב להכריע בשויו"ט שחוזר, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשיו"ב סי' קכו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כת"י שכתב לפסוק לחזור, ואילו הוו שמיע להו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשויו"ט נראה שחוזר, עכת"ד.

אמנם אנן בעניותין הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא בירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שויו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאני ש"צ שמקילים גם בשויו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הוי כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשויו"ט י"א שהוא רק בגדר מעיו המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא ירויח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שויו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י – ראה שו"ע סי' קח סי"א. אדה"ז שם סי"ז). ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שויו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשויו"ט. ועכצ"ל דסברי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדין שע"י תפלת מוסף כדין מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו' יו"ד ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנזכר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנזכר לפני מוסף, שי"ל דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב סי' קכו בבה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשיץ ח"ה ס"י.

מ. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

מא. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשויו"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון שי"א שמחזירין אותו, חותם למדי חוקיך.

מב. קצוה"ש סע"ח ס"ד ובבדה"ש סקי"ז. וראה בארוכה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לה'תתקסג. ושנ"ת.

מג. ולא מהני שיחזור לותתן לנו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

מד. ע"פ שו"ת גוו"ר או"ח כלל ד סי"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באו"א. והנלענ"ד כתבנו.

מה. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

מו. נחלקו הפוסקים. ודעת האחרונים שאינו יוצא – נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא – במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפי. וע"ד הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקילקל. ועד"ז כתבו כמה אחרונים (דלקמן). ולהעיר מכעי"ז בשו"ת הצ"צ או"ח סע"ה. וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדו"ב) גליון ג הע' 26 בביו"ב. וש"נ. [וי"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוספי" ביום א' דר"ה שחוזר – ראה הגהות רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שע"ת שם בשם הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחוזר רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים". ועד"ז, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או ביו"ט שחל בשבת – של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע – ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בלוח יומי לחנוכה תשפ"ג (יום שבת ר"ח). אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה. אבל, נ' פשוט שאם אמר "ואת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים].

אמנם, דעת הרבה פוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין כלל) – ראה בכור"י סתרנ"ט סק"א. חיי"א כלל כח סט"ז. משנ"ב סי קח סקל"ח. סתפ"ח סקי"ג. ועוד. וכ"פ בשו"ת חבלים בנעימים ח"ב המאסף לחאו"ח סקי"ג. מנח"י ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שתיתאה סכ"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עיקרי הד"ט סל"ד סי"א (דתליא בדין מאורע שלא

בזמנו). שו"ת עולת שמואל סי' קג (אבל ראה להלן בדעתו). שו"מ רביעאה ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דל"ה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, שלרוה"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה. והב"ד והאריך בזה בשו"ת זכר יהוסף או"ח ח"ב סרל"ח). פת"ש לסי' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. ומיירי באופן שטעה במנין הפרים, שאינו גם כשל יום אחר. ובסו"ד כתב שבנזכר אחר סיום הברכה צ"ע. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקשו (ראה מנ"ח מ' שכ) שד' הרמב"ם הם נגד פשטות הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"י העיר לנכון מחיי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ הה"נ בתפלה, עיי"ש מש"כ). ברכת הבית שמ"א סכ"ב. הנסמן בארחות חיים סתרס"ג סק"א. דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קוידינוב בהדרת שלום הוספה לסמ"ג. באר יעקב קרויזר סוסי' תרסג. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשוה"נ ח"א שפש"ח. בצה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו שסד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסיף במספר הקרבנות). וישב משה ח"ב ס"ע סק"ד. וראה בירור הלכה תנינא סתרס"ג שציין לכמה אחרונים שנו"ג בד"ז.

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (וי"א שגם בדיעבד ל"י), ולכאו' צ"ל הטעם שבטעה גם בדיעבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותתבלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיקא דיומא, נראה דלכו"ע יצא כשהזכיר **יומו**, דאנן בקיאינן בקביעא דירחא. וראה פת"ש שם.

[ועדיין צ"ע, שמעיקר הדין קייל"ן כרבא בסוכה נה, א, שהעיקר פסוקי יום אתמול. אמנם, מצינו לענין קרה"ת שנקטו הפוסקים איפכא, שהעיקר קריאת יומו ולא יום אתמול, אלא שבקרא רק של יומו חוזר וקורא ללא ברכה (שכשקרא רק של אתמול חוזר וקורא בברכה כפסק המג"א סקל"ז סק"ו, אף שיש שכתבו שלא לברך משום סב"ל. וראה פמ"ג סוסי' תרסג. הנסמן בבירור הלכה שם) – ראה פמ"ג סקל"ז בא"א סק"ו. שע"א ש"ח סמ"ט. משנ"ב שם סקי"א. (אבל בעולת שמואל שם נראה שתפס בדעת המג"א שבכל גווני חוזר וקורא בברכה, עייש"ה. וראה גם שו"ת זכר יהוסף שם סרל"ח). וראה גנזי חיים למג"א שם שעמד בזה.

ומשמע שנקטו דקייל"ן מעיקר הדין כאמימר לומר שניהם (וכ"ה בפס"ד להצ"צ סתר"ס שאף שהרמב"ם פסק כרבא, לדידן נקטינן כאמימר), וסברי רבנן שגם לאמימר העיקר באמת פסוקי היום (ראה בפס"ד שם דאמימר ס"ל שלא לשנות הסדר (כסברת רבא) ולא ידלגו וביום השני, אבל יאמרו ג"כ וביום השלישי שהוא עיקר באמת, ומפני שלא לדלג וביום השני אין כדאי שלא יאמרו האמת. אבל בפס"ד להצ"צ שם בסו"ד, משמע שלענין דינא אין מקום כלל לומר רק של היום, שהוא כדעת אביי, שבודאי אינו לדינא. ודוחק לומר, דהתם מיירי בהושענות דליכא קפידא, שאינו נרמז בו לאיזה יום שייך, וכבשיר ש"י, ראה שם. (וראה בהערות לפס"ד לבעל משנת אליעזר בקובץ יגדי"ת כולל צ"צ חוברת יד ע' 64. ואכ"מ). אבל בקרה"ת ובתפלה, בהיות ולדינא קייל"ן כאמימר חייב לומר שניהם. ואם טעה, מהדרינן לי' – שאינו במשמע דבריו כלל). ומש"כ הפוסקים לקרוא בכה"ג ללא ברכה, לפי שנקטו שגם לאמימר העיקר שיהא לפי האמת.

[ולכאורה י"ל, דהתם מיירי בספיקא דיומא כשעדיין קידשו ע"פ הראי' (שעד ימי אביי ואבא קידשו ע"פ הראי' ורק מסוף חכמי התלמוד התחילו לחשב ע"פ חשבון – רמב"ם קדה"ח פ"ה ה"ג. אבל בגנזי חיים שם נראה שפי' עד ולא עד בכלל, שמימי אביי ורבא התחילו ע"פ החשבון. וכדמוכח מביצה ד, א. וכ"ה בצל"ח ביצה ו, א. מנ"ח מ' שא. ובכ"מ שבאמצע ימי אביי ורבא התחילו לחשב ע"פ החשבון. וראה בארוכה בזכר יהוסף שם סרל"ח. אבל פשטות הפי' היא שר"ל ועד בכלל. וראה מח"ב או"ח סשצ"ג. קרן אורה עירובין מ, א. סדר משנה יו"ט פ"ו הי"ד – ע' תנו. או"ש קדה"ח שם. וראה שקל הקדש שם. הנסמן בקובץ חיילי המלך ע' פה. וראה שיחת ש"פ בראשית תשמ"ה. ולכאורה אמימר הוא כבר אביי ורבא), וכיון ששני הימים בספק נחלקו איזה לומר, ולאמימר שקולים הם ויבואו כאחד (אף שמימות עזרא לא מצינו אלול מעובר. ושו"מ בזכר יהוסף שם סרל"ח שדחה סברת השואל שלרבא ימוטו ידחה מחמת ששניהם שקולים, מה"ט שעל הרוב הראשון עיקר). אבל לדידן, אף דנקטינן כאמימר, כיון דבקיאינן בקביעא דירחא צ"ל בעיקר לפי האמת (ודלא כהבנת עולת שמואל בדעת המג"א). אלא שבפס"ד שם מוכח שלא פי' כך, ודאינהו נמי מיירי האידנא דבקיאינן בקביעא דירחא. וגם נראה מדבריו שרבא ואמימר אתי עלה מהטעם שלא לדלג הסדר].

ולפ"ז, בטעות בתפלה, דל"ש הזכרת פסוקים ללא ברכה כשכבר סיים הברכה, לדידן דקייל"ן כאמימר, כל שאינה טעות גמורה לפי האמת, אין לו לחזור – כך נראה. ולאידך, כשאמר יום פסוקי אתמול, הדעת נוטה יותר שיחזור, והכל ע"פ הכרעת הפוסקים בדיני קריה"ת (אא"כ להדעות שגם בטעה בפסוקי מוסף אינו חוזר, ולסברת שבה"ל ודעמי', דתפלה עדיף מקריה"ת). ובאמת, זו סברת מהר"ב רנשבורג בשו"ת עולת שמואל שם, דלדידן דבקיאינן בקביעא דירחא העיקר להזכיר פסוקי היום שעומד בו, ולא של אתמול, ומה"ט סבר שבהזכיר פסוקי אותו יום אינו חוזר. ואף שבאמר של יומו, לא א"ש לא לרבא ולא לאמימר, וכטענת הצ"צ בנוגע למנהג הושענות שם – התם מיירי לכתחילה, שאין מקום להנהיג כאביי. אבל לדידן דקייל"ן כאמימר, בטעה בדיעבד הכל הולך כפי המציאות, אם אמר כפי האמת. [ובשו"ת עולת שמואל שם הובאה גם דעת הגר"ל פישלס, שתלוי אם אמר כבר של אתמול ביום שלפניו].

אבל בשו"ת עולת שמואל שם נחית לדינא, ודעתו שכשאמר רק של יומו חוזר מחשש זלזול ביוט"ש (אלא שלדינא כתב שבסיים הברכה לא יחזור). ונימוקו עמו, מחמת דעת רבא, ועיי"ש בדעת רבא שהוא משום זלזול ביוט"ש (וכ"ה גם בגנזי חיים שם. אבל שם כתב שאין לה"ר מהא דימוטו ידחה, דקאי בתקנה קבועה. ועיי"ש שדחה. והוא דלא כהסברא בפס"ד שהוא רק בכדי שלא לשנות הסדר. וכן מוכח בדברי הפוסקים שלמדו מכאן לשאר מילי שהאחרון תמיד נדחה (ראה שבה"ל סרי"ט. מג"א סתרמ"ב סק"א. שו"ת פנים מאירות ח"ב סקכ"ו. תורה לשמה סנ"ד. ועוד. אבל ראה שו"ת בית שערים או"ח סע"ר). ומגופו מוכח, דמסייע לה משש"י לפסוקי קרבנות, אף שבשש"י אין כאן חשש זלזול ביוט"ש, ובהכרח שהוא בכדי שלא לשנות הסדר. וי"ל. וראה פס"ד שם. אבל ראה זכר יהוסף שם ושם), וכתב בעולת שמואל דטפי ניחא לומר של יום

אתמול, שהוא אליבא דרבא, מלומר של היום, שהוא אליבא דאביי. אבל בזכר יהוסף שם בסו"ד נראה דעתו למסקנא שבאמר של אתמול צריך לחזור ולומר של יומו כשלא סיים הברכה. וראה שם סרל"ח.

אמנם, כשאמר ביוט"ש פסוקי חוה"מ נראה דהאי ודאי גרע טפי, שמזלזל ביוט"ש ממש (וגרע מנידון דהעולת שמואל שיש רק חשש זלזול למפרע או להבא). ובשלמא בפסח, שהכל אחד לית לן בה (ודומה למי שדילג בקריה"ת דיו"ט בסוכות פסוק ובחמשה עשר שיצא, שהעיקר קריאת גוף הקרבן), ואפ"ל שאין הזלזול ניכר. אבל בסוכות – ה"ז מנין אחר. ובפירש"י סוכה נה, א בד"ה ואנן, בטעם שא"א וביום השני במוסף, דא"כ עבדינן לי' חול. ובעי"ז לגבי קרה"ת, בפירש"י מגילה ל, ב ד"ה קורין. וכ"כ במחז"ו סש"פ. ריא"ז סוף מס' סוכה. ועוד. ומדבריהם משמע שגוף הקריאה וההזכרה במוסף זלזול הוא (ולא רק שמחמת הקריאה יבואו לידי זלזול, ראה ריטב"א סוכה שם. מהרי"ל מנהגי סוכות ס"ד. ועוד). ואף שי"א לומר גם יוט"ש ול"ח לזלזול (מחז"ו שם. ריטב"א שם. ועוד. וראה הנסמן באנצ"ת ערך יוט"ש הערה 418 ואילך), היינו בהוספה על פסוקי יו"ט. ובטעה כה"ג בקרה"ת – פסק בשע"א ש"ח סמ"ד ואילך שחוזר וקורא בברכה. וכ"פ במשנ"ב סתרנ"ט סק"ד וסתרס"ב סק"ד. כה"ח סתרנ"ט סקי"ב. אבל בבכור"י סתרנ"ט כתב לקרוא ללא ברכה. (וראה ס' חיים סל"ד ס"ד, ובמקראי קודש שכ"ב סק"ב בנדו"ז בפרט, שחוזר וקורא בברכה מחמת זלזול ביוט"ש, והובא בלקט הקמח החדש סקל"ז סקפ"ז. וראה בירור הלכה שם) וגם לדידי' – ה"ט שמחמת שחוזר וקורא ליכא זלזול. אבל בתפלה ודאי חייב לחזור. וכ"מ בבכור"י שם. ודייק כן מדבריו בשו"ת בצה"ח שם ובבירור הלכה שם.

[וראה משמרת שלום שם שהקשה שביוט"ש עדיף שלא לומר פסוקים כלל. (ומש"כ בשו"ת שו"מ שתיתאי שם, שבקריה"ת שהיא רק תקנת הגאונים ופסוקי קרינן ולא איכפת לן, אבל בתפלה שמזכיר מה שהקריבו בביהמ"ק והוא שקר – צ"ע, שגם בתפלה אומרים ביוט"ש פסוקי ובחמשה עשר. ולאידך, בקרה"ת קיל"ן דחוזר וקורא). ובשו"ת בצה"ח שם סק"ו כתב ליישב, שבאם לא היו מזכירים פסוקי קרבנות ביוט"ש – ה"ז גופא זלזול].

ועיי"ש בשו"ת בצה"ח שהעלה לדינא, דלכו"ע בטעה ביוט"ש ואמר וביום השני חוזר. ובעיקר סברתו, הנה בעיקרי הד"ט שם הביא סברת פחד יצחק, שה"ר שגם בהתפלל של יום אחר אינו חוזר, דאל"ה לא היו מתקנים לומר פסוקי יו"ט ביוט"ש שה"ז שקר, ועכצ"ל שאינו בגדר מתפלל שקר. ובעיקרי הד"ט השיגו, שאין ראי' מיוט"ש, דשאני יוט"ש דחשש דשמא יזלזלו אלימא טפי. ואילו לסברת בצה"ח, אדרבה הוא, שדוקא ביוט"ש גרע כשהחליף ואמר פסוקי חוה"מ, שחוזר, ומה"ט גופא. (אבל בזכר יהוסף שם סרל"ח נקט בטעם שתיקנו לומר פסוקי יו"ט, ול"ה תפלת שקר, כיון שבאמת סגי באמירת כמו שכתבת בתרותך וכו' לחוד, ומה שפירש אח"כ פסוקי יו"ט אי"ז הפסק כיון שכך תיקנו, דלא ליתי לזלזולי, אבל בשאר יום כשאמר של יום אחר הו"ל כדין מאורע שלא בזמנו). ובשו"ת אמרי סופר ח"א סס"ה סק"ב השיגו, ואזיל בתר איפכא, שבטעה ביוט"ש לכו"ע יצא, דאנן בקיאינן בקביעא דירחא. ולפענ"ד, העיקר יותר כדברי בצה"ח. וקצת ראי' לסברת האמרי סופר מדברי רעק"א שם ודעמי', שרק ביום א' דר"ה חוזר כשאמר מוסף ולא מוספי, משא"כ ביום ב', אף שטעם האמירה ביום ב' שלא יזלזלו. וי"ל.

ועכ"פ, לפי משנת"ל שהעיקר לדינא שבאמר פסוקי יום אחר חוזר, ורק כשטעה בספיקא דיומא כתבנו להקל, אודו לן מיהת באמר פסוקי חוה"מ ביוט"ש. ובפשטות, שכיון שביו"ט ראשון לא יצא בהכ"ג, הה"נ ביוט"ש שדינו בכ"ד כיוט"ד. ובבצה"ח נחית נמי להך סברא. אלא שתפס עליו באמרי סופר שם, שהרי לכמה דעות גם ביוט"ר אינו חוזר. אמנם, אם נאמר שביוט"ר חוזר, אין טעם להקל ביוט"ש. ויש להוסיף, דבכה"ג עביד דלא כמאן, לא כאביי ולא דרבא ולא כאמימר, שהרי לכו"ע ביוט"ש אומר כביוט"ר.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות ("פסח לה'" בשבועות וסוכות, "וביום הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא לכו"ע, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר כבר במקומו, לא איכפת לן, שה"ז שקר גמור. ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע שלא בזמנו, דלדידן כשאמר שקר חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), וד"ז ל"ש במוסף. אלא שמה"ט גופא לא יחזור.

אבל, עפ"ז לכאו' נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ז שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שקר, שאומר "ואת מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור", ומסיים בענין אחר. והדרינן לסברא קמייתא. וראה בעיקרי הד"ט שם. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ר"ל דל"ה שקר כיון שהיא טעות דמוכח. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנ"ה ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוסי' לא. ועצ"ע בכ"ז

אבל, דין ברירא לן, שבאמירת "ואת מוספי יום חג וכו'" אם הזכיר שם חג אחר, לא אהני לן מה שהזכיר שם היו"ט בתחילת הברכה, שקלקל בעיקר הענין, בהזכרת המוספין, ובהא כו"ע מודו, שהזכרת גוף קרבן מוסף מעכבת (ול"ד לפסוקי מוסף). ואף את"ל שבמוסף אצ"ל שם החג, וסגי באמירת ונעשה לפניך וכו' (וראה בארוכה בקובץ באתרא דרב גל' ו), בכה"ג שאמר מוספי שם חג אחר נראה פשוט דגרע].

מז. בברכת הפטרה – לא הזכיר של יום טוב רק בחתימה לא יצא. וראה א"א מבוטשאטש סרפ"ד שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף שי"א שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאני, ודמיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנ"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונט' ז סס"ח. ומ"מ כל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה – ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ג ובבדה"ש קכ"ה.

מח. שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

מט. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י)). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

נ. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

כְּאִישׁ אֶחָד בְּלֵב אֶחָד

A TIME OF UNITY

It's the little things that make kids feel like they belong

KERENANASH.NET

Zelle: KerenAnash@770shul.org

LETSBOOST.ORG